

Olli Poutiainen

Nuorten arvot ja tietoyhteiskunta- asenteet

Helsinki 2007

Olli Poutiainen

Nuorten arvot ja tietoyhteiskunta- asenteet

*Esitetään Helsingin yliopiston teologisen tiedekunnan
suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi Helsingin yliopiston
Metsätalon salissa II, Unioninkatu 40, elokuun 18. päivänä 2007 klo 10.*

Helsinki 2007

Esitarkastajat: Dosentti
Kati Niemelä
Helsingin yliopisto

Professori
Arto Kallioniemi
Helsingin yliopisto

Kustos: Professori
Kirsi Tirri
Helsingin yliopisto

Vastaväittäjä: Professori
Arto Kallioniemi
Helsingin yliopisto

ISBN 978-952-92-2415-9 (Nid.)

ISBN 978-952-10-4070-2 (Pdf)

Yliopistopaino

2007

Poutiainen, Olli Ilmari

Values and Attitudes of Finnish Adolescents toward Information Society

Abstract

The aim of this study was to explore the sociocultural value orientations of Finnish adolescents and their attitudes toward information society. In addition, this study explored the association between values and attitudes toward information society. I investigated whether values and attitudes follow social development and whether they can be divided into value categories such as traditional, modern and postmodern. This study falls into the category of youth research. The study uses a multimethodological approach and straddles the following disciplines: the science of education, religious education, sociology and social psychology.

The theoretical context of the study is modernisation, understood as a two level process. The first level represents the transition from a religious-based traditional society to a modern industrial society. The second level of modernisation refers to the process of development established after the second world war, called postmodernisation, which is understood as the transition from an emphasis on economical imperatives to an emphasis on subjective well-being and the quality of life. Postmodernisation influences both social organisations and individuals' values and worldviews.

The target group of this survey-study comprised 408 16- to 19-year-old Finnish adolescent students from secondary school and vocational school. The data were gathered with a quantitative questionnaire during the second half of 2001. The results of the study can be generalised to the population of Finnish 16- to 19-year-olds. The data were analysed quantitatively using ANOVA and multivariate analyses such as cluster analysis, factor analysis and general linear modeling. Bayesian dependence modeling served to explore further how the values predict the attitudes toward information society.

The results indicate that values are associated not only with attitudes toward information society, but with many other sociocultural indicator as well. Especially strong interpreting indicators included gender and identity or lifestyle questions. The results also indicate an association between values, attitudes and social development and a two-level modernisation process. Values formed traditional, modern and postmodern value systems.

Keywords: *values, attitudes, modernisation, information society, traditional, modern, postmodern*

Tiivistelmä

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaisia arvo-orientaatioita ja tietoyhteiskunta-asenteita suomalaisnuorilla on sekä millainen yhteys arvojen ja tietoyhteiskunta-asenteiden välillä on. Tutkimuksessa tarkasteltiin lisäksi sitä, ovatko arvot ja asenteet yhteydessä yhteiskunnan modernisoitumiskehitykseen ja muodostavatko arvo-orientaatiot ylätasoa arvojärjestelmiä, jotka voidaan tulkita traditionaaliseksi, moderniksi ja jälkimoderniksi. Kohderyhmänsä perusteella tutkimus sijoittuu nuorisotutkimuksen kenttään. Tutkimuksen lähestymistapa on monitieteellinen ja sijoittuu usean tieteenalan, kasvatustieteen, uskonnonpedagogiikan, sosiologian ja sosiaalipsykologian, leikkauspisteeseen.

Tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen muodostaa modernisaatioteoria, joka ymmärretään tutkimuksessa kaksivaiheisena prosessina. Ensimmäistä vaihetta kuvaa siirtyminen perinteisestä, usein uskonnon hallitsemasta, maatalousyhteiskunnasta moderniin teolliseen yhteiskuntaan. Toisella vaiheella tarkoitetaan toisen maailmansodan jälkeen esiin nousseita kehityksen muotoja. Tällä jälkimodernisaatioksi kutsutulla kehitystrendillä viitataan muutoksiin niin sosiaalisissa organisaatioissa kuin yksilöiden ihmisten arvoissa ja maailmankuvissa. Jälkimodernisaatio korostaa subjektiivisen hyvinvoinnin ja elämänlaadullisten kysymysten merkitystä taloudellisten imperatiivien sijaan.

Tutkimus on survey-tutkimus. Sen kohderyhmänä on 408 toisen asteen oppilaitoksessa opiskelevaa 16-19 -vuotiasta nuorta. Aineisto kerättiin kyselylomakkeella loppuvuodesta 2001. Tutkimuksen aineisto analysoitiin kvantitatiivisesti käyttämällä tutkimusmenetelminä varianssianalyysia (ANOVA) ja monimuuttujamenetelmiä: klusterianalyysia, faktorianalyysia ja yleistä lineaarista mallia. Bayesilaisella riippuvuusmallituksella (BDM) tutkittiin, kuinka arvot ennustavat tietoyhteiskunta-asenteita. Tutkimustulokset voidaan yleistää koko suomalaisnuorten populaatioon.

Tulokset osoittavat, että nuorten arvot ovat yhteydessä tietoyhteiskunta-asenteiden lisäksi myös muihin sosiokulttuurisiin tekijöihin. Erityisen selitysvoimaisiksi tekijöiksi osoittautuivat sukupuoli ja nuorten identiteettiin ja elämäntapoihin liittyvät tekijät. Tulokset osoittavat, että arvot ja tietoyhteiskunta-asenteet ovat yhteydessä myös modernisaatiokehitykseen. Arvo-orientaatiot muodostavat traditionaalisen, modernin ja jälkimodernin arvojärjestelmän.

Avainsanat: *arvot, asenteet, modernisaatio, tietoyhteiskunta, traditionaalinen, moderni, jälkimoderni*

Esipuhe

Kun minä synnyin vuonna 1966, suomalainen yhteiskunta oli murrosten kourissa. Muutoksia tapahtui niin talouden, politiikan kuin kulttuurin alueella. Suomen on kerrottu tuolloin siirtyneen samanaikaisesti sekä teolliseen että jälkiteolliseen yhteiskuntaan. Muutokset eivät kuitenkaan koskettaneet pelkästään Suomea vaan samantyyppisiä muutoksia oli käynnissä eri puolilla läntistä maailmaa. Muutosvaatimuksia olivat esittämässä ennen kaikkea nuoret ja opiskelijat, jotka ensimmäisenä sodanjälkeisenä sukupolvena olivat saavuttaneet aikuisuuden. He haastoivat edellisen sukupolven arvot ja toimintatavat, vaatien lisää demokratiaa, vastustaen sotaa ja länsimaiden harjoittamaa riistoa kolmannessa maailmassa. Muutokset eivät rajoittuneet pelkästään muutoksiin nuorison ja opiskelijoiden arvoissa ja maailmankuvissa. Samaan ajankohtaan voidaan ajoittaa myös vanhan talousjärjestelmän - teollisen kapitalismin ja sosialismin - lopun alkusoitto ja perustan luominen informaatioteknologiselle vallankumoukselle.

Ensimmäiset lapsuuden muistoni liittyvät 1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun politisoituneeseen ilmapiiriin. Muistan kuinka minua pelotti seurattessani vappumarssia. Ilmassa oli luokkataistelun henkeä, jota lapsen mielen oli vaikea ymmärtää. Lapsuuteni leikit sijoituivat kotitaloni läheisyydessä sijainneen työväentalon ympäristöön. Yksi mieluisimmista paikoista oli patsas, jossa kaikki pihan lapset usein kiipeilivät. Myöhemmin selvisi, että patsas oli pystytetty sosialistisen puolueen synnyn muistomeriksi. Kasvoin sananmukaisesti "työväenliikkeen helmassa". Nuoruuteeni kuuluu myös muita muistoja, joista yksi liittyy kotikaupunkini suureen kirkkoon. Muistan kuinka katselin kirkossa raamattuaiheisia lasimaalauksia, jotka kirkkourkujen ja seurakunnan laulun kanssa muodostivat aivan omalaatuisen tunnelman. Lapsuuden kokemukset ovat omalta osaltaan olleet herättämässä mielenkiintoani tutkimaan niitä aatteita, ideologioita ja uskontoja, jotka ovat saaneet ihmiset läpi historian ajattelemaan ja toimimaan niin kuin he ovat ajatelleet ja toimineet.

Tämä väitöskirjatyö on yritys ymmärtää aikamme nuoria sen yhteiskunnallisen ja kulttuurisen muutoksen näkökulmasta, joka sai alkunsa 1960-luvulla ja jonka lapsi itsekin olen. Tutkimus on myös eräänlainen oman elinaikani mentaalisen historian tarkastelu.

Aloitin jatko-opintoni kasvatustieteellisessä tiedekunnassa loppuvuonna 2000. Varsinaisen tutkimustyön aloitin loppukesällä 2001. Ajasta kasvatustieteellisessä tiedekunnassa haluan kiittää erityisesti Professori Hannele Niemeä, joka kannusti jatko-opiskelijoita kriittiseen ajatteluun ja pohtimaan asioita itse. Haluan kiittää myös Professori Kauko Hämäläistä tieteellisen kirjoittamisen kurseista, joilla hän perehdytti jatko-opiskelijoita tieteellisen kirjoittamisen jaloon ja arvokkaaseen taitoon. Kiitokset myös Professori Patrik Scheininille, joka toimi toisena ohjaajanani kasvatustieteellisessä tiedekunnassa. Lämpimän kiitoksen haluan lausua myös Professori Kirsi Tirrille, joka toimi toisena ohjaajanani kasvatustieteellisessä tiedekunnassa ja jonka jalanjäljissä siirryin myöhemmin teologiseen tiedekuntaan jatkamaan väitöskirjaani loppuun. Dosentti Erkki Komulaista ja KL Petri Nokelaista haluan kiittää tilastollisten menetelmien ja analyysien käytön ohjaamisesta. Haluan esittää lämpimät kiitokseni myös tutkimukseni esitarkastajilleni Professori Arto Kallioniemelle ja Dosentti Kati Niemelälle asiantuntevista lausunnoista. Olen yrittänyt toteuttaa teiltä saamiani korjausehdotuksia mahdollisimman tarkasti.

Haluan esittää lämpimän kiitokseni myös Espoon kaupungille, joka on omalta osaltaan tukenut jatko-opintojani ja tutkimustyötäni. Haluan kiittää opetustoimenjohtajia Maija Daavittilaa ja Kaisu Toivosta siitä, että olen saanut työskennellä minulle mieluisassa työssä koko tutkimukseni ajan. Kiitos myös hallintopäällikkö Marjo Tuoriniemelle tuesta ja rohkaisusta. Lämmin kiitos myös työtovereilleni siitä, että olen saanut työskennellä juuri teidän kanssamme nämä vuodet. Tutkimuksen sisältöön ja rakenteeseen liittyvistä neuvoista haluan kiittää rehtorikollegaani KT Martti Hellströmiä. Tärkeistä neuvoista ja ohjeista haluan kiittää myös toista rehtorikollegaani KT Ismo-Olav Kjälmania. Tutkimuksen kieliasuun liittyvistä neuvoista ja korjausehdotuksista haluan kiittää työtoveriani KM Salla Peistolaa.

Haluan esittää kiitokseni tutkimukseen osallistuneille oppilaitoksille Espoossa, Heinävedellä, Helsingissä, Lapualla, Loimaalla ja Oulussa. Kiitos kuuluu myös niille yhteiskunnallisten aineiden opettajille, jotka uhrasivat omaa työaikaansa toteuttaakseen kyselyn omien oppituntiansa aikana. Aivan erityinen kiitos kuuluu niille opiskelijoille, jotka osallistuivat tutkimukseen. Ilman teitä ei tätä tutkimusta olisi.

Haluan esittää kiitokseni myös äidilleni Pirkolle ja jo edesmenneelle isälleni Veijolle saamastani rakkaudesta ja tuesta lapsuudessani. Ilman sitä ja kaikkia

yhteisiä kokemuksia ja muistoja ei tätä tutkimusta olisi koskaan syntynyt. Äidilleni lausun kiitoksen myös tuesta, jota olet osoittanut tämän tutkimuksen aikana. Samoin haluan kiittää kaikkia sukulaisiani ja tuttaviani kaikesta siitä tuesta, jota olette osoittaneet. Erityisen kiitoksen ansaitsevat myös isovanhempani siitä, että voin tietämällä tietää, että minulla on juuret, jotka ulottuvat pitkälle historiaan. Niiden juurten varaan on ollut helpompi rakentaa oma identiteetti ja arvomaailma.

Lopuksi haluan kiittää koko sydämestäni vaimoani Ruutia ja lapsiamme Idaa ja Antonia. Te olette joutuneet tekemään tätä tutkimusta kanssani niin hyvinä kuin huonoina päivinä. Olette osoittaneet käytännössä aitoa rakkautta, välittämistä ja tukea kaikkien näiden vuosien aikana. Suurella ilolla ja mielihyvällä luovutan nyt tämän tutkimuksen käsistäni. Toivottavasti jotakin elämästä oppineena.

Espoossa 6.7.2007

Olli Poutainen

Sisällys

I Tutkimuksen teoreettinen tausta

1. Johdanto	14
2. Yhteiskunnan modernisoituminen.....	17
2.1. Modernisoitumisen vaiheet	17
2.2. Traditionaalinen yhteiskunta	19
2.3. Moderni yhteiskunta.....	20
2.4. Jälkimoderni yhteiskunta.....	33
2.4.1. Tietoyhteiskunta.....	41
2.4.2. Uudet sosiaaliset liikkeet.....	50
3. Nuorten arvot modernissa yhteiskunnassa	55
3.1. Arvo ja sen lähikäsitteet.....	55
3.2. Arvot ja yhteiskunta	67
3.3. Arvojen tutkiminen	69
3.4. Suomalaisen nuorten arvot.....	78
4. Tutkimuksen kulku.....	90
4.1. Tutkimusongelmat	90
4.2. Tutkimuksen kohdehenkilöt	91
4.3. Mittarin muodostaminen.....	97
4.4. Tutkimusmenetelmät ja aineiston analyysi.....	99

II Tutkimuksen empiiriset tulokset

5. Nuorten arvot.....	103
5.1. Nuorten arvot ja asenteet perusmuuttujatasolla.....	103
5.2. Nuorten arvoja kuvaavien faktorien muodostuminen.....	113
5.3. Nuorten arvojen ja taustamuuttujien välinen yhteys	126
5.3.1. Sosiodemografisten taustamuuttujien yhteys arvoihin.....	126

5.3.2. Nuorten median käyttötottumusten yhteys arvoihin	129
5.3.3. Nuorten poliittisten käsitysten, nuorisoryhmään samaistumisen ja uskontokunnan yhteys arvoihin.....	134
5.3.4. Taustamuuttujien ja arvo-orientaatioiden kokonaistarkastelu	141
6. Nuorten asenteet tietoyhteiskuntaa kohtaan	146
6.1. Nuorten tietoyhteiskunta-asenteet perusmuuttujatasolla	146
6.2. Nuorten tietoyhteiskunta-asenteita kuvaavien faktorien muodostuminen	149
6.3. Nuorten tietoyhteiskunta-asenteiden ja taustamuuttujien välinen yhteys.....	152
6.3.1. Sosiodemografisten taustamuuttujien yhteys tietoyhteiskunta-asenteisiin	152
6.3.2. Nuorten median käyttötottumusten yhteys tietoyhteiskunta-asenteisiin	154
6.3.3. Nuorten poliittisten käsitysten, nuorisoryhmään samaistumisen ja uskontokunnan yhteys tietoyhteiskunta-asenteisiin.....	156
6.3.4. Taustamuuttujien ja tietoyhteiskunta-asenteiden kokonaistarkastelu	158
7. Arvot ja tietoyhteiskunta-asenteet.....	160
7.1. Nuorten arvojen yhteys tietoyhteiskunta-asenteisiin.....	160
7.2. Ennustavatko arvot nuorten tietoyhteiskunta-asenteita	164
8. Diskussio.....	167
8.1. Tutkimuksen keskeiset tulokset	167
8.1.1. Nuorten arvoja koskevat tulokset	167
8.1.2. Nuorten tietoyhteiskunta-asenteita koskevat tulokset.....	174
8.1.3. Nuorten arvojen ja tietoyhteiskunta-asenteiden välinen yhteys	177
8.2. Tutkimustulosten luotettavuus.....	180
8.3. Tutkimuksen merkitys ja mahdollinen jatkotutkimus.....	185
Lähteet	195
Liitteet	206

Kuviot

1. Modernisaatio kaksivaiheisena prosessina.....	68
2. Schwartzin arvokehän kymmenen motivaatiotyyppiä Puohiniemen tulkitsemana.....	75
3. Tutkimusasetelma aineiston analyysin näkökulmasta tarkasteltuna.....	101
4. Malli arvo-orientaatioiden keskinäisistä yhteyksistä.....	123
5. Puolueiden sijoittuminen vanhan ja uuden politiikan akselille.....	135
6. Nuorten arvo-orientaatioiden ja tietoyhteiskunta-asenteiden riippuvuudet	166

Taulukot

1. Traditionaali, moderni ja jälkimoderni yhteiskunta: yhteiskunnalliset tavoitteet, yksilölliset arvot ja auktoriteettijärjestelmät.....	37
2. Erot suomalaisnuorten ja kaikkien suomalaisten arvot.....	82
3. Nuorten jakautuminen asuinpaikan, oppilaitoksen ja sukupuolen mukaan.....	93
4. Nuorten jakautuminen uskontokunnan mukaan.....	94
5. Nuorten jakautuminen nuorisoryhmiin.....	94
6. Nuorten puoluesamaistuminen.....	95
7. Nuorten samaistuminen poliittisiin aatteisiin.....	96
8. Tutkimusongelmat ja tutkimusmenetelmät.....	102
9. Korkeimman keskiarvon saaneet osiomuuttajat ja niiden keskihajonnat.....	103
10. Perinteinen uskonnollisuus – sekulaarisuus arvo-orientaatioulottuvuus ja sen saamat faktori- ja sivulataukset.....	114
11. Uushenkisyys - ei-uushenkisyys arvo-orientaatio-ulottuvuus ja sen saamat faktori- ja sivulataukset.....	116
12. Environmentalistisuus – materialistisuus arvo-orientaatioulottuvuus ja sen saamat faktori- ja sivulataukset.....	117
13. Autoritaarisuus – libertaarisuus arvo-orientaatioulottuvuus ja sen saamat faktori- ja sivulataukset.....	118

14. Tieteellinen progressiivisuus - ei-progressiivisuus arvo-orientaatioulottuvuus ja sen saamat faktori- ja sivulataukset.....	119
15. Sosiaalieettisyys – egoistisuus arvo-orientaatioulottuvuus ja sen saamat faktori- ja sivulataukset.....	121
16. Arvo-orientaatioiden saamat keskiarvot ja –hajonnat.....	122
17. Arvo-orientaatiot ja niiden yhteys laajempiin arvojärjestelmiin.....	125
18. Sukupuolen yhteys nuorten arvo-orientaatioihin.....	126
19. Oppilaitoksen yhteys nuorten arvo-orientaatioihin.....	127
20. Asuinpaikan yhteys nuorten arvo-orientaatioihin.....	128
21. Nuorten television katselutottumusten yhteys arvoihin.....	129
22. Nuorten internetin käyttötottumusten yhteys arvoihin.....	130
23. Nuorten kirjallisuuden lukemistottumusten yhteys arvoihin.....	131
24. Nuorten lehtien lukemistottumusten yhteys arvoihin.....	132
25. Nuorten elokuvien katselutottumusten yhteys arvoihin.....	132
26. Poliittisen aatteen yhteys nuorten arvoihin.....	136
27. Puoluesamaistumisen yhteys nuorten arvoihin.....	138
28. Uskontokuntaan kuulumisen yhteys nuorten arvoihin.....	139
29. Nuorisoryhmään samaistumisen yhteys nuorten arvoihin.....	140
30. Taustamuuttujien selityskyky tarkasteltaessa perinteistä uskonnollisuutta.....	142
31. Taustamuuttujien selityskyky tarkasteltaessa uushenkisyyttä.....	142
32. Taustamuuttujien selityskyky tarkasteltaessa autoritaarisuutta.....	143
33. Taustamuuttujien selityskyky tarkasteltaessa environmentalistisuutta.....	143
34. Taustamuuttujien selityskyky tarkasteltaessa tieteellistä progressiivisuutta.....	144
35. Taustamuuttujien selityskyky tarkasteltaessa sosiaalieettisyyttä.....	144
36. Korkeimman keskiarvon saaneet osiomuuttajat ja niiden saamat keskiarvot ja –hajonnat.....	146
37. Tietoyhteiskuntakriittisyys - tietoyhteiskuntaliberaalisuus asenneulottuvuus ja sen saamat faktori- ja sivulataukset.....	149

38. Tietoyhteiskuntaoptimistisuus - tietoyhteiskuntapessimistisyys asenneulottuvuus ja sen saamat faktori- ja sivulataukset.....	151
39. Sukupuolen yhteys nuorten tietoyhteiskunta-asenteisiin.....	152
40. Oppilaitoksen yhteys nuorten tietoyhteiskunta-asenteisiin.....	153
41. Nuorten internetin käyttötottumusten yhteys tietoyhteiskunta-asenteisiin.....	154
42. Nuorten kirjojen lukemistottumusten yhteys tietoyhteiskunta-asenteisiin.....	155
43. Nuorten elokuvien katselutottumusten yhteys tietoyhteiskunta-asenteisiin.....	155
44. Puoluesamaistumisen yhteys nuorten tietoyhteiskunta-asenteisiin.....	157
45. Uskontokuntaan kuulumisen yhteys nuorten tietoyhteiskunta-asenteisiin.....	157
46. Nuorisoryhmään samaistumisen yhteys nuorten tietoyhteiskunta-asenteisiin.....	158
47. Taustamuuttujien selityskyky tarkasteltaessa nuorten tietoyhteiskuntakriittisyyttä.....	158
48. Taustamuuttujien selityskyky tarkasteltaessa nuorten tietoyhteiskuntaoptimistisuutta...	159
49. Perinteisen uskonnollisuuden yhteys nuorten tietoyhteiskunta-asenteisiin.....	161
50. Uushenkisyyden yhteys nuorten tietoyhteiskunta-asenteisiin: varianssianalyysin tuloksia.....	161
51. Autoritaarisuuden yhteys nuorten tietoyhteiskunta-asenteisiin.....	162
52. Environmentalistisuuden yhteys nuorten tietoyhteiskunta-asenteisiin.....	162
53. Sosiaalieettisyyden yhteys nuorten tietoyhteiskunta-asenteisiin.....	163
54. Tieteellisen progressiivisuuden merkitys tarkasteltaessa nuorten tietoyhteiskunta-asenteita.....	163
55. Bayesilaisen riippuvuussuhdemallin mukaiset riippuvuussuhteet ja niiden todennäköisyysluku.....	165
56. Nuorten arvo-orientaatioiden jakautuminen traditionaaliseen, moderniin ja jälkimoderniin arvojärjestelmään ja tietoyhteiskunta-asenteiden yhteys niihin.....	179
57. Keskiarvomuuttujien reliabiliteetikertoimet.....	184

I Tutkimuksen teorettinen tausta

1. Johdanto

"Meistä tv:ssä jauhetaan, ne päänsä puhki kelaa saa,
Tehdä analyysejä, koskaan ei ne tajua kuitenkaan,
Miks´ me halutaan kimaltaa, miks´ ei me tyydytä,
Ei mitään häpyä, ei perusarvoja,
Me osataan ne jutut kyllä joista mutsit varoittaa,

Kaikki nuoret tyypit tahtoo mennä sekaisin,
Kaikki nuoret tyypit tahtoo olla jotakin,
Kaikki nuoret tyypit halua olla jotakin,
Kaikki nuoret tyypit halua mennä sekaisin."

(Tehosekoitin "Kaikki nuoret tyypit")

Rock-yhtye Tehosekoitin ilmaisee kappaleessaan "Kaikki nuoret tyypit" sellaisia stereotyyppioita nuorista, jotka ovat tulleet tutuiksi niin median kuin nuorisoa käsittelevien tutkimusten kautta. Nuoret on kuvattu usein eräänlaisena muutoksen airueena; edelläkävijöinä uusien arvojen ja kokonaan uudenlaisen yhteiskunnan esiinmurtautumisessa. Nuorten on nähty kyseenalaistavan kaikki auktoriteetit ja hylkäävän vanhempien sukupolvien arvot. On puhuttu sukupolvien välisestä kuilusta.

1960-luvulla tutkijat alkoivat puhua suuresta muutoksesta, joka muuttaisi vihdoin myös tavallisten ihmisten arvot ja elämäntavat. Nuorten, erityisesti opiskelijoiden, nähtiin olevan erityisasemassa muutoksen edelläkävijöinä. Monet empiiriset asenne- ja arvomittaukset ovat kuitenkin osoittaneet, että ihmisten arvot muuttuvat varsin hitaasti. (Inglehart 1997; Jallinoja 1991; Musgrove 1974.) Mitään äkillistä muutosta ei ole voitu osoittaa tapahtuneen. Myös suomalaisnuorten arvot ja asenteet ovat tutkimusten mukaan edelleen melko perinteisiä. Nuoret näyttävät pääsääntöisesti omaksuneen yhteiskunnan ja elämän yleiset arvot. (Opetusministeriö 2004; Saarela 2003, 268.) Nuorten vastakulttuuri on kaupallistettu ja tuotteistettu. Näin aito

vastakulttuuri on siirtynyt yhä enemmän marginaaliin taistelemaan ja pitämään kiinni subjektiviteetistaan. (Touraine 1995.)

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaisia arvoja ja tietoyhteiskuntaan kohdistuvia asenteita suomalaisnuorilla on sekä millainen yhteys arvoilla on tietoyhteiskunta-asenteisiin. Tutkimuksessa tarkasteltiin lisäksi sitä, onko nuorten arvoilla ja tietoyhteiskunta-asenteilla yhteyttä yhteiskunnan sosiaaliseen kehitykseen modernisaatioteorian näkökulmasta ja muodostavatko arvot traditionaalisen, modernin ja jälkimodernin arvojärjestelmän. Kohderyhmänsä puolesta tutkimus sijoittuu nuorisotutkimuksen kenttään. Tutkimuksen lähestymistapa on monitieteellinen ja se sivuaa monia tieteenaloja, kasvatustiedettä, sosiologiaa, uskonnonpedagogiikkaa ja sosiaalipsykologiaa, sijoittuen niiden leikkauspisteeseen.

Tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen muodostaa modernisaatioteoria. Modernisoituminen tulkitaan kaksivaiheiseksi prosessiksi. Modernisaation ensimmäistä vaihetta kuvaa siirtyminen perinteisestä, usein uskonnon hallitsemasta, maatalousyhteiskunnasta moderniin teolliseen yhteiskuntaan. Siirtyminen moderniin yhteiskuntaan antoi lupauksen paremmasta, keinon vapautua köyhyydestä teollistumisen kautta. Keskeistä roolia modernisaatioissa näyttelivät tiede ja edistys. Modernisaatio muutti taloutta koskevat normit niin, että taloudellisesta kasvusta tuli keskeinen yhteiskunnallinen tavoite ja vaurastumisesta keskeinen yksilöä koskeva tavoite. Modernisaatio vapautti ihmiset kohtalonomaisesta uskosta perittyyn asemaan ja teki sosiaalisesta mobilisaatiosta ja menestyksen halusta hyväksytyin. Sosiaalisten organisaatioiden muotoa ja yksilöiden elämää kuvasi sijoittuminen traditio - moderni akselille tai kehitys - taantumus akselille. (Inglehart 1997; Touraine 1995.)

Modernisuudessa on 1970-luvulta asti tapahtunut merkittäviä muutoksia. Modernin muutoskehitys on edennyt kolmella osa-alueella. Talouden alueella muutos viittaa uudenlaisen kapitalistisen talousjärjestelmän syntyyn. Teknologian alueella muutoksen symboli on informaatioteknologinen vallankumous, joka on mullistanut koko tieto- ja viestintäteknologian sektorin. Uusilla sosiaalisilla liikkeillä taas viitataan sellaisiin 1960-luvulla alkaneisiin sosiaalisiin liikkeisiin kuin opiskelijaliike, rauhanliike, naisasialiike ja ympäristöliike. (Castells 2001, 2; Inglehart 1997; van Dijk 1999.)

Sodanjälkeiset sukupolvet alkoivat kyseenalaistaa perinteisiä arvoja ja auktoriteetteja. Liikehdintä oli luonteeltaan vastakulttuurista. Vastakulttuurisen kritiikin terä kohdistui yhtäläillä perinteistä uskontoa kuin byrokraattista valtiota kohtaan.

Yksilötasolla kyse oli yksilön yrityksestä säilyttää subjektiivensa (Touraine 1995, 251). Toinen yksilötason muutos on ollut subjektiivisen hyvinvoinnin ja yleisen elämänlaadun korostaminen taloudellisten imperatiivien sijaan. Tätä perustavanlaatuista muutosta yksilöiden ja yhteiskuntien perusarvoissa ja maailmankuvissa on tutkinut muun muassa Inglehart (1977, 1987, 1990, 1997).

Tutkimuksen kohderyhmänä ovat toisen asteen oppilaitoksessa opiskelevat suomalaisnuoret. Aineisto kerättiin kyselylomakkeella loppuvuodesta 2001. Otos (N=408) voidaan kokonsa ja laajuutensa puolesta yleistää koskemaan koko 16-19 -vuotiaiden suomalaisnuorten populaatiota. Kohdehenkilöt asuivat mittaushetkellä yli kolmellakymmenellä paikkakunnalla.

Tutkimus on luonteeltaan survey-tutkimus. Aineiston analysoimisessa käytettiin kvantitatiivisia tutkimusmenetelmiä. Nuorten arvojen ja tietoyhteiskunta-asenteiden rakennetta selvitettiin faktorianalyysin avulla. Luotujen arvo- ja asenneulottuvuuksien yhteyksiä tarkasteltiin suhteessa sukupuoleen, asuinpaikkaan, oppilaitokseen, median käyttöön, poliittisiin käsityksiin, nuorisoryhmään ja uskontokuntaan. Analyysimenetelminä käytettiin varianssianalyysin (ANOVA) lisäksi monimuuttujamenetelmiä: klusterianalyysia, faktorianalyysia ja yleistä lineaarista mallia. Bayesilaisella riippuvuusmallituksella selvitettiin lisäksi ennustavatko arvot tietoyhteiskunta-asenteita.

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että nuorten arvot ovat yhteydessä, eivät ainoastaan nuorten tietoyhteiskuntaan kohdistamiin asenteisiin, vaan myös muihin sosiokulttuurisiin muuttujiin. Arvot, tietoyhteiskunta-asenteet ja muut muuttujat muodostavat keskinäisten yhteyksien verkoston, joka kuvaa yhteiskunnan ja kulttuurin sidoksia monipuolisesti. Erityisen selitysvoimaisia muuttujia nuorten arvoja ja asenteita tarkasteltaessa ovat sukupuoli ja erilaiset identiteetti- ja elämäntapamuuttujat. Tutkimustulosten perusteella löydettiin vahvistusta myös sille, että nuorten arvot ja tietoyhteiskunta-asenteet ovat toistensa lisäksi yhteydessä yhteiskunnan modernisoitumiskehitykseen. Nuorten arvot muodostavat traditionaalisen, modernin ja jälkimodernin arvojärjestelmän, joihin myös tietoyhteiskunta-asenteet ovat yhteydessä.

2. Yhteiskunnan modernisoituminen

2.1. Modernisoitumisen vaiheet

Tutkimuksessa tarkastellaan yhteiskunnallista kehitystä modernisaatioteorian viitekehityksessä. Modernisaatio ymmärretään kaksivaiheisena prosessina: siirtymisenä traditionaalisesta yhteiskunnasta moderniin yhteiskuntaan ja lopuksi modernin nykyiseen vaiheeseen, jota on kutsuttu jälkimoderniksi tai myöhäismoderniksi.

Modernisaatioteorian nähdään kehittyneen viimeisen reilun sadan vuoden aikana ja sen keskeinen ajatus on, että yhteiskunnassa tapahtuvat teknologiset ja taloudelliset muutokset ovat yhteydessä kulttuurisiin ja poliittisiin muutoksiin. (Inglehart 1997, 9.) Modernisaatioteorian ydin on Heiskalan (1996, 143) ja Jallinojan (1991, 15) mukaan yhteiskunnallisella tasolla siirtyminen traditionaalisesta yhteiskunnasta moderniin, ja yksilötasolla elämän muuttuminen traditionaalista moderniksi. Tässä merkityksessä moderni on ymmärretty vastakohtana sille, mitä pidetään traditionaalisena. Sisällöllisesti käsitteparilla on haluttu ilmaista kehityskulku, jossa perinteiset sosiaaliset yhteisösidokset murtuvat ja yksilöiden ajattelutapa muuttuu individualistisemmaksi.

Modernisaatio on muuttanut sekä organisaatioita että yksilöiden elämää. Featherstone (1991, 3) kiteyttää modernin vaikutuksen yhteiskunnallisiin organisaatioihin kolmeen kehityksen muotoon: kasvavaan talouteen, hallinnolliseen rationaalisuuteen ja sosiaalisen maailman eriytymiseen. Modernisaation vaikutusta yksilöön kuvaa ennen kaikkea yksilöllistyminen. Modernisoituessaan ihmisestä tulee yksilö (Jallinoja 1991, 33).

Modernin nykyvaiheesta on olemassa erilaisia tulkintoja. Tässä tutkimuksessa modernin nykyvaihetta tarkastellaan jälkimodernista viitekehityksestä käsin. Jälkimodernia tilannetta tarkastellaan yhteiskunnallisena ilmiönä. Termin filosofinen pohdiskelu rajataan tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Jälkimoderni yhteiskunta voidaan ymmärtää yhteiskuntana, jossa sosiaalisten organisaatioiden muotoa tai yksilön käyttäytymistä ei enää pyritä selittämään tukeutumalla sellaisiin dimensioihin, kuten traditio - moderni tai kehitys - taantumus (Touraine 1995, 178). Vapautumista modernisuuden dimensioista on tulkittu eri tavalla. Jotkut ovat yhdistäneet sen kulttuuriseen relativismiin niin äärimmäisellä

tavalla, että on lähestytty kulttuurista determinismistä. (Inglehart 1997, 12.) Toiset ovat nähneet jälkimodernin rationaalisuutta korostavan modernin mallin rappion äärimmäisenä muotona (Touraine 1995, 251). Tässä tutkimuksessa jälkimodernilla yhteiskunnalla viitataan muutoksiin, joita on tapahtunut sosiaalisissa organisaatioissa ja yksilön arvoissa ja elämäntavoissa. Jälkimodernisuus on elämää ilman ennakkositoumuksia, joten siinä voidaan yhdistellä erilaisia asioita, riippumatta siitä, ovatko ne luonteeltaan moderneja, traditionaalisia tai jotakin aivan muuta. (Hassan 1980, 111; Inglehart 1997, 12.) Yksilötasolla jälkimodernisaatio tarkoittaa ennen kaikkea muutosta ihmisten maailmankuvissa ja arvoissa. Nuoremmat sukupolvet ovat taloudellisen ja fyysisen turvallisuuden sijaan alkaneet arvostaa itsensä ilmaisemista ja elämänlaatua. Tämä on käytännössä tarkoittanut ympäristönsuojelun ja elämäntapakysymysten nousemista keskiöön. (emt. 2000, 219-220.) Jälkimoderneiksi on tulkittu monia yhteiskunnallisia ja yksilöllisiä tekijöitä. Monikulttuurisuus, moniarvoisuus, elämäntapojen eriytyminen, yhteisöllisyyden ja perinteiden murtuminen, oman identiteetin rakentaminen ja arvostuksen saaminen sekä media, matkailu ja internet ovat osa keskustelua, joka on liittynyt jälkimoderniin. (Hautamäki 1998, 154-155.)

Yhteiskunnan modernisoitumisen tarkastelun yhteydessä tarkastellaan myös kahta modernisaatioon liittyvää muotoa, tietoyhteiskuntaa ja uusia sosiaalisia liikkeitä. Termillä tietoyhteiskunta viitataan yhteiskuntaan, jossa informaatioteknologia on keskeisessä asemassa infrastruktuurin, tuotannon ja osaamisen näkökulmista tarkasteltuna (Castells & Himanen 2001, 19). Uusilla sosiaalisilla liikkeillä tarkoitetaan sellaisia sosiaalisiin konflikteihin ja kulttuurisiin projekteihin pohjautuvia liikkeitä, joiden tarkoituksena on saada aikaan muutoksia yhteiskunnassa tai puolustaa ihmisoikeuksia. Sosiaaliset liikkeet voivat ajaa hädänalaisten ja alistettujen ihmisryhmien asiaa, oikeutta vapaaseen puheeseen tai oikeutta persoonalliseen elämäntapaan ja elämänhistoriaan (Touraine 1995, 240, 246-247).

Suomalaisen yhteiskunnan modernisoituminen eroaa ajoitukseltaan monista muista maista. Jokisen ja Saariston (2002, 19-20) mukaan Suomi modernisoitui myöhään, siirtyen kerta heitolla teolliseen ja jälkiteolliseen palveluyhteiskuntaan. Tämä tapahtui 1960- ja 1970-luvulla, jolloin Suomi oli vielä pitkälle talonpoikainen ja maatalousvaltainen maa. Muutokset työelämässä ja asutusrakenteessa 1960- ja 1970-luvulla saivat aikaan muutoksia yhteiskunnassa. Suomi kaupungistui ja nykyaikaistui. Samaan aikaan se kuitenkin säilyi pitkälti maatalousyhteiskuntana,

jonka perinteiset elämäntavat ja arvostukset säilyttivät asemansa. Samaan aikaan suomalaisen yhteiskunnan modernisoitumisen kanssa tapahtui myös hyvinvointiyhteiskunnan rakentaminen. Relanderin (1998, 44) mukaan Suomen modernisoituminen merkitsi tietynlaista hyppyä modernin yli, uskonpuhdistuksen ajasta suoraan jälkimoderniin ilman neljän vuosisadan sivilisaatioprosessia.

2.2. Traditionaalinen yhteiskunta

Traditionaalisesta yhteiskunnasta puhuttaessa on käytetty vaihtoehtoisesti termejä esimoderni ja esiteollinen yhteiskunta. Kaikilla termeillä on haluttu kuvata modernia aikakautta edeltänyttä aikaa. Jakolinjalla on kuvattu yhteiskunnassa ja kulttuurissa tapahtuvia muutoksia. Jakolinjaa esimodernien ja modernien yhteiskuntien välillä ei tulisi Heiskalan (1994, 10-11) mukaan kuitenkaan käyttää niin, kuin se olisi ainoa tärkeä ja mahdollinen jako näiden yhteiskuntien välillä. Jakoa ei tulisi myöskään käyttää arvolutautuneesti olettaen modernien yhteiskuntien olevan muita yhteiskuntamuotoja parempia.

Inglehartin (1997, 17) mukaan traditionaalista yhteiskuntaa voidaan kuvata yhteiskunnallisena järjestyksenä, jonka pääelinkeinoja olivat aluksi metsästys ja keräily sekä myöhemmin maatalous. Maatalouden keksimistä pidetään merkittävänä muutoksena yhteiskunnallisessa kehityksessä. Maatalous korvasi metsästyksen ja keräilyn keskeisenä elinkeinona ja sen myötä ihmiset asettuivat vähitellen paikoilleen asumaan.

Traditionaalisten yhteiskuntien talousjärjestelmä oli luonteeltaan paikallaan pysyvä ja perustui olemassa olevien rakenteiden säilyttämiseen. Niissä ei koettu juuri lainkaan taloudellista kasvua. Traditionaalisen yhteiskunnan talousjärjestelmä oli eräänlaista nollasummapeleä, jossa ainoa keino oman sosiaalisen aseman parantamiseksi oli toteuttaa se toisen kustannuksella. Esimoderneille yhteiskunnille oli tyypillistä, että sosiaalinen asema oli perinnöllinen ja sitä oli miltei mahdotonta muuttaa. Ihmisiä opetettiin nöyrästi hyväksymään sosiaalisen asemansa ja kieltäytymään maailmallisista tavoitteista tässä elämässä, uskoen tulevansa palkituiksi seuraavassa elämässä. Feodaalinen yhteiskuntajärjestys tuki osaltaan tätä paikallaan pysyvyyttä. Sen arvot ja normit pitivät yllä sosiaalista solidaarisuutta ja samalla hillitsivät ihmisten toiveita taloudellisesta vaurastumisesta.

Hyväntekeväisyyden, anteliaisuuden ja vieraanvaraisuuden hyveitä suosittiin. Niillä oli keskeinen merkitys selviytymistekijöinä vaikeuksien keskellä ja ne auttoivat selviytymään taloudellisesti ankarissa elämän olosuhteissa, koska yhteiskunnassa ei ollut mahdollisuutta sosiaalitukeen eikä työttömyyskorvaukseen. Aikakauden keskeiseksi projektiksi muodostui selviäminen jatkuvan niukkuuden ja suoranaisten puutteen olosuhteissa. Siitä tuli keskeinen osa ihmisten arvomaailmaa. (emt. 1997, 70-71, 75.)

Traditionaalista yhteiskuntaa - vaikka niissä oli suurtakin vaihtelua - luonnehti voimakkaasti uskonto, jolla oli hallitseva asema. Yhteisön elämää kontrolloivat yhtenäistävät normit. Yksilön odotettiin sopeutuvan näihin normeihin, jotka rajoittivat väkivaltaisuutta, seksuaalista käyttäytymistä ja taloudellista vaurastumista ja rohkaisivat olemassa olevan taloudellisen ja sosiaalisen aseman hyväksymiseen. Normit olivat useimmiten syntyneet uskonnollisessa viitekehyksessä. Olemassa olevaa yhteiskuntajärjestystä perusteltiin ihmisille Jumalan määräämänä ja ylläpitämänä. Jumalan antamia käskyjä pidettiin absoluuttisina totuuksina. (emt. 1997, 38, 77, 81.)

Elämä traditionaalisessa yhteiskunnassa oli luonteeltaan ennen kaikkea kokonaisvaltaista ja yhteisöllistä. Durkheim (1984, 38-39, 232-233) puhui aikanaan kollektiivisesta tai vaihtoehtoisesti yhteisestä tajunnasta, jolla hän tarkoittaa saman yhteiskunnan jäsenille yhteisten uskomusten ja tuntemusten kokonaisuutta. Yhteisellä tajunnalla on oma elämänsä. Durkheim näki kollektiivisen yhtenäisyyden vähenevän kun mekaaninen solidaarisuus korvautuisi orgaanisella solidaarisuudella. Kollektiivisen tajunnan voima oli Durkheimin mukaan siinä, että se on perintöä edellisiltä polvilta ja sen auktoriteetti on siten pitkälti perinteen auktoriteettia. Taylor (1992, 3) kutsuu tätä perinteiden ylläpitämää järjestystä olemassaolon suureksi ketjuksi. Durkheimin (1984, 120-122) mukaan modernisaatioprosessi vähentäisi vähitellen perinteen auktoriteettia ja siten myös yhteisen tajunnan intensiteettiä. Tämä kehitys vaikutti yksilöllisyyden merkityksen väistämättömään kasvuun yhteiskunnassa.

2.3. Moderni yhteiskunta

Tarkasteltaessa modernia yhteiskuntaa yhteiskuntatieteiden näkökulmasta, historiallisena ajanjaksona, vastaan tulee ongelmia. Modernista on ensinnäkin vaikea

löytää yhtenäistä käsitystä. Erilaiset määrittelytavat ja tavoitteet ovat tuottaneet monia ja keskenään ristiriitaisia käsityksiä modernista. Lisäksi modernin yhteiskunnan eri osa-alueet ovat ristiriidassa keskenään. Erityisesti yhteiskunnan teknis-taloudellisen ja kulttuurisen osa-alueen välillä on nähty voimakas ristiriita (Bell 1973; Jallinoja 1991).

Keskeinen ristiriita modernisuudessa on syntynyt kahden modernille tyypillisen tendenssin, järjen ja subjektin, välille. Modernisaatio sisälsi ajatuksen kaikkien elämän alueiden rationalisoitumisesta, mutta toisaalta se oletti myös subjektin merkityksen kasvavan. Näiden kahden kehityssuunnan keskinäinen ristiriita on johtanut modernin fragmentoitumiseen. (Touraine 1995.)

Modernisaation katsotaan alkaneen eri yhteiskunnissa eri aikaan ja edenneen omalakisesti monista ympäröivistä tekijöistä riippuen. Modernin katsotaan alkaneen 1700-luvulla ja se yhdistetään historiallisiin tapahtumiin kuten teollinen vallankumous, valistus, Ranskan vallankumous ja USA:n itsenäisyysjulistus. (Hautamäki 2001, 10; Heiskala 1994, 10; Inglehart 1997, 74.)

Modernisaatiolla on lyhyestä ajallisesta kestostaan huolimatta ollut suuri merkitys ihmishistoriassa. Se on prosessi, joka on kasvattanut yhteiskunnan taloudellisia ja poliittisia mahdollisuuksia. Taloudellisia mahdollisuuksia se on kasvattanut teollistumisen kautta ja poliittisia mahdollisuuksia byrokratisoitumisen kautta. Modernissa yhteiskunnassa keskeinen tavoite on ollut taloudellinen kasvu. Yksilötasolla tämä on tarkoittanut saavuttamismotivaation korostumista. Taloudellisen kasvun kautta modernisaatio on tarjonnut osalle ihmiskuntaa keinon päästä eroon köyhyydestä. (emt. 1997, 5, 73.)

Modernisaation yhteiskunnallisina tunnuspiirteinä on pidetty kapitalistisen talousjärjestelmän voittokulkua, teollistumista, kaupungistumista, oikeusvaltion ja byrokraattisen valtiokoneiston syntymistä, tieteen ja teknologian kehitystä, yhteiskunnan toimialojen eriytymistä, kansalaisten koulutustason kohoamista, laajentunutta poliittista osallistumista, pidentynyttä elinikää ja informaatioteknologista vallankumousta sekä alentunutta syntyvyyttä. (Bruce 2002, 2; Heiskala 1994, 12-13; Inglehart 1997, 7.)

Vaikka modernisaation on yleisesti ymmärretty alkaneen 1700-luvulla, on se perustan nähty olevan kuitenkin syvemmällä. Modernin tunnuspiirteitä on nähty jo antiikissa ja renessanssissa. Weber (1990) piti keskeisenä tekijänä modernisaation toteutumisessa protestanttista uskonpuhdistusta, ja aivan erityisesti sen kalvinilaista

haaraa. Weberin mukaan uskonpuhdistus antoi lähtölaukauksen laajemmalle arvojen ja maailmankuvan muutokselle Euroopassa. Uskonpuhdistus avasi ovet kapitalistisen talousjärjestelmän laajamittaiselle hyväksymiselle ja synnytti protestanttisen etiikan. Myös Inglehart (1997, 70-71) yhtyy tähän näkemykseen ja toteaa, että uskonpuhdistus oli keskeinen tapahtuma Euroopan modernisaatioprosessissa. Protestanttisuus ei kuitenkaan ollut keskeinen tekijä siksi, että se olisi itsessään jotakin ainutlaatuista, sillä esimerkiksi eurooppalaista juutalaisuutta voidaan pitää jo tuolloin melkoisen modernina. Juutalaisuus ei kuitenkaan voinut toimia laajemman joukon edelläkävijänä, koska se oli luonteeltaan marginaalinen tuon ajan Euroopassa. Protestanttisuudella ei tätä rasitetta ollut. Reformaation keskeinen merkitys oli siinä, että se korvasi joukon esimoderneja uskonnollisia uskomuksia, jotka olivat jarruttaneet taloudellisen menestyksen halua uskomuksilla, jotka edistivät taloudellista saavuttamista. Protestanttisen uskonpuhdistuksen ehkä tärkein saavutus on kuitenkin se, että se auttoi murtamaan keskiaikaisen kristillisen maailmankuvan keskeisessä osassa Eurooppaa. Mutta se ei tehnyt sitä yksin. Katolisen kirkon määrittelemän maailmankuvan murtumiseen vaikutti myös tieteellisen maailmankuvan leviäminen. Bruce (1996, 9) näkee reformaation vaikuttaneen moderniin rationalismiin, yksilöllisyyden kasvuun, modernin tieteen syntyyn ja kristinuskon yhtenäisyyden murtumiseen.

Vaikka modernisaation lähtölaukauksena voidaan pitää protestanttista uskonpuhdistusta, modernisuuden kriteerit täytyivät ensi kerran selvästi vasta valistuksessa. Valistus korosti voimakkaasti järjen merkitystä ja halusi vapauttaa ihmiset taikauskosta: myyteistä, rituaaleista, yhteisön perinteistä, luonnon vaatimuksista ja uskosta yliluonnollisiin mahteihin. (Jallinoja 1991, 22; Niemi 1998, 88.) Weber (1990) kutsui yhteiskunnan vapautumista myyteistä laajalle levinneeksi yhteiskunnan kaikkien alueiden rationalisoitumiseksi, jolle ominaista on siirtyminen perinteisestä uskontoon pohjautuvasta yhteiskuntajärjestelmästä rationaalis-byrokraattiseen yhteiskuntajärjestelmään. Valistuksen projektiin liittyi myös tieteellisen tutkimuksen merkityksen kasvaminen.

Inglehartin (1997, 79, 88) mukaan tieteen, teknologian ja rationaalisen analyysin kykyä ratkaista ongelmia voidaan pitää modernisaation ytimenä. Aikakaudelle tunnusomaista oli myös usko edistykseen, joka ymmärrettiin tieteen ja teknologian avulla saavutettavaksi jatkuvaksi taloudelliseksi kasvuksi. Ihmisen uskottiin edistyvän kognitiivisen alueen lisäksi myös moraalisella alueella.

Modernisaation yksittäisistä tunnuspiirteistä keskeisessä osassa on Heiskalan (1996, 146) mukaan *eriytyminen*. Eriytymisellä tarkoitetaan Hautamäen (2001, 10) mukaan yhteiskunnan jakautumista erilaisten tehtävien hoitamisen suhteen eri ammattikuntiin, laitoksiin, organisaatioihin ja yrityksiin. Eriytymisen on nähty koskevan laajuudessaan kaikkia sosiaalisen elämän osa-alueita: politiikkaa, taloutta, perhettä, uskontoa ja taidetta (Touraine 1995, 9). Eriytyminen on johtanut yhteiskunnan monimutkaistumiseen ja sen yhtenäisyyden heikkenemiseen. Yhteiskuntaa ei enää sido sellainen yhtenäiskulttuuri, joka toimisi yhteiskunnan osa-alueet ja sen yksilöt yhteen sitovana sosiaalisena kittinä. Päinvastoin, perinteiset yhtenäiskulttuurin merkkipaalut ovat menettäneet merkitystään. (Durkheim 1984; Hautamäki 2001.)

Yhtenäiskulttuurin murtuminen on tarkoittanut erityisesti uskonnon, tässä tapauksessa kristinuskon, merkityksen vähenemistä. Kristinuskon asema on heikentynyt elämän ohjenuorana, sukupuolimoraalin ja seksuaalisen käyttäytymisen ja sukupuoliroolien määrittelijänä. *Maallistuminen* eli sekularisaatio on jatkunut Euroopassa koko viime vuosisadan. Uskonnon merkityksen väheneminen on vaikuttanut arvoihin myös laajemmin. Esimerkiksi suhde auktoriteetteihin ja työhön on muuttunut. (Heelas & Woodhead 1995, 1; Inglehart 1997, 5, 25; Ziehe 1991, 17.)

Inglehart (1997, 69, 72, 80) näkee sekularisaation muodostavan yhdessä teollistumisen kanssa modernisaation ytimen. Kielteistä suhdetta uskontoon voidaan Jallinojan (1991, 173-174) mukaan pitää modernisuuden yhtenä kriteerinä. Uskonnollisten ihmisten oletettiin olevan johdonmukaisesti kaikkein traditionaalisimpia ja ei-uskonnollisten tai ateistien puolestaan johdonmukaisesti moderneja. Weber (1990) uskoi omana aikanaan uskonnollisten uskomusten vähenevän, kun tieteellinen maailmankuva yleistyy ja rationaalisuus lisääntyy. Tieteellinen ja rationaalinen maailmankuva korvasi vähitellen uskon pyhiin tai maagisiin uskomuksiin. Brucen (1996, 39) mukaan maallistuminen johtuu rationalisoitumisen lisäksi sosiaalisen elämän fragmentoitumisesta, yhteisöllisyyden häviämisestä ja suurten kansallisten tai ylikansallisten byrokraattisten instituutioiden lisääntymisestä.

Norrisin ja Inglehartin (2004, 26) mukaan rationalisoituminen ja tieteen keskeinen asema eivät ole perimmäinen syy maallistumisen jatkumiseen. Väite perustellaan sillä, että vaikka tieteellinen maailmankuva on menettänyt aikaisemman loistokkuutensa, jatkuu maallistuminen edelleen. Maallistumisen perimmäinen syy ei

siis ole rationalisoitumisessa vaan turvallisuuden tunteen suhteellisessa lisääntymisessä taloudellisesti kehittyneissä yhteiskunnissa. Turvallisuuden tunteen lisääntyminen vähentää tarvetta turvautua absoluuttisten uskomusjärjestelmien tarjoamaan varmuuden tunteeseen. Uskonnon merkitys on edelleen vähenemässä useimmissa kehittyneissä maissa, samalla kun sen merkitys kehitysmaissa on lisääntymässä.

Kristinuskon merkityksen väheneminen näkyy myös suomalaisessa yhteiskunnassa. Suomalaista henkistä elämää satoja vuosia hallinnut - pitkälle luterilaisen kirkon määrittelemä - yhtenäiskulttuuri on viime vuosikymmeninä alkanut murtua. Niemelän mukaan kristillisyyden merkityksen laskun trendi näkyy kirkosta eroavien määrän lisääntymisenä sekä kirkon opetuksista irtisanoutumisena. Erityisesti kirkosta eroaminen ja kirkon opetuksesta luopuminen koskee varttuneempaa nuorisoa. Kirkosta eroaminen ja myös sen taustalla olevan institutionaalisen kristillisen maailmankatsomuksen heikentyminen, on läheisessä yhteydessä muuhun yhteiskunnalliseen kehitykseen ja kirkossa tapahtuneisiin muutoksiin. Toisaalta kirkosta eroamisen taustalla voi yhtä hyvin olla myös muutokset taloudellisessa tilanteessa, valtiollisessa päätöksenteossa ja yleisessä asenneilmapiirissä. (Niemelä 2006, 9-12.)

Muutokset uskonnollisuuden vähenemisessä johtuvat ennen kaikkea yksilöllisyyden lisääntymisestä: uskontoa ei enää peritä uskonnollisen kasvatuksen kautta sosialisatiossa. Yksilöllistyminen tarkoittaa myös sitä, että uskonnollisella kentällä tapahtuu irtisanoutumista hierarkkisista ja vahvaan ulkoiseen auktoriteettiin perustuvista, institutionaalista, uskonnollisuuden muodoista. Uskonnollisuus on yhä enemmän privatisoitunut: se on yksilön oma valinta. Kirkkoon kuuluminen ja muut perinteisen uskonnollisuuden muodot eivät enää sido ihmisiä. Jäsenyyden tulee vastata yksilön omia henkilökohtaisia ajatuksia ja mielipiteitä. (Niemelä 2006, 20-22, 24-25.)

Vaikka uskonnollisuuden perinteiset muodot ovat olleet laskussa, on uskonnollisuus saanut aivan uusia muotoja. On puhuttu jopa käänteestä uskonnollisuuden laskussa. Uusi uskonnollisuus ei kuitenkaan kanavoidu automaattisesti perinteisten uskonnollisten yhteisöjen piirissä tapahtuvaan osallistumiseen. Uusi uskonnollisuus on luonteeltaan omaleimaista, opillisesti relativistista, sitä kuvaa yhteisöllinen sitoutumattomuus ja uskonnonharjoittamisen

yksilöllistyminen. Uutta antiautoritaarista ja yksilöllistynyttä uskonnollisuutta voidaan kutsua henkisyudeksi. (Ketola 2006, 305-306.)

Uskonnollisuuden ja henkisyyden uusissa muodoissa keskeinen asema on mystiikalla ja uskonnollisella kokemuksella, jota monet uudet uskonnolliset liikkeet korostavat opettaen meditaatiotekniikoita ja henkisiä harjoituksia. Tarkoituksena on johdattaa henkisyyden harjoittaja omakohtaiseen ja kokemukselliseen jumalyhteyteen, josta erilaiset gurut ja mestarit toimivat esimerkkeinä. (emt. 2006, 313.)

Myös *yksilöllistymistä* voidaan pitää keskeisenä tekijänä modernisaatiossa. Yksilöllistymistä korostettiin jo klassisen modernisaatioteorian piirissä. Sitä on pidetty usein koko modernisaation keskeisimpänä projektina. (Hautamäki 1996, 34; Jallinoja 1991, 33.) Jo Durkheim (1984, 38-39, 120-122) piti aikanaan individualismin leviämistä keskeisenä osana yhteiskuntien modernisoitumista. Durkheim kuvasi yhteiskunnassa vaikuttavaa kollektiivista tajuntaa ja totesi, että se vaikutti selvimmin traditionaalisessa yhteiskunnassa, jossa sosiaalinen kontrolli ja sosiaaliset normit vaikuttivat voimakkaasti. Kaupungistumisen hän uskoi vähentävän kollektiivisen tajunnan vaikutusta. Hän uskoi lisäksi yhteisen tajunnan jopa vahvistuneen kun yksilön arvo sai yhteiskunnassa enemmän tilaa.

Vaikka modernisaatiolla on keskeinen merkitys yksilöllisyyden kasvussa, sen rooli on samalla kaksijakoinen. Teollistumisen seurauksena uskonnollisen sosiaalisen kontrollin rapautuminen avasi suuremman tilan yksilölliselle autonomialle, mutta tämän uuden mahdollisuuden yksilöllisyyteen korvasi velvollisuudet valtiota kohtaan. (Inglehart 1997, 80–81.) Toisin sanoen, samalla kun moderni mahdollisti yksilöllisyyden, se satoi mahdollisuudet ilmaista sitä. Jälkimodernissa yhteiskunnassa valtiolliset sidokset ovat alkaneet vähentyä.

Yksilöllisyyden asemaa on tarkasteltu myös modernin nykyaikaisen näkökulmasta. Yksilöllisyys on usein liitetty sellaisiin kielteisiin ilmiöihin kuin narsismi tai egoismi. Taylor (1991, 13-16) näkee yksilöllisyyden liiallisessa korostumisessa tiettyjä vaaroja, mutta ei halua samaistaa yksilöllisyyttä narsismiin, hedonismiin tai egoismiin. Yksilöllisyys nimittäin voi olla moraalisesti perusteltu valinta yhtä lailla kuin kollektiiviset ideologiatkin. Taylor kutsuu tätä yksilön moraalista valintaa autenttisuuden etiikaksi. Siinä yksilö pyrkii olemaan rehellinen itseään kohtaan, etsiessään itsen täyttymystä.

Lashin (1994, 114-115) mukaan modernisaatio toteutuu täydellisesti vasta kun yksilöllistyminen vapauttaa yksilön toiminnan ensimmäisen modernisaation häviävistä rakenteista. Ensimmäisen modernin häviävillä rakenteilla Lash tarkoittaa ammattiliittoja, hyvinvointivaltiota, valtion byrokratiaa, luokka-ajattelua, ydinperhettä tai ehdotonta uskoa tieteen pätevyyteen. Beck (1994, 7, 13) tarkastelee yksilöllisyyttä riskiyhteiskunnan näkökulmasta. Riskiyhteiskunta merkitsee yksilölle sitä, että kun teollisen yhteiskunnan kollektiiviset merkityslähteet, kuten luokkatietoisuus tai edistysusko, pettävät, kaikki vastuu elämiseen liittyvistä määrittelyistä siirtyy yksilön itsensä tehtäväksi. Yksilöllisyys tarkoittaa kokonaisvaltaista vastuuta. Ihmistä ei enää vapauteta feodaalisista ja uskonnon hallitsemista yhteiskunnista teollisen yhteiskunnan todellisuuteen, vaan teollisen yhteiskunnan varmuuksista globaalin riskiyhteiskunnan pyörteisiin. Tämä merkitsee yksilölle monia keskenään ristiriitaisia henkilökohtaisia ja globaaleja kriisejä. Näin yksilöt joutuvat itse suunnittelemaan, laatimaan, sovittamaan, parsimaan ja paikkaamaan omat elämäkertansa.

Yksi moderniin yhteiskuntaan liitetty tunnuspiirre on myös *moraalinen relativismi* eli moraalin suhteellisuutta korostava näkemys. Se on saanut alkunsa modernissa yhteiskunnassa ja kehitys jatkuu myös jälkimodernissa yhteiskunnassa. Traditionaalisessa yhteiskunnassa moraaliset säännöt olivat absoluuttisia, Jumala itse oli ilmoittanut ne. Modernissa ja erityisesti jälkimodernissa yhteiskunnassa absoluuttiset standardit ovat vähitellen hävinneet, antaen tilaa lisääntyvälle ambivalenssin tunteelle. Sekä relativismi että ambivalenssi heijastelevat sekä modernia että jälkimodernia kehitystä. (Inglehart 1997, 88.) Relativismi tarkoittaa ennen muuta sitä, että nykyihmiset tiedostavat elävänsä maailmassa, jossa ihmisillä on erilaisia arvoja ja elämäntapoja. Elämä moniarvoisessa yhteiskunnassa vaatii suvaitsevaisuutta erilaisia arvoja ja maailmankatsomuksia kohtaan. Mitään yleispäteviä oikean ja väärän mittapuita on enää vaikea löytää ja perustella. (Helkama 1997, 245-247.) Relativismin juuret ovat individualismissa. Jokaisella yksilöllä katsotaan olevan oikeus muodostaa oma elämäntapansa sen pohjalta, mikä hänestä tuntuu parhaalta ja mitä hän eniten arvostaa. Yksilön muodostamia arvo- ja elämäntapavalintoja tulee kunnioittaa eikä niitä voi tämän vuoksi kyseenalaistaa. Tällainen asennoitumistapa on paitsi epistemologinen myös moraalinen valinta. (Taylor 1991, 13-14.)

Yksi modernin ajan tunnuspiirre on myös *byrokraattisuuden lisääntyminen*. Modernissa traditionaalisen yhteiskunnan avaininstituutiot alkoivat menettää

arvovaltaansa ja sosioekonomisia toimintojaan valtiolle. Myös taloudelliset aktiviteetit alkoivat vähitellen siirtyä pois pienistä perheyrytyksistä tehokkaaseen tehdasmaiseen massatuotantoon, joka oli valtion ohjailmaa tai jopa valtion omistamaa. Yleisesti ottaen yhteiskunta menetti arvo- ja päätösvaltaansa yhä enemmän valtiolle. Sosiaalisen kehityksen suuntana modernisaatiossa oli yksilön alamaisuus tälle suurelle byrokraattiselle valtiolle. Valtio otti vastuun yksilöstä ja vaati siltä vastineeksi alamaisuutta. Byrokratisoituminen merkitsi siirtymää pois uskonnollisen uskomusjärjestelmän legitimoimasta, traditionaalisesta hallintomuodosta kohti rationaalis-laillista valtiomuotoa. Rationaalis-laillisen valtion olemassaolo legitimoitiin tieteen oletetulla mahdollisuudella lisätä asukkaidensa hyvinvoinnin edellytyksiä. Valtiosta tuli kaikkivoipa ja hyväntahtoinen yksikkö, joka korvasi Jumalan sekulaarisessa maailmassa. (Inglehart 1997, 74.) Seurauksena valtion kehittymiselle oli usein henkisyiden, hengen ja innon katoaminen. Se merkitsi etääntymistä ja vieraantumista. (Niemi 1998, 89.)

Modernisaatiota on yhteiskuntatieteissä kuvattu modernisaatioteorian avulla. Teoria näytteli keskeistä roolia sosiaalitieteissä erityisesti 1950- ja 1960-luvuilla. Sen keskeinen väite oli teollistumisen ja taloudellisen kehityksen yhteys tiettyihin sosiopoliittisiin muutosprosesseihin. Modernisaatioteoria tarjosi lupauksen yhteiskunnallisen kehityksen ennustettavuudesta. 1970-luvulta lähtien klassista modernisaatioteoriaa on kritisoitu voimakkaasti ja se on menettänyt keskeisen asemansa yhteiskuntatieteessä. (Inglehart 1997, 8-10, 67.)

Modernisaation eteneminen ei enää viime vuosikymmeninä ole ollut itsestään selvää eikä rationaalisuus ole odotuksista huolimatta saavuttanut kaikkia yhteiskunnan osa-alueita, kuten Weber (1990) aikanaan esitti. Samalla modernisaation keskeinen päämäärä, väite traditioiden häviämisestä, on asetettu kyseenalaiseksi. Giddensin (1994) mukaan ensimmäinen moderni ei ole vapautunut traditiosta, vaan päinvastoin, se on itse jopa itse tuottanut lisää traditioita. Modernin yhteiskunnan traditiot eroavat traditionaalisen yhteiskunnan traditioista. Perinteisen yhteiskunnan traditiot liittyivät uskontoon ja yhteisöllisiin normeihin, mutta moderni yhteiskunta tuotti kollektiivisia traditioita, kuten ammattiyhdistysliike tai kansakunta.

Modernisaatioteoria ei ole kyennyt selittämään myöskään sitä, miksi modernissa yhteiskunnassa traditionaaliset tai muut ei-modernit piirteet ovat säilyneet niin sitkeästi (Inglehart & Baker 2000). Todisteena traditionaalisten instituutioiden sitkeydestä voidaan pitää esimerkiksi Euroopassa vaikuttavia

uskonnollisia liikkeitä, kuninkaallisen instituution ja perheinstituution aseman säilymistä, jotka hänen mukaansa ovat yhtä tärkeitä kuin tekninen edistys ja tiedon leviäminen. (Touraine 1995, 10-11.) Myös monet epärationaaliset ja irrationaaliset tavat kuten alkoholin ja huumeiden käyttö, samoin kuin sodasta ja ylipäättänsä väkivallasta viehtyminen, ovat myös todisteita modernin projektin voittokulun epäonnistumisesta (Mestrovic 1993, 7-11).

Traditio ei ole pelkästään kyennyt säilyttämään asemaansa, vaan se on pystynyt seuraamaan myös aikaansa ja mukautumaan ajan vaatimuksiin. Jallinojan (1991, 96, 100, 102) mukaan eri vuosikymmeninä on ilmennyt syklisiä aaltoilua traditionaalisuuden ja modernisuuden välillä. Jallinojan mukaan tämä antaa aiheen väittää, että traditionaalisuus ei ole menneisyyden jäännös, vaan myös modernin ajan ilmiö. Esimerkiksi 1960-luvun elämäntaparadikaaleista osa kääntyi 1970-luvulla kohti uuskonservatiivisuutta. Uuskonservatiivisuuden antimodernistinen kritiikki kohdistui erityisesti modernistien liiallisuuteen ajautuneeseen yksilöllisyyden korostamiseen. Ratkaisuksi liialliseen yksilöllisyyden korostamiselle tarjottiin yksilön vastakohtaa eli yhteisöllisyyttä. Bergerin (1979, 170-174) mukaan valtion ja yksilön väliin tarvittiin yhteisöjä. Ääriyksilöllisyyttä ja uuskonservatiivisuutta korostavien näkemysten ristiriitaan tarjottiin ratkaisuvaihtoehdoksi yhdistelmämallia, joka pyrki yhdistämään traditionaalisuuden ja modernin parhaita puolia. Tällainen yhdistelmämalli sai kannatusta. Myös jälkimodernin tulkinnan kannattajat ovat korostaneet mahdollisuutta valita sekä traditiosta että modernista niiden parhaita puolia (Inglehart 1997, 12). Modernin puolustajista voidaan mainita esimerkiksi Jürgen Habermas, joka pitää kiinni valistusajattelun saavutuksista ja sen määrittämästä modernin projektista. Hänen mukaansa moderni maailma ei ole umpikuja vaan vielä keskeneräinen projekti (Habermas 1987).

Keskustelu modernisuuden luonteesta on jatkunut ja jatkuu edelleen. Sosiologit Beck, Giddens ja Lash (1994) ovat teoksessaan *Reflexive modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order* yrittäneet etsiä ratkaisua modernin kriisiin ja loputtomalta tuntuvaan väittelyyn modernin tilasta. Ratkaisuksi he ovat tarjonneet refleksiivisen modernin käsitettä. Sosiologit ovat päätyneet osittain samoihin ja osittain erilaisiin johtopäätöksiin refleksiivisen modernin mahdollisuudesta.

Beck (1994, 2-4) kutsuu nykyistä kehityksen vaihetta refleksiiviseksi moderniksi viitaten termillä teollisen yhteiskunnan luovaan itsetuhoon, jossa modernisaation uusi

vaihe murentaa ja muuttaa perinteistä modernia. Beckin mukaan samalla tavalla kun ensimmäinen moderni riisui puitteistaan ja puitteisti uudelleen traditionaaliset sosiaaliset muodot, refleksiivinen moderni, jota Beck kutsuu toiseksi moderniksi, riisuu puitteistaan ja puitteistaa uudelleen teollisen yhteiskunnan, jolla tarkoitetaan ensimmäistä modernia. Toisin sanoen toinen moderni nousee esiin ensimmäisestä modernista. Refleksiivinen moderni tarkoittaa Beckin mukaan modernisaation modernisaatiota. Tämä viittaa modernin radikalisoitumiseen, joka tarkoittaa vaivihkaa ja suunnittelematta toteutuvaa teollisen yhteiskunnan muutosta, joka toteutuu modernin ohessa, poliittisen ja taloudellisen järjestelmän jäädessä koskemattomaksi. Modernin radikalisoituminen murskaa teollisen yhteiskunnan lähtökohdat ja rajat, ja avaa tietä toisenlaiselle modernille. Refleksiiviseen modernisaatioon liittyy erilaisissa kulttuureissa ja eri maanosissa nationalismia, joukkomittaista köyhyyttä, eri uskonnollisten lahkosten ja tunnustuskuntien uskonnollista fundamentalismia, taloudellisia kriisejä, mahdollisia sotia ja vallankumouksia. Beck liittää refleksiivisen modernisaation käsitteeseen myös erilaiset katastrofaaliset suuronnettomuudet. Nämä Beck lukee riskiyhteiskunnan konfliktidynamiikaksi.

Beckin (1992, 1994) termi riskiyhteiskunta kuvaa modernin nykyvaihetta. Beckin mukaan moderni yhteiskunta on saavuttanut kehitysvaiheen, jossa sen itse aiheuttamat riskit ja vauriot ovat luonteeltaan globaaleja. Riskin käsite on kietoutunut refleksiivisen modernisaation käsitteeseen. Riski tarkoittaa systemaattista toimintatapaa, jonka avulla yritetään hallita niitä vaurioita ja sitä turvattomuutta, jonka modernisaatio on itse aiheuttanut. Riskiyhteiskunta on modernin yhteiskunnan kehitysvaihe, jossa sosiaaliset, poliittiset, taloudelliset ja yksilölliset riskit yhä useammin luistavat teollisen yhteiskunnan seuranta- ja turvainstituutioiden otteesta. Näin moderni yhteiskunta ei enää täysin kykene kontrolloimaan omia tuhovaikutuksiaan. Näin teollisen yhteiskunnan kehityksen aikana tuotetut uhat muodostuvat hallitseviksi. Riskiyhteiskunta syntyy siksi, että ihmisten ja yhteiskunnallisten instituutioiden ajatuksia ja käytännön toimintaa hallitsevat teolliseen yhteiskuntaa pohjautuvat käsitykset. Tämä tarkoittaa modernisaation sokeutta ja kuuroutta omille vaikutuksilleen ja aiheuttamilleen uhkille. Refleksiivinen modernisaatio eroaa ensimmäisestä modernisaatiosta siinä, että se tunnustaa riskiyhteiskunnan seuraukset, joita teollinen yhteiskunta ei kykene omilla institutionalisoiduilla normeillaan mitaten käsittelemään ja sulauttamaan järjestelmänsä. (Beck 1992, 21; 1994, 5-8).

Lash (1994, 112-115) vie refleksiivisen modernin ajatuksen astetta pidemmälle esittäen sitä luovaksi ratkaisuksi irtaantua modernistien ja jälkimodernistien loppumattomista kiistoista. Refleksiivinen moderni on eräänlainen muutoksen kolmas ulottuvuus tai vaihe. Se tarjoaa toiselle modernille keinon vapautua ensimmäiselle modernille luonteenomaisesta alistamisesta subjektien omien voimavarojen kasvuun. Ensimmäisessä vaiheessa siirryttiin traditiosta yksinkertaiseen moderniin ja edelleen refleksiiviseen modernisuuteen. Yksinkertainen moderni ei vielä edustanut täyttä moderniutta. Yhteiskunnallisen muutoksen moottorina toimii yksilöllistyminen. Täysi modernisaatio toteutuu vasta kun yksilöllistymisen eteneminen vapauttaa toiminnan ensimmäisen modernin yhteiskuntarakenteista. Traditionaalisen yhteiskunnan rakenteet olivat yhteisöllisiä ja ensimmäisen modernin kollektiivisia. Yksinkertaisessa modernissa yhteisölliset rakenteet olivat jo murtuneet ja yhteisön jäsenistä oli tullut joukko abstrakteja ja atomisoituneita yksilöitä. Refleksiivisessä modernisaatiossa yksilöllistyminen vapauttaa yksilöt sellaisista kollektiivisista ja abstrakteista rakenteista kuin luokka, kansakunta, ydinperhe tai ehdoton usko tieteen pätevyYTEEN.

Bauman (2002, 3-4, 7-8, 28) kuvaa kirjassaan *The Liquid Modernity* modernin yhteiskunnan nykytilaa termillä notkea moderni. Notkean modernin alku on ensimmäisessä modernissa, joka vapautti todellisuuden historian pakkopaidasta sulattamalla kiinteät aineet, toisin sanoen kaiken sen, mikä kestää aikaa eikä piittaa sen kulumisesta tai on immuuni sen kululle. Ensimmäinen moderni maallisti pyhän, kielsi ja riisui sädekehästään menneisyyden kerrostumat ja jäänteet. Vanhan traditionaalisen järjestyksen repiminen jätti sen suojattomaksi ja kykenemättömäksi vastustamaan liiketaloudellista rationaalisuutta. Tämä johti instrumentaalisen rationaalisuuden voittokulkuun ja valta-asemaan ja teki taloudesta keskeisen tekijän yhteiskunnassa. Nykyisessä modernin versiossa mallien muodostamisen taakka ja vastuu epäonnistumisesta on sysätty yksilön harteille. Moderni on yksilöllistetty. Modernin ensimmäistä ja nykyistä vaihetta yhdistää pakonomainen, jatkuva, pysäyttämätön ja aina keskeneräinen modernisaatio. Tälle on tunnusomaista voimakas, syvään juurtunut ja sammuttamaton jano luovaan tuhoamiseen.

Nykymoderni on luonteeltaan niin moniulotteinen, että sitä on vaikea vangita yhteen käsitteeseen tai kehityspiirteeseen. Touraine (1995, 178) kuvaa modernin kehitystä jatkuvana fragmentoitumisena. Moderni ei enää yksinkertaisesti ole yhtenäinen järjestelmä, vaan se on särkynt. Tämä särkyminen sai Tourainen

mukaan alkunsa siitä hetkestä, jolloin instrumentaalinen rationaalisuus erottui lopullisesti sosiaalisten ja kulttuuristen tekijöiden maailmoista.

Giddens (1991, 1994) kutsuu modernin nykyvaihetta jälkitraditionaaliseksi järjestykseksi. Tämä järjestys merkitsee sekä traditionaalisten että modernien perinteiden purkautumista. Lopputuloksena on ensimmäistä kertaa historiassa aidosti traditioista vapaa yhteiskunta. Perinteinen moderni yhteiskunta ei vielä ollut aidosti jälkitraditionaalinen yhteiskunta, koska se on suurimman osan historiastaan traditiota purkaessaan samalla rakentanut sitä uudelleen. Traditiolla Giddens tarkoittaa sellaista suuntautumista menneisyyteen, joka saa menneisyyden vaikuttamaan voimakkaasti nykyhetkeen ja tulevaisuuteen. Traditio on sidottu kollektiiviseen muistiin ja sen tunnuspiirteitä ovat rituaalit, kaavamainen käsitys totuudesta ja traditioiden moraalinen ja emotionaalinen sitovuus. Jälkitraditionaalisisessa yhteiskunnassa ei uskonnollisia eikä tieteellisiääkään perinteitä enää voida pitää itsestään selvyysinä. Samoin perinteiden vartijat eli kirkonmiehet, shamaanit ja tiedemiehet ovat menettäneet yksinoikeutensa totuuden määrittelemiseen. Vartijat ovat jälkitraditionaalisisessa yhteiskunnassa saaneet rinnalleen joukon kilpailijoita, asiantuntijat, joiden kanssa vartijat joutuvat kilpailemaan tasavertaisina. Yksilölle nämä yhteiskunnalliset muutokset ovat aiheuttaneet sen, että hän joutuu rakentamaan oman elämänsä tarinaa ilman yhteisöllisiä siteitä. Jälkitraditionaalisisissa yhteyksissä meillä ei yksinkertaisesti ole muuta vaihtoehtoa kuin valita, miten olla ja toimia. Valinnasta on tullut pakollista. Traditioiden purkautuminen on johtunut riippuvuuksien lisääntymiseen. Riippuvuudet voidaan nähdä valintojen tekemiseen liittyvänä sivujuonteena. Yksilöt tarrautuvat uudessa tilanteessa asioihin, joista tulee riippuvuuksia. Riippuvuuksien lisääntyminen on Giddensin mukaan ilmausta yhteiskunnan postmodernista tilasta, mutta samalla se on myös yhteiskunnan traditioiden purkautumisen negatiivinen ilmaisin. (Giddens 1991, 81 ja 1994, 56-65, 70-71, 75-79.)

Jälkitraditionaaliseen järjestykseen Giddens (1994, 95-96) yhdistää myös globalisaation, joka on keskeinen modernin nykyvaihetta kuvaava ilmiö. *Globalisoituminen* tarkoittaa prosessia, jonka ensimmäiseen vaiheeseen liittyy läntinen ekspansio ja lännessä syntyneiden instituutioiden leviäminen ympäri maailmaa. Läntinen sivilisaatio on muokannut maailmaa oman kuvansa mukaiseksi. Keskeinen väline globalisoitumisen ensi vaiheessa oli imperialismi. Nykyinen globalisoitumisen muoto ei - lännen jatkuvasta valta-asemasta huolimatta - enää ole

yksisuuntaista imperialismia. Se etenee suuntaa vailla ja eroaa ensimmäisestä globalisaation muodosta kumoamalla sen vaikutuksia. Keskeisiä nykyglobalisaation muotoja ovat kapitalistinen talousjärjestelmä ja globaali kommunikaatiojärjestelmä.

Myös Ziehe (1991) on tarkastellut modernin yhteiskunnan tilaa. Hän näkee modernissa yhteiskunnallisessa kehityksessä kaksi toisiinsa kietoutunutta kehitystendenssiä, jotka vaikuttavat kulttuuriseen todellisuuteemme kahdella tavalla. Yhtäältä ne tuhoavat sitä ja toisaalta muokkaavat ja mullistavat sitä. Nämä tendenssit ovat elämänalueiden teknoratisoituminen ja perinteiden mureneminen. Teknoratisoitumisella Ziehe tarkoittaa tarkoitushakuisten ja keskitettyjen organisaatorakenteiden vahvistumista ja funktionaalisen työnjaon lisääntymistä eri elämänalueiden (työpaikan tilanne, asuminen, lähiympäristön olosuhteet, kasvatuksen instituutiot, kaupunkien, liikenteen ja joukkotiedotuksen muutokset) kesken. Perinteiden murentumisella tarkoitetaan suurten kertomusten vaikutuksen vähenemistä, merkittävien historiallisten kehityslinjojen murentumista. Perinteiden murtuminen vaikuttaa tapaan, jolla ihmiset ymmärtävät ja tulkitsevat itseään. Enää yksilö ei rakenna omaa subjektiivista elämänsuunnitelmaansa perinteisen elämänmuodon viitoittaman objektiivisen viitekehyksen pohjalle, vaan hänellä on aivan uusia mahdollisuuksia tulkita itseään. Uudessa tilanteessa yksilön identiteettityö on muuttunut raskaaksi ja kriisinomaiseksi. Yksilö joutuu rakentamaan omaa elämänprojektiaan ilman, että voi tarttua mihinkään valmiisiin perinteisiin tarjouksiin. (Ziehe 1991, 16-17, 27.)

Modernin myöhäisemmässä vaiheessa uskonnon ja byrokraattisen valtion ohjauvuuden väheneminen on johtanut yksilön identiteetin rakentamisen korostumiseen. Giddensin (1994, 57-58, 106-107) mukaan yksilön vaikeutunut identiteettityö kuvaa elämää jälkitraditionaalisessa yhteiskunnassa, joka on globaali "rajattoman tilan" yhteiskunta. Jälkitraditionaalisessa järjestyksessä ei yhteiskunnallisia siteitä ole valmiina, vaan ne on luotava sen sijaan, että ne perittäisiin menneisyydestä. Tämä voi olla niin yksilöllisellä kuin kollektiivisemmälläkin tasolla vaarallinen ja vaikea tehtävä. Yksilö joutuu rakentamaan identiteettiään refleksiivisessä ympäristössä, jolla on globaaleja vaikutuksia kumpaankin suuntaan. Yksilön valintoihin voidaan vaikuttaa globaalilla tasolla ja yksilön tekemät valinnat vaikuttavat globaalisti. Yksilön ostopäätökset voivat vaikuttaa suoraan toisella puolella maapalloa asuvan toimeentuloon tai nopeuttaa ympäristön ekologista rapautumista.

Baumanille (1996, 287, 290) valintoihin liittyvä vapaus ja pakko merkitsevät vastuun palauttamista yksilölle. Modernina aikakautena valintoja ohjasivat erilaiset instituutiot kuten markkinat, valtio tai kirkko. Yksilölle lankeava vastuu on nimenomaan moraalista vastuuta. Yksilö joutuu kohtaamaan eettiset ja moraaliset valinnat täysin yksin, koska enää ei ole olemassa mitään yhtenäistä moraalista koodistoa, joka kykenisi antamaan absoluuttisia ja universaaleja ohjeita. Jälkimoderni aikakausi merkitsee siis yksilölle yksilöllistymisen pakkoa.

Keskeinen muutostekijä yksilön ja yhteiskunnan keskinäisen suhteen määrittelemisessä on Inglehartin (1997, 78, 81) mukaan valtion ja muiden instituutioiden auktoriteetin joutuminen yhä suuremman epäluulon kohteeksi ja niiden vaikutusvallan jatkuva väheneminen. Keskeinen syy tähän on juuri yksilöllistyminen. Yksilöllistyminen asettaa yhteiskunnan ja sen instituutiot uudelleen määrittelyn kohteeksi suhteessa yksilöön. Modernisaatio kyllä kasvatti yksilön autonomista liikkumatilaa yhteiskunnassa, mutta syntyneen tilan täyttivät velvollisuudet valtiota kohtaan. Jälkimodernissa tilassa sidokset vähenevät ja yksilöllisyys kohdistuu entistä enemmän yksilöön itseensä.

2.4. Jälkimoderni yhteiskunta

Termiä postmoderni on eri yhteyksissä käytetty kuvaamaan nykyajalle ominaisia kehityksen piirteitä. Postmodernin käsite on kuitenkin kaikkea muuta kuin yksiselitteinen. Mitään kokoavaa tai yhtenäistä teoriaa ilmiöstä ei ole olemassa. Sitä on käytetty kuvaamaan niin monenlaisia asioita eri yhteyksissä, että on vaikea muodostaa selkeää kuvaa siitä, mitä käsite edustaa tai siitä, mitä se ei edusta. Tourainen (1995, 178) mukaan ei voida edes puhua yhdestä postmodernista, vaan postmoderneista. Postmodernin voidaan sanoa olleen 1990-luvun puoleen väliin asti hallitseva ja paljon käytetty muotitermi yhteiskuntatieteissä, mutta Alain Sokalin kuuluisan artikkelihuijauksen jälkeen termin käyttö väheni akateemisesta keskustelusta. (Matthewman & Hoye 2006, 529-530). Termistä postmoderni käytetään jatkossa nimeä jälkimoderni.

Termi jälkimoderni nousi alun perin esille yrityksenä ratkaista modernin puolustajien ja antimodernistien kiista. Jälkimodernisuuden nähtiin vapauttavan ihmiset uuden ja vanhan pakkopaidasta, jolloin vanhan ja uuden välinen raja

muuttuisi mitättömäksi ja niiden välinen kuilu häviäisi. Samalla se voitiin asettaa kyseenalaiseksi modernisuuden kaksijakoiset vastakkainasettelut ja yhdistellä tradition ja modernin eri puolia keskenään. (Hassan 1980, 111; Inglehart 1997, 12.)

Termiä jälkimoderni yhteiskunta käytetään tässä tutkimuksessa yleisnimityksenä modernisaation nykyvaiheesta. Jälkimoderni ei kuitenkaan ole ainoa ja oikea käsite nykymodernin kuvaamiseen, mutta tarkasti määriteltynä paras käytettävissä olevista termeistä. Nykymoderni jatkaa ja jopa radikalisoii monia perinteisen modernin muotoja, mutta samalla se eroaa siitä merkittävästi. Jälkimoderni kuvaa terminä samanaikaisesti jotakin vanhaa ja jotakin täysin uutta. Tässä tutkimuksessa jälkimoderni nähdään monimuotoisena kokonaisuutena, joka sisältää erilaisia painotuksia. Jälkimodernille yhteiskunnalle on luonteenomaista paeta ahtaita määrittelyjä, koska sen ydin perustuu yksilöllisten valintojen varaan. Tässä mielessä jälkimoderni yhteiskunta muistuttaa arvojen ja elämäntapojen basaaria, jossa jokainen voi valita mieleisensä. Jälkimodernissa yhteiskunnassa on kuitenkin myös sellaisia kehityspiirteitä, joita voidaan pitää tyypillisinä vain sille.

Inglehart (2000, 216-219) näkee jälkimodernin kehityksen taustalla taloudelliset tekijät. Eläminen taloudellisesti turvatussa johtaa ennen pitkää asteittaiseen, mutta perustavanlaatuisen muutokseen niin ihmisten arvoissa ja päämäärissä kuin yhteiskunnan kulttuurisessa ja sosiaalisessa todellisuudessa.

Termiä jälkimoderni nykyisessä merkityksessään käytti ensimmäisen kerran Lyotard tiedon asemaa käsittelevässä raportissaan *La Condition Postmoderne - Rapport Sur le Savoir* (1979). Teoksessaan hän käsittelee analyttisesti tiedon ja tiedonkäsityksen asemaa yhteiskunnassa. Lyotardin keskeisin väite on se, että suuret kertomukset ovat menettäneet uskottavuutensa jälkiteollisen yhteiskunnan jälkimodernin vaiheen saavuttaneessa kulttuurissa. Suurilla kertomuksilla hän viittaa modernia aikakautta luonnehtineisiin kertomuksiin valistuksesta, edistyksestä, tieteestä, kansallisvaltioista ja luokkataistelusta. Yhtälailta ne suuret kertomukset voidaan ymmärtää suurina ideologioina ja uskontoina, jotka aikaisemmin toimivat maailmankuvaa kokoavina ja legitimoivina tekijöinä, kollektiivisina totuuksina. Suurten kertomusten murtuminen johtaa tilanteeseen, jossa yhteiskunnassa ei enää ole yhtenäistä käsitystä tiedosta eikä siten pohjaa rakentaa maailmankuvaa entisten varmojen totuuksien varaan. Tämä johtaa yhteiskunnan fragmentoitumiseen. Yksilö jää tavallaan heitteille ja turvautuu pienten ja rajattujen yhteisöjen tukeen. (Lyotard 1984, 15, 37-39.) Nämä yhteisöt voivat pohjautua niin yhteiseen

maailmankatsomukseen kuin elämäntapaankin. Ne voivat olla myös mielikuvayhteisöjä tai emotionaalisia yhteisöjä (Bauman 1992; Maffesoli 1995).

Bauman kehitteli 1990-luvulla sosiologista teoriaa jälkimodernista. Termi jälkimoderni itsessään kuvaa hänen mukaansa osuvasti yhteiskunnallista tilannetta, jollainen on kehittynyt rikkaissa Euroopan maissa ja muissa eurooppalaisperäisissä maissa tämän vuosisadan loppupuoliskolla. Jälkimoderni on oivallinen termi nykyajan kuvaamisessa, koska modernia yhteiskuntaa luonnehtineet tunnusmerkit eivät enää ole riittäviä kuvaamaan aikamme todellisuutta. Kun nämä tunnusmerkit on hylätty, ei yhteiskunnallista tilaa voi enää kutsua moderniksi ortodoksisessa mielessä. (Bauman 1992, 187-188.)

Bauman ei pidä jälkimodernia modernin vastakohtana, vaan yhtenä modernin yhteiskunnan kehitysaskelista. Jälkimoderni on itseymmärrykseltään täysi-ikäiseksi tullut moderni, joka on vapautunut aikaisemmasta väärästä tietoisuudestaan. Se on tullut tietoiseksi itsestään ja kykenee sen tähden tarkastelemaan tekojensa seurauksia ja ymmärtää mihin se kaiken aikaa pyrkii. Siitä on tullut moderni itseään varten. Moderni on tullut tietoiseksi myös omasta tuhovoihastaan. Jälkimoderni on myös uusi yhteiskunnallinen tila, jota leimaa sellaisten tunnuspiirteiden avoin institutionalisoituminen, joista moderni pyrki eroon suunnitelmissaan ja käytännöissään. Kun moderni mentaliteetti korosti universaalisuutta, yhdenmukaisuutta, monotonisuutta ja selkeyttä, niin jälkimodernia tilaa kuvaa institutionalisoitunut pluralismi, monimuotoisuus, kontingenssi ja ambivalenssi. (emt. 1992, 187-188 ja 1996, 284-285.)

Baumanille jälkimoderni on eräänlainen mielentila, jolla on tapa reflektoitua. Se etsii itsestään omia asiasisältöjään, tutkiskelee omia tuntojaan ja kertoo löytämästään. Kyse on filosofien, yhteiskuntateoreetikkojen ja taiteilijoiden mielentilasta. Jälkimoderni mielentila kuvaa modernin kulttuurin radikaalia voittoa siitä modernista yhteiskunnasta, jota sen oli tarkoitus parantaa avaamalla tuon yhteiskunnan silmät sen omille mahdollisuuksille. Tässä emansipaatiossa se on kaatanut yksi kerrallaan kaikki aidat ja varustukset, ja saanut aikaan vallan tukirakenteiden universaalin purkautumisen. (emt. 1992, vii, viii.)

Bauman ehdottaa perinteisten sosiologiseen teoriaan liittyvien käsitteiden hylkäämistä. Jälkimodernissa yhteiskunnassa ei tulisi enää puhua yhteiskunnan tai sosiaalisen systeemin käsitteistä vaan sen sijaan prosesseista, sosiaalisuudesta, habitaatista ja minän koosteesta sekä minän koostamisesta. Näin siksi, että emme

enää toimi siinä uskossa, että saavuttaisimme täydellisen rationaalisen yhteiskunnan ja historian päätepisteen. (emt. 1996, 285.)

Baumanin ehdotus sosiologisen teorian uudistamiseksi voidaan ymmärtää ilmaisuna yhteiskuntateorian kriisistä eikä niinkään vakavasti otettavana ehdotuksena hylätä perinteinen sosiologinen teoria ja korvata se uudella joustavammalla prosessiluontoisella teorialla. Baumanin esittämä uusi sosiologinen teoria ei olisi edes teoria perinteisessä mielessä, vaan eräänlainen avoin malli, joka kyllä heijastaisi aikamme kontingenttia ja ambivalenttia luonnetta, mutta ei tarjoaisi työkaluja nykyajan ymmärtämiseen. Bauman on oikeassa siinä, että yhteiskuntaa ei enää voi tarkastella ikään kuin se olisi kone, joka noudattaisi tiettyjä sosiologisia lainalaisuuksia. Tässä mielessä ajatus sosiologisen teorian uudistamisesta on looginen ja tärkeä. Täydellinen luopuminen sosiologisista käsitteistä kuitenkin altistaisi yhteiskunnallisen keskustelun ja tutkimuksen täydellisesti subjektiivisuudelle.

Laajan ja analyttisen teorian siirtymisestä modernista yhteiskunnasta jälkimoderniin yhteiskuntaan on esittänyt Inglehart, jonka teos *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies* (1997) pohjautuu mittavaan empiiriseen aineistoon. Inglehartin tutkimus on osa kansainvälistä World Values Survey -tietokantaa. Tutkimuksessaan Inglehart kuvaa yhteiskunnan ja kulttuurin siirtymistä modernista jälkimoderniin. Tutkimukseen osallistui rikkaita ja köyhiä maita, vakiintuneita demokratioita ja autoritaaristen hallitusten johtamia maita, markkinatalousmaita ja entisiä sosialistisia maita. Inglehart löysi tutkimuksessaan voimakkaan yhteyden sellaisten makrotason piirteiden, kuten pysyvä demokratia ja sellaisten mikrotason piirteiden kuten luottamus, suvaitsevaisuus, jälkimaterialistisuus ja yksilöiden subjektiivinen hyvinvointi, välillä. Myös monet muut yhteiskunnallisen tason piirteet - avioerotilastoista ympäristöliikkeiden nousuun - ovat yhteydessä ihmisten perimmäisiin arvoihin ja asenteisiin. Inglehartin keskeinen väite on, että taloudellinen kehitys sekä kulttuurinen ja poliittinen muutos tapahtuvat samanaikaisesti noudattaen ymmärrettävää ja jopa ennustettavaa mallia. Ennustettavuus oli tunnusomaista modernille. Kehitys ei kuitenkaan enää ole lineaarista, joka kulkisi kohti "historian loppua", vaan on tapahtunut käänös, jota nimitetään jälkimodernisaatioksi. (Inglehartin 1997, 3-5.)

TAULUKKO 1. Traditionaali, moderni ja jälkimoderni yhteiskunta: yhteiskunnalliset tavoitteet, yksilölliset arvot ja auktoriteettijärjestelmät

	<i>Traditionaali</i>	<i>Moderni</i>	<i>Jälkimoderni</i>
<i>Keskeinen yhteiskunnallinen projekti</i>	<i>Selviäminen paikallaan pysyvässä taloudessa</i>	<i>Taloudellisen kasvun maksimointi</i>	<i>Subjekttiivisen hyvinvoinnin maksimointi</i>
<i>Yksilöiden arvot</i>	<i>Perinteiset uskonnolliset ja yhteisölliset normit</i>	<i>Menestymisen halu</i>	<i>Jälkimaterialistiset ja jälkimodernit arvot</i>
<i>Auktoriteettijärjestelmä</i>	<i>Perinteinen auktoriteetti</i>	<i>Rationaalis-oikeudellinen auktoriteetti</i>	<i>Sekä oikeudellisten että uskonnollisten auktoriteettien hylkääminen</i>

Jälkimodernisaatio muuttaa ihmisten peruskäsityksiä niin, että traditionaalista yhteiskuntaa luonnehtineiden uskonnollisten ja modernia yhteiskuntaa luonnehtineiden byrokraattisten auktoriteettien kannatus vähenee (ks. taulukko 1). Jälkimoderni haastaa kaikki auktoriteetin muodot, olivatpa ne sitten uskonnollisia tai sekulaarisia, antaen paljon tilaa yksilölliselle autonomialle tavoitellessaan yksilön subjektiivista hyvinvointia. Jälkimodernissa yhteiskunnassa vapaa-ajan ja ystävien merkitys kasvaa. Vastaavasti traditionaaliseen ja moderniin liittynyt taloudellisen rationaalisuuden korostaminen vähenee mahdollisen piirin laajentuessa ja kulttuuristen tekijöiden muuttuessa yhä tärkeämmiksi. Se yhdenmukaisuus, joka muovasi modernia, väistyy alati kasvavan erilaisuuden hyväksymisen tieltä. (emt. 1997, 22, 39, 74-75.)

Kehittyneet yhteiskunnat ovat muuttumassa perustavanlaatuisesti kahdessa suhteessa. Ensinnäkin ihmisten arvojärjestelmät ovat muuttumassa. Modernissa yhteiskunnassa taloudellinen kasvu yhdistettiin edistykseen ja nähtiin menestyksekkään yhteiskunnan tunnusmerkkinä. Jälkimodernisaatiossa elämän laadullisista kysymyksistä tulee tärkeämpiä kuin taloudellinen vaurastuminen, ja sen myötä yksilölliset elämäntapavalinnat ja yksilöllinen itseilmaisuus lisääntyvät. Tämä tarkoittaa siirtymistä materialistisista arvoista jälkimaterialistisiin ja jälkimoderneihin arvoihin. Toiseksi kehittyneiden yhteiskuntien institutionaalinen rakenne on muuttumassa. Modernin yhteiskunnan hierarkkiset ja byrokraattiset organisaatiot ovat saavuttaneet hyödyllisyytensä rajat. Byrokraattisen valtion lisäksi perinteiset poliittiset puolueet, teollinen massatuotanto ja vanhakantaiset ammattiyhdistykset kuuluvat tällaisiin instituutioihin. Ne ovat funktionaalisen tehokkuutensa lisäksi menettämässä ihmisten laajan hyväksynnän. Jälkimodernissa yhteiskunnassa

valtiojohtoiset taloudet väistyvät markkinavoimien edessä, perinteisiin jakolinjoihin perustuvat poliittiset puolueasetelmat rikkoutuvat, ammattiyhdistysten toiminta vähenee ja byrokraattiset korporaatit menettävät asemansa, tehden tilaa löyhemmin organisoiduille ja osallistumista korostaville organisaatioille. Keskeinen syy perinteisten teollisen yhteiskunnan byrokraattisten instituutioiden vähenemiselle on niiden tehottomuus korkean teknologian yhteiskunnissa. (emt. 1997, 28-29.)

Jälkmodernisaation aiheuttaman arvomuutoksen ja institutionaalisen muutoksen taustalla on jokapäiväiseen selviämiseen liittyvä turvallisuuden tunne. Tämä turvallisuuden tunne eroaa merkittävästi selviämistä koskevasta turvattomuuden tunteesta. Jälkmodernisaatio merkitsee siirtymää pois traditionaalista maatalousyhteiskuntaa ja teollisen yhteiskunnan alkua luonnehtineista selviämisarvoista kohti hyvinvointiarvoja. Selviämisarvojen vaihtuminen hyvinvointiarvoiksi on murtamassa monia teollisen yhteiskunnan avaininstituutioita niin politiikassa, taloudessa, seksuaalisessa käyttäytymisessä, lasten hankkimisessa kuin perhekäsityksissä sekä perimmäisissä arvoissa. Muutoksilla politiikan alueella viitataan auktoriteettien kunnioittamisen vähenemiseen, lisääntyneeseen osallistumiseen ja yksilöllisen itseilmaisun korostamiseen. (emt. 1997, 43-45.)

Muutokset taloudessa viittaavat painotuksen siirtymiseen taloudellisen kasvun ja turvallisuuden korostamisesta elämän laadun ja yksilöllisen itseilmaisun korostamiseen. Tähän liittyy myös muutos ihmisten suhteessa työhön: korkean tulotason ja turvallisen työn saavuttamisen sijaan ihmiset alkavat korostaa työn kiinnostavuutta ja merkityksellisyyttä. Samoin johtamistyyliä korostetaan nykyään enemmän kollegiaalisuutta ja osallistumista. Laajasti ottaen ihmiset hyväksyvät yhä enemmän kapitalismiin ja markkinaperiaatteisiin nojaavan talousjärjestelmän. (emt. 1997, 44-45.)

Myös ihmisten seksuaalista käyttäytymistä, lasten saamista ja perhettä koskevat käsitykset ovat muuttuneet yhä sallivammiksi. Tämä on osa sellaista jatkuvaa muutoskehitystä, joka johtaa luopumiseen maatalousyhteiskunnassa tärkeiksi koetuista tiukoista normeista. Tämän kehityksen yleisenä tunnuspiirteenä on yhä suurempi joustavuus yksilön seksuaalista käyttäytymistä koskevia valintoja kohtaan sekä merkittävä muutos koskien homoseksuaalisuuden hyväksymistä. (emt. 1997, 44-45.)

Muutoksia on tapahtunut myös ihmisten perimmäisissä arvoissa, erityisesti uskonnollisuudessa. Institutionalisoitunut uskonnollisuus on menettänyt jalansijaa jo pitkän ajan suurimmassa osaa kehittyneitä teollisuusmaita. Ihmisten luottamus kirkkoja kohtaan on vähentynyt, kirkossa käynti on vähentynyt ja kiinnostus organisoituja uskonnollisuuden muotoja kohtaan on heikentynyt. Organisoituneen uskonnollisuuden väheneminen ei kuitenkaan tarkoita etteivät ihmiset edelleen olisi kiinnostuneita hengellisistä tai henkisistä asioista kuten elämän tarkoituksen ja mielekkyyden pohtimisesta. (emt. 1997, 45.)

Jälkmodernin ajattelun edustajat voidaan jakaa kolmeen koulukuntaan. Ensimmäinen niistä korostaa *modernin projektin vastaisuutta*. Tämän näkemyksen edustajat hylkäävät rationalismin, auktoriteetit, teknologian sekä tieteen ja edistyksen pitäen niitä synonyymina länsimaalaisuudelle. Näkökulma merkitsee käytännössä länsimaalaisuuden hylkäämistä. Toinen koulukunta korostaa *traditioiden uudelleenarvioimista*. Traditioiden uudelleenarvostaminen on käänne siinä traditioiden väheksymisen trendissä, joka on jatkunut koko modernin ajan. Modernin ajan alkuvaiheessa tieteen ja teollisuuden aikaansaannokset saivat aikaan myytin edistyksestä ja nopeasti häviävästä traditiosta. Uudesta tuli näin synonyymi hyvälle. Modernin välineellinen rationaalisuus on kuitenkin menettänyt arvovaltansa. Tämä on avannut traditioille mahdollisuuden saada takaisin menetetyt asemansa, mutta ei ainoastaan sille, vaan se on luonut tarpeen myös myytin uudelleen legitimoimiselle. Jälkmodernissa maailmankuvassa erityisesti ei-länsimainen traditio arvotetaan jälleen myönteisesti. Kolmas tulkintatapa jälkmodernista korostaa *uusien arvojen ja elämäntapojen syntymistä*. Uudet arvot ja elämäntavat korostavat enemmän suvaitsevaisuutta etnistä, kulttuurista ja seksuaalista erilaisuutta kohtaan, ja yhä suurempaa yksilöllistä vapautta valita itse sellainen elämäntapa kuin haluaa. (emt. 1997, 22-25.)

Keskusteluun jälkmodernista on usein liitetty kysymys siitä, merkitseekö jälkmoderni murrosta vai jatkuvuutta. Lyotardin (1986–7, 209) mukaan jälkmodernissa ei ole kyse uudesta historiallisesti jaksottuvasta ajanjaksosta, vaan paremminkin uudesta mielentilasta. Myös Bauman (1992, vii-viii) on käsittänyt jälkmodernin nimenomaan mielentilana. Vaikka jälkmodernin käsittäminen mielentilana on terminä epämääräinen, se ilmaisee kuitenkin jotakin olennaista jälkmodernista. Jälkmodernissa ei ole kyse modernisaation ensimmäisen vaiheen kaltaisesta muutoksesta, jossa massiiviset muutokset yhteiskunnan rakenteissa

johtivat myös tavallisten ihmisten arvojen ja päämäärien muuttumiseen. Jälkimoderni ei yritä vaihtaa vanhaa yhteiskunnallista järjestystä uuteen tai yritä vaihtaa vanhaa totuutta uuteen tai yhtä elämän ihannetta toiseen. Sen sijaan se pilkkoo totuuden, mittapuut ja ihanteet joksikin, joka on dekonstruoitu ja dekonstruoidaan pian uudelleen. Se pyrkii elämään ilman totuuksia, mittapuita ja ihanteita.

Kysymystä murroksesta ja jatkuvuudesta voidaan tarkastella myös modernille ja jälkimodernille yhteisten tendenssien ja kehityspiirteiden kautta. Modernin aikana alkunsa saaneita - ja jälkimodernissa jatkuvia - ilmiöitä ovat muun muassa yhteiskunnan eri alueilla lisääntyvä erikoistuminen, maallistuminen, yksilöllistyminen ja moraalinen relativismi. Jälkimoderni edustaa näiden lisäksi myös aivan uusia kehityksen muotoja. Keskeinen projekti jälkimodernisaatiossa on ajatus subjektiivisen hyvinvoinnin maksimoinnista. Inhimillisen käyttäytymisen katsotaan siirtyneen taloudellisten imperatiivien hallitsemasta tuotannosta elämän laadullisten kysymysten korostamiseen. Muutoksen taustalla on taloudellinen turvallisuus ja subjektiivisen hyvinvoinnin korkea taso, joiden katsotaan edistävän uudenlaisten arvojen - kuten jälkimodernien tai jälkimaterialististen - syntymistä. (Helkama 1997, 242-244; Inglehart 1997, 76, 80-81, 87-88.)

Yksilöllisyyttä on monien tutkijoiden ja aikalaisintellektuellien keskuudessa pidetty sekä modernin että jälkimodernin aikakauden ydinprosessina (Ester, Braun & Mohler 2006, 303). Vasta jälkimodernisaation on kuitenkin nähty toteuttavan sen aidon yksilöllisyyden, jota moderni lupasi, mutta ei pystynyt täyttämään (Jallinoja 1991, 102-103). Teollistumisen seurauksena uskonnollisen sosiaalisen kontrollin rapautuminen avasi suuremman tilan yksilölliselle autonomialle, mutta tämän mahdollisuuden yksilöllisyyteen korvasi uudet velvollisuudet valtiota kohtaan. Jälkimodernissa nämä velvoitteet vähenevät samoin kuin muutkin perinteiset sidokset. Jälkimodernisaatio tarkoittaa siirtymistä pois niin uskonnollisista kuin valtiollisista auktoriteeteista ja tuottaa yksilöllistymistä paljon täydellisemmässä ja voimakkaammassa muodossa. Siinä keskiöön nousevat yksilön vapaudet ja oikeudet. (Inglehart 1997, 80-81.)

Yksilöllisyyden ilmaisemista modernina aikakautena rajoittivat kollektiivisten instituutioiden, valtion, kansakunnan tai ammattiyhdistysliikkeen, toiminta. Jälkimoderni yksilöllisyys voidaankin nähdä täydellistymässä olevana yksilöllisyytenä, joka toteuttaa lopullisesti yksilöllisyyden. Se ei suostu rajoittamaan yksilöllisyyden ilmaisua minkään kollektiivisen projektin - kuten esimerkiksi hyvinvointiyhteiskunnan -

tähden. Jälkimoderni yksilöllisyys korostaa sen sijaan pieniä projektiluontoisia kertomuksia ja identiteetti-yhteisöjä. (Hautamäki 1996, 9; 1998, 155.)

2.4.1. Tietoyhteiskunta

Tarkasteltaessa nykymodernin teknis-taloudellista rakennetta, huomataan, että siinä keskeisen aseman on saanut järjestelmä, jota voidaan kutsua globaaliksi teknokapitalismiksi tai informationalistiseksi kapitalismiksi. Älykkään teknologian, bioteknologian ja kehittyneen kommunikaatioteknologian vuoksi modernin nykyistä vaihetta on kutsuttu myös informaatio- tai tietoyhteiskunnaksi. Jatkossa kutsumme tätä kehityspiirrettä tietoyhteiskunnaksi. Tieto- ja informaatioyhteiskunnan käsitteitä tarkastellaan myöhemmin.

Tietoyhteiskunnan juuret ovat jälkiteolliseen yhteiskuntaan liittyvässä keskustelussa, joka sai alkunsa 1960- ja 1970-luvuilla. Jälkiteolliseen yhteiskuntaan siirtymisellä tarkoitetaan muutoksia yhteiskuntarakenteessa ja sen dynamiikassa. Jälkiteollista yhteiskuntaa kuvaa siirtyminen tavaran tuotannosta palveluihin, uusien tieteeseen perustuvien teollisuudenalojen nousu ja vapaa-ajan merkityksen lisääntyminen (Bell 1973; Lyon 1988).

Yksi ensimmäisiä jälkiteollista yhteiskuntaa käsitteleviä teoksia oli Alain Tourainen 1969 ilmestynyt teos, joka julkaistiin 1971 englanniksi nimellä *The Post-Industrial Society: Tomorrow's Social History*. Teoksessa keskitytään erityisesti jälkiyhteiskunnan yhteiskunnan sosiaalisen rakenteen, poliittisten liikkeiden luonteen ja yhteiskunnallisen vastarinnan tarkasteluun. Touraine kuvaa teoksessaan 1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun opiskelijaliikkeen yhteiskunnallisia, kulttuurisia ja poliittisia vaikutuksia ranskalaisessa yhteiskunnassa. Marxilaiseen traditioon nojaten teoksessa kuvataan uusvasemmistolaisen elämäntaparadikalismin merkitystä luokkaristiriidan näkökulmasta. Jälkiteollisen yhteiskunnan Touraine näkee periaatteiltaan teknoraattisena ja kutsuu sitä ohjelmoiduksi yhteiskunnaksi. (Touraine 1971, 3.)

Myöhemmässä Touraine (1995, 244, 246-247) kuvailee tarkemmin ohjelmoidun yhteiskunnan käsitettään. Hän pitää termiä ohjelmoitu yhteiskunta synonyymina jälkiteolliselle yhteiskunnalle. Ohjelmoitu yhteiskunta tarkoittaa yhteiskuntaa, jossa kulttuuristen hyödykkeiden tuotanto ja jakelu näyttelevät keskeistä roolia.

Ohjelmoidussa yhteiskunnassa tuotetaan ja jaetaan esimerkiksi tietoa, terveydenhoitopalveluja ja informaatiota. Koulutus, terveys ja media ovat ohjelmoidun yhteiskunnan tuotteita. Ohjelmoitu yhteiskunta viittaa myös ihmisten mielipiteiden, asenteiden ja käyttäytymisen sekä persoonallisuuksien ja kulttuurien muokkaamiseen ja hallintaan kulttuuriteollisuuden sosiaalisen kontrollin välineiden avulla. Ohjelmoidussa yhteiskunnassa ihminen on alennettu olemaan ainoastaan kuluttaja, inhimillinen kohde tai resurssi. Touraine näkee ohjelmoidun yhteiskunnan nostavan esiin ihmisissä halun puolustaa omaa subjektiviteettiaan.

Keskeiseksi hahmoksi keskustelussa jälkiteollisesta yhteiskunnasta nousi Bell, joka vuonna 1973 ilmestyneessä teoksessaan *The Coming of the Post-Industrial Society* esitteli teoriansa jälkiteollisesta yhteiskunnasta. Bell tarkastelee teoksessaan yhteiskunnallista muutosta sosiaalisella, poliittisella ja kulttuurisella alueella. Bellin keskeinen väite on, että olemme saapuneet tai saapumassa uudenlaiseen yhteiskuntamuotoon, jota kutsutaan jälkiteolliseksi yhteiskunnaksi. Muutos tapahtuu erityisesti yhteiskunnan teknologisetaloudellisella osa-alueella. Taloudellisella sektorilla tapahtuu muutos tavaratuotannosta palveluihin. Suurin osa ihmisistä ei enää toimi talouden primaari- ja sekundaarisektoreilla, maataloudessa ja teollisuudessa, vaan palveluiden parissa. Teknologisella sektorilla korostuu uusien tieteeseen perustuvien teollisuudenalojen keskeinen asema. Teoreettisesta tiedosta tulee keskeinen lähde innovaatioille ja sosiaalisen muutoksen kontrolloimiselle. Lisäksi jälkiteollisessa yhteiskunnassa nousee uusi tekninen eliitti, joka koostuu teknisistä ja professionaalisista ammattiryhmistä. Bell kuvaa yhteiskunnallista muutosta kolmen alijärjestelmän avulla, joita edustaa oma akseliperiaate. Yhteiskunnan alijärjestelmät ovat sosiaalinen rakenne, politiikka ja kulttuuri. Sosiaalinen rakenne pitää sisällään talouden, teknologian ja ammattirakenteen. Sosiaalisen alijärjestelmän akseliperiaate on taloudellisuus. Poliittikan alijärjestelmällä tarkoitetaan vallan jakautumista sekä yksilöiden ja erilaisten ryhmien keskenään ristiriitaisia vaatimuksia. Akseliperiaatteena politiikan alueella on tasa-arvo. Kulttuurilla Bell tarkoittaa symbolien ja merkitysten aluetta, jonka keskeinen akseliperiaate on itsensä toteuttaminen. (Bell 1973, 12-14, 17-18, 20, 487.)

Teoksessaan *The Cultural Contradictions of Capitalism* (1976) Bell keskittyy kuvaamaan yhteiskunnan eri osa-alueiden välisiä suhteita. Hän keskittyy siinä kulttuurin ja politiikan ongelma-alueisiin teknologisetaloudellisen rakenteen sijaan. Bell kutsuu yhteiskunnan sosiaalista rakennetta teknis-taloudelliseksi järjestelmäksi.

Teknis-taloudellinen järjestelmä viittaa tuotantoon ja tuotteiden ja palveluiden allokointiin. Poliitikan alijärjestelmää Bell kutsuu hallintojärjestelmäksi, jonka tarkoituksena on vallan laillinen käyttö ja konfliktien sääntely. Luonnollinen tila legitimoidussa demokraattisessa hallintojärjestelmässä on tasa-arvo. Kulttuurin Bell määrittelee symbolisten muotojen maailmaksi. Se liittyy maalaustaiteeseen, runouteen, kaunokirjallisuuden saavutuksiin ja jumalanpalveluksen sellaisiin muotoihin, jotka pyrkivät ilmaisemaan inhimillisen olemassaolon merkitystä jossakin muodossa. Moderni kulttuuri on laajaa vapautta tutkia tarkasti koko maailma ja omaksua sisäänsä mikä tahansa kohdattu tyyli. Kulttuurin akseliperiaate on itsensä ilmaiseminen. (Bell 1976, 11-13.)

Bell ennusti, että yhteiskunnan eri osa-alueet (akselit) tulevat olemaan yhä enemmän ristiriidassa keskenään. Ristiriita on erityisen selvä kulttuurin ja muiden yhteiskunnan osa-alueiden välillä. Tämä eriytymiskehitys johtuu siitä, että kulttuurin akseliperiaate on anti-institutionaalinen ja sen tähden vihamielinen funktionaaliselle rationaalisuudelle, joka on luonteenomaista teknologis-taloudellisen ja hallinnollisen luokan tiedon soveltamiselle. (Bell 1973, 12-13 ja 1976, 12-13.)

Bellin huomio yhteiskunnan osa-alueiden välille syntyvästä ristiriidasta on mielenkiintoinen, koska se olettaa ristiriidan syntyvän nimenomaan kulttuurin ja teknis-taloudellisen järjestelmän välille sekä kulttuurin ja byrokraattis-rationaalisen hallintojärjestelmän välille. Viime kädessä ristiriidan voidaan nähdä juontuvan rationalistisuuden ja subjektiivisuuden välille. Samansuuntainen näkemys jälkitekolliseen yhteiskuntaan on myös Castellsilla ja Tourainella.

Siirtyminen jälkitekolliseen yhteiskuntaan tulkittiin myöhemmin kuvaavan yhtäläillä informaatioyhteiskuntaa ja tietoyhteiskuntaa. Bellille termi informaatioyhteiskunta oli jo alun perin vaihtoehto uuden yhteiskunnan kuvaamisessa. Bell puhui jälkitekollisesta yhteiskunnasta viitaten samalla informaatio- ja tietoyhteiskuntaan. (Bell 1973, 487.) 1980-luvulla Bell alkoi itse käyttää termiä informaatioyhteiskunta jälkitekollisen yhteiskunnan lisäksi (ks. Bell 1980).

Tieto- ja informaatioyhteiskuntaa koskeva keskustelu sai alkunsa 1960-luvulla. Termiä tietoyhteiskunta ovat käyttäneet esimerkiksi Machlup ja Drucker. Machlup (1962) esitti ajatuksen tiedosta muiden tuotteiden tavoin tuotettavana, jalostettavana, jaeltavana, ostettavana ja myytävänä hyödykkeenä. Drucker (1969) taas puhui yhteiskunnasta käyttäen termiä tietoyhteiskunta (knowledge society). Informaatioyhteiskunnan käsitettä käytti ensimmäisenä Masuda vuonna 1971

esitellessään japaninkielisen termin johoka shankai, joka merkitsee sananmukaisesti yhteiskuntaa, joka on muuttumassa kohti tietoa. Teoksessaan *The Information Society as Post-Industrial Society* (1980) Masuda käytti termiä informaatioyhteiskunta jo systemaattisesti. Masudan mukaan informaatioyhteiskunta on hyvinvointiyhteiskunnan korkein kehitysaste, jossa intellektuaalinen luovuus kukoistaa teollisen hyvinvointiyhteiskunnan kulutuksen sijaan. (Masuda 1980.)

Nykyinen tieto- tai informaatioyhteiskunta on monissa yhteyksissä nähty kolmantena ihmiskunnan sivilisaation kehityksen vaiheena tai murroksena. Uutta yhteiskuntamuotoa ovat edeltäneet yhteiskunnat, joita on tuotantomuotonsa perusteella kutsuttu maatalousyhteiskunnaksi ja teolliseksi yhteiskunnaksi. (Masuda 1980; Naisbitt 1982; Toffler 1970.) Vaikka tieto- ja informaatioyhteiskunnasta puhutaankin agraariyhteiskunnan ja teollisen yhteiskunnan jälkeisenä yhteiskuntamuotona, on tieto- ja informaatioyhteiskunnan juuret voimakkaasti modernisaatioprosessissa. (Anttiroiko ym. 2000, 22.)

Manuel Castells on yksi aikamme tunnetuimpia tieto- ja informaatioyhteiskuntateoreetikkoja. Castells jatkaa monella tapaa Bellin esille tuomia ajatuksia, mutta tekee sen paljon konkreettisemmin esittäen käsitystensä pohjaksi lisäksi paljon empiiristä aineistoa. Castellsin trilogiaa *The Information Age. Economy, Society and Culture* (1996, 1997, 1998) on pidetty yhtenä keskeisimmistä tieto- tai informaatioyhteiskuntateorioista. Se on laaja sosiologinen tutkielma yksilöä, yhteiskuntaa ja maailmanlaajuisista yhteisöä koskevasta monimuotoisesta muutosprosessista. Teos perustuu laajoihin empiirisiin tarkasteluihin.

Castells (2000, xv) kertoo trilogiansa keskeisen sisällön olevan uuden globaalien sosiaalisen rakenteen, verkostoyhteiskunnan, ja sen valtaa vastustavien toiminnan muotojen välisen ristiriitaisen suhteen tarkastelu. Verkostoyhteiskunnalla Castells tarkoittaa globaalia teknologisesti-taloudellista kapitalistista järjestelmää, ja sen vastavoimilla viitataan kulttuuriseen identiteettiin ja sen pohjalta muodostuneisiin yhteiskunnallisiin ja sosiaalisiin liikkeisiin. Edellä kuvattu ristiriita kiteytyy kahteen vastakkaiseen käsitteeseen: verkostoon (the net) ja itseensä (the self). Castellsin (2004, 303-304) mukaan globaalien verkostoyhteiskunnan ja identiteettiin perustuvien liikkeiden välimaastossa erityisesti kansallisvaltion ja yhteiskunnan instituutioiden on nähty järkkävän.

Castellsin trilogiassa seurataan kolmen toisistaan riippumattoman yhteiskunnallisen prosessin suhdetta ja seurauksia. Nämä prosessit ovat

informaatioteknologian vallankumous, kapitalismin ja suunnitelmatalouden taloudellinen kriisi ja uuden globaalien ja informationalistisen kapitalismin synty ja uusien sosiaalisten liikkeiden nousu. (ks. myös Castells 2001, 2; Van Dijk 1999, 128-129.)

Siirtyminen informationalistiseen verkostoyhteiskuntaan on tarkoittanut kapitalistisen järjestelmän uudelleenmuotoutumista, ja tämän muutoksen airuena on toiminut informaatioteknologinen vallankumous. Statismien eli valtiojohtoisen suunnittelutalouden - ja Neuvostoliiton sen malliesimerkinä - romahtaminen johtui ennen muuta kyvyttömyydestä sopeutua ja siirtyä uuteen informationalistiseen järjestykseen. Castellsin mukaan on erotettava toisistaan esiteollinen, teollinen ja jälkiteollinen tai informationalistinen kehityksen muoto ja lisäksi kapitalistinen ja statistinen tuotantotapa. Vaikka voidaankin puhua teollisesta statismista ja teollisesta kapitalismista, on kuitenkin tärkeää säilyttää analyttinen ero ja empiirinen yhteys tuotantotapojen (kapitalismi, statismi) ja kehityksen muotojen (industrialismi, informationalismi) välillä. Näin kyetään Castellsin mukaan ymmärtämään paremmin sosiaalista dynamiikkaa. (Castells 1996, 13-15.)

Keskeistä on uuden ja globaalien sosiaalisen rakenteen muodostuminen. Tämä rakenne eri ilmenemismuodoissaan sisältää uudelleen muotoutuneen kapitalistisen ja informationalistisen järjestyksen. Castellsin lähestymistapa perustuu teoreettiseen ajatukseen siitä, että yhteiskunnat ovat rakentuneet inhimillisten prosessien ympärille, joita ovat strukturoineet historiallisesti määräytyneet suhteet tuotannon, kokemuksen ja vallan välillä. Tuotanto tarkoittaa ihmisen toiminnallista suhdetta materiaan (luontoon) ja sen muokkaamista ihmisen tarpeita vastaavaksi, tuotteiden kuluttamista sekä lisäarvon tuottamista ja sen uudelleen investoimista. Tuotannollisella alueella ihmisten väliset suhteet on organisoitu luokkasuhteina, jotka kuvaavat prosessia, jossa tietyt henkilöt voivat asemansa perusteella päättää tietyn tuotteen jakelusta ja käytöstä suhteessa kulutukseen ja investointiin. Kokemuksella tarkoitetaan ihmiseen itseensä kohdistuvaa toimintaa, joka on yhteydessä ihmisen omiin biologisiin ja kulttuurisiin identiteetteihin, ja suhteessa luontoon ja sosiaaliseen ympäristöönsä. Kokemus on rakentunut sukupuolisen tai seksuaalisen suhteen ympärille. Historiallisessa mielessä se on perheen ympärille, jota kuvasi miehen ylivalta suhteessa naiseen. Vallalla tarkoitetaan ihmisten välisissä suhteissa ilmenevää vallankäyttöä, joka perustuu tuotantoon ja kokemukseen. On kyse toisten ihmisten tahdon alistamisesta valtaapitävien tahdon mukaiseksi joko fyysisen tai

symbolisen väkivallan uhan alla. Valtaa on yleensä käyttänyt valtio ja sen institutionalisoitunut väkivaltamonopoli. (emt. 1996, 13-15.)

Tieto- ja informaatioyhteiskuntakehityksessä voidaan nähdä ainakin kolme tunnuspiirrettä. Keskeisin tunnuspiirre kehityksessä on ollut *tieto- ja viestintäteknologian nopea kehitys* viimeisten vuosikymmenten aikana. Samaan kehityksen klusteriin on liitetty myös yleisellä tasolla yhteiskunnallinen uudenaikaistuminen, taloudellisella sektorilla koetut muutokset ja globaalin maailmanjärjestelmän muodostuminen. Yhteiskuntaautooppisissa visioissa tieto ja informaatio nousevat keskeiseksi tulevaisuuden yhteiskuntaa muokkaaviksi tekijöiksi. (Anttiroiko ym. 2000, 21.)

Tietoyhteiskunta rakentuu modernin teollisen yhteiskunnan pohjalle, mutta samalla useimpien tietoyhteiskuntakäsitysten mukaan teollinen teknologia ja työn teollinen organisointi on menneisyyttä. Kyse ei ole siitä, että kehittyneet yhteiskunnat eivät enää olisi teollisia yhteiskuntia, vaan muutoksesta siinä käsityksessä, mitä teollisella tuotannolla tarkoitetaan. Teollinen tuotanto ei enää välttämättä tarkoita ainoastaan massakulutukseen suuntautunutta massatuotantoa, vaan se voi olla eriytyntä tuotantoa eriytyneisiin tarpeisiin. Siinä keskeisenä tekijänä on tietotekniikka. Tietotekniikalla tarkoitetaan koneiden ja laitteiden lisäksi myös ohjelmistoja. Sen merkittävyys on tärkeä juuri siksi, että tietotekninen kone- ja laitekanta voidaan ohjelmistokehittelyn keinoin sopeuttaa uusiin ja eriytyneisiin tuotannollisiin tehtäviin. Tietoyhteiskuntakehityksen siemen ei kuitenkaan ole tietotekniikassa, vaan inhimillisessä tiedossa ja osaamisessa, jotka voivat johtaa kehityksen moneenkin suuntaan. Tietoyhteiskunnassa keskeiseksi tuotantorajoitteeksi näyttää muodostuvan ennen muuta uusien, aiempaa tarkoituksenmukaisempien ja viihdyttävämpien symbolisten ratkaisujen tuotanto. Tietoyhteiskunnassa yhä suurempi osa visuaalisista ja auditiivisista viesteistä kyetään digitalisoimaan ja yhä suurempi osa näistä digitalisoiduista viesteistä välitetään maailmanlaajuiseen tietoverkkoon eli internetiin. Lisäksi aiempaa suuremmalla osalla maailmanväestöstä on tekninen ja kulttuurinen valmius ottaa vastaan näitä viestejä. (Vuorensyrjä 2000, 12-15.)

Castells ja Himanen (2001, 19) määrittelevät yhteiskunnan tietoyhteiskunnaksi jos se on vahva informaatioteknologiassa. Informaatioteknologialla viitataan tässä yhteydessä infrastruktuuriin, tuotantoon ja osaamiseen. Toisaalta on painotettu myös

tietoyhteiskunnan sosiaalista luonnetta: tietoyhteiskunta on ihmisyhteisö ja ihmisiä varten (Anttiroiko ym. 2000, 14; Kasvio 2005, 7).

Tietoyhteiskuntakeskustelussa tapahtui Anttiroikon ym. (2000, 41) mukaan muutos 1990-luvulla. Tätä kehitystä vahvisti internetin ohella se, että jälkiteollisissa yhteiskunnissa niin kansalliset kuin kansainväliset kehittämissstrategiat alkoivat pohjautua tietoyhteiskuntavisiioihin. Tietoyhteiskunnan reaalista toteutumista voidaan Lintilän, Savolaisen ja Vuorensyrjän (2000, 42-43) mukaan mitata useallakin tekijällä. Voidaan esimerkiksi laskea tietotekniikkatuotteiden ja -palvelujen ostoon käytettyjä rahamääriä tai tarkastella erilaisten tietoyhteiskuntahankkeiden määrää. Työelämän sisäistä rakennetta tarkasteltaessa voidaan todeta, että informaatioammattien määrä lisääntyy ja yksittäisten töiden tietointensiivisyys kasvaa tietoyhteiskunnassa. Merkittävän osan tietoyhteiskunnan infrastruktuurista muodostaa *internet*. Sen käytön yleistyminen monipuolistaa päivittäistä viestintää ja helpottaa asiointia. Kielteisenä puolena on pelko siitä, että internet lisää lyhytjännitteisyyttä ja viihdehakuisuutta ja että kaikenlaisen roskainformaation tulva paisuu entisestään. (Savolainen 2000, 197.)

Castells ja Himanen (2001) käyttävät termejä tieto ja informaatio ikään kuin samaa tarkoittavina sanoina. Vaikka Suomessa on virallisesti otettu käyttöön termi tietoyhteiskunta, suomalaisten asiakirjojen englanninkielessä versioissa käytetään tietoyhteiskunnasta useimmiten termiä *information society*. Tämä toimii myös toisin päin: englanninkielinen termi *information society* suomennetaan tietoyhteiskunnaksi. Useimmissa ulkomaalaisissa valtiotason tietoyhteiskuntastrategioissa käytetään termiä *informaatioyhteiskunta*. Esimerkkinä tästä Yhdysvaltojen *National Information Infrastructure (NII): Agenda for Action* (1993) ja Euroopan komission *White Paper on Growth, Competitiveness, and Employment: The Challenges and Ways Forward into the 21st Century* (1993). Sekä Yhdysvaltojen että Euroopan unionin uusimmissa strategioissa käytetään useimmiten termiä *informaatioyhteiskunta*.

Suomalaisissa strategioissa taas puhutaan tietoyhteiskunnasta. Näin tehdään esimerkiksi Valtionvarainministeriön (1995) valmistamassa teoksessa *Suomi tietoyhteiskunnaksi - kansalliset linjaukset tai* Opetusministeriön (1996) julkaisemassa teoksessa *Kulttuurinen tietoyhteiskunta: strategiset perusteet ja lähtökohdat opetusministeriön toimintaohjelmalle 1997-2000*. Myös uudemmissa kotimaisissa strategioissa nyky-yhteiskuntaa kutsutaan tietoyhteiskunnaksi.

Anttiroikon ym. (2000, 22, 24) mukaan kansainvälisessä keskustelussa termejä informaatioyhteiskunta ja tietoyhteiskunta käytetään kuvaamaan eri asioita. Keskustelu informaatioyhteiskunnasta liittyy usein teknologiseen kehitykseen, kun taas keskustelu tietoyhteiskunnasta liittyy enemmän tiedon tai osaamisen suuren taloudellisen merkityksen pohtimiseen. Suomessa nämä kaksi perinnettä näyttävät yhdistyneen. Termejä käytetään rinnakkain. Suomalaiseen kielenkäyttöön on kuitenkin vakiintunut termi tietoyhteiskunta. Sen vastaanotto on tosin ollut ristiriitaista ja vastahakoistakin. Lisäksi tietoyhteiskunnan käsitteen ilmaisukykyä on pidetty rajallisena kuvaamaan niitä muutoksia, joita yhteiskunnassa ja kulttuurissa on tapahtunut viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana. Se on nähty kapea-alaisena, teknologisesti värittyneenä ja vahvasti normatiivisena. Monet filosofit ja tutkijat ovat puuttuneet tiedon ja informaation käsitteiden käytön ongelmiin. Esimerkiksi Niiniluoto (1996) on kritisoinut tiedon ja informaation sekoittamista keskenään.

Tarkasteltaessa suomalaisen tietoyhteiskunnan kehitystä, havaitaan, että 1990-luvun alun poikkeuksellisen syvä lama pakotti etsimään luovia ratkaisuja ja malleja tulevaisuuden hahmottamiseen. Ratkaisuna pidettiin siirtymistä tietoyhteiskuntaan. Valtion ja muiden toimijoiden aktiivinen tietoyhteiskuntaan toiminta suomalaisen yhteiskunnan muuttamiseksi tietointensiiviseksi taloudeksi tuotti tulosta. Suomi nousi lamasta ja muuttui tietoyhteiskunnaksi. 2000-luvun alussa Suomi oli millä tahansa mittarilla mitattuna yksi maailman kehittyneimmistä tietoyhteiskunnista (Castells & Himanen 2001, 13). Suomen asema on myöhemmin laskenut, mutta edelleenkin Suomi on kuitenkin kärkipään tietoyhteiskuntia maailmassa. (Nurmela, Parjo & Sirkiä 2006, 7-18.)

Kasvio (2005, 8-9) uskoo tietoteknisen kumouksen jatkuvan edelleen ja tuottavan huomattavia yhteiskunnallisia ja taloudellisia vaikutuksia kaikkialla kehittyneissä maissa. Tietoyhteiskunnasta on tullut teollisuusmaissa keskeinen yhteiskunnallinen projekti samaan tapaan kuin hyvinvointiyhteiskunnan rakentaminen toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina. Tässä kohden suomalainen tietoyhteiskuntamalli eroaa monesta muusta, koska siinä yhdistettiin tietoyhteiskunta jo olemassa oleviin hyvinvointivaltion rakenteisiin. Tämä tekee Castellsin ja Himasen (2001, 15, 19-20) mukaan Suomesta poikkeuksellisen tietoyhteiskunnan. Suomi on kehittynyt hyvinvointivaltio, jossa on ilmainen koululaitos ja maailman korkeimpiin

luettava koulutuksen taso. Lisäksi Suomessa on julkinen terveydenhoito ja sosiaaliturvajärjestelmä. Suomalainen hyvinvointivaltio rahoitetaan korkeilla veroilla, mutta sen tuottamien etujen vuoksi sillä on vahva kansan tuki. Suomalaisen tietoyhteiskuntamallin erottaa esimerkiksi Yhdysvaltojen ja Singaporen vastaavista juuri hyvinvointivaltio. Kasvion (2005, 7) mukaan kehityksessä olevan tietoyhteiskunnan varsinaisen luonteen määrää se, miten uutta tietoa kyetään hyödyntämään eri yhteiskuntaryhmien asemien parantamiseksi tai heidän alistamiseksi.

Nuorten suhdetta tietoyhteiskuntaan voidaan tarkastella usealla tavalla. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan nuorten tietoyhteiskuntasuhdetta pääasiassa internetin ja tieto- ja viestintätekniiikan käytön näkökulmasta. Herkmanin (2001, 60-61) mukaan tietokoneiden ja internetin käyttö on lisääntynyt valtavasti ja verkko on muuttanut monia elämänalueita. Nuoret ovat monessa mielessä edelläkävijöitä kehittyvän teknologian käytössä. Lisäksi he ovat valmiita omaksumaan ja hyödyntämään sen tarjoamia mahdollisuuksia sekä huviin ja hyötyyn. Tapscottin (1998, 2-5) mukaan kyse on merkittävästä muutoksesta yhteiskunnassa. Lapset ja nuoret ovat nimittäin ensimmäistä kertaa historiassa asemassa, jossa he ovat edellä vanhempiaan, mitä tulee digitaalisen median käyttämiseen ja tuntemiseen tai verkkolukutaitoon. Tämän vuoksi Tapscott kutsuu 1977-1997 välillä syntyneitä lapsia ja nuoria verkkosukupolveksi (N-Generation). Verkkosukupolvi edustaa sosiaalisen muutoksen voimaa, joka luo oman kulttuurinsa ja asettaa sen päällekkäin muun yhteiskunnan kanssa. Verkkosukupolvi pelaa, kommunikoi, työskentelee ja luo omia yhteisöjään sekä ihmissuhteita. He edustavat siirtymistä yksisuuntaisesta viestinnästä interaktiiviseen viestintäkulttuuriin. He eivät tydy olemaan ainoastaan katselijoita tai kuuntelijoita vaan haluavat olla käyttäjiä. Verkkosukupolvi käyttää digitaalista mediaa viihdyttämiseen, oppimiseen, kommunikoimiseen ja kaupantekoon. Digitaaliset tietoverkot tarjoavat Kankaan (2002) mukaan nuorille mahdollisuuden olla ja toimia ilman vanhempien valvontaa. Näin nuorilla on mahdollisuus täysin vanhemmilta pimennossa olevaan verkkoelämään.

Digitaaliset tietoverkot avaavat nuorille myös kansalliset rajat ylittäviä, kansainvälisiä ja globaaleja yhteyksiä. Internetin ja muiden kommunikaatioteknologioiden kehitys aiheuttaa etäisyyden katoamisen, koska sosiaaliset verkostot ja yhteisöt eivät enää ole aikaan ja paikkaan tai etäisyyteen

sidottuja. (Cairncross 2001, vii-ix.) Valtioiden rajat ja kontrollin ylittävät verkot aiheuttavat myös ongelmia. Verkkoja käytetään myös rikolliseen toimintaan, kuten rahanhuijaukseen tai lapsipornon levittämiseen.

Kun tarkastellaan suomalaista tietoyhteiskuntaa tietokoneiden määrän ja internet-yhteyksien näkökulmasta, Suomi sijoittuu vertailussa EU-maiden keskikastiin. Tosin tarkastelu perustuu vain kotona olevien tietokoneiden ja internet-yhteyksien määrään. Jos mukaan laskettaisiin kaikki paikat, joista löytyy tietokone tai internet-yhteys, tilanne olisi toinen. Vuoden 2005 keväällä noin 60 prosentilla suomalaisista kotitalouksista oli vähintään yksi tietokone. Internet-yhteys oli noin puolella kotitalouksista. Tämä on vähemmän kuin esimerkiksi muissa Pohjoismaissa. Laajakaistayhteys oli 36 prosentilla kotitalouksista vuonna 2005. Yleisin laajakaista oli pääkaupunkiseudulla ja muissa suuremmissa kaupungeissa ja harvinaisin maaseutumaisissa kunnissa. Laajakaistaa on pidetty merkinä todelliseen tietoyhteiskuntaan siirtymisestä, koska sen uskotaan luovan edellytyksiä uusien palvelujen käyttöönotolle ja kehittämiselle. Internetiä oli käyttänyt 15-74-vuotiaista suomalaisista 87 prosenttia vuonna 2005. (Nurmela ym. 2006, 14-16, 22.)

Kaikista ikäryhmistä 15-19-vuotiaat nuoret käyttävät tietokonetta ja internetiä selvästi eniten. Tosin 20-29-vuotiaat käyttävät tietokonetta ja internetiä lähes yhtä paljon. 15-19-vuotiaiden ryhmässä ei näytä tietokoneen ja internetin käytössä olevan eroa pääkaupunkiseudun ja maaseutumaisien kuntien välillä, kuten muissa ikäluokissa. Kaikkien muiden ikäluokkien kohdalla pääkaupunkiseudulla asuvat käyttävät maaseutumaisissa kunnissa asuvia enemmän tietokonetta ja internetiä. (emt. 2006, 45-47.)

2.4.2. Uudet sosiaaliset liikkeet

Tietoyhteiskunnan lisäksi nykyistä modernia yhteiskuntaa voidaan kuvata myös toisen kehityspiirteen avulla. Tämä kehityspiirre liittyy uusien sosiaalisten liikkeiden syntymiseen. Uusia sosiaalisia liikkeitä on pidetty keskeisenä osana aikamme yhteiskunnallista ja kulttuurista muutosta. Keskustelu uusista sosiaalisista liikkeistä sai alkunsa 1960-luvun puolen välin jälkeen ja on jatkunut näihin päiviin saakka. (Touraine 1971 ja 1995.)

Uusien sosiaalisten liikkeiden juuret ovat 1960-luvun loppupuolella alkunsa saaneessa liikehinnässä. Tämä liikehdintä alkoi opiskelijoiden keskuudessa Pohjois-Amerikassa ja Euroopassa. Tuolloin saivat alkunsa esimerkiksi opiskelijaliike, hippiliike ja uusvasemmistolaiset yhden asian liikkeet. Uusien sosiaalisten liikkeiden joukkoon katsotaan kuuluvan myös ympäristöliike, naisasialiike ja seksuaalisten vähemmistöjen oikeuksia ajava liike. (Dalton, Kuechler & Bürklin 1990, 3-5, 10-15; Inglehart 1990, 44-46; Musgrove 1974, 20-21.).

Uudet sosiaaliset liikkeet, kuten sosiaaliset liikkeet yleensä, voidaan Tourainen mukaan määritellä tietyn kollektiivin yritykseksi saada kontrolloitua yhteiskunnan arvoja ja kulttuurisia orientaatioita haastamalla vastustajan toiminta. Se on samalla myös sosiaalinen konflikti ja kulttuurinen projekti. Sen päämääränä on aina kulttuuristen arvojen ilmaiseminen ja voitto sosiaalisesta vastustajasta. Vaikka uudet sosiaaliset liikkeet olisivat organisoimattomia eikä niillä olisi kapasiteettia organisoituun toimintaan, ne ovat tuoneet yleiseen tietoisuuteen joukon uusia sosiaalisia ja kulttuurisia ongelmakohtia. (Touraine 1995, 239-240.)

Uusien sosiaalisten liikkeiden tarkoitus on saada muutettua elämää ja puolustaa ihmisoikeuksia, olipa sitten kyseessä alistettujen ja hädänalaisten oikeudet tai oikeus vapaaseen puheeseen tai oikeus persoonalliseen elämäntapaan. (emt. 1995, 246-247.)

Uudet sosiaaliset liikkeet edustavat usein, ainakin alkuvaiheessa, yhteiskunnan hallitsevan eliitin vastaista kulttuuria, jossa suhtaudutaan kielteisesti yhteiskunnan perinteisiin sosiaalisiin siteisiin ja sopimuksiin. Vastakulttuurin syntymiseen on vaikuttanut yhteiskunnan perinteisen sosiaalisen järjestyksen rikkoutuminen, jonka taustalla ovat sosiaaliset muutokset, kuten taloudellisen nousukauden aiheuttama väestönkasvu, muuttoliike ja kaupungistuminen. Muutokset synnyttävät muospaineita yksilön käyttäytymisessä ja identiteetin rakentamisessa. Tällöin myös kokeilut, protestit ja mielenilmaukset lisääntyvät. (Musgrove 1974, 16, 45; ks. myös Bellah 1976; Tipton 1982)

Uusien sosiaalisten liikkeiden nousuun ovat vaikuttaneet yhteiskunnan sosiaalisten muutosten lisäksi myös muutos ihmisten perusarvoissa. Inglehart on analysoinut arvomuutosta jo 1970-luvulta asti. Arvomuutosta tarkastellessaan hän on käyttänyt tutkimuksissaan käsitteitä *hiljainen vallankumous* (1977), *arvomutos* (1987), *kulttuurinen muutos* (1990) ja *jälkimodernisaatio* (1997).

Inglehartin (1997, 43) mukaan arvomuutoksen taustalla ovat sosiaaliset muutokset. Ennen kaikkea käsitys jokapäiväisestä selviytymisestä on vaikuttanut voimakkaasti yksilöiden ja yhteiskuntien poliittisiin, taloudellisiin, seksuaalisiin ja uskonnollisiin käsityksiin. Jokapäiväisen selviämisen muuttuessa epävarmaksi ja turvattomuuden kasvaessa, ihmisten poliittiset käsitykset ovat muuttuneet autoritaarisimmiksi. Tällöin on alettu kaivata vahvoja johtajia, vaadittu lain ja järjestyksen palauttamista ja muukalaisvihamieliset sekä fundamentalistiset käsitykset ovat lisääntyneet. Turvallisiksi koetuissa oloissa ei enää niinkään korosteta poliittisia auktoriteetteja, vaan paremminkin itseilmaisua, osallistumista sekä kaikkea eksoottista ja uutta. Turvallisuus tai turvattomuus ei kuitenkaan yksin riitä selittämään uusien sosiaalisten liikkeiden tai uuden poliittisen ulottuvuuden syntyä. Kun tarkastellaan esimerkiksi uuden oikeiston tai uuden vasemmiston syntyä ja toimintaa, turvallisuuden tunne tai sen puuttuminen voivat selittää niitä vain joiltakin osin. Samoin naisasialiikkeen, rauhan liikkeen, ympäristöliikkeen tai homojen ja lesbojen organisoituun toimintaan osallistuminen vaativat muutakin kuin vain tunteen turvattomuudesta tai turvallisuudesta. Näiden liikkeiden toimintaan osallistuminen liittyy keskeisesti yksilöllisiin arvo- ja elämäntapavalintoihin.

Uusien sosiaalisten liikkeiden käsitettä voidaan tarkastella myös Giddensin käyttämän käsiteparin emansipaatiopolitiikka ja elämänpolitiikka avulla. Emansipaatiopolitiikalla Giddens tarkoittaa tavoitetta poistaa yhteiskunnasta kaikki riisto, eriarvoisuus ja painostus. Emansipaatiopolitiikan ensisijaisena päämääränä oli oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon ja osallistumisen lisääminen. Elämänpolitiikka sen sijaan liittyy yksilöllisiin valintoihin, se on valitsemisen ja päätösten politiikkaa. Kun emansipatorinen politiikka keskittyy elämän mahdollisuuksiin, elämänpolitiikkaa voidaan pitää elämäntyylien politiikkana. Elämänpolitiikassa yksilölliseen valintaan perustuvat kysymykset, kuten feminismi, muuttuvat poliittisiksi kysymyksiksi. (Giddens 1991, 210-215.) Uusien sosiaalisten liikkeiden tavoitteet ja toimintatavat ovat perinteisesti olleet emansipaatiopoliittisia, mutta nykyaikana ne korostavat voimakkaasti myös elämänpoliittisia merkityksiä. Elämänpoliittisten painotusten korostuminen on yhteydessä yksilöllisyyden lisääntymiseen.

Muutos arvoissa on saanut aikaan muutoksia myös sosiopoliittisissa agendoissa. On syntynyt uusia sosiopoliittisia jakolinjoja. (Inglehart 1997, 237.) Uudet poliittiset jakolinjat ovat muuttaneet kehittyneiden demokraattisten valtioiden poliittista karttaa ja ihmisten äänestyskäyttäytymistä. Perinteisten poliittisten

jakolinjojen, oikeiston ja vasemmiston, uskonnollisuuden ja maallistuneisuuden, keskustan ja periferian sekä kaupunkien ja maaseudun (ks. Lipset & Rokkan 1967), rinnalla on alettu puhua uuden politiikan jakolinjoista. Uusia jakolinjoja ovat olleet esimerkiksi autoritaarisuus - liberaarisuus akseli ja jälkimaterialismi - materialismi akseli (Inglehart 1977; Kitschelt 1995).

Inglehartin (1997, 240, 248) mukaan jako oikeistoon ja vasemmistoon sekä uskontoon on hallinnut eurooppalaista politiikkaa lähes koko 1900-luvun. Oddbjörn Knutsen (1995, 160-161) kutsuu perinteistä oikeiston ja vasemmiston ristiriitaan perustuvaa poliittista ulottuvuutta nimellä vasemmisto- ja oikeistomaterialismi. Termeillä halutaan korostaa ulottuvuuden taloudellista luonnetta. Oikeistomaterialismi on perinteisesti korostanut markkinoiden toimivuutta, minimivaltiota, hallituksen regulaation vastustamista sekä kielteisyyttä sosiaalisen ja taloudellisen tasa-arvon vaatimuksia kohtaan. Vasemmistomaterialismi taas vaatii hallitusten aktiivista roolia taloudellisen turvallisuuden, solidaarisuuden sekä eri sosiaaliryhmien välisen tulojaon ja elinolosuhteiden tasa-arvoisuuden saavuttamiseksi.

Uusien sosiaalisten ja poliittisten liikkeiden taustalla on jälkimodernin politiikan akselin syntyminen. Siirtyminen jälkimoderniin sosiopoliittiseen tilanteeseen on merkinnyt siirtymistä pois perinteiseen sosiaaliseen luokkakonfliktiin perustuvasta poliittisesta jakolinjasta kohti kulttuuristen ja elämän laadullisten kysymysten korostumista. Perimmältään uusi ulottuvuus ilmentää polarisaatiota modernien ja jälkimodernien asiakysymysten välillä. Kun taloudellinen kasvu ja sen tuottama turvallisuus ovat saavuttaneet hyödyllisyytensä rajat, on niiden sijaan alettu korostaa uudenlaisia kysymyksiä. Uusia asiakysymyksiä ympäristökysymysten lisäksi ovat muun muassa suhtautuminen aborttiin, etniseen erilaisuuteen, naisten ja miesten tasa-arvoon sekä homojen ja lesbojen vapautumispyrkimyksiin. Keskeinen yksittäinen asiakysymys jälkimodernin kulttuurisen muutoksen alkuvaiheissa oli rauhanliike. Myöhemmin keskeisiksi kysymyksiksi ovat nousseet ympäristökysymykset. (Inglehart 1997, 237-241.)

Jälkimodernin poliittisen akselin syntyminen liittyy läheisesti vihreän liikkeen ja uusvasemmistolaisten liikkeiden syntyyn. Uusoikeistolaisten puolueiden syntyminen on nähty vastareaktionä uusien sosiaalisten liikkeiden ja uuden poliittisten akselien syntymiselle. Uusoikeisto muodostaa 1960-luvulla alkunsa saaneen uusvasemmiston poliittisen liikkeen vastakohdan. (emt. 1997, 245–252; Kitschelt 1995, 2.)

Ignazi (1992, 5-6) yhtyy Kitscheltin näkemykseen siinä, että vihreät ja uusvasemmisto ovat vastakkaisia ilmiöitä uusoikeiston kanssa. Hänen mukaansa Länsi-Euroopassa levinnyt jälkimateriaalistumiskehitys on saanut aikaan uuskonservatiivisen reaktion ja lisännyt myös maltillisempien konservatiivisten puolueiden kannatusta. Tämä kehitys jäi kytemään ja vaikutti myöhemmin äärioikeistolaisten ja oikeistopopulististen liikkeiden syntyyn.

Suomessa uusien sosiaalisten liikkeiden synty voidaan ajoittaa 1960-luvun puolenvälin jälkeen vahvistuneeseen opiskelijaliikehdintään ja kulttuuriradikalismiin. 1960-luvun nuoret vieraantuivat henkisestä kasvuympäristöstään ja tulivat mukaan uusiin sosiaalisiin liikkeisiin, joissa kyseenalaistettiin vanhempien sukupolven arvot. Uusvasemmistolainen liike oli alun perin luonteeltaan anti-autoritaarinen ja korosti sitoutumattomuutta. Sen huolenaiheita olivat maailmansodan syttymisen uhka, kolmannen maailman nälänhätä ja ihmisten tasa-arvo. Uusvasemmistolaisen vastakulttuurin päätyttyä osa liikkeessä mukana olleista liittyi autoritaariseen taistolaiseen liikkeeseen, jota voidaan pitää yrityksenä jatkaa kuusikymmenlukulaisten projektia. (Tarvainen 1993; Tuominen 1991.)

1970-luvulla uusvasemmistolaisten liikkeiden punainen väri alkoi muuttua vihreäksi. Tämä liittyy ekologisen tietoisuuden kasvun yhteyteen. Ympäristöliikkeestä tuli uusien sosiaalisten liikkeiden johtotähti. Ympäristöliike alkoi politisoitua, kun vihreä liitto perustettiin. Vihreistä muodostui ympäristöliikkeen lisäksi monen muunkin uuden sosiaalisen liikkeen poliittinen kanava. Myös vasemmistolainen liikehdintä jatkui, mutta sen merkitys väheni merkittävästi. Tullessa 1980- ja 1990-luvuille uusien sosiaalisten liikkeiden asialistalla ovat Suomessa olleet eläinten oikeudet, homoseksuaalien oikeudet, ympäristökysymykset, globalisaation ja kapitalismin vastaisuus sekä monikulttuurisuus. (Mikkola 1997, 102-105.)

3. Nuorten arvot modernissa yhteiskunnassa

3.1. Arvo ja sen lähikäsitteet

Mielenkiinto arvoja kohtaan sosiaalitieteissä on kasvanut. Erityisen mielenkiinnon kohteena ovat olleet universaalien arvomallien ja arvotrendien empiirinen tutkimus. (Ester, Mohler & Vinken 2006, 3.) Arvoista on puhuttu paljon myös muissa yhteyksissä ja se on ollut muodikasta. Arvot on asetettu toiminnan lähtökohdaksi niin yritysmaailmassa, julkishallinnossa kuin missä tahansa organisaatiossa, joka haluaa ottaa itsensä vakavasti. Arvoilla on ollut suuri merkitys myös yhteiskunnallisessa keskustelussa. Yhteiskunnalliset tapahtumat ovat herättäneet keskustelua milloin arvotyhjöstä, milloin arvomuutoksista, milloin arvojen romahtamisesta ja milloin paluusta takaisin arvoihin.

Arvokeskusteluun on kuitenkin liittynyt käytännöllisiä ongelmia, jotka ovat vaikuttaneet koko keskustelun uskottavuuteen alentavasti. Ongelma koskee sitä, miten arvot ymmärretään ja mitä vaatimuksia asetetaan arvojen ja käytännön toiminnan vastaavuudelle. Jos arvot aktivoituvat toimimaan, kuten esimerkiksi Puuhiniemi (2002, 19) esittää, erityisesti silloin, kun joudumme uuteen tai vaikeaan tilanteeseen, niin silloin arvojen tulisi näkyä käytännön toiminnassa. Arvot eivät voi olla pelkästään eri yhteyksissä julkituotuja kauniita tavoitteita tai ihanteita.

Esimerkkinä julkituotujen arvojen ja käytännön toiminnan kohtaamattomuudesta voidaan käyttää kuviteltua monikansallista suuryritystä, joka oman kilpailukykyensä parantamiseksi saneeraa ja irtisanoo työntekijöitään, samalla kun se ilmoittaa arvokseen hyvän henkilöstöpolitiikan. Kyseisessä tapauksessa voidaan kysyä, kumpi on yrityksen tosiasiallinen arvo: osakkeenomistajien miellyttäminen vai hyvä henkilöstöpolitiikka. Jos arvojen pitäisi tulla näkyviin uudessa tai vaikeassa tilanteessa, niin eikö mainitun yrityksen todellinen arvo ole silloin osakkeenomistajien miellyttäminen eikä hyvä henkilöstöpolitiikka. Ristiriitaa voidaan tarkastella myös arvojen hierarkian näkökulmasta. Hyvä henkilöstöpolitiikka voi olla yritykselle aito arvo, mutta sen toimintaa ohjaa käytännössä osakkeenomistajien arvot. Yhtiö joutuisi näin ollen toimimaan arvojensa vastaisesti. Osakkeenomistajien vaikutusta voidaan pitää tässä tapauksessa pakottamisena. Voidaan myös kysyä oikeutetusti, voiko yrityksellä tai muulla organisaatiolla yleensä olla aitoja ja yhdessä jaettu arvoja.

Yritysten ja yhteisöjen tapauksessa tulisikin puhua mieluummin ihanteista tai yleisistä arvostuksista (Turunen 1992).

Viime kädessä arvojen ja käytännön toiminnan suhde liittyy kysymykseen arvojen velvoittavuudesta. Levomäen (1998, 13) mukaan arvo on todellinen arvo vain, jos se näkyy toiminnassamme ja voimavarojemme suuntaamisessa. Ihmisten sitoutuminen arvoihin voidaan osoittaa vain heidän tosiasiallisen toimintansa kautta. Näin todellisia arvoja voidaan tarkastella vain sen kautta, miten niitä toteutetaan käytännön toiminnassa.

Himmelfarbin (1995, 31-37) mukaan arvot ovat korvanneet hyveet 1900-luvulla modernisaation seurauksena. Arvoilla ei hänen mielestään ole sellaista moraalista velvoittavuutta, joka hyveillä oli. Ne liittyvät yksilön tekemiin henkilökohtaisiin valintoihin ja ovat luonteeltaan subjektiivisia ja relatiivisia. Ne eivät sisällä moraalista viestiä arvetun kohteen luonteesta: hyvästä tai pahasta, oikeasta tai väärästä. Hyveet ovat varmasti olleet sitovampia kuin arvot, koska ne ovat luonteeltaan kollektiivisia käsityksiä tavoiteltavista asioista, eikä niiden suhteen ole ollut tilaa yksilölliselle tulkinnalle. Niiden toteutumista valvoivat yhteisölliset normit. Tästä huolimatta Himmelfarbin väite siitä, etteivät arvot voisi sisältää moraalista viestiä, ei pidä täysin paikkansa. Vaikka arvot ovat sekä subjektiivisia että relatiivisia, ne eivät ole pelkästään subjektiivisia, vaan myös subjektien välisiä. Arvomaailmalla on siten moraalista sitovuutta. Esimerkiksi kaupallisen yrityksen ja idealistisen luonnonsuojelijan arvot eroavat toisistaan moraalisen sitovuuden perusteella. Kun yrityksen arvot ovat luonteeltaan toiminnan yleisiä arvostuksia tai periaatteita, niin luonnonsuojelija on valmis vaarantamaan subjektiivisen vapautensa toimiakseen arvojensa mukaisesti. Luonnonsuojelijan arvot on sidottu voimakkaasti hänen identiteettiinsä ja elämäntapaansa. Luonnonsuojelijan arvoja voidaan pitää itseisarvoina, kun taas yrityksen arvot ovat välinearvoja.

Arvon käsitettä on käytetty arvotutkimuksissa monenlaisissa merkityksissä. Arvokäsitteen määrittämisen vaikeus ilmentää sitä, että arvot ja eettiset kysymykset ovat verrattain nuori empiirisen tutkimuksen kohde. Vaikka arvotutkimuksen historia ulottuu 1900-luvun alkuvuosikymmeniin, empiirisen arvotutkimuksen voidaan katsoa alkaneen 1930-luvulla. Allport, Vernon ja Spranger kehittivät arvomittarin, josta tuli eräänlainen standardi alalla vuosikymmeniksi. Arvojen empiiristä tarkastelua jatkoi myöhemmin muun muassa Milton Rokeach. Oman aikamme arvotutkimuksen

pioneereina voidaan pitää kulttuurien välisiä arvoyhteyksiä tutkineutta "kolmea suurta", Ronald Inglehartia, Geert Hofstedeä ja Shalom Schwartzia. Heidän tutkimuksensa ja työnsä ovat laajalti tunnettuja. (Mikkola 2003, 29-30; van Deth & Scarbrough 1995, 25-26; Ester, Braun & Mohler 2006, 309.)

Arvotutkimuksissa arvon käsitteen määrittelemisen on ollut vaihtelevaa. Koska arvoilla on monia eri ulottuvuuksia ja näkökulmasta riippuvia merkityksiä, niistä puhuminen on ollut usein epämääräistä ja hämmentävää. Aina ei ole helppo saada selvää, mistä tai minkä tasoista arvoista on kulloinkin kyse. Arvojen lisäksi on puhuttu arvostuksista, arvoluontoisista käsityksistä, etiikasta, moraalista, asenteista ja normeista. Arvon käsitteen käyttö osoittaa, että ihmiselle on hyvin tärkeää luokitella ja arvostella asioista niiden arvon mukaan. (Turunen 1992, 21; Venkula & Rautevaara 1992, 1-6.)

Hirsjärven (1991, 45-46) mukaan arvon käsitettä käytetään yleisesti hyväksytyyn käsityksen mukaisesti kuvaamaan sitä, mitä pidetään hyvänä, arvokkaana ja tavoiteltavana. Arvot osoittavat tällöin sen, minkä varassa jokin viime kädessä tapahtuu eli ne säätelevät inhimillisiä pyrkimyksiä ja päämääriä. Rescherin (1976, 212-214) mukaan keskeistä arvoissa on se, että ne ilmenevät viime kädessä siinä, miten ihmiset toimivat, käyttävät aikaansa ja voimavarojansa. Arvot ilmenevät myös siinä, millaisia valintoja yksilö tekee jokapäiväisessä elämässään. Arvoilla on siis yhteys ihmisen käyttäytymiseen ja sitä kautta myös esimerkiksi asenteisiin.

Tässä tutkimuksessa arvoja tarkastellaan lähinnä sosiologisessa ja sosiaalipsykologisessa viitekehyksessä. Arvoteorian filosofinen puoli rajataan pääsääntöisesti tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Klassisen arvon määritelmän on esittänyt Kluckhohn, jonka mukaan arvot ovat joko eksplisiittisesti tai implisiittisesti ilmaistuja, yksilölle tai ryhmälle luonteenomaisia käsityksiä siitä, mikä on toivottavaa. Arvot vaikuttavat käytettävissä olevien tapojen, keinojen ja päämäärien valintaan. (Kluckhohn 1954, 395.) Esittäessään arvon tunnuspiirteeksi eksplisiittisyyden tai implisiittisyyden ja yksilölle tai ryhmälle luonteenomaisuuden, Kluckhohn tulee esittäneeksi arvon käsitteen laajimmassa mahdollisessa merkityksessä. Arvo on käsitys toivottavasta (desirable), joka vaikuttaa ihmisen toimintaan liittyvien tapojen, keinojen ja päämäärien valintaan.

Tässä mielessä käsitys toivottavasta (desirable) erotetaan satunnaisista toiveista (desire).

Toiveet (desires) viittaavat van Dethin ja Scarbroughin (1995, 27) mukaan toivomukseen (wish) tai mieltymykseen (preference) ja käsite toivottava (desirable) edustaa näiden yläpuolella olevia korkeampia moraalisia käsityksiä - periaatteita, ideaaleja, hyveitä ja muita vastaavia - ja joissa termin "haluta" korvaa termi "pitäisi". Näin arvot toimivat ennakoivasti valintatilanteissa kertoen sen, miten yksilön tulisi valita. Suhosen (1988, 18) mukaan arvoilla on normatiivinen luonne. Ihmiset sisäistävät arvonsa, sen mitä tulisi toivoa, omasta ympäristöstään ja kulttuuristaan. He muodostavat arvonsa oman tulkintansa kautta, mutta jakavat yhteisön kanssa saman sosiaalisen ympäristön kulttuuriset ja kielelliset symbolit.

Rokeachin (1973) mukaan tieteellisesti tyydyttävältä arvokäsitykseltä vaaditaan vähintäänkin sitä, että se tulisi kyetä määrittelemään operationaalisesti. Sen tulisi lisäksi erottua selvästi sitä lähellä olevista käsitteistä, kuten asenteista, normeista ja tarpeista. Samalla sen tulisi kuitenkin systemaattisesti viitata niihin. Arvoista puhuttaessa tulisi Rokeachin mukaan myös välttää sellaisia termejä kuin "pitäisi", "tulisi" tai "käsitys toivottavasta" ja sen tulisi olla lähestymistavaltaan arvovapaa. Rokeachin mukaan arvo on pysyvä uskomus, että tietty toimintamalli tai päämäärä on yksilöllisesti tai sosiaalisesti toivottavampi kuin vastakkainen toimintamalli tai päämäärä. Arvosysteemi taas on pysyvä uskomusten järjestelmä, joka koskee toivottuja toimintamalleja ja lopullisia päämääriä suhteellisen tärkeyden jatkumolla. (Rokeach 1973, 3-5.) Rokeachin esittämään arvottamiseen liittyy ajatus toimintatapojen ja päämäärien asettamiseksi tärkeysjärjestykseen.

Rokeachin (1973, 5-10, 95) mukaan aidolla arvolla on viisi tunnuspiirrettä. Ensinnäkin *arvot ovat luonteeltaan pysyviä*. Pysyvyydellä ei viitata absoluuttiseen pysyvyyteen vaan suhteelliseen pysyvyyteen. Se mahdollistaa arvojen muuttumisen. Jos arvot olisivat täydellisen muuttumattomia, niin yksilöllinen ja sosiaalinen muutos olisi täysin mahdotonta. Jos arvot vaihtuisivat jatkuvasti, niin ihmisen persoonallisuuden ja yhteiskunnan pysyvyys olisi täysi mahdottomuus. Arvojen pysyvyys perustuu siihen, että ne on opetettu yksilölle lapsuudessa ja ne on opittu absoluuttisina ja ehdottomina periaatteina. Arvojen pysyvyys lisää sosiaalista ennustettavuutta. *Arvot ovat luonteeltaan uskomuksia*. Arvot ovat uskomuksia siinä mielessä, että ne ovat luonteeltaan normatiivisia; ne voivat määrätä ja kieltää asioita.

Kolmannen väitteen mukaan *arvot ovat yhteydessä ihmisen toimintatapoihin tai päämääriin*. Arvot jaetaan tässä suhteessa kahteen osa-alueeseen: välineellisiin (instrumentaalisiin) ja tavoitteellisiin (terminaalisiin) arvoihin. Tavoitteisiin liittyviä arvoja on alettu kutsua itseisarvoiksi, koska ne viittaavat lopullisiin päämääriin ja ovat luonteeltaan melko yleisiä. Tästä juontaa jako välinearvoihin ja itseisarvoihin. Tavoitearvoja ovat esimerkiksi maailmanrauha, vapaus, tasa-arvo ja itsekunnioitus. Välineelliset arvot taas ovat keinoja saavuttaa tavoitearvot. Välinearvot ovat luonteeltaan henkilökohtaisempia ja käsittävät persoonallisuuteen liittyviä uskomuksia, kuten rehellisyys, älykkyys, kyvykkyys ja itsenäisyys. Tavoitteisiin liittyvät arvot jaetaan kahteen tyyppiin: persoonallisiin ja sosiaalisiin. Ne voivat keskittyä joko yksilöön itseensä tai vaihtoehtoisesti yhteiskuntaan; ne ovat joko yksilöiden sisäisiä tai yksilöiden välisiä. Välineelliset arvot jaetaan moraalisiin ja pätevyys- tai itseilmaisuarvoihin. Moraaliset arvot liittyvät sellaisiin ihmisten välisiin sopimuksiin, jotka niitä rikottaessa aiheuttavat rikkojalle omatunnon tuskia tai syyllisyyttä. Pätevyyteen ja itseilmaisuuksiin liittyvät arvot ovat keskittyneet enemmän ihmisen omaan persoonallisuuteen kuin ihmistenvälisiin moraalisiin kysymyksiin. Pätevyysarvojen kohdalla moraalisten sopimusten rikkominen johtaa ennemmin riittämättömyyden tunteeseen kuin syyllisyyteen. Rokeachin mukaan *arvot ovat mieltymyksiä tai käsityksiä siitä, mikä on suotavaa* (preferable). Kyseinen väite viittaa siihen vertailuprosessiin, jossa yksilö arvioi toista toimintatapaa tai päämäärää, ja päätyy lopulta pitämään yhtä parempana kuin toista. Tähän liittyy myös väite siitä, että *arvot ovat käsityksiä siitä, mikä on tärkeintä yksilöllisesti tai sosiaalisesti*. Arvot voivat olla laajasti jaettuja tai ei-jaettuja. Tiettyä arvoa voi pitää tärkeänä niin yksilö kuin ryhmäkin.

Rokeach (1973, 3) mukaan esittää arvoille seuraavat kriteerit: arvojen kokonaismäärä on suhteellisen pieni, kaikilla ihmisillä kaikkialla on samankaltaisia arvoja, jotka ilmenevät voimakkuudeltaan vaihtelevina, arvot ovat järjestäytyneet arvojärjestelmiin, arvot pohjautuvat tiettyyn kulttuuriin, yhteiskuntaan ja viime kädessä yksilön persoonallisuuteen ja arvojen vaikutukset voidaan nähdä miltei kaikissa niissä ilmiöissä, joita sosiaalitieteilijät vain katsovat tärkeäksi tutkia ja ymmärtää. Tämän vuoksi arvon käsitteen tulisi olla keskeisessä asemassa sosiaalitieteissä.

Kluckhohnin ja Rokeachin arvomääritelmät ovat keskinäisistä eroistaan huolimatta samansuuntaisia. Ne ovat olleet vuosikymmeniä hallitsevassa asemassa tarkasteltaessa arvon empiiristä määritelmää. Vaikka Rokeach ei hyväksykään Kluckhohnin ja muiden käyttämää määritelmää, jonka mukaan arvot edustavat käsitystä siitä, mikä on toivottavaa, hänen oma käsityksensä arvoista on pitkälle yhteneväinen Kluckhohnin arvon määritelmän kanssa. Suomalaisista sosiologeista esimerkiksi Erik Allardt (1983, 51) on esittänyt Kluckhohnin ja Rokeachin käsityksiin pohjautuen määritelmän sosiaalisista arvoista. Sosiaaliset arvot ovat hänen mukaansa ympäristöstä opittuja, yleisiä, pysyviä, tavoitteita koskevia valintataipumuksia.

Van Dethin ja Elinor Scarbroughin (1995, 46) mukaan arvot ovat sellaisia käsityksiä toivottavasta, joita ei voida suoraan havainnoida, mutta jotka tulevat ilmi moraalisisessa diskurssissa. Arvot ovat myös keskeisessä asemassa asenteiden muodostumisessa. Arvojen määritelmässään van Deth ja Scarbrough yhtyvät omalta osaltaan siihen käsitykseen, että arvot ovat käsityksiä siitä, mitä toivotaan.

Arvotutkimuksen kenttää tarkasteltaessa havaitaan, että sitä on hallinnut suurimmaksi osaksi kaksi erilaista näkökulmaa. Suhosen (1988, 15-17) mukaan arvot ajatellaan joko subjektien tai objektien ominaisuuksiksi. Arvo-objektivismissa kysytään, mikä on arvokasta tai mikä on korkein arvo, millä perusteella jokin asia on arvokas tai mistä arvot saavat arvonsa. Arvo-objektivismiin mukaan arvot ovat objekteja tai objektien ominaisuuksia, joita tavoitellaan. Arvo-objektivismi liittyy lähinnä moraalifilosofian ja etiikan alaan. Subjektikeskeinen näkökulma arvoihin on silloin, kun kysytään, millaisia arvoja yksilöillä, ryhmillä, yhteiskunnilla, kulttuureilla tai aikakausilla on. Subjekti- ja objektikeskeisyyden erottamiseksi on joskus esitetty, että edellisen yhteydessä puhuttaisiin arvojen sijasta arvostuksista. Vaikka arvoista voidaankin puhua erikseen subjektin ja objektin ominaisuuksina, ne eivät välttämättä ole toisistaan riippumattomia asioita. Voidaan ajatella, että arvokysymyksissäkään subjektia ei voida ajatella ilman objektia eikä objektia ilman subjektia. Yksilön tai yhteisön arvoista voidaan puhua varsin vähän viittaamatta niiden sisältöön ja kohteeseen. Objekteilla on sellaisia arvostettavia ominaisuuksia joihin kohdistetaan arvostuksia.

Van Dethin ja Scarbroughin (1995, 35, 37) mukaan arvot eivät ole objekteja eivätkä toisaalta pelkästään subjektiivisia ominaisuuksia, vaan subjektien välisiä

ominaisuuksia. Ne ovat saman merkitysten avaruuden jakavien yksilöiden sosiaalisia ominaisuuksia. Yksilöt jakavat merkitysten avaruuden puhumansa kielen kautta ja kieli kantaa niitä arvoja, jotka ovat yksilöille yhteisiä. Yhteisön kieli pitää sisällään myös moraaliset pohdinnat, joilla tarkoitetaan yleisesti tunnettuun puhekieleen liittyviä sopimuksia siitä, mikä on sopivaa, tyydyttävää ja oikeaa. Moraalinen diskurssi on jatkuvan subjektien välisen vaihdon prosessi, jossa yksilöt ovat sekä antavia että ottavia osapuolia.

Arvot eivät ole itsenäisiä ja ihmisen tajunnallisesta kokonaisuudesta riippumattomia. Ylätasolla ne liittyvät osaksi maailmankatsomusta. Maailmankatsomuksen sijaan on vaihtoehtoisesti puhuttu myös maailmankuvasta. Englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa ei maailmankatsomuksen ja maailmankuvan välille tehdä useinkaan tehdä eroa, mutta suomalaisessa kirjallisuudessa on näiden käsitteiden välille tehty ero.

Niiniluodon (1984, 86) mukaan maailmankuva ei yksinään riitä maailmankatsomukseksi. Maailmankatsomus käsittää Niiniluodon mukaan tietoteorian, maailmankuvan ja arvoteorian. Tietoteoria pitää sisällään käsityksen siitä, miten maailmaa koskeva tieto hankitaan ja perustellaan. Maailmankuva ymmärretään maailmankuvaa koskeviksi väitteiksi, jotka on saavutettu maailman tiedostamisen kautta. Arvoteoria sisältää käsitykset hyvästä ja pahasta, oikeasta ja väärästä, joiden avulla yksilölle muodostuu näkemys omasta tehtävästään maailmassa. Niiniluodon mukaan maailmankatsomus on yläkäsite, jossa tiedolliset käsitykset, maailmankuva ja arvostavat tekijät sijoittuvat tajunnallisen alatasolle. Myös Yrjö Ahmavaara (1976, 107-108) puhuu maailmankatsomuksesta yläkäsitteenä, mutta sijoittaa hierarkian alatasolle tiedolliset uskomukset, arvot ja normit. Tiedolliset uskomukset ovat hänen mukaansa käsityksiä siitä, millainen todellisuuden pitäisi olla. Arvot ovat käsityksiä siitä, millainen ympäröivän todellisuuden pitäisi olla. Normit ovat käsityksiä niistä keinoista, joita voidaan käyttää arvojen toteuttamiseksi. Myös Rauste-von Wright ja von Wright (1994, 98) näkevät arvojen liittyvän maailmankatsomukseen. Arvot kuvastavat toiminnan tavoiteltuja päämääriä minärakenteiden hierarkian ylätasolla, muodostaen maailmankatsomuksen ytimen. Arvot kytkeytyvät hierarkian alemmilla tasoilla oleviin, elämäntien konkreettisiin tavoitteisiin, kuten työtä, koulutusta, perhettä ja vapaa-aikaa koskeviin pyrkimyksiin ja suunnitelmiin.

Hirsjärven (1990, 111) mukaan tällaiseen näkemykseen, jossa maailmankuva on pyritty rajaamaan koskemaan vain tiedollisten käsitysten joukkoa ja maailmankatsomusta pidetty eräänlaisena yläkäsitteenä, pitää suhtautua kriittisesti. Hänen mielestään parempi ja selkeämpi maailmankatsomuksen ja maailmankuvan erottelu perustuu siihen, että maailmankatsomuksen katsotaan edellyttävän aina niin luojaltaan kuin omaksujiltaan voimakasta henkistä aktiivisuutta, jollaista taas maailmankuvan käsitteessä ei tarvitse edellyttää. Myös arvojen ja kulttuurin välinen suhde on tärkeä. Kun arvojen ja maailmankatsomuksen suhde liittyy yksilön minärakenteisiin, arvojen ja kulttuurin suhde liittyy yksilön ja ympäristön väliseen suhteeseen.

Allardtin (1983, 33-34, 51) mukaan arvot ovat keskeinen osa ihmisen symboliympäristöä, jonka avulla ihminen jäsentää itsensä osaksi omaa elinympäristönsä ja kulttuuria. Kulttuuriin liittymisen onnistuminen on ihmisyyden kannalta olennaista. Allardtin näkemys arvoista keinoina liittyä ja jäsentää itsensä osaksi omaa elinympäristöä ja kulttuuria on lähelle sosialisointin käsitettä. Bergerin ja Luckmannin (1971, 149-166) mukaan yksilö ei synny yhteiskunnan jäseneksi, vaan tulee sellaiseksi sosialisoinnin kautta. Primaarisosialisointi on ensimmäinen sosialisointi, joka tapahtumana koskee yksilön lapsuuden aikaa ja jonka kautta hänestä tulee yhteiskunnan jäsen. Sekundaarisosialisointi viittaa primaarisosialisointin jälkeisiin tapahtumiin, joissa yksilö kohtaa oman yhteiskuntansa objektiivisen maailman uusia osa-alueita.

Inglehart (1997, 15, 55) määrittelee kulttuurin subjektiiviseksi näkökulmaksi yhteiskunnan instituutioihin ja tarkoittaa kulttuurilla uskomusten, arvojen, asenteiden, tiedon ja taidon joukkoa, jonka tietyssä yhteiskunnassa elävät ihmiset ovat sisäistäneet. Kulttuuri ymmärrettynä asenteiden, arvojen ja tiedon järjestelmäksi on yhteiskunnassa laajalti jaettu ja siirtynyt sukupolvelta seuraavalle. Se ei kuitenkaan ole satunnainen kokoelma arvoja, uskomuksia ja ihmisille tyypillisiä taitoja yhteiskunnassa, vaan se sisältää koko yhteiskunnan selviytymisstrategian. Missä tahansa yhteiskunnassa, joka on ollut pidempään olemassa, kulttuurinen järjestelmä tukee yhteiskunnan poliittisia ja taloudellisia järjestelmiä. Näin arvot siis syntyvät suhteessa jaettuun kulttuuriin ja toisaalta muuttuessaan myös muuttavat sitä. Kulttuuri ja arvot ovat keskeinen osa yhteiskuntaa. Niiden ja yhteiskunnan välillä on

vuorovaikutteinen suhde. Arvot ohjaavat yhteiskuntaa ja yhteiskunnallinen tilanne vaikuttaa arvoihin.

Arvoa lähellä olevia käsitteitä on useita. Yksi näistä on *asenne*. Allardtin (1983, 55) mukaan asenteet merkitsevät taipumusta reagoida hyväksyvästi tai hylkäävästi johonkin esineeseen, henkilöön tai asiantilaan. Asenteet on erotettava arvoista. Kun asenteet ovat usein pintapuolisia ja saattavat muuttua nopeastikin, niin arvot edustavat paljon yleisempiä valintataipumuksia ja liittyvät aina laajempiin toimintakokonaisuuksiin. Asenteet jäävät usein vain kielellisiksi ilmauksiksi, eivätkä ennakoilainkaan ulkoista toimintaa. Hirsjärvi (1990, 17) ilmaisee asenteiden merkityksen vähemmän absoluuttisesti kuin Allardt, jonka mukaan asenteet merkitsevät taipumusta reagoida joko hylkäävästi tai hyväksyvästi. Hirsjärven mukaan asenteet merkitsevät taipumusta arvioida jotakin objektia, symbolia tai aspektia myönteisyyden ja kielteisyyden ulottuvuudella. Rokeach (1973, 18) määrittelee asenteen tietyn kohteen tai tilanteen ympärille syntyneiden uskomusten yhteenliittymäksi. Asenne kohdistuu aina tiettyyn kohteeseen tai tilanteeseen. Arvosta asenne eroaa siten, että arvo on standardi, mutta asenne ei. Yksilöllä voi olla niin monta asennetta kuin hänellä on sellaisia erityisiä tilanteita ja kohteita, joissa asenteita tarvitaan. Asenteita voi siis olla tuhansia, kun arvoja on enimmilläänkin vain joitakin kymmeniä. Arvoilla on myös paljon keskeisempi asema yksilön persoonallisuuden rakenteissa kuin asenteilla ja sen tähden ne ovat hallitsevassa asemassa suhteessa asenteisiin yhtä hyvin kuin käytökseen.

Puuhiniemen (2002, 5-6) mukaan asenteita muodostuu kun ihminen kohtaa uusia asioita, olivatpa ne sitten muoti-ilmiöitä tai vaikkapa uusia harrastuksia. Vaikka asenteita muodostuu jatkuvasti, mahtuu niiden joukkoon myös erittäin vakaita ja pysyviä asenteita, kuten esimerkiksi rotuennakkoluulot ja poliittiseen suuntautumiseen liittyvät asenteet. Asenteiden kautta ihminen ilmaisee arvojaan.

Myös *normit* voidaan ymmärtää arvojen lähikäsitteeksi. Normit ovat Allardtin (1983, 58-60) mukaan keinoja, joiden avulla arvojen edellyttämät valintoja voidaan toteuttaa. Tyypillistä sosiaaliselle elämälle on, että sitä varten asetetaan sääntöjä, joita myös valvotaan. Sosiaaliset normit voivat olla toimintaa ohjaavia yhteisiä käsityksiä tai kirjoitettuja sääntöjä. Normien luonteeseen kuuluu rangaistuksen uhka, mutta rangaistukset ovat erilaisia. Ne voivat vaihdella lievistä paheksumisen ilmaisuista kuolemanrangaistukseen. Normien noudattamiseen opitaan eli yksilö

sosiaalistuu yhteisössä siinä vallitsevien normien noudattamiseen. Sisäistettyjen normien rikkominen aiheuttaa katumusta tai omantunnontuskia. Näin normit liittyvät myös moraalitajunnan kehittymiseen. Moraalitajunta ei kuitenkaan ole yksittäisistä normeista rakentunut muuttumaton tila, vaan eräänlainen käsitteellinen kokonaisuus, joka kehittyy jatkuvasti. Ihmisten käyttäytymistä ei voida ennustaa yksittäisten normien tai normilauseiden pohjalta, vaan pitää saada kokonaiskuvia normijärjestelmistä eli normistoista. Rokeachin (1973, 19) mukaan normit eroavat arvoista siinä, että kun arvot viittaavat tapaan käyttäytyä ja asettaa päämääriä, niin sosiaalinen normi viittaa ainoastaan tapaan käyttäytyä. Toiseksi arvo ei ole sidottu erityisiin tilanteisiin päinvastoin kuin normi, joka merkitsee normatiivista ohjeistusta siihen, miten käyttäytyä tietyllä tavalla erityisessä tilanteessa. Kolmanneksi arvot ovat normeja henkilökohtaisempia ja sisäisempiä.

Kolmas tutkimuksemme kannalta tärkeä arvojen lähikäsite on *tarpeet*. Tarpeet muodostavat suhteen arvoihin silloin, kun tarpeiden tyydyttäminen käsitetään täyden elämän edellytykseksi (Suhonen 1988, 28). Tarpeiden merkitys arvoja tarkasteltaessa perustuu Maslowin tarvehierarkiaan. Maslowin (1970) tarvehierarkiassa alimpana ovat fysiologiset tarpeet, nälkä, jano ja seksuaaliset tarpeet. Fysiologiset tarpeet ovat luonteeltaan muita motivaatiotekijöitä vaativimpia: ne vaativat täyttymistä. Esimerkiksi nälässä ihminen ei ole kiinnostunut muusta kuin syömisestä. Vasta kun fysiologiset perustarpeet on tyydytetty, yksilö voi osoittaa kiinnostusta hierarkiassa ylempänä olevien tarpeiden tyydyttämiselle. Fysiologisten tarpeiden yläpuolelle sijoittuvat turvallisuuteen liittyvät tarpeet. Ehto niiden ilmenemiselle on fysiologisten tarpeiden täytyminen. Turvallisuustarpeilla tarkoitetaan sellaisia tarpeita kuin laki, järjestys, suoja ja vakaus. Maslowin mukaan uskonnolliset ja filosofiset tarpeet selittyvät osittain turvallisuuden tarpeiden kautta. Samoin myös aatteiden ja ideologioiden kautta ihminen pyrkii tuntemaan olonsa turvalliseksi. Kolmantena tarvehierarkiassa ovat kuulumisen ja rakkauden tarpeet. Näiden tarpeiden taustalla on ihmiselle lajityypillinen tarve liittyä ja kuulua joukkoon sekä tulla hyväksytyksi. Tässä tarvetilassa ihminen reagoi voimakkaasti ystävyyden puuttumiseen, juurettomuuden ja hyljätyn tunteisiin. Kuulumisen ja rakkauden tarpeiden täyttymistä haittaavat modernille ajalle tyypilliset katkosilmiot, kuten asuinpaikkakunnan vaihtaminen ja perheiden hajoaminen. Hierarkian seuraavalla tasolla ovat arvostetuksi tuleminen tarpeet. Arvostuksen tarpeen

tyytyttymisen kautta ihminen voi saavuttaa itseluottamuksen ja omanarvontunnon ja kokea itsensä hyödylliseksi ja tarpeelliseksi. Korkeimpana ihmisen tarvehierarkiassa on itsensä toteuttamisen tarve. Yksilö pyrkii aktualisoimaan potentiaalinsa ja saavuttamaan itsessään sen, mikä hänen on mahdollista saavuttaa. Itsensä toteuttaminen voi eri ihmisillä suuntautua hyvinkin erilaisiin asioihin, kuten esimerkiksi taiteeseen, tieteeseen, urheiluun tai vaikkapa kotiäitiyteen. Suurimmat erot ihmisten välillä liittyvät itsensä toteuttamisen tarpeisiin. (Maslow 1970, 35-47.)

Inglehartin (1997, 33-34) arvoteoriolla on monia yhtymäkohtia Maslowin tarveteorian kanssa. Yksi esimerkki yhtymäkohdista on niukkuushypoteesi, jonka mukaan ihmiset alkavat keskittyä kuulumiseen, tuntemiseen, älyllisten ja esteettisten tarpeiden tyydyttämiseen, kun eivät enää elä nälän ja taloudellisen turvattomuuden olosuhteissa. Rokeach (1973, 18-9) tulkitsee Maslowin rinnastavan arvot ja tarpeet toisiinsa ja kritisoi tätä sen johdosta. Rokeachin mukaan ihminen on ainoa laji, jolla on arvoja ja kyky arvostaa. Jos tarpeet rinnastetaan arvoihin, silloin voitaisiin olettaa eläimillä, joilla on tarpeita, olevan myös arvoja. Näin ero ihmisen ja eläimen välillä katoaisi. Arvot ovat Rokeachin mukaan tarpeiden tiedollisia kuvauksia ja muunnelmia, ja niitä voi olla ainoastaan ihmisellä. Edellä mainittujen arvojen lähikäsitteiden lisäksi on olemassa vielä muita lähikäsitteitä, joita ei ole tarpeen käydä läpi tässä yhteydessä.

Arvojen lähikäsitteisiin kuuluu myös *arvo-orientaation* käsite. Se on tämän tutkimuksen kannalta keskeinen käsite. Arvoja lähestytään arvo-orientaatioiden kautta. Arvot vaikuttavat yksittäisten asenteiden takana piilossa olevina, ei-havaittavissa olevina tekijöinä. Arvo-orientaatio on useiden samansuuntaisten ja toistensa kanssa yhteydessä olevien asenteiden joukko. Arvo-orientaatioiden voidaan olettaa ilmentävän asenteiden taustalla vaikuttavia arvoja. Empiirisesti tämä tarkoittaa sitä, että voidaan käyttää dataa yhdenlaisesta kategoriasta (asenteet) todisteena toisen kategorian (arvot) olemassaolosta. Asenteilla ja arvoilla ei voi kuitenkaan olla täydellistä vastaavuutta, koska ihmisellä voi olla paljon asenteita, mutta vain vähän arvoja. Tämän vuoksi todisteita arvoista tulee etsiä useiden keskenään yhteydessä olevien asenteiden joukosta. Useiden asenteiden muodostaman mallin taustalla on tietynlainen suuntautuminen, joka voidaan tulkita arvo-orientaatioksi. Tällainen orientaatio ei ole suoranaisesti havaittavissa, mutta tietyn perustein voidaan tehdä oletus sellaisen olemassaolosta. Se tekee

ymmärrettäväksi yhteyden useiden asenteiden välillä. Kun voidaan todistaa, että useiden asenteiden joukosta on heuristisesti tulkittavissa tiettyjä toistensa kanssa yhteydessä olevia asenteita, jotka muodostavat arvo-orientaatioita, voidaan sitä kautta saada todisteita itse arvoista. (van Deth & Scarbrough 1995, 33, 40-41.)

Arvot saavat alkunsa jo lapsuudessa ja sen tähden muuttuvat hitaasti. Hofsteden (1980, 14-19) mukaan yksilön arvot ovat luonteeltaan ei-rationaalisia, koska ne on ohjelmoitu jo ihmiselämän alkuvaiheissa. Arvot ovat siten eräänlaista henkistä ohjelmointia, joka yksilöiden ja kollektiivien tasolla ylläpitää ennustettavuutta. Inglehartin (1997, 33-34) mukaan yksilön lapsuudessaan sosiaalistamat arvot eivät siten helposti muutu aikuisuudessakaan. Tämä tarkoittaa, että varhaisempi sosialisatio on merkitykseltään voimakkaampaa kuin myöhäisempi. Arvojen suhteellisen merkittävä pysyvyys ei kuitenkaan tarkoita etteivät yksilöiden arvot voisi muuttua lainkaan. Päinvastoin, yksilön elämässä voi tapahtua merkittäviäkin muutoksia. Inglehartin mukaan arvot muuttuvat kuitenkin pääsääntöisesti melko hitaasti ja sukupolvittain.

Puohiniemi (1993, 19-21, 79) on tarkastellut primaarisosialisaation jälkeistä arvomuutoksen mahdollisuutta. Yksilötasolla arvomuutoksia voi tapahtua kolmella tavalla. Ensinnäkin ikääntyminen vaikuttaa arvoihin yksilön impulsiivisuuden vähenemisen ja samalla vastuullisuuden lisääntymisen myötä. Toiseksi, erittäin merkittävä yhteiskunnallinen tapahtuma (kuten sota) voi vaikuttaa kaikkien yhteiskunnan jäsenten arvoihin. Kolmanneksi, muutoksen aiheuttajana voi olla myös niin sanottu kohorttivaikutus. Tällöin tietty yhteiskunnallinen tapahtuma vaikuttaa vain tietyssä kehityksen vaiheessa olevaan nuorisoon. Puhuttaessa yksityiskohtaisesti arvojen muuttumisesta voidaan tarkoittaa monenlaisia asioita. Yhteisötasolla muutoksia voivat saada aikaan uusi informaatio, ideologiset ja poliittiset muutokset, ikävystyminen ja kyllästyminen sekä teknis-taloudelliset muutokset.

Rauste-von Wrightin ja von Wrightin (1994, 99) mukaan yksilön arvojen kehittymiselle keskeistä on se, millaisen todellisuuden osa hän kokee olevansa. Todellisuus voi suppeimmillaan olla yksilö itse. Tällöin voidaan puhua narsismista. Yksilön todellisuus voi myös rajautua vain välittömään sosiaaliseen ympäristöön (esim. perheeseen) tai se voi olla laajimmillaan koko ihmiskunta kytkeytyneenä luonnon kokonaisuuteen. Mitä kapeampi ihmistä ympäröivä todellisuus on, sitä yksinkertaisempi on yleensä rakenteeltaan myös hänen arvojensa järjestelmä.

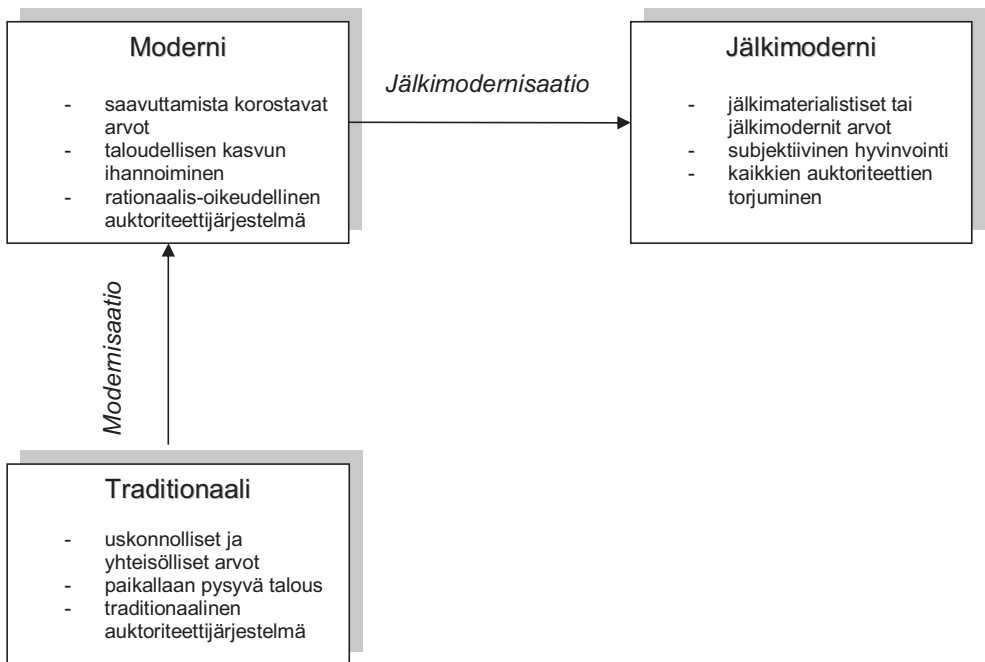
Kysymys siitä, millaisen todellisuuden osaksi yksilö on oppinut kokemaan itsensä, on erityisen tärkeää silloin, kun muutokset tapahtuvat nopeasti ja perinteeseen nojautuvat toiminnan eettiset arvovalinnat vaikeutuvat.

3.2. Arvot ja yhteiskunta

Tutkimuksessa arvoja tarkastellaan yhteiskunnallisen kehityksen viitekehyksessä. Teoreettisena perusoletuksena on, että ihmisten uskomusjärjestelmät - arvot, asenteet ja uskomukset - ovat vastavuoroisessa suhteessa yhteiskunnan eri osa-alueiden kanssa. Tämä tarkoittaa sitä, että arvoja ei voida tarkastella erillään yhteiskunnasta ja ne heijastavat aina yhteiskunnallista kehitystä. (Rokeach 1973, 3.) Toisaalta tulee huomioida myös, että nuorten arvojen ja asenteiden kehittymiseen vaikuttavat lisäksi myös monet muut kuin yhteiskunnalliset tekijät. Eivätkä nuorten arvot ole välttämättä lopullisia tai pysyviä, koska nuoret ovat vasta muodostamassa arvomaailmaansa ja maailmankuvaansa. (Helve 1993, 12.)

Arvojärjestelmät muodostavat keskeisen osan yhteiskunnan kulttuurista järjestelmästä. Koska yhteiskunnassa tapahtuvien poliittisten, taloudellisten ja kulttuuristen muutosten voidaan olettaa olevan yhteydessä toisiinsa, arvot sekä vaikuttavat yhteiskunnan kehitykseen että muuttuvat sen kehityksen mukana. Arvoilla on tärkeä tehtävä yhteiskunnan säilymisen näkökulmasta ja toisaalta yhteiskunnan taloudellisen ja poliittisen järjestelmän legitimoijina. (Inglehart 1997, 4, 15, 52–54.)

Arvojen ja yhteiskunnan suhde antaa olettaa, että arvot seuraavat ainakin jossain määrin yhteiskunnan modernisoitumista. Arvojen ja yhteiskunnan suhde ei kuitenkaan ole kausaalista. Arvot eivät muutu samanaikaisesti ja -suuntaisesti yhteiskunnan kanssa. Siitä huolimatta, että yhteiskunta on (jälki)modernisoitunut, ihmisten arvot eivät ole muuttuneet täysin moderneiksi, vaan ovat edelleen monella tapaa perinteisiä. Muutokset yhteiskunnassa ja kulttuurissa vaikuttavat ihmisten arvoihin ja asenteisiin, mutta ei kaikkien. (Jallinoja 1991, 160, 225-227.)

KUVIO 1. *Modernisaatio kaksivaiheisena prosessina*

Yhteiskunnallinen kehitys muuttaa ihmisten arvoja (ks. kuvio 1). Inglehart nimittää tapahtuvaa arvomuutosta sukupolvienväliseksi arvomuutokseksi. Arvomuutos tapahtuu vähitellen kun nuoremmat ikäpolvet korvaavat vanhemmat ikäpolvet yhteiskunnassa. Inglehart on löytänyt voimakkaan yhteyden yksilön perimmäisten arvojen ja yhteiskunnan eri osa-alueiden välillä. Muutokset ihmisten uskomusjärjestelmissä muokkaavat uudelleen niin taloudellista, poliittista kuin sosiaalista elämää ympäri maailmaa eri yhteiskunnissa. Sellaiset makrotason muuttajat kuten demokratia, ympäristöliikkeen synty tai vaikkapa avioeroluvut ovat yhteydessä sellaisiin mikrotason piirteisiin kuten luottamus, suvaitsevaisuus, jälkimaterialistiset arvot tai subjektiivinen hyvinvointi. (Inglehart 1997, 3-5 ja 2000, 215.)

Arvomuutokseen ovat vaikuttaneet toisen maailmansodan jälkeiset ennennäkemättömät taloudelliset ihmeet yhdistyneenä modernin hyvinvointivaltion kehittymiseen. Tämä kehitys on johtanut turvallisuuden tunteen lisääntymiseen. Kehittyneissä teollisissa yhteiskunnissa ei juuri kukaan enää kärsi suoranaisestä nälästä, ja merkittävälle osalle ihmisistä jokapäiväinen selviytyminen on itsestään

selvää. Ihmiset ovat edelleen kiinnostuneita korkeasta materiaalisesta elintasosta, mutta koska nämä perustarpeet on tyydytetty, ihmiset suuntaavat kiinnostuksensa yhä enemmän elämän laadullisiin kysymyksiin. Tämä ei tarkoita sitä, ettei taloudellista kasvua pidettäisi enää tärkeänä tai taloudellista turvallisuutta arvostettaisi. Taloudellisten kysymysten arvostamisesta huolimatta lisääntyvä osa ihmisistä asettaa ympäristönsuojelun kaltaiset kysymykset taloudellisen kasvun edelle. Jälkmodernissa yhteiskunnassa myös mielenkiinto tieteellistä ja teknologista kehitystä kohtaan, joka on tehnyt taloudellisen kasvun mahdolliseksi, on vähenemässä voimakkaasti. Muutos ihmisten arvoissa ja maailmankuvassa nousee siitä tosiasiasta, että on olemassa periaatteellinen ero kasvaa siinä tietoisuudessa, että säilyminen on epävarmaa, kuin siinä tunteessa, että selviytyminen on itsestään selvää. (emt. 1997, 31-36 ja 2000, 219-220.)

3.3. Arvojen tutkiminen

Kun puhutaan arvojen empiirisestä tutkimisesta, nousee esiin ongelmia. Arvot ovat van Dethin ja Scarbroughin (1995, 22, 29-30) mukaan vaikea tutkimuskohde, koska arvot ovat luonteeltaan ei-empiirisiä - siis ei suoraan tarkasteltavissa olevia - käsityksiä toivottavasta. Ne ovat hypoteettisia konstruktioita, joista tutkijat voivat saada empiirisiä todisteita löytämällä asenteiden joukosta sellaisen mallin, joka voidaan tulkita arvo-orientaatioksi. Arvot ovat yhteydessä ihmisen toimintaan ja käyttäytymiseen. Ne ovat läsnä ihmisten puhetavoissa, ajattelussa ja käyttäytymisessä, heidän valinnoissaan, päätöksissään ja asenteissaan. Vaikka arvot käsitteenä erotettaisiinkin ihmisen muista toiminnoista, arvoihin ei voida päästä käsiksi ilman, että ne olisivat tekemisissä ihmisen muun toiminnan kanssa. Arvoja ei siis voida tutkia itsessään, koska ne eivät ole olemassa itsessään. Niitä ei myöskään voida tutkia tarkastelemalla suoraan ihmisen käyttäytymistä, koska käyttäytymiseen liittyy paljon muitakin tekijöitä.

Arvojen tutkimisessa avainasemaan nousevat asenteet. Ne ovat ihmisen havainnoitavassa toiminnassa ainoita tekijöitä, joita voidaan tarkastella esimerkiksi kyselylomakkeella. Vaikka arvojen ja asenteiden välillä ei olekaan suoraa yhteyttä, voidaan asenteita tutkimalla etsiä todisteita arvojen ja asenteiden välisestä suhteesta. Arvojen ja asenteiden välillä oleva akseli muodostaa näiden välille vastavuoroisen suhteen. Arvot vaikuttavat asenteisiin piilevinä orientaatioina ja

vastaavasti asenteet vaikuttavat arvoihin. Tämä tarkoittaa sitä, että arvot voivat myös muuttua, kun asenteet muuttuvat, ja vastaavasti asenteet voivat muuttua, kun arvot muuttuvat. Arvoihin ei kuitenkaan päästä käsiksi suoraan asenteiden kautta. Jos arvojen uskotaan vaikuttavan asenteiden taustalla, niin silloin voidaan paljastamalla asenteiden joukosta samansuuntaisia malleja osoittaa, että on olemassa jokin ei-mitattavissa oleva ilmiö. Kun arvon käsite ymmärretään heuristisesti, on mahdollista vangita nämä ei-empiiriset arvojen ja asenteiden väliset yhteydet. (emt. 1995, 31-33, 40-41.)

Arvojen tutkimiseen liittyvä toinen ongelma koskee tiedonkeruuta. Arvoja on selvitetty ylivoimaisesti eniten kyselytutkimusten avulla. Lisäksi arvoja on tutkittu haastattelututkimuksen avulla tai havainnoimalla ihmisten käyttäytymistä. Kaikkiin näihin tiedonkeruumenetelmiin liittyy omat ongelmansa. Esimerkiksi kysely- ja haastattelututkimuksissa voidaan arvojen sijaan tutkia ihmisten ihanteita tai yleisluontoisia arvostuksia. Ne eivät kuitenkaan ole sellaisia ydinarvoja, joita ihmiset ovat valmiita aktiivisesti puolustamaan eivätkä ne välttämättä vaikuta lainkaan ihmisen käyttäytymiseen. Näin on esimerkiksi ympäristöarvojen kannattamisen kohdalla. Enemmistö kannattaa niitä periaatteellisella tasolla, mutta käytännön toiminnassa ne eivät välttämättä näy lainkaan. Jos ihmisten arvoja taas tutkitaan heidän käytännön toimintansa pohjalta, on vaikea erotella heidän käytöksestään ne piirteet, jotka vastaavat heidän tietoisia tavoitteitaan ja arvojaan ja ne, jotka eivät vastaa. Ihmiset eivät aina onnistu käytännössä elämään arvojensa mukaisesti. (Levomäki 1998, 17-18.)

Tutkittaessa arvoja empiirisesti on huomioitava myös se, että tutkimuksen teoreettisten lähtökohta oletusten ja käytetyn käsitteistön operationalisointi tutkimuskysymyksiksi vaikuttaa tutkimuksen tiedonkeruun luotettavuuteen ja sitä kautta saatuihin tuloksiin. Esimerkkinä voidaan mainita joihinkin arvotutkimuksiin sisältyvä lähtökohta oletamus yksilöllisten arvojen ja yhteisöllisten arvojen välisestä vastakkaisuudesta. Tällöin oletetaan esimerkiksi, että toisten ihmisten hyväksyminen tasa-arvoisina ja heidän hyvinvointinsa edistäminen sekä toisaalta pyrkimys omaan menestykseen ovat vastakkaisia arvotyyppisiä. Tätä lähtökohta oletusta kohtaan voitaisiin esittää kritiikkiä sekä filosofisen arvotutkimuksen että viimeaikaisten empiiristen arvokatsausten pohjalta. Varmaa joka tapauksessa on, että tällaisen oletuksen käyttö tutkimuksen lähtökohtana muotoilee merkittävästi saatuja

tutkimustuloksia. Ja koska yhteiskuntatieteellinen tutkimus ei ole koskaan täysin neutraalia siinä mielessä, että tulokset vaikuttavat myös takaisin yhteiskuntaan, on kyse tutkimukseen liittyvästä merkittävästä arvovalinnasta. (emt. 1998, 19.)

Arvotutkimuksen kenttä on laaja ja arvojen empiiristä tutkimista voidaan lähestyä monesta eri suunnasta. Karkeasti ottaen arvotutkimuksen kenttä voidaan jakaa yhtäältä niihin tutkimuksiin, joissa tutkitaan tietyn kansakunnan, kulttuurin tai ryhmän arvoja ja toisaalta niihin, joissa yritetään hahmottaa laajempia, kansalliset rajat ylittäviä, universaaleja arvomalleja ja arvotrendejä. Esterin, Mohlerin ja Vinkenin (2006, 10) mukaan arvotutkimuksen kolme hallitsevaa lähestymistapaa arvotutkimukseen ovat postmoderni, partikulaarinen ja dimensionaalinen. Postmodernistiselle arvotutkimukselle on ominaista nähdä kulttuuriset arvot jatkuvasti liikkeessä olevina ja ilman pysyvyyttä olevina. Arvot nähdään monimuotoisina, kompleksisina ja dynaamisina. Partikulaarisen arvotutkimuksen mukaan arvot muodostavat järjestäytyneitä rakenteita ja malleja, mutta tutkimuksissa keskitytään usein tiettyihin arvoalueisiin, kuten uskonnollisiin arvoihin, perhearvoihin, poliittisiin arvoihin tai työhön liittyviin arvoihin. Partikulaarisia arvotutkimuksia ohjaa usein myös jokin kokoava teoria, kuten modernisaatioteoria. Dimensionaalissa arvotutkimuksissa pyritään löytämään arvojen perusakselit, joilla voidaan selittää mahdollisimman laajasti asenteita, uskomuksia, elämäntapoja ja tapojen erilaisuutta suurten populaatioiden ja organisaatioiden välillä. Tavoitteena dimensionaalisella tutkimusotteella on yhdenmukainen ja universaali arvomalli, joka on laajalti jaettu.

Dimensionaalista arvotutkimusta edustavat niin sanotun kolmen suuren arvotutkijan joukko, Geert Hofstede, Shalom Schwartz ja Ronald Inglehart. Seuraavaksi tarkastellaan kolmen suuren tutkijan löytämiä arvoulottuvuuksia.

Hofstede on tutkimuksissaan (1980, 1991) vertailut kansallisia kulttuureja neljän perusarvoulottuvuuden avulla. Aineisto kerättiin 40 maasta 1960-1970-luvuilla. Tutkimukseen osallistui kymmeniä tuhansia IBM:n työntekijöitä. Hofsteden löytämät arvodimensiot ovat individualistisuus - kollektiivisuus, maskuliinisuus - feminiinisyys, valtaetäisyys ja epävarmuuden välttäminen. Individualistisuus viittaa sellaiseen yhteiskuntaan, joissa yksilöiden välillä on vain löyhiä siteitä ja yksilöt keskittyvät pitämään huolta vain itsestään ja omasta perheestään. Kollektiivisuutta korostavissa yhteiskunnissa yksilöt kuuluvat kiinteisiin ryhmiin, jotka suojelevat heitä koko elämän ajan ja odottavat vastineeksi uskollisuutta ryhmää kohtaan. Valtaetäisyydellä

tarkoitetaan käsitystä, joka alaiselle on suhteestaan esimieheensä tai -naiseensa. Valtaerot ovat suuria maissa, joissa valtaetäisyys on suuri. Maskuliininen arvoulottuvuus taas viittaa hyvien ansioiden, arvostuksen, etenemisen ja haasteiden merkitykseen työssä. Vastaavasti feminiinisyys korostaa hyvää suhdetta esimieheen, yhteistyön sujumista ja työsuhteen turvallisuutta. Epävarmuuden välttämällä tarkoitetaan tilannetta, jossa yksilö pyrkii välttämään epävarmaa ja tuntemattoman tilanteen uhkaavuutta.

Toisen teorian laajasta ylikansallisesta arvomuutoksesta on esittänyt Inglehart, joka on pitkittäistutkimuksen keinoin tutkinut ihmisten sosiaalisia ja poliittisia arvoja yli kolmenkymmenen vuoden ajan. Inglehartin keskeinen väite on, että viime vuosikymmeninä on tapahtunut merkittävä ja laajalle levinnyt muutos teollistuneiden ja teollistuvien maiden asukkaiden perusarvoissa eri puolilla maailmaa. Tämä arvomuutos etenee kun nuoremmat sukupolvet korvaavat vanhemmat sukupolvet. Nuorempien sukupolvien sisäistämistä arvoista tulee näin ennen pitkää vallitsevia. Tätä sukupolvien välistä arvomuutosta kuvaa termi jälkimodernisaatio. Jälkimodernisaatio sai alkunsa toisen maailmansodan jälkeen kehittyneissä teollisuusmaissa. Sen taustalla on voimakas talouskasvu, joka synnytti modernin hyvinvointivaltion. Koetut taloudelliset ihmeet ja hyvinvointivaltioiden auttoivat sodanjälkeisiä sukupolvia nousemaan aivan uudelle historialliselle tasolle. Sodan jälkeisten sukupolvien kasvuympäristö on ollut sotaa edeltäneiden sukupolvien kasvuympäristöön verrattuna huomattavasti turvallisempi niin taloudellisesti kuin fyysisesti. Keskeinen tunnuspiirre jälkimodernille siirtymälle on asteittainen siirtyminen pois materiaalisista arvoista, jotka korostavat taloudellista ja fyysistä turvallisuutta, kohti jälkimaterialistisia arvoja, jotka korostavat itseilmaisua ja elämänlaatua. (Inglehart 1997, 4-8, 33-34, 41.)

Keskittyminen elämän laadun kysymyksiin on lisännyt ihmisten kiinnostusta ympäristönsuojelua, kulttuurisia kysymyksiä, vähemmistöjen oikeuksia ja esteettisiä kysymyksiä kohtaan. Yhteiskunnat, joihin jälkimodernisaatio ja hyvinvointiarvot ovat vaikuttaneet, ovat myös huomattavasti suvaitsevaisempia kuin yhteiskunnat, joita luonnehtii selviämisarvot. (emt. 2000, 219-220, 222-224.)

Jälkimodernisaatio tarkoittaa makrotasolla esimerkiksi demokratian vahvistumista tai valtiososialististen hallitusten vähenemistä. Mikrotasolla muutoksilla tarkoitetaan esimerkiksi sukupuoliroolien muuttumista, sallivampia asenteita homoja, lesboja, aborttia, eutanasiaa ja avioeroa kohtaan sekä naisasia- ja

ympäristökysymysten esiinnousua. Mikrotason muutokset heijastuvat ennen pitkää yhteiskuntaan laajemmalti ja muuttavat sen perusnormeja. Jälkmodernieja arvoja ja normeja voidaan pitää yleisesti sallivina, suvaitsevaisina ja avarakatseisina. Pohjoismaat ja Alankomaat ovat kaikkein jälkmodernieimpia yhteiskuntia maailmassa. (emt. 1997, 4-8, 22, 33-34, 41.)

Jälkmodernisaatio on saanut aikaan muutoksia myös ihmisten perimmäisissä arvoissa. Näistä keskeisin muutos on uskonnollisuuden väheneminen tai paremminkin institutionaalisen uskonnollisuuden väheneminen: mielenkiinto perinteisiä institutionaalisia kirkkoja kohtaan on vähentynyt samoin kuin kirkossa käyminen. Muutos uskonnollisissa arvoissa ei tarkoita kuitenkaan henkisten ja hengellisten kysymysten katoamista. Näyttää siltä, että elämäntarkoituksen ja päämäärien mietiskely olisi päinvastoin lisääntymässä. Sekularisoinnin lisäksi arvot ovat myös yksilöllistyneet ja suhteellistuneet. (emt. 1997, 22, 45, 74, 80-81, 88; Helkama 1997, 242-244.)

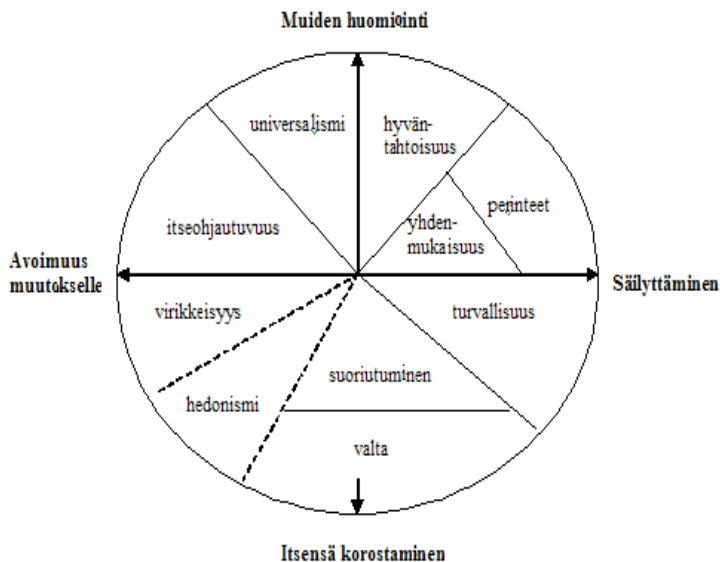
Inglehartin teoria sukupolvien välisestä arvomuutoksesta perustuu niukkuushypoteesiin ja sosialisatiohypoteesiin. Niukkuushypoteesi tarkoittaa sitä, että yksilön arvoprioriteetit heijastavat aina hänen sosioekonomista elinympäristöään. Hypoteesin väittäjä on, että yksilö arvostaa henkilökohtaisesti eniten sitä, mitä on suhteellisesti vähiten tarjolla. Sosialisatiohypoteesin mukaan suhde sosioekonomisen ympäristön ja arvoprioriteettien välillä ei tarkoita välitöntä mukautumista. Arvot eivät muutu välittömästi, koska yksilön arvot heijastavat niitä olosuhteita, jotka vallitsivat yksilön lapsuusaikana. Toisin sanoen sotaa edeltäneiden sukupolvien arvoprioriteetteja kuvasti se taloudellinen ja fyysinen tilanne, jossa he kasvoivat. Tämän vuoksi vanhempien sukupolvien arvot ovat materialistisempia kuin nuorempien, jotka ovat kasvaneet hyvinvoinnin keskellä. Niukkuushypoteesinsa Inglehart yhdistää Maslowin tarvehierarkiaan ja sanoo historian osoittavan, että ihmiset asettavat fysiologiset tarpeet sosiaalisten, älyllisten tai esteettisten tarpeiden edelle. Nälkäiset ihmiset ovat valmiita liikkumaan lähes miten pitkälle tahansa saadakseen ruokaa. Siirtyminen puutteesta ja taloudellisesta epävarmuudesta kohti vaurautta ja taloudellista turvallisuutta, on saanut aikaan muutoksen siinä, millaisia tarpeita korostetaan. Sellaiset tarpeet kuin johonkin kuuluminen, arvostus sekä älyllinen ja esteettinen tyydytys ovat nousseet tärkeään asemaan. Pitkään jatkunut vaurauden jakso on edesauttanut jälkmodernien ja jälkimaterialististen arvojen leviämistä. Vastaavasti pitkään jatkunut taloudellinen taantuma aiheuttaa

päinvastaisen vaikutuksen. Yhteys taloudelliseen tilanteeseen ei kuitenkaan ole näin selvä, sillä jälkimaterialistiset arvot heijastavat yksilön subjektiivista turvallisuuden tunnetta eivätkä taloudellista elintasoja *per se*. Toinen jälkimodernisaatioon liittyvä arvomuutos koskee siirtymistä esiteollista yhteiskuntaa luonnehtineista selviämisarvoista kohti kehittyneille teollisuusmaille tyypillisiä hyvinvointiarvoja. (Inglehart 1997, 5, 33-34, 42; Berger & Luckmann 1971.)

Keskeinen tekijä jälkimodernisaatiossa on Inglehartin raportoima jälkimaterialististen arvojen nousu. Teoria jälkimaterialistisesta arvomuutoksesta on saanut paljon kritiikkiä osakseen. Sitä on pidetty liian yleisluontoisena ja sen tähden epäluotettavana tulkintavälineenä arvomuutoksille. Lisäksi sen on tulkittu kuvaavan ehkä aivan jotakin muuta kuin Inglehart on halunnut sen kuvaavan. Inglehartin (1977, 43 ja 1997, 133) materialismi - jälkimaterialismi mittaria on käytetty kahdella tavalla: joko 4- tai 12-osioisena. 4-osioisen mittarin väittämät ovat: järjestyksen säilyttäminen kansakunnassa, kansalaisten sananvallan lisääminen hallituksen tekemissä päätöksissä, taistelu inflaatiota vastaan ja sananvapauden puolustaminen. 12-osioisessa mittarissa on materialistisuutta kuvaavaan ulottuvuuteen lisätty edellä mainittujen tekijöiden lisäksi taloudellista kasvua, taloudellista vakautta, kasvavaa rikollisuutta vastaan taistelua ja vahvoja puolustusvoimia painottavat osiot. Jälkimaterialismi ulottuvuuteen on lisätty edellä mainittujen lisäksi sananvallan lisäämistä työpaikoilla, kauniita kaupunkeja ja maaseutua, inhimillistä yhteiskuntaa ja ideoita painottavaa yhteiskuntaa painottavat osiot. Näistä kahdesta mittarista laajempi mittari on luotettavampi kuin kapeampi mittari, mutta keskeinen kysymys on siitä huolimatta se, tutkiiko mittari aidosti sitä, mitä sen oletetaan tutkivan. Merkitteä pantavaa on, että Suomi oli maailman jälkimaterialistisin maa 43 valtion vertailussa (Inglehart 1997, 151).

Hofsteden ja Inglehartin teorian lisäksi kolmas keskeinen yritys rakentaa universaali, eri kulttuureissa pätevä arvoteoria, on Shalom Schwartzin (1992) *teoria arvojen yleismaailmallisesta rakenteesta ja sisällöstä*. Arvomittarin kehittämisessä Schwartzin ja Bilskyn (1987) voidaan katsoa jatkaneen osaltaan Rokeachin työtä ja perintöä, soveltaen sitä kulttuurienväliseen vertailututkimukseen. Rokeach tutki pääasiassa yksilöiden arvoja, mutta Schwartzin kehittämällä arvomittarilla on tarkasteltu arvoja eri kulttuureissa sillä oletuksella, että arvoja kuvaavilla sanoilla on sama merkitys eri kielissä ja kulttuureissa. Schwartzin malli sisältää 56 arvon luettelon, jossa arvo-osioiden tärkeyttä arvioidaan 9-portaisella asteikolla. 21 näistä

arvoista on vastaavia Rokeachin arvoluettelon kanssa. Kaikista mittarin arvoista 45 on osoittautunut kulttuurien välisissä vertailuissa riittävän vakaaksi merkityksiltään. Yksittäisistä arvo-osioista voidaan muodostaa kymmenen arvo- ja motivaatiotyyppiä. Arvo- ja motivaatiotyypit voidaan yhdistää ja niitä voidaan tarkastella edelleen yleisemmällä tasolla. Lopulta voidaan muodostaa kaksiulotteinen arvokehä. Arvokehän vaaka-akselille asettuvat vastakkain *avoimuus muutokselle ja säilyttäminen* ja pystyakselille *itsensä korostaminen ja itsensä ylittäminen (muiden huomiointi)*. Schwartzin teoriassa sekä yksilöiden että yhteisön arvojen nähdään pohjautuvan tarpeisiin. (Schwartz & Bilsky 1987; Schwartz 1992, 4-15, 37-38; Schwartz & Savig 1995, 94-95.)

KUVIO 2. Schwartzin arvokehän kymmenen motivaatiotyyppiä Puohiniemen tulkitsemana

Schwartzin (1992, 13) mukaan arvot edustavat joko yksilöllisiä tai yhteisöllisiä tavoitteita (ks. kuvio 2.). Yksilöllisiä tavoitteita edustavat arvoista virikkeisyys, hedonismi, vaihtelunhalu, valta ja itseohjautuvuus. Yhteisöllisiä tavoitteita edustavat hyvänthahtoisuus, perinteet ja yhdenmukaisuus. Universalismi ja turvallisuus voivat palvella kumpiakin tarkoituseriä. Jako yksilöllisiin ja yhteisöllisiin motivaatioihin jakaa arvokehän kahteen osaan, johon oikealle puolelle jäävät yhteisölliset tavoitteet

ja vasemmalle yksilölliset. Schwartzin arvotypologiamallia on Suomessa käyttänyt Puohiniemi (1993, 1995, 2002).

Hofsteden, Inglehartin ja Schwartzin arvotypologioissa on paljon yhteistä, mutta ne myös eroavat toisistaan. Kaikkien kolmen tutkimukset perustuvat suuriin otoksiin, mutta ainoastaan Inglehartin otosta voidaan pitää kattavana. Hofsteden ja Schwartzin otokset koskevat vain tiettyjä sosiaalisia ryhmiä, työntekijöitä, opettajia ja opiskelijoita. Tässä tutkimuksessa kolmen suuren paljastamat arvotypologiat toimivat vain tarkastelunäkökulmana. Universaalit arvotypologiat ovat tutkimuksen näkökulmasta liian yleisluontoisia. Ne kertovat useammalle populaatiolle yhteisistä arvoista, mutta eivät ole riittävän yksityiskohtaisia suomalaisen kulttuuriin sovellettuna ja suomalaisnuorten ydinarvojen kuvaamiseen. Lisäksi laajojen populaatioiden ja eri kulttuureille yhteisten arvojen mittaamiseen tarkoitettujen mittarien käyttäminen suomalaisessa kontekstissa voi kulttuurien välisistä eroista johtuen vähentää mittarin luotettavuutta.

Biorcio, Cavalli ja Segatti (1995, 34-35) ovat analysoineet eurooppalaisten nuorten arvo-orientaatioita Eurobarometrin (Young Europeans) aineistoa hyväksikäyttäen. He ovat yrittäneet laajentaa empiirisessä analyysissään Inglehartin alkuperäistä materialismi - jälkimaterialismi viitekehystä, jossa Inglehart yritti selittää arvomuutosta pääasiassa julkista politiikkaa käsittelevien kysymysten kautta. Biorcio, Cavalli ja Segatti tutkivat nuorten arvoja laajennetun mittarin avulla, jossa oli julkista politiikkaa käsittelevien kysymysten lisäksi myös yksityisiä asioita. Faktorianalyysin avulla tutkijat rakensivat yhdeksän arvo-orientaatiota. Solidaarisuuden kannattajat kiinnittivät huomiota epätasa-arvoon sekä kansallisella että kansainvälisellä tasolla. Rauhan ja ympäristön kannattajat kannattivat pasifistisia ja ekologisia liikkeitä ja niiden edustamia arvoja. Poliitikan kannattajat olivat kiinnostuneita politiikasta. Yhdenmukaisuuden kannattajat korostivat hyviä tapoja ja kuuliaisuutta sosialisatioprosesseissa. Oikeuksien ja vapauden kannattajat olivat kiinnostuneita yksilöllisistä ihmisoikeuksista ja ilmaisunvapaudesta. Autoritaarisuuden kannattajat korostivat lain ja järjestyksen merkitystä ja suhtautuvat kyynisesti kansalaisvaikuttamiseen. Uskonnon kannattajat korostavat uskonnollisuuden merkitystä sekä elämäkatsomuksena että lasten kasvatuksessa. Urheilun ja musiikin kannattajat orientoituvat vapaa-ajan viettämiseen ja osoittivat erittäin vähän kiinnostusta keskeisten sosiaalisten ongelmien hoitoon. Tieteen ja teknologian

kannattajat olivat kiinnostuneita tieteestä ja teknologiasta sekä työhön suuntautumisesta.

Tutkijoiden löytämät arvo-orientaatiot antavat laajan kuvan eurooppalaisten nuorten perusorientaatioista. Tulokset antavat yksityiskohtaisempaa tietoa nuorten arvoista ja nuorisoryhmistä verrattuna universaaleihin arvotypologioihin. Tulokset vat myös helpommin kohdistettavissa nuorten ryhmiin kuin yksilolotteisten arvoulottuvuuksien kohdalla.

Nuorten arvoja ja asenteita on tutkittu myös enemmän sosiopoliittisesta näkökulmasta. Poliittisia muutoksia tarkastelevat tutkimukset antavat tietoa samalla arvomuutoksista. Kitscheltin (1995) mukaan uuden politiikan konflikti rakentuu vanhan politiikan ja uuden politiikan ulottuvuuden muodostaman nelikentän varaan. Uuden politiikan ulottuvuus edustaa yhtä lailla yhteiskuntaan liittyviä arvoja kuin poliittista ulottuvuutta. *Autoritaarisuus - libertaarisuus* dimension avulla voidaan kuvata keskeisiä aikamme sosiokulttuurisia ja sosiopoliittisia arvoristiriitoja. Vanhalla politiikalla tarkoitetaan perinteistä jakolinjaa oikeiston ja vasemmiston välillä. Muutokset aikamme kapitalistisessa yhteiskunnassa ovat kasvattaneet taloudellisesti oikeistolaisen ja markkinataloutta kannattavan poliittisen ajattelun vetovoimaa suhteessa taloudellisten resurssien jakopolitiikkaan. Tähän trendiin liittyy lisäksi autoritaarisen ja paternalistisen päätöksentekotavan kannattaminen, koskivatpa päätökset sitten valtiota, yritysmaailmaa tai perhettä. Ristiriita oikeistoautoritaarisen ja vasemmistolibertaarisen ulottuvuuden välillä kiteytyy laajaan joukkoon poliittisia asia- ja arvokysymyksiä. Tämän ulottuvuuden ristiriidat koskevat sukupuolta, monikulttuurisuutta, ympäristöä ja poliittisen osallistumisen tapoja. (Kitschelt 1995, 1–2, 20.)

Sukupuolta koskeva konflikti tarkoittaa ristiriitaa paternalistisen perhekäsityksen ja sukupuolten tasa-arvon kannattamisen välillä. Tämän ristiriidan asiakysymykset koskevat julkista lastenhoitoa, oikeutta aborttiin ja naisten osallistumista politiikkaan. Monikulttuurisuuteen liittyvä konflikti muodostuu kulttuurista ja etnistä yhtenäisyyttä korostavan ja kulttuurista moniarvoisuutta korostavan kosmopoliittisen yhteiskuntakäsityksen välille. Tämän ristiriitaulottuvuuden keskeisiä asiakysymyksiä ovat maahanmuutto ja poliittisen turvapaikkaoikeuden saaminen, vieraiden kansallisuuksien oikeudet, oikeus harjoittaa erilaista uskontoa julkisesti ja kansallisten symbolien – kuten lipun, kansallislaulun – rooli. Kolmas ristiriita koskee ympäristöä. Siinä keskeisiä kysymyksiä ovat suhde teolliseen kasvuun, luonnon

alistaminen materiaaliseen tuotantoon sekä protestanttisen työetiikan ja luonnonsuojelun vastakkainasettelu. Poliittisen osallistumisen tapoja koskeva ristiriita tarkoittaa vastakkainasettelua mukautuvan ja suoran poliittisen toiminnan välillä. Mukautuva poliittinen osallistuminen tarkoittaa mukautumista poliittisiin auktoriteetteihin ja osallistumista vain vaaleissa äänestämällä. Suoralla poliittisella osallistumisella tarkoitetaan ei-konventionaalista ja joskus jopa sekasortoista poliittista osallistumista. (emt. 1995, 20.)

Flanaganin (1987, 1304-1306 ja 2003) mukaan pelkkä materialismi - jälkimaterialismi dimensio ei riitä kuvaamaan uuden politiikan ulottuvuutta tyydyttävästi, koska se ei kykene selittämään uusoikeiston syntymistä. Flanaganin mukaan käsitepari libertaarisuus - autoritaarisuus kykenee selvemmin erottelemaan toisistaan uusvasemmiston ja uusoikeiston asialistat. Libertaarinen asialista, jolla tarkoitetaan ympäristönsuojelua, naisasiaa, vähemmistöjen oikeuksia ja suoraa osallistumista, vastaa enemmän Inglehartin käsitystä jälkimodernista poliittisesta ulottuvuudesta kuin jälkimaterialistista ulottuvuutta. Autoritaarinen asialista korostaa lain ja järjestyksen merkitystä, isänmaallisuutta, maahanmuuton ja vähemmistöjen oikeuksien vastustamista. Inglehart käyttää tästä ulottuvuudesta nimeä autoritaarinen reaktio tai fundamentalistisuus.

3.4. Suomalaisten nuorten arvot

Eri tutkimuksissa ja selvityksissä saatetaan puhua yleisellä tasolla eurooppalaisista arvoista tai suomalaisten arvoista. Voidaan oikeutetusti kysyä, onko järkevää puhua tietyn ihmisryhmän tai populaation arvoista yleistäen. Näin tehden voidaan kyllä kiteyttää suuremman populaation arvot pariin kolmeen tunnuslukuun, mutta ei kyetä muodostamaan tarkempaa kuvaa ryhmän sisäisistä arvo- tai asennesuuntautumisista. Juuri erot ja yhtäläisyydet ryhmien välillä ovat usein mielenkiintoisinta tietoa. Toisaalta yleistäminen voi tarjota mahdollisuuden tarkastella suomalaisten arvojen kehitystä ja muutosta yleisellä tasolla, osoittaen mihin suuntaan suomalaisten arvot ovat kehittymässä tai muuttumassa.

Vaikka suomalaiset ovat kansainvälisesti tarkasteltuna edelleen melko homogeeninen joukko, löytyy Suomesta kasvavassa määrin kieleltään, etniseltä ja uskonnolliselta taustaltaan eroavia kansalaisryhmiä. Suomalaisten arvoja on tarkasteltu pääsääntöisesti kahdella tavalla. Yksi tapa kuvata arvoja on ollut etsiä

useiden arvojen ja asenteiden joukosta keskenään yhteydessä olevien arvojen ja asenteiden muodostamia orientaatioita. Menetelmänä tässä etsinnässä on usein käytetty esimerkiksi faktorianalyysiä. Toinen käytetty keino on ollut pyytää tutkimuksen kohdehenkilöitä asettamaan yksittäisiä arvoja tärkeysjärjestykseen. Kummassakin lähestymistavassa on omat hyvät ja huonot puolensa. Yksittäisten arvojen tärkeysjärjestyksiä selvittävässä tutkimuksessa on ollut ansiokasta sen selkeys ja tulkinnallinen yksinkertaisuus. Puutteena arvojen preferenssitarkasteluissa on niiden yleisluontoisuus. Arvot jäävät niissä helposti vain yksittäisiksi abstrakteiksi ilmaisuiksi vailla mitään konkreettista yhteyttä yhteiskunnan sosiokulttuurisiin rakenteisiin. Näin saadaan kyllä tietoa arvojärjestyksistä ja jopa erilaisten arvojen järjestäytymisestä erilaisille akseleille, mutta konkreettinen sidos ympäröivään yhteiskuntaan ja kulttuuriin jää ohueksi. Onhan eri asia kysyä esimerkiksi, miten tärkeänä kohdehenkilöt pitävät puhdasta ympäristöä tai vastaavasti kysyä, miten paljon yksilö olisi valmis luopumaan omasta toimeentulostaan ympäristön tilan parantamiseksi. On myös eri asia kysyä, miten tärkeää rotujen välinen tasa-arvo henkilölle on, kuin esittää väittämä, että ulkomaalaisten maahanmuuttoa Suomeen tulisi rajoittaa. Tutkimuksissa, joissa aineistoa pyritään tiivistämään, on vaarana, että menetetään arvojen näkökulmasta mielenkiintoista ja tärkeää informaatiota. Ongelmaksi nousevat tällöin myös luotettavuusongelmat. Tutkija voi paljastaa mielenkiintoisiakin arvo-orientaatioita, joilla ei ole riittävää luotettavuustasoa. Tällöin ne eivät välttämättä kuvaa sitä, mitä niiden odotettiin kuvaavan.

Seuraavaksi tarkastellaan suomalaista arvotutkimusta. ensiksi arvopreferenssitutkimusta ja sen jälkeen arvo-orientaatioiden käyttöä nuorten arvojen tutkimisessa. Luvun lopussa esitetään kiteytetysti kuvaus niistä arvo-orientaatioista, joita käytettiin tässä tutkimuksessa teoreettisena perusteena arvojen operationalisoinnissa eli mittarin muodostamisessa. Ennen varsinaista arvotarkastelua tarkastellaan nuoruutta ikävaiheena arvojen kehittymisen ja tutkimisen näkökulmasta.

Nuorten arvoja tarkasteltaessa on tärkeää pitää mielessä, että nuoruus on ihmisen kehityksessä vaihe, jossa nuori on vasta rakentamassa omaa identiteettiään ja muodostamassa arvomaailmaansa ja maailmankuvaansa. Nuorten perspektiivistä katsottuna projekti on vielä monen kohdalla pahasti kesken. He ovat vasta muodostamassa suhtautumistapaansa erilaisiin asioihin ja kohteisiin. Nuorten

arvojen ei siis voi olettaa olevan pysyviä ja vakaita. Tämä tarkoittaa sitä, että nuorten arvot ja asenteet voivat nuoruuden aikana vaihdella voimakkaastikin. (Helve 1993, 12; Erikson 1982.) Nuorten arvojen tutkimiseen liittyy tältä osin tietty riski. Osa nuorista on jo päässyt identiteettityössään vaiheeseen, jossa arvoilla alkaa olla pysyvyyttä. Osa nuorista taas kipuilee edelleen identiteetin rakentamisen kanssa ja heidän arvojansa ei voida pitää pysyvinä. Toisaalta nuoret ovat myös mielenkiintoinen tutkimuskohde. Arvomuutoksen on nimittäin ajateltu näkyvän ensimmäisenä nuorten arvoissa (Helve 2002, 222).

Nuoruus käsitteenä on nykyään monella tapaa joustava. Yleisen määritelmän mukaan länsimainen nuoruus voidaan ymmärtää siirtymävaiheena lapsuuden ja aikuisuuden välillä, jonka aikana nuori omaksuu yhteiskunnassa tarvittavat taidot ja itsenäistyy lapsuudenperheestään. Tämän ikävaiheensa pituus ja sisältö ovat vaihdelleet eri aikoina ja eri kulttuurien välillä. Pääsääntöisesti sen voidaan katsoa pidentyneen. (Aapola & Kaarninen 2003, 12.) Nuoruudelle voidaan löytää monenlaisia aikamääreitä, mutta löyhästi nuoruus voidaan rajata 15 - 30 ikävuoden välille (Hoikkala 1998, 91). Nuoruutta ei ole kuitenkaan syytä tarkastella tiettyjen yleistävien ikävuosien perusteella. Nuoruutta määrittelee paremminkin sen sosiaaliset sisällöt. Nuoruus tarkoittaa siirtymävaihetta, jossa nuorta ei pidetä pienenä lapsena, mutta ei vielä aikuisenakaan. Yksi tärkeä taitekohta nuoren elämässä on täysi-ikäisyyden raja, jolloin nuori saa aikuisen oikeudet ja velvollisuudet. (Aapola & Kaarninen 2003, 13.) Pääosa tähän tutkimukseen osallistuneista nuorista oli iältään 16–19–vuotiaita, jota on ikäkausijattelussa pidetty nuoruuden keskivaiheena (Dunderfelt 1999, 92-93).

Nuoruus voidaan ajanjaksona käsittää kahdella päinvastaisella tavalla. Yhtäältä se voidaan nähdä täynnä mahdollisuuksia olevana ajanjaksona, toisaalta se voidaan ymmärtää kaoottisena vaiheena. Nuoruutta pidetään usein vapauden ja onnen symboloimana elämänvaiheena. Samaan aikaan yhteiskunta odottaa nuorelta elämän suuntaviivojen linjaamista ja valmistautumista yhteiskuntakelpoisuuteen. Nuorisosta ei enää nykyaikana voida puhua yhtenä joukkona. Nuoret ovat onnistuneet pakenemaan erilaisia heitä koskevia luonnehdintoja. Nuoret eivät tunnu haluavan tai edes voivan näyttäytyä sosiaalisesti, kulttuurisesti tai poliittisesti eheänä ryhmittymänä. Luokittelun vaikeudesta johtuen on alettu puhua nuoresta

sukupolvesta X-sukupolvena, tuntemattomana sukupolvena. (Houni & Suurpää 1998, 9-10.)

Sukupolviajattelu onkin yksi tapa lähestyä nuoruutta. Inkinen (1998, 165) käyttää aikamme nuorista nimityksiä G-sukupolvi (Generation Global, Gen X) ja verkkosukupolvi (Net Generation, N-Gen). Nämä sukupolvikäsitteet luonnehtivat 90-luvun sukupolvikäsitteitä ja ideologisine tavaramerkkeineen kahta keskeistä ajan hengen ilmausta: globaalisuutta sekä uutta media- ja informaatioteknologiaa. Aikamme nuoruutta kehystääkin aivan uudella tavalla globaalisuus ja uusi informaatioteknologia. Nuoruutta ei siis enää rajaa pelkästään kansallinen kulttuuri vaan kansainvälinen kulttuuri. Näin nuoriin kohdistuu globaalissa maailmassa sekä yhdenmukaistavia voimia että yksilöllistäviä voimia. Nuoret joutuvatkin rakentamaan identiteettiään ja elämäntapaansa refleksiivisessä ja globaalissa ympäristössä (Giddens 1991).

Puohiniemi on tutkimuksissaan (1993, 2002) tarkastellut suomalaisten arvojen kehitystä aikavälillä 1991 - 2001. Tämä ajanjakso sisältää niin 1990-luvun alun laman kun sitä seuranneen voimakkaan - pääasiassa informaatioteknologiavetoisen - talouskasvun ajan. Puohiniemi tarkastelee pitkäaikaistutkimuksessaan tilastollisesti 15–75-vuotiaiden suomalaisten arvoja käyttäen Schwartzin luomaa arvomittaria, jossa arvoja asetetaan tärkeysjärjestykseen. Puohiniemi vertailee suomalaisten arvoja myös kansainvälisiin kulttuurien välisiä eroja kartoittavien tutkimusten tuloksiin (Puohiniemi 1993, 9, 11).

Puohiniemen tutkimuksen mukaan suomalaiset pitivät vuonna 2001 tärkeimpänä arvonaan hyvántahtoisuutta. Tämän jälkeen seuraavina tulivat turvallisuus, universalismi ja yhdenmukaisuus. Kaikkia edellä mainittuja arvoja voidaan pitää luonteeltaan yhteisöllisinä. Perinnearvoja lukuun ottamatta suomalaisessa arvomaailmassa korostuvat siis yhteisölliset arvot. Vähiten suomalaiset arvostivat valtaa ja perinteitä. Yksilöllisyyttä korostavat arvot jäivät kaikki arvopreferenssilistan keskivaiheille. Suomalaisten tärkeimpiin yksittäisiin arvoihin kuuluivat vuonna 2001 perheen turvallisuus, terveys, rehellisyys, vastuullisuus, tosiystävyyys, sisäinen sopusointu ja maailmanrauha. (emt. 2002, 67-68, 373.)

TAULUKKO 2. Erot suomalaisnuorten ja kaikkien ikäryhmien arvoissa

<i>Nuoret</i>	<i>Kaikki ikäryhmät</i>
<i>Hyväntahtoisuus</i>	<i>Hyväntahtoisuus</i>
<i>Hedonismi</i>	<i>Turvallisuus</i>
<i>Turvallisuus</i>	<i>Universalismi</i>
<i>Itseohjautuvuus</i>	<i>Yhdenmukaisuus</i>
<i>Universalismi</i>	<i>Itseohjautuvuus</i>
<i>Yhdenmukaisuus</i>	<i>Hedonismi</i>
<i>Virikkeisyys</i>	<i>Suoriutuminen</i>
<i>Suoriutuminen</i>	<i>Virikkeisyys</i>
<i>Valta</i>	<i>Perinteet</i>
<i>Perinteet</i>	<i>Valta</i>

Oman mielenkiintoisen näkemyksen nuorten arvoihin tarjoaa Puohiniemen Schwartzin arvomittarilla tekemä tutkimus suomalaisten arvoista. Tutkimuksessa sivutaan myös nuorten arvoja. Schwartzin kymmentä motivaatiotyyppiä tarkasteltaessa voidaan todeta, että nuorten arvot eroavat selvästi muiden ikäryhmien arvoista (ks. taulukko 2). Nuoret arvostavat muihin ikäryhmiin verrattuna enemmän yksilöllisyyttä korostavia arvoja. Näin esimerkiksi hedonistisuutta ja itseohjautuvuutta esiintyy nuorilla muita ikäluokkia enemmän. Trendi on selvä. Hedonismi vähenee iän karttuessa. Nuoret eivät kannata sellaisia yhteisöllisiä arvoja kuin universalismi ja yhdenmukaisuus samassa määrin kuin vanhemmat ikäluokat. Yhdenmukaisuuden kannatus nousee lineaarisesti iän karttuessa, kun taas universalismin kannatus nousee ikävuoteen 54 asti, jonka jälkeen se alkaa laskea. Individualismin korostuminen nuoruudessa - ja toisaalta kollektiivisuuden painottaminen iän karttuessa - voidaan tulkita nuoruudesta itsestään johtuvaksi ilmiöksi, ovathan nuoret perinteisesti kokeilunhaluisempia ja kiinnostuneempia itsensä korostamisesta. (emt. 2002, 71-73.)

Toisen lähestymistavan nuorten arvojen ja maailmankuvien tutkimiseen tarjoaa uskontotieteilijä Helena Helve. Vuonna 1987 julkaistussa seurantatutkimuksessaan hän tutki erään pääkaupunkiseudun lähiön nuorten maailmankuvia kvantitatiivisilla menetelmillä sekä haastattelulla. Hän tarkasteli nuorten maailmankuvaa ja sen muuttumista nuorten siirtyessä lapsuudesta nuoruuteen ja aikuisuuteen. (Helve 1987.)

Myöhemmin Helve (1993) tutki pohjalaisten ja helsinkiläisten nuorten arvomaailmoja. Vertailevaan tutkimukseen osallistui yhteensä 240 iältään 16-19-vuotiasta nuorta. Helve löysi nuorilta erilaisia asennejärjestelmiä, joiden tulkittiin edustavan asenteiden taustalla vaikuttavia arvomaailmoja. Asennemittarina käytettiin Elinkeinoelämän Valtuuskunnan (EVA) laatimaa suomalaisten mielipideilmaston tutkimiseen tarkoitettua mittaria, jolla on selvitetty suomalaisten taloudellisia, poliittisia ja yhteiskunnallisia asenteita. Vertailevan tutkimuksensa ensimmäisessä vaiheessa hän löysi nuorilta humanistisen, traditionaalisen ja individualistisen asennejärjestelmän.

Humanistisessa asennejärjestelmässä korostui kehitysavun lisääminen, aseistakieltäytyjien vakaumuksen kunnioittaminen ja kriittisyys hyvinvoinnin ja talouskasvun rinnastamiseen. Lisäksi humanistit vastustivat viidettä ydinvoimalaa ja kannattivat omasta hyvinvoinnista tinkimistä saaste- ja ympäristöongelmien vähentämiseksi. Helve tulkitsee humanistisen asennejärjestelmän nousevan kristillis-humanistisesta arvomaailmasta. Tämä lienee historiallisessa ja filosofisessa mielessä totta, mutta ehkä arvomaailmalle löytyisi yhteyksiä lähempääkin. Helven humanistinen asennejärjestelmä muistuttaa monessa mielessä Mikkolan (2003) löytämää punavihreää arvomaailmaa tai Martikaisen ja Pekosen (1996) löytämää libertaarista uusvasemmistolaista arvomaailmaa. Kyseessä voisi olla jälkimaterialistinen asennejärjestelmä tai vastaava, mihin Helve myös itse viittaa. (Helve 1993, 63-74, 135.) Myöhemmin Helve toteaa selvästi, että humanistien asenteissa on paljon yhteistä esimerkiksi vihreän, kristillisen ja vasemmistolaisen ideologioiden kanssa. Humanistit ovat hänen mukaansa ihmiskeskeisiä ja suhtautuvat ympäristökysymyksiin eettisen älyllisesti. (emt. 2002, 211) Se, mikä humanistisessa arvomaailmassa yhdistää vihreitä, vasemmistoa ja kristillisiä, on sosiaalinen painotus. Humanistisessa asennejärjestelmässä kaikki väittämät ovat sellaisia, joihin edellä mainitut ryhmät voivat periaatteessa yhtyä. Tosin kristillisyyttä on vaikea nähdä kiinteänä osana asennejärjestelmää. Asian selvittämiseksi olisi mielenkiintoista nähdä, miten faktorianalyysi reagoisi, jos käytettyyn mittariin lisättäisiin muutama arvoliberalismia mittaavia väittämiä tai vaihtoehtoisesti kristillistä arvomaailmaa mittaavia väittämiä. Näin yhteys vasemmiston, vihreiden ja kristillisten välillä voisi kenties muuttua muotoaan niin, että sitä olisi helpompi tulkita.

Toinen Helven tutkimuksessaan löytämä asennejärjestelmä on individualismi. Individualistiset nuoret suhtautuvat kyynisesti kansalaisten vaikutusmahdollisuuksiin, pitävät puoluepolitiikkaa kaukaisena ja merkityksettömänä sekä uskovat, että nyky-yhteiskunnassa pitää olla röyhkeä, jos aikoo pärjätä. Helven tulkinta poliittisesta kyynisyydestä kuvaa hyvin merkittävän nuorten joukon asenteita. (emt. 1993, 66-67.)

Kolmas Helven löytämä asennejärjestelmä on traditionalismi. Traditionalistisille nuorille on tärkeää saada muuttoliike pääkaupunkiseudulle vähenemään, he suhtautuvat kielteisesti sosiaalietuuksien väärinkäyttäjiä kohtaan ja pitävät Suomeen syntymistä onnena. Vain harvoilla tutkituista oli puhtaasti yhden faktorin ominaisuuksia. Useilla tutkituilla saattoi olla päällekkäin useamman faktorin ominaisuuksia. Pääkaupungissa asuvien nuorten asenteet olivat kuitenkin modernimpia ja moninaisempia kuin pohjalaisten nuorten. (emt. 1993, 67-68, 115–116.)

Myöhemmissä mittauksissa kyseisten asennejärjestelmien sisäinen rakenne muuttuu niin, että esimerkiksi humanistisuuden painopiste siirtyi yleisestä punavihreydestä kohti selvästi vihreää arvomaailmaa. Individualistisuus pysyi pääpiirteittäin samana. Traditionaalisuuden painopiste muuttui enemmän uusoikeistolaisten arvojen suuntaan. Helve jakaa myöhemmin kerätyn aineiston perusteella nuorten asennejärjestelmät viiteen ryhmään: humanisteihin/tasa-arvon kannattajiin, konservatiiveihin/traditionalisteihin, vihreisiin, yhteiskunnallisesti passiivisiin ja kansainvälisiin globalisteihin. Lisäksi Helve löysi pakolaisiin ja vierasmaalaisiin vihamielisesti suhtautuvien rasistien ryhmän. (emt. 2002, 214-218.) Helven mukaan nuoret eivät enää selkeästi sitoudu tiettyyn arvomaailmaan ja heiltä puuttuu selkeästi ympäröivää maailmaa jäsentävät ydinarvot. Nuoret ovat ideologisesti ja uskonnollisesti kodittomia. He aikuistuvat jälkiteollisessa informaatio- ja mediayhteiskunnassa, jossa heidän maailmankuvansa ja arvonsa näyttää muodostuvan pirstaleiseksi. Väittämänsä nuorten arvojen pirstaleisuudesta ja ideologisesta kodittomuudesta Helve perustelee sillä, että nuorilta löydettiin monenlaisia ja osittain päällekkäisiäkin asennejärjestelmiä. Aikaisemmin yhteiskunnassa oli vain yksi uskonto tai ideologia hallitsevassa asemassa, joten nuorten kiinnittyminen ja sitoutuminen oli helpompaa. Nykyään nuoret kuitenkin kokoavat maailmankuvalliset aineksensa eri uskonnoista, ideologioista ja uskomuksista. (emt. 1997, 144-161.)

Tämän tutkimuksen empiirisessä mittaamisessa lähtökohtana oli seuraavien arvoulottuvuuksien löytäminen: perinteinen uskonnollisuus/kristillisuus, humanistisuus/eettisyys, individualistisuus/egoistisuus, uushenkisyys/new age tyyppinen uskonnollisuus, konservatiivisuus/autoritaarisuus ja vihreä aate/ekologisuus sekä tiede/edistys. Seuraavaksi tarkastellaan näiden arvo-orientaatioiden teoreettisia perusteita.

Tutkimuksessa selvitettiin nuorten uskonnollisuutta suhteessa kahteen tekijään: perinteiseen uskonnollisuuteen eli kristinuskoon ja new age -tyyppiseen uususkonnollisuuteen, jota tutkimuksessa kutsutaan uushenkisyydeksi. Perinteisellä uskonnollisuudella tarkoitetaan uskoa kristinuskon keskeisiin opinkappaleisiin, kuten esimerkiksi uskoa Jumalaan, Jeesuksen sovitusyöhön ja Raamatun luotettavuuteen. Kristinuskon asema on viime vuosikymmeninä aiheuttanut monille tutkijoille ja intellektuelleille päänvaivaa. Osa tutkijoista on nähnyt kristinuskon aseman ja vaikutuksen heikkenemisen jatkuvan edelleen läntisissä yhteiskunnissa. (Inglehart 1997 ja 2004.) Tätä prosessia on kuvattu sekularisaatioteorian avulla. Sekularisaatioteorioissa tarkastellaan uskonnon aseman heikkenemistä eri lähtökohdista, mutta yhteistä niille on käsitykset eriytymisestä, uskonnon heikkenemisestä ja privatisoitumisesta. (Kääriäinen 2003, 90-91.) Suomessakin on nähty merkkejä institutionalisoituneen kristillisyyden heikkenemisestä. Tästä esimerkkinä on pidetty kirkosta eroamisen lisääntymistä ja kirkon opista luopumista. Ne eivät kuitenkaan tarkoita yksiselitteisesti uskonnollisuuden vähenemistä. Uskonnollisuus ei Kääriäisen ym. (2003, 261) mukaan ole häviämässä Suomessa mihinkään, vaan se on muuttanut luonnettaan. Uskonnon institutionaalinen muoto on heikentynyt, mutta samalla kansanomaisen uskonnollisuus on säilynyt.

Nuorten kohdalla muutokset uskonnon kohdalla näkyvät Wilskan (2006, 7) mukaan siinä, että vaikka kirkosta eroaminen on lisääntynyt, huomattava osa pitää itseään uskonnollisena ja yli puolet uskoon Jumalaan jollakin tavalla (ks. myös Myllyniemi 2006, 65, 76). Muutosta on tapahtunut myös kristinuskon ja kirkon sisällä. Kirkosta on erottu paljon, mutta samalla kirkon sisällä on tapahtunut aktivoitumista. Monet uudenlaiset suuntaukset, kuten Tuomas-liike tai karismaattinen liike, ovat vaikuttaneet kirkkoon ja kirkkoihin sisältäpäin. Perinteisen uskonnollisuuden väheneminen ei myöskään tarkoita sitä, että elämän peruskysymykset olisivat

muuttuneet vähemmän keskeisiksi tekijöiksi yksilön identiteetin rakentumisessa. Elämäkysymyksillä on edelleen keskeinen merkitys nuorten elämässä.

On nähty jopa merkkejä uskonnollisuuden ja henkisyiden uudesta noususta. Uusi uskonnollisuus ei enää välttämättä kanavoidu kuitenkaan perinteiseen, institutionalisoituneeseen uskonnon muotoon. Se on luonteeltaan opillisesti relativistista, sitoutumattomuutta korostavaa ja yksilöllisyyttä korostavaa. (Ketola 2006, 305.) Tällä viitataan nuorten lisääntyneeseen kiinnostukseen uskontoja, henkisyyttä ja mystiikkaa kohtaan (Wilska 2006, 6). New agea voidaan pitää uudenlaisen henkisyiden tai uskonnollisuuden muotona. Uushenkisyys tulisi kuitenkin nähdä paljon new agea laajempänä henkisyiden ja uskonnollisen ajattelun muotona (Ketola 2006, 308). Tässä tutkimuksessa uushenkisyys rajataan new age - tyyppisen uskomusjärjestelmän taustalla oleviin käsityksiin.

New agea voidaan pitää eräänlaisena länsimaisen henkisen ilmapiirin itämaistumisena (Bruce 2002, 118; Heelas 1996, 54-55). New agen alkuna pidetään 1960 - 1970-lukujen vastakulttuurista liikehdintää, jossa nuoret kyseenalaistivat edellisten sukupolvien taloudellista kasvua ja perinteisiä arvoja painottavat arvot. New age itsessään on nähty yhtenä vastakulttuurisesta liikkeestä alkunsa saaneena uutena sosiaalisena liikkeenä, sen eräänlaisena hengellisenä ilmauksena. (emt. 1996, 56-57; Musgrove 1974.) Helve luonnehtii new agea sellaisten ihmisten hengellisyydeksi, jotka ovat pettyneet tai menettäneet uskonsa modernin aikakauden oikeaoppisuuteen: tieteeseen, rationalismiin, kapitalismiin, sekularismiin ja korkean teknologian oikeaoppisuuteen (Helve 1999).

Bruce (2002, 82-83) mukaan new agen taustalla on holistinen maailmankäsitys, käsitys kaiken yhteisestä olemuksesta. Myös new agen ihmiskäsitys eroaa kristinuskon ihmiskäsityksestä siinä, että new agessa ei tehdä eroa inhimillisen ja jumalallisen välillä. Tämä johtaa käsitykseen siitä, että yksilöllistä itseä suurempaa auktoriteettia ei ole olemassa. New age on yksilöllisestä autonomisuudesta johtuen luonteeltaan valikoivaa. Tätä piirrettä tukee myös new agen relativistisuus. Suomalaiset nuoret eivät Helven (1999, 3) mukaan ole osoittaneet suurta kiinnostusta new agea kohtaan. Vain vajaat 6 % oli kiinnostunut siitä ilmiönä.

Arvoja on tarkasteltu myös sosiopoliittisesta näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa sosiopoliittisista arvoista autoritaarisuutta ja arvokonservatiivisuutta ja niille vastakkaista libertaarista ja arvoliberalistista arvomaailmaa.

Suomessa on kartoitettu nuorten sosiopoliittisten asenteita ja arvoja useassa tutkimuksessa. Pääkaupunkiseudulla asuvien nuorten sosiopoliittisia asenteita on tutkittu 1990– ja 2000-luvuilla. Tutkimuksissa on selvitetty nuorten poliittisia asenteita ja poliittista käyttäytymistä perinteisen politiikan ja uuden politiikan ulottuvuuksien näkökulmasta. Uuden politiikan uusoikeistolaisesta ulottuvuudesta on käytetty yhteistä nimitystä (uus)autoritaarisuus tai uuskonservatiivinen reaktio. Ulottuvuuden on myös nähty ilmenevän kahtena suuntauksena, arvokonservatiivisuutena ja autoritaarisuutena. (Martikainen & Pekonen 1996, 104–105; Hellsten & Martikainen 2001, 75–77; Martikainen & Fredriksson 2006, 69–70.)

Konservatiivisuuden ja arvokonservatiivisuuden on nähty ilmenevän yleensä yhdessä konventionaalisen kristillisyyden kanssa (Bruce 2002). Tämä on loogista, koska konservatismiin nähdään aatteena pohjautuvan kristinuskoon (Suvanto 1994). Joissakin maissa ja tilanteissa uuskonservatismi on yhdistynyt kristilliseen arvokonservatismiin. Näin on tapahtunut esimerkiksi Amerikassa. Siellä poliittisilla uuskonservatiiveilla ja kristityillä fundamentalisteilla on ollut pitkälle yhtenevät viholliset. Tämä yhteys ei kuitenkaan ole yleistettävissä muihin maihin.

Autoritaarisuus on nähty ennen kaikkea vastareaktionä jälkimaterialistisen arvomurroksen ja jälkimodernien arvojen yleistymiselle (Inglehart 1997, 38-39, 243-252; Minkenberg 1992.) Kun vihreät on nähty jälkimaterialistisen arvomurroksen ja niin kutsutun uuden politiikan toivottuina lapsina, autoritaarisuus uusoikeistoksi tulkittuna on nähty saman isän ei-toivottuina lapsina. (Ignazi 1992, 5-6.)

Mudde (1999) kutsuu autoritaarista asennoitumistapaa kansallismielis-muukalaisvastaiseksi asenteeksi ja pitää sitä yleisotsakkeena uuskonservatiiviselle äärioikeistolle tai oikeistopopulisteille. Autoritaarisuuden vastakohtana pidetty libertaarisuus sitä vastoin on liitetty uusvasemmistolaiseen ajatteluun. Se on muodostaa uushenkisyyden kanssa merkittävän osan 1960-luvulta alkanutta vastakulttuurista arvomurrosta, joka on vaikuttanut uusien sosiaalisten liikkeiden syntyyn. Libertaarisuuden edustajina on yleensä pidetty vihreitä sekä erilaisia ekologisia ja uusvasemmistolaisia liikkeitä (Dalton ym. 1990; Martikainen & Pekonen

1996, 99). Uusvasemmistoa ei tule kuitenkaan sekoittaa perinteiseen vasemmistoon. Libertaarisuuden voidaan sanoa edustavan jälkimodernia vasemmistoa.

Autoritaarisuus voidaan nähdä myös poliittisena reaktiona maailmanlaajuisen yhdentymisen prosessiin (Beck 1994, 11). Se on nationalistien vastareaktio globaalisuuden ja monikulttuurisuuden tuomiin haasteisiin. Autoritaarisuus edustaa usein myös kyynistä suhtautumista yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja edustukselliseen demokratiaan, tai pikemminkin demokratian kautta vaikuttamiseen. Autoritaarisuus ei kuitenkaan merkitse automaattisesti demokratian hylkäämistä, vaan pikemminkin se kuvaa kyllästymistä poliittisen konsensukseen ja hallitsevan poliittisen eliitin toimintaan. Tästä esimerkkinä on Tony Halmeen saama kannatus eduskuntavaaleissa 2003. Hän keräsi ääniä erityisesti pääkaupunkiseudun poliittisesti passiivisina pidetyiltä alueilta. Äärioikeiston ja oikeistopopulististen suhtautumista demokratiaan voidaan selittää myös kulttuurieroilla. Pohjoismaiden autoritaarisen oikeiston enemmistön on todettu kannattavan demokratiaa päinvastoin kuin vastaavan suuntauksen enemmistön Etelä-Euroopassa (Kitschelt 1995, 138-139).

Tutkimustulosten mukaan pääkaupunkilaisnuorista noin kolmannes oli asenteiltaan uusoikeistolaisia 1990-luvulla ja noin viidennes 2000-luvulla. Uusoikeistolaisuuden vastapooliksi asettuvaa ryhmää tutkijat ovat kutsuneet joko libertaariseksi uusvasemmistoksi tai punavihreiksi. Punavihreitä arvoja kannatti 1990-luvulla reilu viidennes nuorista ja 2000-luvulla niiden kannatus laski. (Martikainen & Pekonen 1996, 103; Hellsten & Martikainen 2001, 73; Martikainen & Fredriksson 2006, 64.) Pääsääntöisesti tutkimukset osoittavat, että nuorten poliittiset asenteet ja arvot ovat kovenemassa ja oikeistolaistumassa.

Viides arvosuuntautuminen, jota tarkastelemme tässä tutkimuksessa, on ympäristöaate. Se voidaan uushenkisyyden ja libertaarisuuden tavoin nähdä 1960-luvulta alkunsa saaneena vastakulttuurisen ja uusvasemmistolaisen arvomurroksen jatkumona (Borg 1991, 184). Tämän arvomurroksen johtava aate oli alun perin rauhan liike, mutta Vietnamin sodan päätyttyä ympäristöasioista tuli liikkeen keskeisin huomionkohde (Inglehart 1997, 240-241). Ympäristöliikkeen nousu keskeisimmäksi uudeksi sosiaalisiksi liikkeeksi perustuu länsimaissa ympäristötuhojen seurauksena nousseeseen uudenlaiseen ympäristötietoisuuteen. Tätä ympäristötietoisuuden kasvua on esimerkiksi Helve (1997, 154-155) kuvannut

termeillä maailmankuvan vihertyminen ja ekologinen maailmankuva. Keskeistä tälle ympäristöorientoituneelle aatemaailmalle ovat tuotannon ja kulutuksen ympäristöystävällisyys. Sen mukaan ihmisellä ei ole etuoikeutta luontoon ja ympäristöön. Ympäristöajattelun taustalla on muuttunut ihmis- ja luontokuva. Luonnolla nähdään olevan itseisarvo. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että luonnon kaikki osat samanarvoisia, olipa kyse sitten elämistä tai muista luontokappaleista. Vastaavasti ihmisellä ei nähdä olevan asemaa luomakunnan kruunana.

Yksi keskeinen arvo-orientaatio tässä tutkimuksessa on sosiaalieettisyys. Sosiaalieettisyyttä voidaan pitää eräänlaisena suomalaisten perusarvomaailmana. Sosiaalieettisyyden tausta on kristinuskoon ja humanismiin pohjautuvissa eettisissä ja altruistisissa arvoissa. Sen sosiaaliset painotukset ovat perua traditionaalisen yhteiskunnan solidaarisuuden ja huolenpidon normeista (Inglehart 1997, 32, 71). Sosiaalieettisyys erotetaan tässä tutkimuksessa uudemmissä käsityksistä, jotka ajavat seksuaalisten vähemmistöjen tai muiden marginaaliryhmien oikeuksia.

Helve (2002, 197) puhuu eettisistä ja moraalisisista arvoista. Helve tarkoittaa näillä arvoilla nuorten suhtautumista kehitysapuun, työttömiin, sairaisiin, vammaisiin ja muihin huono-osaisiin. Sosiaalieettisyyden vastakohtana voidaan pitää egoistisuutta tai individualistisuutta. Egoistisen tai individualistisen käsityksen mukaan jokainen on oman elämänsä ja kohtalonsa herra.

Viimeinen arvomaailma, tieteellinen progressiivisuus, pohjautuu modernin tieteen ja edistysuskon nousuun länsimaissa. Uskoa tieteen ja rationaalisen analyysin kykyyn ratkaista kaikki ongelmat voidaan pitää yhtenä modernin yhteiskunnan keskeisimmistä osatekijöistä. Tieteen ja teollistumisen hämmästyttävät saavutukset modernin aikakauden varhaisessa vaiheessa loivat edistyksen myytin. Edistys rakentui tieteellisten keksintöjen lisäksi taloudellisen kasvun varaan. Jälkmodernissa yhteiskunnassa tieteellisen maailmankuvan on sanottu menettäneen loistokkuutensa. (Inglehart 1997, 25, 77-80.)

4. Tutkimuksen kulku

4.1. Tutkimusongelmat

Tutkimuksessa pyritään selvittämään toisen asteen oppilaitoksessa opiskelevien suomalaisnuorten arvoja ja tietoyhteiskuntaan kohdistamia asenteita sekä näiden välistä yhteyttä. Tutkimuksessa tarkastellaan myös arvojen ja tietoyhteiskunta-asenteiden yhteyttä sosiodemografisiin ja muihin taustamuuttujiin. Nuorten arvoja ja asenteita tarkastellaan myös suhteutettuna laajempaan yhteiskunnalliseen viitekehykseen. Arvojen, asenteiden ja muiden tekijöiden uskotaan tutkimuksessa olevan yhteydessä laajempaan yhteiskunnan ja kulttuurin kehitykseen. Arvoja tarkastellaan tästä viitekehyksestä käsin selvittämällä, missä määrin nuorten arvot ovat yhteydessä modernisaatiokehitykseen ja muodostavatko arvo-orientaatiot ylätason arvojärjestelmiä, jotka voidaan tulkita traditionaaliseksi, moderniksi ja jälkimoderniksi. Samalla tarkastellaan, miten tietoyhteiskunta-asenteet sijoittuvat tähän arvojärjestelmien muodostamaan verkostoon.

Tutkimuksessa pyritään löytämään vastauksia tutkimusongelmiin seuraavien tutkimuskysymysten kautta:

1. Millaisia arvoja nuorilla on?

- 1.1. Millaisia eroja tyttöjen ja poikien arvojen välillä löytyy?
- 1.2. Millaisia eroja ammatillisessa oppilaitoksessa ja lukiossa opiskelevien nuorten arvojen välillä löytyy?
- 1.3. Millaisia eroja pääkaupunkiseudulla ja muualla Suomessa asuvien nuorten arvojen välillä löytyy?
- 1.4. Millainen yhteys nuorten median käyttötottumuksilla on heidän arvoihinsa?
- 1.5. Millainen yhteys nuorten puoluesamaistumisella on heidän arvoihinsa?
- 1.6. Millainen yhteys nuorten poliittisella aatteella on heidän arvoihinsa?
- 1.7. Millainen yhteys nuorten ryhmään samaistumisella on heidän arvoihinsa?
- 1.8. Millainen yhteys nuorten uskontokunnalla on heidän arvoihinsa?

2. Millaisia tietoyhteiskunta-asenteita nuorilla on?

- 2.1. Millaisia eroja tyttöjen ja poikien tietoyhteiskunta-asenteiden välillä löytyy?
- 2.2. Millaisia eroja ammattikoulussa ja lukiossa opiskelevien nuorten tietoyhteiskunta-asenteiden välillä löytyy?
- 2.3. Millaisia eroja pääkaupunkiseudulla ja muualla Suomessa asuvien nuorten tietoyhteiskunta-asenteiden välillä löytyy?
- 2.4. Millainen yhteys nuorten median käyttötottumuksilla on heidän tietoyhteiskunta-asenteisiinsa?
- 2.5. Millainen yhteys nuorten puoluesamaistumisella on heidän tietoyhteiskunta-asenteisiinsa?
- 2.6. Millainen yhteys nuorten poliittisella aatteella on heidän tietoyhteiskunta-asenteisiinsa?
- 2.7. Millainen yhteys nuorten ryhmään samaistumisella on heidän tietoyhteiskunta-asenteisiinsa?
- 2.8. Millainen yhteys nuorten uskontokunnalla on heidän tietoyhteiskunta-asenteisiinsa?

3. Millainen yhteys nuorten arvoilla on heidän tietoyhteiskunta-asenteisiinsa?

4.2. Tutkimuksen kohdehenkilöt

Tutkimuksen aineisto kerättiin kyselylomakkeella. Kysely toteutettiin loppuvuoden 2001 aikana yhteensä yhdeksässä toisen asteen oppilaitoksessa eri puolilla Suomea. Tutkimukseen osallistui kuusi lukiota ja kolme ammatillista oppilaitosta. Osallistuneista lukioista kaksi oli Espoosta ja Helsingistä, Heinävedeltä, Lapualta ja Loimaalta yksi kultakin paikkakunnalta. Tutkimukseen osallistuneet ammattioppilaitokset olivat Espoosta, Helsingistä ja Oulusta.

Kysely toteutettiin tutkimukseen osallistuneissa oppilaitoksissa paikan päällä ryhmäkyselynä. Kyselyn käytännön järjestelyistä ja valvonnasta vastasi paikallisen oppilaitoksen valtuuttaman henkilö, joka oli pääsääntöisesti yhteiskunnallisten aineiden opettaja. Valvovalle opettajalle toimitettiin etukäteen yksityiskohtaiset ohjeet kyselyn toteuttamiseksi ja vastaajien ohjeistamiseksi. Lisäksi vastaajia varten toimitettiin piirtoheitinkalvo, jossa oli selitetty lyhyesti kyselylomakkeen keskeisimmät käsitteet. Kalvolla haluttiin varmistaa vastaajien yhteinen käsitys kyselyn keskeisistä käsitteistä, jotka itsessään voivat muodostua tulkinnanvaraisiksi ja vaikuttaa heikentävästi tutkimuksen luotettavuuteen. Näin haluttiin vahvistaa tutkimuksen validiteettia (Heikkilä 2001, 29). Vastausajaksi suositeltiin 60 minuuttia, jota ei kuitenkaan pidetty sitovana. Tämä ylitettiin opettajilta saatujen tietojen perusteella useimmissa oppilaitoksissa.

Suomi oli lähtökohtaisesti jaettu kahteen osaan: pääkaupunkiseutuun ja muuhun Suomeen. Pääkaupunkiseutuun katsottiin kuuluvan kolme suurta kuntaa (Helsinki, Vantaa ja Espoo) ja niihin kiinteästi yhteydessä olevat pienemmät pääkaupunkiseutukunnat (Kirkkonummi, Kauniainen, Kerava jne.). Muulla Suomella tarkoitetaan tutkimuksessa pääkaupunkiseudun ulkopuolelle jääviä kuntia, riippumatta siitä oliko niiden yhdyskuntarakenne kaupunkimainen tai maaseutumainen.

Pääkaupunkiseudun kunnista Helsinki ja Espoo valittiin mukaan harkinnanvaraisena näytteenä. Helsingistä ja Espoosta tutkimukseen osallistuneet oppilaitokset valittiin mukaan satunnaisotannalla. Muualla Suomessa sijaitsevat kunnat valittiin satunnaisotannalla niiden kuntien joukosta, joissa oli lukioita tai ammatillisia oppilaitoksia. Jos valituissa kunnissa oli useampia oppilaitoksia, valittiin oppilaitos harkinnanvaraisesti. Näin saatiin kokoon edustava perusjoukko, jota voidaan kutsua myös kehikkoperusjoukoksi. Kehikkoperusjoukko koostuu niistä populaation jäsenistä, jotka on mahdollista tavoittaa. (emt. 2001, 34.)

Kyselyitä lähetettiin oppilaitoksiin yhteensä 425 ja niistä palautui 418 eli 98 %. Kymmenen vastauslomaketta jouduttiin kuitenkin hylkäämään selvän puutteellisen informaation tai ilmeisen epäasiallisuuden tähden. Palautetuista kyselylomakkeista hyväksyttiin lopullisesti 408, joka tarkoittaa, että lopullinen vastausprosentti oli 96. Sekä edustavaa otosta että korkeata vastausprosenttia voidaan pitää edellytyksenä hyvälle validiteetille (emt. 2001, 29).

TAULUKKO 3. Nuorten jakautuminen asuinpaikan, oppilaitoksen ja sukupuolen mukaan

<i>Asuinpaikka</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
<i>Pääkaupunkiseutu</i>	183	44,9
<i>Muu Suomi</i>	225	55,1
<i>Yhteensä</i>	408	100,0
<i>Oppilaitos</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
<i>Lukio</i>	263	64,5
<i>Ammattioppilaitos</i>	145	35,5
<i>Yhteensä</i>	408	100,0
<i>Sukupuoli</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
<i>Tyttö</i>	206	50,5
<i>Poika</i>	202	49,5
<i>Yhteensä</i>	408	100,0

Tutkimukseen osallistuneista nuorista yli puolet oli kotoisin pääkaupunkiseudun ulkopuolelta (ks. taulukko 3). Kyselyyn osallistui pääkaupunkiseudun ulkopuolisista oppilaitoksista Heinäveden lukio, Loimaan lukio ja Lapuan lukio sekä Pohjois-Pohjanmaan ammattioppilaitos Oulusta. Pääkaupunkiseudun lukioista tutkimukseen osallistuivat Pohjois-Tapiolan ja Leppävaaran lukiot Espoosta sekä Töölön yhteiskoulun lukio Helsingistä. Ammatillisista oppilaitoksista tutkimukseen osallistuivat Helsingin tekniikan alan oppilaitos Helsingistä sekä Espoon palvelualojen oppilaitos. Tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat kotoisin noin 30 paikkakunnalta eri puolilta Suomea. Pääkaupunkiseudulta kotoisin olevien nuorten osuus koko perusjoukosta painottui heidän suhteellista osuuttansa voimakkaammin.

Vastaajista lukiolaisia oli selvä enemmistö (ks. taulukko 3). Tämä käy yhteen sen kanssa, että enemmistö suomalaisnuorista jatkaa peruskoulun jälkeen lukiossa. Ammattioppilaitoksessa opiskeli reilu kolmannes nuorista. Ammattioppilaitoksista tutkimukseen osallistui eri ammatillisten alojen oppilaitoksia. Myös sukupuolijakauma oli lähellä valtakunnallista jakaumaa. Vastaajista tyttöjä ja poikia oli lähes yhtä paljon.

Otosta voidaan pitää edustavana otoksena ja tutkimuksen tulokset voidaan yleistää koskemaan koko 16-19-vuotiaiden ryhmää.

TAULUKKO 4. Nuorten jakautuminen uskontokunnan mukaan

Uskontokunta	N	%
Luterilainen kirkko	356	87.3
Katolinen kirkko	6	1.5
Vapaat suunnat (helluntailiike, vapaakirkko)	6	1.5
Ortodoksinen kirkko	4	1.0
Muihin uskontokuntiin kuuluvat	6	1.5
Uskontokuntiin kuulumattomat	30	7.3
Yhteensä	408	100.0

Nuorista kirkkoon ilmoitti kuuluvansa noin 87 %, joka on jonkin verran enemmän kuin suomalaista keskimäärin (ks. taulukko 4). Kirkkoon kuului suomalaisista aineistonkeruuvuonna noin 85 %. Aikaisempien tutkimusten mukaan kirkosta erotaankin yleensä vasta myöhemmällä nuoruusiällä, 18 ikävuoden jälkeen (Niemelä 2006, 214). Uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomia nuoria oli vastaavasti vähemmän kuin suomalaisista keskimäärin. Uskontokuntiin kuulumattomia oli noin 7 % kun kaikista suomalaisista uskontokuntiin kuulumattomia oli samana vuonna noin 10 %. Kun uskontokuntiin kuulumattomiin lisätään helluntailaiset, uskontokuntiin kuulumattomien kokonaisuus oli 8 %.

TAULUKKO 5. Nuorten jakautuminen nuorisoryhmiin: klusterianalyysin (k-means) tuloksia

Ryhmä	N	%
Urheilijat	87	21.3
Traditionalistit	78	19.1
Elämyshakuiset bailaajat	66	16.2
Humanistit	43	10.5
Individualistit	32	7.8
Trenditietoiset kuluttajat	32	7.8
Sitoutuneet kristityt	22	5.4
Oikeistopopulistit	17	4.2
Nörtit	16	3.9
Ekologistit	15	3.7
Yhteensä	408	100.0

Tutkimuksessa selvitettiin nuorten samaistumista nuorisoryhmiin (ks. taulukko 5). Aineistolla suoritettiin keskiarvoklusterianalyysi (k-means), joka ryhmittelee samankaltaiset havainnot ryhmiin eli klustereihin. Keskiarvoklusteroinnissa kiinnitetään klusterien määrä ratkaisukeskeisesti (Nummenmaa 2004, 367). Kymmenen klusterin ratkaisu osoittautui parhaiten tulkittavaksi. Parhaan ratkaisun löytämiseksi testattiin erilaisia mahdollisia klusteriratkaisuja. Analyysin toteutumista testattiin muuttamalla klusterin käyttämää aloitusjärjestystä ja testaamalla klusterien erot Anova-tilillä. Kymmenen klusterin ratkaisussa yksittäiset klusterit nimettiin päämuuttujan tai joissakin tapauksissa kahden tai kolmen voimakkaimmin latautuneen päämuuttujan perusteella.

Enemmistö nuorista (noin 40 %) koki kuuluvansa joko urheilijoiden tai traditionalistien ryhmään. Tämä ryhmä edustaa melko perinteistä nuorten joukkoa. Marginaalisista ryhmistä mielenkiintoisimpia olivat ekologit ja oikeistopopulistit, jotka edustavat uuden politiikan äärlaitoja.

Klusterianalyysissä monet pienemmät ryhmät sulautuivat suurempiin nuorisoryhmiin, jolloin menetettiin paljon mielenkiintoista informaatiota, mutta aineistosta saadaan näin helpommin käsiteltävä. Aineiston tiivistäminen oli tärkeää tämän tutkimuksen tarkoitusta ja jatkoanalyysijä ajatellen.

TAULUKKO 6. Nuorten puoluesamaistuminen

<i>Puolue</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
<i>Keskusta</i>	64	15.8
<i>Kokoomus</i>	48	11.9
<i>SDP</i>	43	10.6
<i>Vihreät</i>	42	10.4
<i>Perussuomalaiset</i>	17	4.2
<i>RKP</i>	6	1.5
<i>Vasemmistoliitto</i>	5	1.2
<i>Kristillisdemokraatit</i>	4	1.0
<i>Muut puolueet</i>	2	0.5
<i>Äänestäisi, mutta ei ole varma puolueesta</i>	119	29.5
<i>Ei äänestäisi vaaleissa lainkaan</i>	54	13.4
<i>Yhteensä</i>	404	100.0

Nuorten puoluesamaistumista tarkasteltaessa nousi esiin yllättävä seikka. Enemmistö niistä, jotka äänestäisivät vaaleissa varmasti, ilmoitti äänestävänsä porvarillisia puolueita ja perussuomalaisia, jos vaalit pidettäisiin nyt (ks. taulukko 6). Tulos poikkesi selvästi aineiston keräämisen ajankohdan valtakunnallisista puoluekannatusmittauksista. Merkille pantavaa oli myös perinteisen vasemmiston vähäinen kannatus ja vastaavasti vihreiden voimakas kannatus. Porvarillisia puolueita kannatti nuorista lähes 60 %. Vihreitä äänestäisi noin 18 % ja perinteisiä vasemmistopuolueita noin 21 %. Ero valtakunnallisiin mittauksiin voi selittyä joko aineiston vääristymänä tai vaihtoehtoisesti porvarillisten puolueiden kannatus on kasvussa.

Suurimman nuorisokannatuksen puolueista sai keskusta, jota kannatetaan erityisesti pääkaupunkiseudun ulkopuolella. Toiseksi suosituin puolue oli kokoomus ja kolmanneksi suosituin SDP. Heti SDP:n kannoissa tulee vihreät, joiden kannatus on suurinta kaupungeissa. Vihreiden painotukset ympäristö- ja sosiaalikiusymyksissä ovat vieneet kannattajakuntaa perinteisiltä vasemmistopuolueilta. Suurella kannatuksellaan yllätti myös perussuomalaiset, joka saavat kannatusta niin maaseudun protestihenkisiltä arvokonservatiiveilta kuin pääkaupunkiseudun poliittisesti kyynisiltä oikeistopopulisteilta. Perussuomalaisten kannattajakunta on melkoisen heterogeenista eikä noudata perinteisen puoluekäyttäytymisen koodia. Ruotsalaisten, kristillisdemokraattien ja vasemmistoliiton kannatus jäi tämän tutkimuksen aineiston perusteella marginaaliseksi.

TAULUKKO 7. Nuorten samaistuminen poliittisiin aatteisiin

<i>Poliittinen ideologia</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
<i>Oikeisto</i>	41	10.2
<i>Keskusta</i>	38	9.5
<i>Vihreät</i>	28	7.0
<i>Vasemmisto</i>	11	2.7
<i>Ei vielä sitoutunut mihinkään poliittiseen ideologiaan</i>	146	36.3
<i>Ei lainkaan kiinnostunut politiikasta</i>	138	34.3
<i>Yhteensä</i>	402	100.0

Kun nuorilta tiedusteltiin heidän sitoutumistaan perinteisiin poliittisiin aatteisiin, oikeistoon, keskustaan ja vasemmistoon sekä vihreisiin, saatiin tulokseksi, että enemmistö nuorista ei samaistu mihinkään poliittiseen ideologiaan (ks. taulukko 7). Vajaa kolmasosa sitoutui johonkin poliittiseen aatteeseen, reilu kolmasosa ei ollut vielä sitoutunut mihinkään ja noin kolmannes ei ole lainkaan kiinnostunut poliittisista aatteista. Oikeistoaatteeseen samaistuu kymmenesosa kaikista nuorista. Keskustaan samaistuu vajaa kymmenesosa. Vihreätä aatetta kannattaa nuorista noin 7 % ja vasemmistoaatetta noin 3 %.

4.3. Mittarin muodostaminen

Tutkimuksen aineisto kerättiin kyselylomakkeella. Kyselylomake valittiin aineiston keräämismenetelmäksi, koska sitä pidettiin nopeimpana ja taloudellisimpana keinona kerätä aineisto. Kyselylomaketta tehtäessä pyrittiin huomioimaan osiomuuttujien objektiivinen selkeys ja yksiselitteisyys. Lisäksi pyrittiin jo mittarin valmisteluvaiheessa huomioimaan mittarin toimivuus kvantitatiivisen analyysin näkökulmasta. Kyselylomakkeen luettavuuteen kiinnitettiin erityisesti huomiota, koska mittari voi mitata väärää asiaa hyvinkin johdonmukaisesti. Lomake esitettiin espoolaisessa Kaitaan lukiossa noin 30 hengen joukolla ennen varsinaista mittausta. Kokonaisuudessaan kyselylomakkeen valmistumiseen käytettiin lähes vuosi.

Instrumentti rakennettiin lähtökohtaisesti kahden päätutkimusongelman varaan. Mittarin arvo- ja asenneväittämät muodostettiin tyypiltään viisiportaisiksi Likert-skaaloiksi. Niitä täydennettiin kyselylomakkeessa lisäksi avoimilla osioilla. Kyselylomakkeen arvo-osion rakentamisessa hyödynnettiin soveltuvin osin olemassa olevia arvo- ja asennemittareita. Pääpaino mittarin muodostamisessa oli kuitenkin tutkimuksen teoriasta nousevilla tekijöillä, minkä vuoksi mittari jouduttiin käytännössä rakentamaan alusta asti tämän tutkimuksen tarkoitukseen sopivaksi. Valmiita mittareita ei voitu käyttää sellaisenaan, koska ne eivät mitanneet riittävän laajasti ja tarkasti nuorten sosiokulttuurisia ydinarvoja. Suomalaisten tutkijoiden käyttämistä arvo- ja asennemittareista käytettiin apuna muun muassa arvotutkija Helena Helven tutkimuksissaan käyttämää asennemittaria. Tätä jouduttiin kuitenkin laajentamaan ja muuttamaan, koska se keskittyi pääasiassa sosioekonomisiin ja sosiopoliittisiin

tekijöihin. Tutkimuksessa haluttiin selvittää myös uskonnollisuutta ja uususkonnollisuutta. Useita muitakin mittareita tarkasteltiin, mutta ne rajoittuivat usein liiaksi jonkin tietyn alueen tarkasteluun. Mittarin muodostamisessa käytettiin hyväksi soveltuvin osin myös ulkomaisissa arvotutkimuksissa löydettyjä arvo- ja asenneulottuvuuksia. Ulkomaisten tutkijoiden (esimerkiksi Inglehart ja Schwartz) käyttämien mittarien käyttämistä harkittiin, mutta niitä pidettiin liian yleisluontoisina tämän tutkimuksen näkökulmasta. Niiden pyrkimystä arvojen ylikansallisten ja universaalien rakenteiden paljastamiseksi pidettiin tämän tutkimuksen tarkoitukseen sopimattomana. Myös Inglehartin jälkimaterialismi - materialismi -mittaria pidettiin liian yleisluontoisena, koska se keskittyy kapea-alaisesti yhteiskuntapoliittisiin kysymyksiin, eikä ota kantaa esimerkiksi uskonnollisiin kysymyksiin. Sen sijaan Inglehartin teoriaa arvojen jälkimodernisaatiosta pidettiin sopivampana. Inglehartin teoriaa ei pyritä kuitenkaan mukailemaan uskollisesti, vaan se toimii tutkimuksen yleisenä teoreettisena viitekehysenä. Myös Schwartzin teoriaa arvojen universaalista rakenteesta pidettiin liian yleisluontoisena, koska sitä on vaikea kohdistaa konkreettisesti tiettyyn yhteiskuntaan tai kulttuuriin. Sen sijaan tutkimuksessa käytettiin soveltaen esimerkiksi lähinnä politiikan tutkimuksessa käytettyä autoritaarisuus - libertaarisuus dimensiota (ks. Kitschelt 1995; Flanagan 1987).

Laaja ulkomainen ja kotimainen kirjallisuus - tutkimukset ja artikkelit - auttoivat tutkijaa muodostamaan kokonaiskuvan arvojen empiirisen tutkimuksen kentästä. Mittarin muodostamista ja muotoilua helpotti myös tutkijan henkilökohtainen mielenkiinto ajankohtaisiin yhteiskunnallis-filosofisiin, poliittisiin ja uskonnollisiin kysymyksiin.

Koska arvojen oletetaan olevan jokseenkin pysyviä (Rokeach 1973, 5), jätettiin mittarin arvoja mittaavista asenneväittämistä pois sellaiset osiot, joiden tulkittiin olevan ajallisesti liian tuoreita tai luonteeltaan korostuneen hetkellisiä. Toisin sanoen mittariin mukaan valituilta väittämiltä vaadittiin tiettyä pysyvyyttä niin, että nuorten voitiin olettaa muodostaneen siitä jonkinlaisen henkilökohtaisen käsityksen. Lisäksi osioilta vaadittiin suhdetta muihin muuttujiin. Toisin sanoen, muuttujia ei valittu sattumanvaraisesti. Mittariin valittujen yksittäisten asenneväittämien odotettiin muodostavan keskenään yhteydessä olevia asennekimppuja, joiden tulkitaan edustavan nuorten arvoja (van Deth & Scarbrough 1995, 42).

Faktorianalyysin tuloksena oletettiin syntyvän sellaisia arvo-orientaatioita, joita voitaisiin käyttää tarkasteltaessa arvojen yhteyttä tietoyhteiskunta-asenteisiin. Näin haluttiin selvittää miten erilaisen arvomaailman omaavat henkilöt suhtautuvat tietoyhteiskuntaan. Lisäksi haluttiin tietää millainen yhteys taustamuuttujilla on arvoihin ja tietoyhteiskunta-asenteisiin. Arvomittarissa oli yhteensä 31 väittämää.

Tietoyhteiskunta-asennemittarin muodostamisessa etukäteisoletuksena oli, että asenteet ovat arvoja nopeammin muuttuvia ja tiettyyn tilanteeseen tai ilmiöön sidottuja käyttäytymisvalmiuksia. Ne reagoivat arvoja nopeammin eri tilanteisiin ja ilmiöihin sekä muuttavat luonnettaan herkemmin. Tietoyhteiskuntamittarissa painottui internetin ja tieto- ja viestintätekniikan osuus. Tietoyhteiskuntamittarissa oli 11 osiomuuttujaa. Mittarin rakentamisessa käytettiin apuna tutkimuskirjallisuutta ja aiheesta tehtyjä selvityksiä. Koska tietoyhteiskuntakysymys on ennen kaikkea asenteisiin liittyvä kysymys, ei niitä uskottu syntyvä montaa. Ennakko-oletuksena oli, että tietoyhteiskunta on virittänyt ihmisissä ainakin kahdenlaisia näkemyksiä, joko teknologisesti-taloudellista kehitys- ja kasvu-uskoa tai kriittistä teollisen yhteiskunnan jälkeistä murrosajattelua. (Tapper 1998, 100.)

4.4. Tutkimusmenetelmät ja aineiston analyysi

Tutkimusaineiston käsittelyssä ja analysoinnissa käytettiin pääasiassa perinteiseen tilastolliseen analyysiin tarkoitettua SPSS-ohjelmaa. Aluksi pyrittiin muodostamaan yleiskuva aineistosta kuvailevien analyysien (frekvenssit, ristiintaulukointi) avulla. Tämän jälkeen tarkasteltiin yksittäisiä arvo- ja tietoyhteiskunta-asenneväittämiä perusmuuttujatasolla tunnuslukujen (keskiarvo ja keskihajonta) tasolla. Tämän jälkeen osiomuuttujilla suoritettiin pääkomponenttianalyysi, joka rotatoitiin. Rotaatiomenetelmänä käytettiin Promax-vinorotaatiota. Vinorotatoitu pääkomponenttianalyysi tulkitaan faktorianalyysiksi, jonka vuoksi sitä kutsutaan jatkossa faktorianalyysiksi.

Faktorianalyysilla tiivistettiin muuttujajoukko muutamaan keskeiseen faktoriin. Näin keskenään muita enemmän korreloivat muuttujat muodostavat kokonaisuuden. (Rummel 1970, 13; ks. myös Metsämuuronen 2005, 598.) Faktorianalyysi on kehitetty menetelmäksi useiden muuttujien samanaikaisen yhteisvaihtelun tarkastelemiseksi. Faktorianalyysin tarkoituksena on selvittää, miten muuttujien

väliset korrelaatiot kimputtuvat eli miten ne suhtautuvat toisiinsa. Muuttujat, joilla on samankaltaista vaihtelua keskenään, ryhmittyvät tiettyihin ulottuvuuksiin, faktoreihin, ja kukin niistä saa omat latauksensa faktorilla. Tarkoitus on löytää suurehkoista muuttujajoukosta piilossa olevia, latentteja muuttujia, joita ei tunneta tai joiden olemassaolo halutaan vahvistaa. Löydettäviä muuttujia ei yleensä voida suoraan havainnoida, vaan niiden olemassaolo voidaan päätellä ainoastaan havaittujen muuttujien avulla. (Nummenmaa, Konttinen, Leskinen & Kuusinen 1991; Nummenmaa 2004, 333-334.)

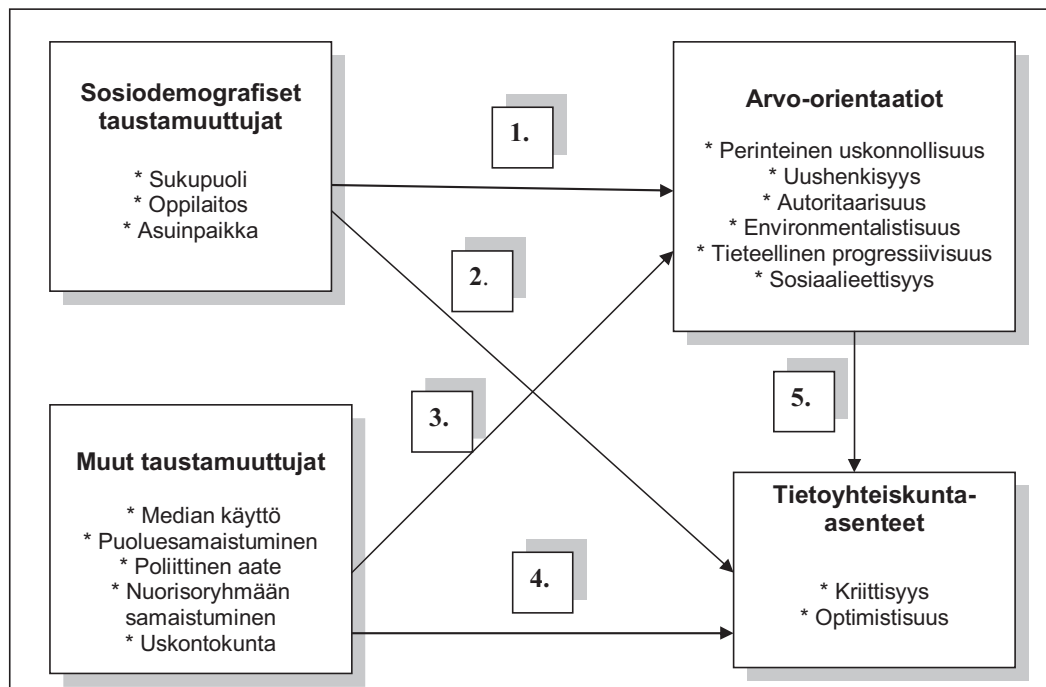
Faktorianalyysin ekstraktointimenetelmänä käytettiin pääkomponenttianalyysia ja rotaatiomenetelmänä Promax-vinorotaatiota. Vinorotatointi sallii muodostuneiden faktorien välisen korreloinnin. Analyysin edellytykset tutkittiin Bartlettin sväärisyydestin ja Kaiser-Meyer-Olkinin (KMO) näytteen riittävyystestin avulla. Faktorien määrän tutkimisessa käytettiin edellä mainittujen analyysikriteerien lisäksi myös Cattellin Scree-testiä sekä ominaisarvojen ja kommunaliteettien tarkastelua. (Metsämuuronen 2005, 604; Stevens 1996, 366-367.) Edellytykset faktorianalyysille olivat kunnossa.

Faktorianalyysi suoritettiin lopulta kuuden faktorin ratkaisuna. Toteutuneen faktorimallin ulkopuolelle jätettiin kaksi yksittäistä muuttujaa niiden saaman alhaisen kommunaliteetin tähden. Kaikkien kuuden faktorin ominaisuusarvo ylitti tason 1,0 ja faktorilatauksetkin todettiin riittävän korkeiksi. Valittua faktorimallia tuki myös tulkinnallisuus. Tietoyhteiskunta-asenteiden kohdalla toteutui kahden faktorin ratkaisu. Myös tietoyhteiskunta-asenteiden kohdalla edellytykset faktorianalyysille olivat kunnossa. Sen ominaisarvot ja faktorilataukset olivat riittävän korkeat ja tulkittavuus hyvä.

Faktorien kärkimuuttujista muodostettiin keskiarvomuuttujia. Näin saatiin summamuuttujat vastaamaan alkuperäistä Likert-asteikkoa, joka vaihteli välillä 1-5. Keskiarvomuuttujien ja taustamuuttujien yhteyksiä tutkittiin ensin yksittäisten taustamuuttujien osalta yksisuuntaisen varianssianalyysin (ANOVA) avulla ja kaikkien taustamuuttujien osalta monisuuntaisen varianssianalyysin (yleinen lineaarinen malli) avulla. Monisuuntaisessa varianssianalyysissä tarkastellaan kahden tai useamman yhtäaikaisen ryhmittelevän muuttujan vaikutusta yhteen selitettävään muuttujaan. Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin ainoastaan muuttujien omavaikutuksia. (Metsämuuronen 2005, 725-746.)

Perinteisten tilastollisten analyysien lisäksi käytettiin arvojen ja tietoyhteiskunta-asetteiden riippuvuussuhteen selvittämiseen todennäköisyyksien tarkasteluun pohjautuvaa bayesilaista riippuvuusmallintamista (BDM = Bayesian Dependence Modeling), jota voidaan pitää perinteisille tilastomenetelmille vaihtoehtoisena lähestymistapana. Bayesilainen mallintaminen on vapaa monista tilastollisille menetelmille asetetuista lähtöoletuksista, kuten oletus aineiston normaaliudesta tai datan koko. (Nokelainen & Tirri 2004, 141-143.) Analyysin perusteella voidaan rakentaa bayesilainen verkosto (Bayesian Network). Verkoston avulla voidaan tarkastella muuttujien välisiä riippuvuuksia visuaalisena representaationa ja saada todennäköisyysluku jokaiselle riippuvuudelle. (emt. 2004, 149.) Bayesilaiseen mallintamiseen käytettiin ilmaista verkkopohjaista analyysivälinettä, B-Course-ohjelmaa, joka on saatavissa osoitteessa <http://b-course.hiit.fi>.

Keskiarvomuuttujien sisäistä homogeenisuutta (reliabeliutta) tarkasteltiin Gronbachin alfa-kertoimen avulla. Alfa-kerroin kertoo keskiarvomuuttujan (faktorin) tilastollisen sisäisen konsistenssin tason. Se tosin kertoo vain reliabiliteetin alatason. Gronbachin alfa on edelleen laajalti käytetty keino reliabiliteetin mittaamiseen, vaikka sen käyttöön on todettu liittyvän erinäisiä ongelmia. (Vehkalahti 2000, 83-85.)

KUVIO 3. Tutkimusasetelma aineiston analyysin näkökulmasta tarkasteltuna

Tutkimusasetelmassa (ks. kuvio 3 ja taulukko 8) kuvataan nuoliviivoilla arvo-orientaatioiden, tietoyhteiskunta-asenteiden ja taustamuuttujien välisiä tilastollisia tarkasteluja. Nuoliviiva 1 kuvaa tarkasteluja sosiodemografisten taustamuuttujien ja arvo-orientaatioiden välillä. Nuoliviiva 2 kuvaa tarkasteluja sosiodemografisten taustamuuttujien ja tietoyhteiskunta-asenteiden välillä. Nuoliviiva 3 kuvaa tarkasteluja muiden taustamuuttujien ja arvo-orientaatioiden välillä ja nuoliviiva 4 muiden taustamuuttujien ja tietoyhteiskunta-asenteiden välillä. Nuoliviiva 5 kuvaa tarkasteluja arvo-orientaatioiden ja tietoyhteiskunta-asenteiden välillä. Kohtien 1-4 kohdalla aineiston analyysimenetelminä käytettiin korrelaatioanalyysia, yksisuuntaista varianssianalyysia, ja yleistä lineaarista mallia. Kohdassa 5 tutkimusmenetelminä käytettiin yksisuuntaisen varianssi- ja korrelaatioanalyysin lisäksi bayesilaista riippuvuusmallinnusta.

TAULUKKO 8. *Tutkimusongelmat ja käytetyt tutkimusmenetelmät*

Tutkimustehtävä	Tutkimusmenetelmät
Millaisia arvoja nuorilla on?	<ul style="list-style-type: none"> - frekvenssit, ristiintaulukointi - keskiarvo ja –hajonta - korrelaatioanalyysi (tulomomenttikerroin) - faktorianalyysi (PCA) - varianssianalyysi (ANOVA, yleinen lineaarinen malli)
Millaisia tietoyhteiskunta-asenteita nuorilla on?	<ul style="list-style-type: none"> - frekvenssit, ristiintaulukointi - keskiarvot ja –hajonnat - korrelaatioanalyysi (tulomomenttikerroin) - faktorianalyysi (PCA) - varianssianalyysi (ANOVA, yleinen lineaarinen malli)
Millainen yhteys nuorten arvoilla on heidän tietoyhteiskunta-asenteisiinsa?	<ul style="list-style-type: none"> - korrelaatioanalyysi (tulomomenttikerroin) - varianssianalyysi (ANOVA, yleinen lineaarinen malli) - bayesilainen riippuvuusuhdemalli (BDM)

II Tutkimuksen empiiriset tulokset

5. Nuorten arvot

Tutkimuksessa selvitettiin nuorten arvoja esittämällä heille asenneväittämiä. Yksittäisten asenneväittämien oletettiin muodostavan yksittäiset asenteet ylittäviä, useiden keskenään korreloivien asenteiden muodostamia asennekimppuja. Näitä asennekimppuja kutsutaan tutkimuksessa arvo-orientaatioiksi (van Deth & Scarbrough 1995).

5.1. Nuorten arvot ja asenteet perusmuuttujatasolla

Nuorten arvot operationalisoitiin teorian pohjalta viisiportaisiksi Likert–asteikollisiksi asenneväittäviksi (1 = täysin eri mieltä, 2 = jokseenkin eri mieltä, 3 = ei samaa mieltä eikä eri mieltä, 4 = jokseenkin samaa mieltä ja 5 = täysin samaa mieltä). Nuorten arvioimia asenneväittämiä on yhteensä 31. Faktorianalyysiin näistä otettiin mukaan 29. Pois jätettiin kaksi väittämää niiden alhaisen kommunaliteetin vuoksi (ks. Nummenmaa 2004, 339). Väittämien keskiarvoista 20 arvioitiin asteikon myönteiselle puolelle (keskiarvo yli 3) ja 11 asteikon kielteiselle puolelle (keskiarvo alle 3).

TAULUKKO 9. Korkeimman keskiarvon saaneet osiomuuttujat ja niiden keskihajonnat

Perusmuuttuja	Ka	Kh
<i>Ihmisen tulisi elämässään hankkia mahdollisimman paljon kokemuksia</i>	4.38	0.81
<i>Vaarallisten rikollisten saamia rangaistuksia tulisi tiukentaa tuntuvasti</i>	4.29	0.94
<i>Vapaa-ajan harrastukset tekevät elämästäni mielenkiintoisen</i>	4.26	0.83
<i>Jokaisen tulisi aina pyrkiä auttamaan kärsiviä ja hädässä olevia ihmisiä</i>	4.16	0.86
<i>Ihmislaji on kehittynyt vähitellen alkeellisimmista olomuodoista nykyiseen olomuotoonsa</i>	4.11	1.03
<i>Aikuisen työkykyisen ihmisen tulisi elättää itsensä omalla työllään eikä tukeutua avustuksiin</i>	4.07	0.98
<i>Pyrin toimimaan joka tilanteessa niin oikein kuin mahdollista</i>	4.05	0.84

Korkeimman keskiarvon asenteista sai väittämä ”Ihmisen tulisi hankkia elämässään mahdollisimman paljon kokemuksia” (ka = 4.38; kh = 0.81). Väittämä antaa viitteen siihen suuntaan, että nuoret pitävät arvossa kokemusta erilaisista asioista. Osittain voi olla kysymys yhteiskunnan sanotusta siirtymisestä elämyseskeisempään suuntaan (Hautamäki 1996, 36–37). Kokemusten ja elämysten hankkimisen suuri merkitys nuorille voi osaltaan viitata elämyseskeisempään suuntaan siirtymistä. Maailman koetaan avautuvan kokemusten ja elämysten kautta. Kokemuksissa tunteilla on merkittävä osa. Tunteiden merkitys on jatkuvasti kasvanut länsimaissa, päinvastoin kun modernin lupaus rationaalisuuden leviämisestä olisi antanut olettaa (Jallinoja 1997). Kokemusten merkityksen kasvua selittävät monet tekijät. Yhteiskunta on kaiken kaikkiaan kaupallistunut ja viihteellistymisen. Markkinat ohjailevat ihmisten päätöksiä. Yksilöstä on tullut pelkkä kuluttaja, markkinoiden inhimillinen kohde. (Touraine 1995, 251.) Ihmiset kuluttavat enemmän, panostavat enemmän vapaa-aikaansa ja viettävät yhä enemmän aikaa medioiden parissa. Ajalle tyypillisenä piirteenä on nähty elämänlaadun ja yksilöllisten valintojen korostuminen (Inglehart 1990).

Kokemushakuisuus tulee kuitenkin erottaa pelkästä hedonistisesta mielihyvän etsimisestä, kuten väittämän ”Haluan tehdä elämässäni vain sellaisia asioita, jotka tuottavat minulle mielihyvää” (ka = 3.16; kh = 1.24) suhteellisen alhainen keskiarvo osoittaa. Vaikka nuoret ovat elämyshakuisia, he eivät ole pelkkiä nautinnon etsijöitä. Keskihajonta osoittaa nuorten mielipiteiden jakautuneen voimakkaasti. Nuorten joukossa on sekä hedonistisesti suuntautuvia että täysin päinvastoin ajattelevia.

Kokemusten, elämysten ja tunteiden merkityksen kasvu liittyy laajempaan arvojen ja elämäntapojen yksilöllistymiseen sekä vapaa-ajan lisääntymiseen (Helkama 1997, 243-245; Helve 1996, 172; Lagrée 1996, 168). Vapaa-ajan harrastusten merkitys nuorten elämässä on korostunut. Väittämän ”Vapaa-ajan harrastukset tekevät elämästäni mielenkiintoisen” (ka = 4.26; kh = 0.83) samaa keskiarvo osoittaa tämän selvästi. Vapaa-ajan harrastuksilla on keskeinen elämän sisältöä ja kokemuksia tuottava merkitys. Samalla ne kuitenkin vaativat säännönmukaisuutta ja itsekuria sekä tarjoavat kokemuksen elämän- tai ruumiinhallinnasta.

Yhteiskunnan yleisen yksilöllistymisen voisi olettaa näkyvän myös nuorten yhteiskunnallisissa asenteissa esimerkiksi hyvinvointivaltion kritiikkinä. Näin ei

kuitenkaan ole. Yksilöllisyyden korostaminen ja hyvinvointivaltion kannattaminen eivät ole toisensa poissulkevia käsitteitä nuorten ajattelussa. Nuoret arvostavat sekä yksilön vapautta että hyvinvointiyhteiskunnan turvarakenteita. Niillä on oma merkityksensä ja toiminta-alueensa nuorten elämäntodellisuudessa. Yksilöllisyys rajautuu koskemaan nuorten henkilökohtaista elämää: elämäntapaa, kuluttamista ja vapaa-aikaa. Hyvinvointivaltion ajatellaan muodostavan eräänlaisen koekentän yksilöllisyyden testaamiselle ja kokeilulle (Beck 1994, 16). Asetettaessa vastakkain yksilöllisyyden toteuttaminen ja holhousvaltio, nuoret kallistuvat jonkin verran enemmän yksilöllisyyden suuntaan (ka = 3.39; kh = 0.82). Korkeahko keskihajonta tosin viittaa siihen, ettei asiasta ole yksimielisyyttä. Yksilöllisyyden painottamisesta huolimatta nuoret odottavat valtion ottavan aktiivisen toimijan roolin yhteiskunnallista eriarvoistumista vastaan. Viimeaikaisen yhteiskunnallisen keskustelun keskiössä on ollut ennen muuta kysymys hyvinvointipalvelujen turvaamisesta. Valtion odotetaan puuttuvan esimerkiksi tuloerojen kasvuun. Väittämä ”Valtion tulisi estää kansalaisten jakautuminen rikkaisiin ja köyhiin” (ka = 3.81; kh = 1.15) saa kannatusta nuorten keskuudessa. Tosin korkea keskihajonta osoittaa, että mielipiteet jakautuvat voimakkaasti. Vaikka nuoret kannattavat yksilöllisyyttä, se ei estä heitä kannattamasta voimakasta taloudellista ja sosiaalista tasa-arvoa puolustavaa valtiollista toimijaa.

Suomessa pidetään tärkeinä tasa-arvon ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden periaatteita. Nämä Sosiaalieettiset ja altruistiset arvot tulevat esille suomalaisnuorten suhtautumisessa yhteiskunnan heikompiosaisiin. Nuorille nämä arvot välittyvät osana sitä sosialisatioprosessia, joka alkaa päiväkodista ja ulottuu aina yliopistoon saakka. Myös kirkon työn vaikutus näkyy näissä arvoissa. Kirkon ja kristinuskon merkitys suomalaisten arvomaailmaan on sen nykyistä asemaa paljon merkittävämpi. Nuoret haluavat - ainakin mielipiteiden tasolla - auttaa heikompiosaisia ja noudattaa elämässään korkeita eettisiä periaatteita. (Yeung 2004; Tirri 2006.) Väittämien ”Jokaisen tulisi aina pyrkiä auttamaan kärsiviä ja hädässä olevia ihmisiä” (ka = 4.16; kh = 0.86) ja ”Pyrin toimimaan joka tilanteessa niin oikein kuin mahdollista” (ka = 4.05; kh = 0.84) korkeahkot keskiarvot osoittavat tämän selvästi. Väittämien keskihajonta osoittaa kuitenkin, että myös eriäviä mielipiteitä löytyy.

Nuorten kiinnostuksen perinteiseen puoluepolitiikkaan on tutkimuksissa todettu alentuneen merkittävästi viimeisinä vuosikymmeninä (Hellsten & Martikainen 2001;

Helve 1993, 116). Poliittisen osallistumisen on todettu siirtyneen perinteisestä puoluepolitiikasta kulutustottumusten ja jokapäiväisten valintojen suuntaan, siitä on tullut elämänpolitiikkaa (Giddens 1991). Poliitiikan ja etiikan sanotaan yksilöllistyneen. Enemmistö nuorista uskoo kansalaisten demokraattisiin vaikutusmahdollisuuksiin, joskaan tämä usko ei ole itsestään selvää. Väittämän ”Kansalaisten mielipiteillä ei ole mielestäni mitään vaikutusta siihen, millaisia poliittisia päätöksiä yhteiskunnassa tehdään” (ka = 2.67; kh = 1.19) keskiarvo osoittaa tämän. Osa nuorista haluaa edelleenkin vaikuttaa, mutta eivät välttämättä koe poliittisia puolueita ja poliitikkoja päteväksi kanavaksi vaikuttaa (Helve 1993; Inglehart 1997). Tämän tutkimuksen nuorista vähän yli puolet tiesi, mitä puoluetta äänestäisi, jos vaalit järjestettäisiin nyt. Lisäksi reilu neljännes sanoi äänestävänsä, mutta ei osannut sanoa mitä puoluetta äänestäisi. Epävarmojen äänestäjien keskuudessa valinta tapahtuu henkilön - ei niinkään puolueen - perusteella.

Kiinnostus yhteiskunnallisia asioita kohtaan on selvästi nähtävissä nuorten asenteissa. Yhteiskunnan lisääntynyt turvattomuus näkyy nuorten asenteissa. Elämme kasvavien riskien yhteiskunnassa, jossa yhteiskunnan ennustettavuus on vähenemässä (Beck 1992). Tämä ennustettavuuden häviäminen liittyy myös pelkoon kansainvälisen rikollisuuden kasvusta. Pelko heijastuu myös nuorten asenteisiin, joiden on todettu koventuneen (Hellsten & Martikainen 2001, 91). Tällaisen asenneilmaston ovat monet eurooppalaiset oikeistopopulistit kääntäneet suoraan puolueidensa kannatukseksi. Suomessa sen sijaan ei oikeistopopulismi tai äärioikeisto ole toistaiseksi saanut laajempaa kannatusta. Nuoret ovat huolestuneita rikollisuuden kasvusta ja väkivaltatekojen raastumisesta yhteiskunnassa. Tämä huoli liittyy olennaisesti huoleen yleisen lain ja järjestyksen säilymisestä yhteiskunnassa. Väittäjä ”Vaarallisten rikollisten saamia rangaistuksia tulisi tiukentaa tuntuvasti” (ka = 4.29; kh = 0.94) osoittaa nuorten olevan valmiita tiukentamaan rangaistuksia. Korkea keskihajonta osoittaa, että täyttä yksimielisyyttä asiasta ei ole.

Yhteiskunnassa on nähtävissä myös ulkomaalaisvastaisten asenteiden nousu. Nuorten suhtautuminen ulkomaalaisiin ja pakolaisiin on kriittistä. Muissa maissa ulkomaalaisvastaisuuden kasvua on perusteltu ulkomaalaisperäisen väestön voimakkaalla suhteellisella kasvulla. Suomeenkin on viimeisen vuosikymmenen aikana muuttanut paljon ulkomaalaisia, vaikka Euroopan mittakaavassa ulkomaalaisten osuus väestöstä on edelleen suhteellisen pieni.

Ulkomaalaisvastaisuuden taustalla voi olla rasismia tai kansallismielisyyttä samoin kuin hyvinvointisovinismia, jossa vähenevät hyvinvointipalvelut halutaan turvata ensisijaisesti omalle kansanryhmälle (Kitschelt 1995). Väittämä ”Suomen tulisi olla tiukkana ottaessaan vastaan ulkomaalaisia, koska siitä seuraa monia ongelmia” (ka = 3.45; kh = 1.27) osoittaa, että nuorten keskuudessa esiintyy ulkomaalaisvastaisuutta tai rasismia. Korkeaksi nouseva keskihajonta osoittaa, että ulkomaalaiskysymys jakaa mielipiteitä voimakkaasti. Suhtautuminen Suomessa asuviin etnisiin ja uskonnollisiin vähemmistöihin on sen sijaan hiukan myönteisempää. Tätä kuvaa väittämä ”Suomalaisten tulisi oppia tuntemaan paremmin täällä asuvia vähemmistöjä kuten somaleja” (ka = 3.29; kh = 1.31). Tässäkin näkyy erittäin korkeaksi muodostunut keskihajonta. Nuorten keskuudessa kysymys monikulttuurisuudesta näyttää jakavan mielipiteitä voimakkaasti. Tämä jakautuminen pätee myös homoseksuaalien oikeuteen adoptoida lapsia. Vaikka homoseksuaalien oikeuksia on viime vuosina parannettu lainsäädännön avulla, näyttää perinteinen perhekäsitys elävän vahvana. Perinteisen perhekäsityksen kannattaminen koskee nuorten käsityksiä siitä, millaisessa perheessä lapsia tulisi kasvattaa. Nuoret eivät kannata homoseksuaalien oikeutta lasten adoptointiin (ka = 2.43; kh = 1.10).

Ihmisten on sanottu menettäneen luottamuksensa suuria uskonnollisia ja ideologisia kertomuksia kohtaan. Tämä on merkinnyt modernin luonnontieteen ja rationalismin kyseenalaistamista sekä lisääntyvää erilaisuuden hyväksyntää. (Inglehart 1997, 20-22.) Suuret kertomukset ovat vaihtuneet pienempiin minän projekteihin ja oman identiteetin rakentamiseen (Giddens 1991; Hautamäki 1996). Perinteisen yhteiskunnan uskontoon pohjautuvien auktoriteettien sekä modernin yhteiskunnan tieteeseen ja teknologiaan pohjautuvien auktoriteettien merkitys on vähentynyt. Väittämän ”Uskon, että tieteiden avulla pystytään ratkaisemaan useimmat tänä päivänä esiintyvät ongelmat” (ka = 3.58; kh = 1.01) saama keskiarvo osoittaa, että nuorten luottamus tieteeseen on selvää, mutta ei itsestään selvää. Tähän viittaa korkea keskihajonta. Tieteiden sisäisten ongelmien ja eri tutkimusalojen käsitysten pirstoutuneisuus ei voi olla vaikuttamatta nuorten käsityksiin. Enää ei voidakaan puhua tieteestä yhtenä loogisena järjestelmänä, joka edustaisi yhtenäistä tieteellistä maailmankuvaa (Helve 1997, 173-176). Väittämä ”Ihmislaji on kehittynyt vähitellen alkeellisimmista olomuodoista nykyiseen olomuotoonsa” (ka = 4.11; kh = 1.03) osoittaa nuorten uskovan vahvasti kehitysoppiin. Kehitysopilla on suuri merkitys

nuorten maailmankuvan ontologisissa rakenteissa. Korkeaksi noussut keskihajonta viittaa kuitenkin siihen, että evoluution asema ei ole itsestään selvä. Väittämän ”Luotettavan tiedon lisääntyessä ihmiskunta oppii elämään paremmin maapallolla” (ka = 3.29; kh = 1.04) keskiarvo osoittaa, ettei usko edistykseen ole enää itsestään selvää. Edistys on yksi valistuksen projektin ja koko modernin aikakauden keskeisiä tunnuspiirteitä. Länsimaisella edistysuskolla ei ole enää suurta merkitystä nuorten maailmankuvassa. Pettymys tieteeseen ja edistykseen pohjautuu Fukuyaman (1992, 13, 33) ja Giddensin (1994, 87, 88) mukaan esimerkiksi 1900-luvun alkupuolen kahteen maailmansotaan, totalitaaristen ideologioiden nousuun sekä tieteen kääntymiseen ydinaseiden ja ympäristötuhojen tuottajana ihmistä vastaan. Nämä tapahtumat ovat Fukuyaman mukaan asettaneet väitteet tieteeseen ja tekniikkaan pohjautuvasta edistyksestä kyseenalaisiksi. Tekniikan kehitys ei näytä suoranaisesti lisäävän moraalista edistystä. Paremminkin tekniikan kyky parantaa ihmisten elämää on riippuvainen ihmisessä tapahtuvasta moraalista edistymisestä.

Inglehartin (1997, 2000) mukaan viime vuosikymmeninä kehittyneissä teollisuusmaissa on tapahtunut siirtymä jälkimoderneihin arvoihin. Jälkimodernit arvot ovat nousseet perinteisten materialististen, turvallisuutta ja taloudellista kasvua korostavien, arvojen rinnalle. Jälkimodernit arvot – jälkimaterialistiset arvot sen osana - ovat yleistyneet erityisesti nuorempien ikäluokkien keskuudessa. Yhtenä osana tätä kehitystä on ollut ympäristöliikkeiden ja ekologisen tietoisuuden kasvu niissä yhteiskunnissa, joissa niille on annettu tilaa. Tähän liittyy erityisesti vihreän liikkeen ilmestyminen läntisten demokratioiden poliittiselle kartalle.

Jälkimodernien arvojen nousu näkyy muutoksina nuorten maailmankuvissa ja arvoissa. Ekologisen tai vihreän maailmankuvan on todettu nousseen vaihtoehtoiseksi maailmankuvan jäsentämistavaksi perinteisempien maailmankuvien rinnalle. Helve (1997, 155) näkee vihreän ideologian kiinnostavan erityisesti naisia ja nuoria. Vihreä ideologia nähdään vaihtoehtona uskonnollisiin ja poliittisiin auktoriteetteihin perustuville opeille. Enemmistön maailmankuva ei kuitenkaan ole jälkimaterialistinen tai ekologinen. Luonnon hyväksikäyttöä taloudellisen kasvun välineenä vastustetaan selvästi (ka = 3.88; kh = 0.97). Korkea keskihajonta osoittaa kuitenkin, että löytyy myös niitä, jotka ovat valmiita sallimaan luonnon hyväksikäytön talouskasvun välineenä. Nuoret eivät sen sijaan ole valmiita luopumaan saavutetusta taloudellisesta hyvinvoinnista, vaikka sillä voitaisiin estää luonnon ja ympäristön

saastuminen (ka = 2.91; kh = 1.06). Nuorten ympäristösuhde näkyy erityisesti suhteessa ydinvoimaan. Lisäydinvoima ei saa nuorten keskuudessa kannatusta. Väittämän ”Suomeen ei tulisi rakentaa viidettä ydinvoimalaa” (ka = 3.56; kh = 1.24) saama keskiarvo osoittaa, että osa nuorista on ydinvoimakielteisiä, mutta eivät kaikki. Osa nuorista olisi valmiita lisäämään ydinvoimaa. Jos nuoret olisivat saaneet päättää viidennen ydinvoimalan rakentamisesta, Suomeen ei koskaan olisi alettu rakentaa uutta ydinvoimalaa. Eläinten oikeuksien parantamista nuoret eivät koe merkityksellisenä asiana. Eläimille samoja oikeuksia kuin ihmisille haluaa vain pieni vähemmistö (ka = 2.62; kh = 1.28). Tosin korkea hajonta osoittaa osan nuorista olevan voimakkaasti samaa mieltä esitetyn väittämän kanssa. Pitkälle samankaltainen näkemys vallitsee myös kasvissyönnin suhteen. Kasvisyöntiä piti järkevimpänä ruokailutottumuksena vain pieni vähemmistö (ka = 2.12; kh = 1.10), mutta samalla osa nuorista pitää kasvissyöntiä tärkeänä. Vihreän maailmankuvan voidaan nähdä liittyvän ihmisen ja luonnon suhteen uudelleen määrittelemiseen (Helve 1997, 154). Siinä ihminen ja eläin nähdään tasa-arvoisina toimijoina. Eläinten oikeuksien puolesta ollaan valmiita myös toimimaan sekä politiikan että elämänpolitiikan (esim. kasvissyönti) kautta.

Vaikka perinteisten arvojen on yleisesti ottaen väitetty viime vuosikymmeninä menettäneen merkitystään (van Deth 1995, 2), näyttää traditioalisuus säilyttäneen asemansa suomalaisnuorten keskuudessa. Toisaalta nuorten arvot ovat samanaikaisesti myös moderneja. Tämä vastaa hyvin käsitystä ihmisten arvojen sekoittuneesta luonteesta. (Jallinoja 1991, 227.) Traditioalisuus nuorten arvoissa näkyy esimerkiksi suhtautumisessa työhön, avioliittoon sekä keskeisiin kansallisiin symboleihin. Suhtautuminen työhön osoittaa nuorten arvostavan periaatetta itsensä elättämisestä omalla työllä. Väittämän ”Aikuisen työkykyisen ihmisen tulisi elättää itsensä omalla työllään eikä tukeutua avustuksiin” (ka = 4.07; kh = 0.98) kanssa ollaan voimakkaasti samaa mieltä. Tosin korkea hajonta viittaa mielipiteiden jakautumiseen. Nuoret pitävät työtä edelleen tärkeänä arvona, korkeasta nuorisotyöttömyydestä huolimatta. Protestanttinen työetiikka elää edelleen suomalaisnuorten perusmentaliteetissa, vaikka suhdetta työhön ei enää hahmotettaisikaan enää yleisellä tasolla uskonnollisesta näkökulmasta (Wilska 2006, 120). Tosin erilaisiakin näkemyksiä asiasta on olemassa (Norris & Inglehart 2004). Myös perinteisten arvojen kannattaminen on edelleen voimakasta. Maailmankuvan

rakentamisen aineksia etsittäessä suunnataan edelleen traditionaaliseen maailmankuvaan (Inglehart 1997, 75-77). Nuoret kokevat kodin, uskonnon ja isänmaan merkittäväksi arvoksi (ka = 3.91; kh = 1.10). Korkea keskihajonta viittaa kuitenkin siihen, että mielipiteet jakautuvat. Perusarvoihin voidaan lukea myös elinikäisen avioliiton ihanne. Väittämä ”Avioliiton tulee olla elinikäinen” (ka = 3.76; kh = 1.23) osoittaa nuorten enemmistön pitävän elinikäistä avioliittoa edelleen arvossa. Perinteiden arvostus voi heijastaa riskiyhteiskunnassa turvallisuuden ja pysyvyyden kaipuuta. Näin kyse ei välttämättä ole aidosta traditionaalisuudesta, vaan pikemminkin itsensä toteuttamisesta valintojen kautta. Näin traditionaalisuus nähdään yhtenä mahdollisuutena monien muiden joukossa. Itsensä toteuttaja eroaa aidosti traditionaalisesta ihmisestä siinä, että hän ei koskaan sitoudu tekemäänsä ratkaisuun loppuiäkseen. (Jallinoja 1991, 77.) Valintojen tekeminen ei nyky maailmassa ole ainoastaan mahdollisuus, vaan myös pakko (Giddens 1994, 75-76). Lisääntynyt yksilöllisyyden korostuminen saattaa vaikuttaa toisaalta myös yhteisöllisyyden kaipuun lisääntymiseen. Tällöin suuntaudutaan perinteisiin arvoihin, joiden koetaan liittävän kannattajansa osaksi historiallista jatkumoa. Näin on ainakin tunteen tasolla. Ei ole nimittäin mitään suoraa näyttöä siitä, että perinteiset arvot näkyisivät erityisen selvästi nuorten elämäntavassa. Nuorilla voikin olla samanaikaisesti monenlaisia arvoja ja asenteita. Arvot ja asenteet voivat olla päällekkäisiä ja jopa ristiriidassa keskenään. Tämä ristiriita tulee esille esimerkiksi ambivalenssina jälkitraditionaalisen yksilöllisyyden ja perinteisen yhteisöllisyyden välillä. Kyse ei välttämättä ole arvoristiriidasta vaan pikemminkin elämän tilanteesta, jossa nuori on vasta rakentamassa maailmankuvaansa, eikä ole vielä ankkuroinut katsantokantaansa mihinkään ideologiaan tai uskontoon.

Maallistumisen on sanottu jatkuvan edelleen yleisenä trendinä. Vaihtelua ja muutoksia puoleen ja toiseen on löydettävissä, mutta yleisen trendin on sanottu merkitsevän - erityisesti institutionaaliselle - uskonnolle yhä heikentyvää asemaa. Sen merkitys on jatkuvasti vähenemässä useimmissa kehittyneissä maissa, samalla kun sen merkitys kehitysmaissa ja joissakin kehittyneissä maissa on lisääntymässä. (Norris & Inglehart 2004, 26). Sekularisaation on nähty etenevän pääasiassa läntisessä Euroopassa, mutta aivan viime aikoina on saatu viitteitä siitä, ettei edes Eurooppa noudata sekularisaation trendiä (Ketola 2006, 305). Sekularisaation lähtölaukauksena on protestanttisissa maissa nähty uskonpuhdistus. Se erotti pyhän

ja maallisen toisistaan ja ja muutti yhteisöllisen uskon yksilölliseksi valinnaksi. (Bruce 1996, 9, 22 ja 2002; 10-12.) Vaikka Suomessakin kirkosta edelleen erotaan ahkerasti ja kirkossa käynti sekä rukoileminen ovat vähentyneet, näyttää siltä, että suomalaisten nuorten uskonnollisuus olisi viime aikoina kääntynyt jopa nousuun. (Wilska 2006, 6.) Suomalaisten uskonnollisuus on Jumalaan ja muihin kristinuskon oppeihin uskomisen näkökulmasta melko perinteistä. Suomalaiset uskonnollisuus tästä näkökulmasta on voimakkaampaa kuin monessa eurooppalaisessa maassa tai Pohjoismaissa. (Niemelä 2003, 163.)

Vaikka suomalaisnuorten uskonnollisuudessa ja henkisyudessa on tapahtunut kasvua, on kirkon vaikutus ihmisten elämään ja maailmankuvaan jatkuvasti vähentynyt. Ennen kaikkea kirkon ja kristinuskon vaikutusvallan menetys näkyy kollektiivisen moraalikäsitteiden rapautumisena yksilöllistymisen kautta. Tämä ei tietenkään tarkoita, että nuoret eivät pohtisi elämää tai etsisi vastauksia uskonnosta ja hengellisyydestä. Hengellinen tai henkinen etsintä ei vain enää näyttäisi kohdistuvan uskonnon perinteisiin muotoihin. (Inglehart 1997, 45.)

Ihmisten uskonnollisuus ja henkisyys on saamassa uudenlaisia muotoja. Nouseva uusi uskonnollisuus on luonteeltaan institutionaalisesti riippumatonta. Se ei ole sitoutunut mihinkään perinteiseen uskonnolliseen instituutioon. Uudessa uskonnollisuudessa korostuukin opillista relatiivisuutta, yhteisöllistä sitoutumattomuutta ja uskonnonharjoituksen yksityisyyttä. (Ketola 2006, 305.) Osana tätä laajempaa henkisyiden nousua voidaan pitää myös new age –tyyppistä uskonnollisuutta, joka tosin edustaa vain yhtä osaa koko laajasta henkisyiden ilmiöstä. (Ketola 2006, 308.) Uushenkisyys ei näytä kiinnostavan suomalaisnuoria. Nuoret eivät näytä pitävän sitä varteenotettavana vaihtoehtona, eikä se omine uskomuksineen ja käytänteineen vedä mukaansa suurta nuorten enemmistöä. Rationalismin läpitunkemassa länsimaisessa sielunmaisemassa näyttää kuitenkin olevan kysyntää uudelle uskonnolliselle lähestymistavalle, vaikka ei niinkään new ageen sitoutumiselle.

Uushenkisyys pyrkii kokonaisvaltaiseen maailmanselitykseen, jossa luonnollinen maailma yhdessä yliluonnollisen maailman kanssa muodostavat kosmoksen. Yliluonnollinen maailma nähdään todellisuuden henkisenä ulottuvuutena, jonka olemassaolon kieltämiseksi ei riitä se, ettei se ole luonteeltaan fyysistä eikä tieteellisesti todistettavissa. Kaikkien uushenkisyyteen liittyvien

väittämien keskiarvot jäivät alhaisiksi. Korkeimman keskiarvon sai väittämä ”Tähdistä ja planeettojen liikkeistä voidaan saada lisää ymmärrystä omasta elämästä” (ka = 2.29; kh = 1.15). Väittämän erittäin suuri keskihajonta kertoo, että nuorten keskuudessa on niitä, jotka vahvasti uskovat astrologiaan. Suuri enemmistö nuorista ei usko selvänäkijöiden ja meedioiden kykyyn välittää luotettavia viestejä (ka = 1.90; kh = 1.0). Korkea keskihajonta tarkoittaa, että jälleen kerran löytyy joukko nuoria, jotka uskovat selvänäkemiseen. Enemmistö nuorista ei usko kivissä ja amuleteissa olevaan parantavaan ja onnea tuottavaan energiaan (ka = 2.06; kh = 1.19). Samoin kuin muissa uushenkisyyttä mittaavissa muuttujissa, myös tässä keskihajonta on erittäin korkea ja on pieni joukko nuoria, jotka uskovat väitteeseen.

Perinteinen uskonnollisuus, jolla Suomessa tarkoitetaan kristillisyyttä, ei ole enää hallitseva tekijä ihmisten elämässä. Näin pitkään jatkunut vieraantuminen perinteisestä kristinuskosta näyttää tältä osin jatkuvan. Kristinuskon hallitseva asema koko yhteiskunnan moraalisen arvopohjan määrittäjänä on vähitellen väistynyt yksilöllisyyttä ja sitoutumattomuutta korostavassa yhteiskunnassa. Kristillinen arvomaailma - samoin kuten muutkin arvomaailmat - ovat vain tietyn sitoutuneen joukon valinta. Kristillis-traditionaalista arvomaailmaa kannatetaan enemmän maaseutumaisella alueella kuin suurissa kaupungeissa. Kristinuskon vaikutus suomalaiseen kulttuuriin on kuitenkin kiistaton. Kirkkoon kuuluu vielä yli 80 % kansasta, vaikka pääkaupunkiseudulla kirkon jäseniä on enää 70 % koko väestöstä. Yksi kristinuskon vaikutuksen vähenemistä selittävä tekijä on jälki- tai myöhäismodernien arvojen nousu läntisessä maailmassa. Voimakkaimman kannatuksen perinteistä uskonnollisuutta mittaavista asenteista saavat väittämät ”Uskon Jumalan olemassaoloon” (ka = 3.38; kh = 1.46) ja ”Raamattu pitää sisällään nykyaikaan soveltuvia totuuksia” (ka = 3.22; kh = 1.18). Väittämien ”Uskon, että Jeesus on syntien ja pahojen tekojen sovittaja” (ka = 2.84; kh = 1.47), ”Uskon, että 2000 vuotta sitten Jeesuksen ympärillä tapahtui yliluonnollisia asioita” (ka = 2.86; kh = 1.37) ja ”Uskon, että Jeesus palaa joskus takaisin maan päälle” (ka = 2.23; kh = 1.39) keskiarvo jäi alle kolmen. Kristillisyyttä mittaavien väittämien korkeat keskihajonnat osoittavat, että suhtautuminen kristinuskoon vaihtelee voimakkaasti ihmisten kesken. Perinteinen uskonnollisuus on nuorten arvomaailmaa voimakkaasti erotteleva tekijä.

5.2. Nuorten arvoja kuvaavien faktorien muodostuminen

Arvojen perusulottuvuuksien tutkimiseen käytettiin faktorianalyysiä. Faktorianalyysi suoritettiin joukolle asenneväittämiä, joiden joukossa oletettiin olevan samansuuntaisia ja keskenään korreloivia asenneväittämiä. Samansuuntaisten asenneväittämien uskottiin muodostavan asennekimppuja, jotka paljastavat piilossa olevia arvo-orientaatioita. Arvoja lähestytään tutkimuksessa arvo-orientaatioiden kautta, koska arvoja ei voida suoraan tutkia. Niistä voidaan kuitenkin saada tietoa asenteiden kautta. (van Deth & Scarbrough 1995.)

Arvojen perusulottuvuuksia arvioitiin - teoreettisten tarkastelujen pohjalta - syntyvän 6-8. Sopivaa faktorimäärää selvittäessä tutkittiin, onko ominaisarvojen suuruudessa valintakohdan läheisyydessä notkahdusta (Cattellin Scree -testi). Lisäksi tarkasteltiin kokonaisvarianssin selitysosuutta, ja ennen kaikkea mallin sisällöllistä tulkittavuutta. (Nummenmaa ym. 1997; Stevens 1996, 366-367). Faktorien sisällöllinen relevanssi on olennainen tekijä faktorien lukumäärän lopullisen määrän arvioinnissa. Mikään tunnusluku ei voi korvata ulottuvuuden tulkittavuutta. Mielekkään tulkinnan saaminen ulottuvuuksille on tutkimuksen validiteetin kannalta tärkeää.

Faktorointi toteutettiin Promax-vinorotaationa. Vinorotaatiomenetelmän katsottiin sopivan tutkimuksen luonteeseen, koska siinä faktoreiden sallitaan korreloida keskenään. Faktorien keskinäisen korrelaation salliminen on olennainen tekijä tarkasteltaessa juuri esimerkiksi asenteita. (Nummenmaa ym. 1997, 247; Leskinen & Kuusinen 1991.) Vinokulmarotaatiossa ei muuttujien ja syntyvien faktorien luonnollista yhteyttä pyritä estämään.

Faktoriratkaisuja testattiin faktoriluvuilla 4-8. Parhaaksi ratkaisuksi osoittautui kuuden faktorin ratkaisu. Analyysin tulokinnassa huomioitiin vain yli .40:n latauksen saaneet muuttujat, mutta taulukoissa on esitetty kaikki yli .30:n ylittävät muuttujat. Valitsemalla vain korkeimman latauksen saaneita muuttujia, pyritään vähentämään sattuman vaikutusta tuloksiin. Kaksi yksittäistä muuttujaa jätettiin faktorianalyysin ulkopuolelle niiden alhaisen kommunaliteetin vuoksi. Kuuden faktorin ratkaisu selitti noin 51 % muuttujien kokonaisvaihtelusta. Selitysstetta ei voida pitää korkeana. Toisaalta tutkimuksen luonne, sosiokulttuuristen ydinarvojen empiirinen tutkiminen,

ennakoi sitä, että erityisen korkeaa selitystasetta ei voida tämän tyyppisessä tutkimuksessa saavuttaakaan.

Faktorien kärkimuuttujista valittiin korkeimman faktorilatauksen saaneet ja niistä muodostettiin faktoria kuvaavia keskiarvomuuttujia. Muodostamalla faktoreista keskiarvomuuttujia, ne voitiin palauttaa jatkokäsittelyä varten alkuperäiselle Likert-asteikolliselle vaihteluvälille 1-5. Näin keskiarvomuuttujien keskiarvoja voidaan suoraan vertailla alkuperäisiin perustason muuttujiin. Muodostetut arvoulottuvuudet ovat bipolaarisia eli arvoulottuvuuden kumpikin napa muodostaa itsenäisen arvo-orientaation. Kuudesta arvoulottuvuudesta muodostui näin 12 arvo-orientaatiota. Arvoulottuvuudet nimettiin seuraavasti: perinteinen uskonnollisuus - sekulaarisuus, uushenkisyys - ei-uushenkisyys (skeptisyys), environmentalistisuus - materialistisuus, autoritaarisuus - libertaarisuus, tieteellinen progressiivisuus - ei-progressiivisuus ja sosiaalieettisyys - egoistisuus.

Keskiarvomuuttujia muodostettaessa huomioitiin sisällön lisäksi myös muuttujien väliset korrelaatiot. Sitä, miten muodostetut keskiarvomuuttujat edustavat alkuperäisiä faktoreita, tarkasteltiin summamuuttujien ja faktoripisteiden välisillä korrelaatiokertoimilla.

TAULUKKO 10. Perinteinen uskonnollisuus – sekulaarisuus arvo-orientaatioulottuvuus (F1) ja sen saamat faktori- ja sivulataukset

Perusmuuttuja	F1	F2	F3	F4	F5	F6	h^2
<i>Uskon, että Jeesus on syntieni ja pahojen tekojeni sovittaja</i>	.89						.81
<i>Uskon Jumalan olemassaoloon</i>	.87						.77
<i>Uskon, että 2000 vuotta sitten Jeesuksen ympärillä tapahtui yliluonnollisia asioita</i>	.85						.75
<i>Uskon, että Jeesus palaa joskus takaisin maan päälle</i>	.80						.67
<i>Raamattu pitää sisällään nykyaikasoveltuvia totuuksia</i>	.70						.53
<i>Kannatan sellaisia perinteisiä arvoja kuten koti, uskonto ja isänmaa</i>	.59			(.33)		(.41)	.59
<i>Avoliiton tulee olla elinikäinen</i>	.40					(.50)	.37
<i>Ihmislaji on kehittynyt vähitellen alkeellisimmista olomuodoista nykyiseen olomuotoonsa</i>	-.32				(.54)		.40
<i>Homoseksuaaleille kuuluu samat oikeudet kuin muillekin mukaan lukien adoptio-oikeus</i>	-.31	(.54)	(.30)	(-.55)			.58

Perinteisellä uskonnollisuudella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa konventionaalista kristillistä uskoa. Uskomustasolla perinteinen uskonnollisuus tarkoittaa kristillisiä opinkäsityksiä, kuten uskoa Jumalaan tai Jeesukseen syntien sovittajana. (ks. taulukko 10). Termillä perinteinen uskonnollisuus tarkoitetaan tässä yhteydessä kristinuskon historiallista valta-asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa ja kulttuurissa. Kristinuskon on eri muodoissaan vaikuttanut syvästi suomalaiseen kulttuuriseen ja sosiaaliseen elämään jo vuosisatojen ajan. Se on edustanut myös uskonnollisen elämän valtavirtaa. (Ketola 2003.) Perinteiseen uskonnollisuuteen yhteydessä on myös traditionaalinen arvomaailma. Kristillisyyden on todettu olevan yhteydessä konservatiivisiin käsityksiin monissa kysymyksissä. (Bruce 2002, 234.)

Perinteistä uskonnollisuutta ei rajattu tässä tutkimuksessa pelkästään luterilaisuuteen vaan haluttiin selvittää kaikille kristityille yhteisiä uskonnollisia käsityksiä. Uskonnollisuuden tutkimista ei myöskään haluttu rajata pelkästään uskonnon harjoittamisen rituaalisiin muotoihin, kuten siihen, kuinka usein nuoret käyvät kirkossa tai rukoilevat. Näiden sijaan haluttiin selvittää, miten nuoret suhtautuvat kristillisiin uskomuksiin. Uskonnollisuusmittariin pyrittiin valitsemaan sellaisia väittämiä, joihin pystyy vastaamaan tunnustuskunnasta riippumatta.

Faktorissa latautuneet muuttujat ovat helposti tulkittavissa perinteiseksi uskonnollisuudeksi. Kärkimuuttujina latautuivat sellaiset muuttujat kuin ”Uskon, että Jeesus on syntieni ja pahojen tekojeni sovittaja” (.89), ”Uskon Jumalan olemassaoloon” (.87) ja ”Uskon, että 2000-vuotta sitten Jeesuksen ympärillä tapahtui yliluonnollisia asioita” (.85). Näissä uskomuksissa kiteytyy kristinuskon keskeinen sisältö. Uskonnollinen arvoulottuvuus pitää sisällään lisäksi myös muuttujia, jotka voidaan yhdistää uskonnollista arvomaailmaa tukeviin perinteisiin arvo- ja moraalikäsitteisiin. Näitä ovat perinteisten arvojen kunnioittaminen (.59) ja elinikäisen avioliiton ihanne (.40). Näyttääkin siltä, että perinteisen uskonnollisen arvomaailman omaksuneet nuoret ovat usein myös arvotraditionalisteja tai -konservatiiveja. Maallistuneet nuoret ovat sen sijaan arvoliberaaleja. Arvoliberalismi on siten yhteydessä sekulaarisuuteen.

Faktorin kärkimuuttujista laskettiin keskiarvomuuuttuja. Muuttujaan laskettiin mukaan viisi lataukseltaan voimakkainta muuttujaa. Keskiarvomuuuttujaan valittujen osiomuuttujien faktorilataukset vaihtelivat välillä .70 - .89 ja kommunaliteetit välillä .53

- .81. Näitä voidaan pitää riittävän korkeina. Myös lasketun keskiarvomuuttujan ja faktoripisteiden välinen korrelaatiokerroin muodostui korkeaksi ($r = .97$). Faktori selitti muuttujien kokonaisvarianssista noin 16 %. Sitä edustavan summamuuttujan reliabiliteetti on .90, joka voidaan pitää hyvänä.

TAULUKKO 11. *Uushenkisyys - skeptisyys arvo-orientaatio-ulottuvuus (F2) ja sen saamat faktori- ja sivulataukset*

Perusmuuttuja	F1	F2	F3	F4	F5	h^2
<i>Joissakin kivissä ja amuleteissa on parantavaa ja onnea tuottavaa energiaa</i>		.77				.63
<i>Selvännäkijät ja meediat voivat välittää ihmisille luotettavia elämänohjeita</i>		.73				.59
<i>Tähdistä ja planeettojen liikkeistä voidaan saada lisää ymmärrystä omasta elämästä</i>		.70				.52
<i>Homoseksuaaleille kuuluu samat oikeudet kuin muillekin mukaan lukien adoptio-oikeus</i>	(-.31)	.54	(.30)	(-.55)		.58
<i>Eläimille kuuluu samat oikeudet kuin ihmisille</i>		.48	(.52)			.50
<i>Suomeen ei tulisi rakentaa viidettä ydinvoimalaa</i>		.38	(.52)			.38
<i>Kasvissyönti on nykyaikana perustellusti järkevin ruokailutottumus</i>		.34	(.46)			.33
<i>Aikuisen työkykyisen ihmisen tulisi elättää itsensä omalla työllään eikä tukeutua avustuksiin</i>		-.34			(.42)	.37

Toinen faktori, joka nimettiin tutkimuksessa uushenkisyydeksi, edustaa uudenlaista tapaa koota yksilöllinen henkistymis- tai kehitysohjelma lukuisista tarjolla olevista henkisistä tai hengellisistä suuntauksista. Termiä uushenkisyys käytetään vastineena englanninkieliselle termille new age. Uushenkisyys perustuu 1900-luvulla uudelleen virinneeseen kiinnostukseen idän uskontoihin, vanhoihin mysteeriuskontoihin ja länsimaiseen okkultismiin. Se on yhtäältä uudelleen tulkinta monista vanhoista uskomuksista, mutta toisaalta joukko uusia tekniikoita ja elämäntapoja. Uushenkisyyttä voidaan pitää uutena tosin vain suhteessa oman aikamme valtakulttuuriin ja länsimaisiin uskontoihin (Heino 1997, 33).

Myös uushenkisyys oli helppo tulkita. Kärkimuuttujina uushenkisessä arvo-orientaatiossa latautuvat seuraavat osiot: ”Joissakin kivissä ja amuleteissa on parantavaa ja onnea tuottavaa energiaa” (.77), ”Selvännäkijät ja meediat voivat välittää ihmisille luotettavia elämänohjeita” (.73) ja ”Tähdistä ja planeettojen liikkeistä voidaan saada lisää ymmärrystä omasta elämästä” (.70). Uushenkisten käsitysten

lisäksi faktorilla latautui käsityksiä, jotka voidaan tulkita ekologisiksi ja sosiaaliliberaaleiksi.

Keskiarvomuuttuja muodostettiin kolmesta lataukseltaan voimakkaimmasta kärkimuuttujasta. Muuttujaan valittujen osiomuuttujien faktorilataukset vaihtelivat välillä .70 - .77 ja kommunaliteetit vaihtelivat välillä .52 - .63. Faktorilatauksia ja kommunaliteetteja voidaan pitää varsin tyydyttävinä. Lasketun keskiarvomuuttujan ja alkuperäisten faktoripisteiden välinen korrelaatiokerroin on korkea ($r = .91$). Faktori selittää muuttujien kokonaisvarianssista noin 12 %. Faktorin alfa-kerroin on .73, jota voidaan pitää hyvänä.

TAULUKKO 12. *Environmentalistisuus – materialistisuus arvo-orientaatioulottuvuus (F3) ja sen saamat faktori- ja sivulataukset*

Perusmuuttuja	F1	F2	F3	F4	F6	h^2
<i>En hyväksy luonnon jatkuvaa ylikuormittamista taloudellisen hyödyn saavuttamiseksi</i>			.73			.58
<i>Saaste- ja ympäristöongelmien vähentämiseksi olen valmis tinkimään omasta elintasostani tuntuvastikin</i>			.67	(-.30)		.50
<i>Suomeen ei tulisi rakentaa viidettä ydinvoimalaa</i>		(.38)	.52			.38
<i>Eläimille kuuluu samat oikeudet kuin ihmisille</i>		(.48)	.52		(.41)	.50
<i>Kasvissyönti on nykyaikana perustellusti järkevin ruokailutottumus</i>		(.34)	.46			.33
<i>Jokaisen tulisi aina pyrkiä auttamaan kärsiviä ja hädässä olevia ihmisiä</i>			.46		(.60)	.46
<i>Suomalaisten tulisi oppia tuntemaan paremmin täällä asuvia vähemmistöjä kuten somaleja</i>			.42	(-.72)		.68
<i>Suomen tulisi olla tiukkana ottaessaan vastaan ulkomaalaisia, koska siitä seuraa monia ongelmia</i>			-.31	(.71)		.58
<i>Valtion tulisi estää kansalaisten jakautuminen rikkaisiin ja köyhiin</i>			.31		(.41)	.28
<i>Homoseksuaaleille kuuluu samat oikeudet kuin muillekin mukaan lukien adoptio-oikeus</i>	(-.31)	(.54)	.30	(-.55)		.58

Kolmas faktori nimettiin environmentalistisuudeksi. Environmentalistisuudella tarkoitetaan arvo-orientaatiota, jonka kannattajat asettavat luonnon- ja ympäristönsuojelun tärkeysjärjestyksessä korkeimmalla. Heille puhdas ja hyvinvoiva ympäristö on tärkeämpi kuin taloudellinen kasvu tai korkea elintaso. Ympäristöorientoituneet nuoret vastustavat myös ydinvoimaa ja pitävät arvossa

kasvissyöntiä. Heidän arvonsa ovat yhteneväiset vihreän liikkeen kanssa. Martikaisen ja Hellstenin (2001) mukaan vihreän liikkeen ideologia edustaa politiikan libertaarista uusvasemmistoa, joksi luetaan usean Euroopan maan poliittisessa kartassa vihreät. (ks. myös Martikainen & Pekonen 1996). Environmentalistisuus -materialistisuus dimensio muodostaa keskeisen uuden politiikan ulottuvuuden. Arvoulottuvuuden toinen ääripää on materialistisuus, joka ympäristökysymysten sijaan korostaa taloudellista kasvua ja saavutetun elintason säilyttämistä sekä lisäydinvoiman rakentamista.

Kärkimuuttujina arvo-orientaatiossa latautuvat sellaiset väittämät kuten ”En hyväksy luonnon jatkuvaa ylikuormittamista taloudellisen hyödyn saavuttamiseksi” (.73), ”Saaste- ja ympäristöongelmien vähentämiseksi olen valmis tinkimään omasta elintasostani tuntuvastikin” (.67) ja ”Suomeen ei tulisi rakentaa viidettä ydinvoimalaa” (.52). Kärkimuuttujat edustavat yksiselitteisesti luonto- ja ympäristö arvoja. Keskiarvomuuttujaan laskettiin mukaan viisi lataukseltaan voimakkainta muuttujaa. Laskettuun keskiarvomuuttujaan mukaan otettujen osiomuuttujien faktorilataukset vaihtelivat välillä .46 - .73 ja kommunaliteetit välillä .33 - .58. Luodun keskiarvomuuttujan ja alkuperäisten faktoripisteiden välinen korrelaatiokerroin muodostui korkeaksi ($r = .89$). Faktori selittää muuttujien kokonaisvarianssista noin 7 %. Faktorin reliabiliteetti on .64, jota voidaan pitää hyvänä.

TAULUKKO 13. *Autoritaarisuus – libertaarisuus arvo-orientaatioulottuvuus (F4) ja sen saamat faktori- ja sivulataukset*

<i>Perusmuuttuja</i>	<i>F1</i>	<i>F2</i>	<i>F3</i>	<i>F4</i>	<i>F5</i>	<i>F6</i>	<i>h²</i>
<i>Suomalaisten tulisi oppia tuntemaan paremmin täällä asuvia vähemmistöjä kuten somaleja</i>			(.42)	-.72			.67
<i>Suomen tulisi olla tiukkana ottaessaan vastaan ulkomaalaisia, koska siitä seuraa monia ongelmia</i>			(-.31)	.71			.56
<i>Homoseksuaaleille kuuluu samat oikeudet kuin muillekin mukaan lukien adoptio-oikeus</i>	(-.31)	(.54)	(.30)	-.55			.47
<i>Kansalaisten mielipiteillä ei ole mielestäni mitään vaikutusta siihen, millaisia poliittisia päätöksiä yhteiskunnassa tehdään</i>		(.34)		.45			.48
<i>Vaarallisten rikollisten saamia rangaistuksia tulisi tiukentaa tuntuvasti</i>				.44	(.42)		.55
<i>Kannatan sellaisia perinteisiä arvoja kuten koti, uskonto ja isänmaa</i>	(.59)			.33		(.41)	.59
<i>Saaste- ja ympäristöongelmien vähentämiseksi olen valmis tinkimään omasta elintasostani tuntuvastikin</i>			(.67)	-.30			.50

Neljäs arvoulottuvuus kuvaa nuorten sosiaalisia arvoja ja asenteita. Autoritaarisuus - libertaarisuus ulottuvuutta ovat aikaisemmin käyttäneet esimerkiksi Flanagan (1987) ja Kitschelt (1995). Autoritaarisuudella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa arvo-orientaatiota, jonka kannattajat ovat avoimen kansallismielisiä. Ulkomaalaiset ja maahanmuuttajat nähdään uhkana kansalliselle yhtenäisyydelle ja siksi vaaditaan tiukkaa pakolaispolitiikkaa. Autoritaarisen arvo-orientaation kannattajat suhtautuvat lisäksi kielteisesti seksuaalisiin vähemmistöihin ja vaativat kovempaa kriminaalipolitiikkaa.

Kärkimuuttujista ulottuvuudessa latautuvat negatiivisesti väittämät ”Suomalaisten tulisi oppia tuntemaan paremmin täällä asuvia vähemmistöjä kuten somaleja” (-.72) ja ”Homoseksuaaleille kuuluu samat oikeudet kuin muillekin mukaan lukien adoptio-oikeus” (-.55). Lisäksi kärkimuuttujana latautui väittämä ”Suomen tulisi olla tiukkana ottaessaan vastaan ulkomaalaisia, koska siitä seuraa monia ongelmia” (.71). Keskiarvomuuttujaan laskettiin mukaan kolme lataukseltaan voimakkainta muuttujaa. Faktorien ali lataus oli -.55 ja korkein -.77. Kaksi muuttujista oli bipolaarisia, joten niiden suuntaa käännettiin. Keskiarvomuuttujan yksittäisten osiomuuttujien kommunaliteetit vaihtelivat välillä .47 - .67. Faktorilatauksia ja kommunaliteetteja voidaan pitää tyydyttävinä. Luodun keskiarvomuuttujan ja alkuperäisten faktoripisteiden välinen korrelaatiokerroin oli korkea ($r = .85$). Autoritaarinen ulottuvuus selittää muuttujien kokonaisvarianssista noin 7 %. Keskiarvomuuttujan alfa-kerroin oli .66, jota voidaan pitää hyvänä.

TAULUKKO 14. Tieteellinen progressiivisuus - ei-progressiivisuus arvo-orientaatioulottuvuus (F5) ja sen saamat faktori- ja sivulataukset

Perusmuuttuja	F1	F2	F4	F5	F6	h^2
<i>Uskon, että tieteen avulla pystytään ratkaisemaan useimmat tänä päivänä esiintyvät ongelmat</i>				.67		.48
<i>Ihmislaji on kehittynyt vähitellen alkeellisimmista olomuodoista nykyiseen olomuotoonsa</i>	(-.32)			.54		.40
<i>Luotettavan tiedon lisääntyessä ihmiskunta oppii elämään paremmin maapallolla</i>				.50		.37
<i>Vaarallisten rikollisten saamia rangaistuksia tulisi tiukentaa tuntuvasti</i>			(.44)	.42		.43
<i>Aikuisen työikäisen ihmisen tulisi elättää itsensä omalla työllään eikä tukeutua avustuksiin</i>		(-.34)		.42		.37
<i>Ihmisen tulisi hankkia elämässään mahdollisimman paljon kokemuksia</i>				.40	(.32)	.29

Viides arvo-orientaatio, jota kutsutaan tieteelliseksi progressiivisuudeksi, edustaa moderniin luonnontieteeseen, länsimaiseen edistysuskoon ja rationalismiin pohjautuvaa arvomaailmaa. Sen pohja on tieteellisessä maailmankuvassa, jolla Niiniluodon (1984, 79-80, 89) mukaan tarkoitetaan sellaisten väitteiden kokonaisuutta, jotka ovat tieteellisin menetelmin hankittuja ja perusteltuja sekä tiedeyhteisön hyväksymiä. Tieteellisen maailmankuvan äärimuotoa kutsutaan tieteisuskoksi, jolla viitataan dogmaattiseen suhtautumiseen tieteeseen ja sen mahdollisuuksiin.

Tieteellisellä progressiivisuudella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa perusorientaatiota, jossa tiede, edistys ja kehitysoppi edustavat yksilöllisesti maailmankuvallista auktoriteettia. Kyse on uskomusjärjestelmästä, luottamuksesta siihen, että luotettavaa tietoa voidaan saada ainoastaan tieteellisen tutkimuksen kautta. Tiedon uskotaan lisäksi edistyvän. Edistyminen koskee tiedon lisäksi myös ihmistä. Ei-progressiivisuus taas edustaa uskontoon ja perinteeseen tukeutuvaa maailmankuvaa ja arvo-orientaatiota, jonka edustajat suhtautuvat vähintäänkin kriittisesti tieteelliseen progressiivisuuteen.

Tieteellisen progressiivisuuden kannattaminen ei kuitenkaan automaattisesti merkitse, että sen kantajan maailmankuva olisi puhtaasti tieteellinen. Erillistieteet muodostavat niin laajan tieteen kentän, että on mahdotonta edes puhua yhtenäisestä tieteellisestä maailmankuvasta (Helve 1997, 173-176).

Kärkimuuttujina latautuvat seuraavat muuttujat: ”Uskon, että tieteen avulla pystytään ratkaisemaan useimmat tänä päivänä esiintyvät ongelmat” (.67), ”Ihmislaji on kehittynyt vähitellen alkeellisimmista olomuodoista nykyiseen olomuotoonsa” (.54) ja ”Luotettavan tiedon lisääntyessä ihmiskunta oppii elämään paremmin maapallolla” (.50). Tieteeseen ja edistykseen uskovat näyttävät arvostavan lisäksi modernin sopimusyhteiskunnan arvoja, kuten työn tekemistä ja yhteiskunnan turvallisuutta. Inglehart (1997) kutsuu näitä kahta periaatetta velvollisuus- ja laillisuusperiaatteeksi. Nämä periaatteet ovat keskeisiä modernille aikakaudelle. Progressiivinen arvo-orientaatio sisältää myös halun etsiä kokemuksia. Kokemusten etsimistä voidaankin pitää paitsi uteliaisuutena elämää kohtaan, myös eräänlaisena empiirisenä elämänasenteena.

Faktoria edustamaan laskettuun keskiarvomuuttujaan laskettiin mukaan kaikki kuusi muuttujaa. Keskiarvomuuttujan faktorilataukset vaihtelivat välillä .40 - .67 ja kommunaliteetit välillä .29 - .48. Keskiarvomuuttujassa yhden osimuuttujan kommunaliteetti jäi alhaiseksi. Luodun keskiarvomuuttujan ja alkuperäisten faktoripisteiden välinen korrelaatiokerroin oli korkea ($r = .94$). Faktorin selitysaste on noin 5 %. Sitä edustavan keskiarvomuuttujan alfa-kerroin oli .45, jota ei voida pitää hyvänä.

TAULUKKO 15. Sosiaalieettisyys – egoistisuus arvo-orientaatioulottuvuus (F6) ja sen saamat faktori- ja sivulataukset

Perusmuuttuja	F1	F3	F4	F5	F6	h^2
<i>Pyrin toimimaan joka tilanteessa niin oikein kuin mahdollista</i>					.63	.46
<i>Jokaisen tulisi aina pyrkiä auttamaan kärsiviä ja hädässä olevia ihmisiä</i>		(.46)			.60	.46
<i>Avoliiton tulee olla elinikäinen</i>	(.40)				.50	.37
<i>Vapaa-ajan harrastukset tekevät elämästäni mielenkiintoisen</i>					.46	.29
<i>Valtion tulisi estää kansalaisten jakautuminen rikkaisiin ja köyhiin</i>		(.31)			.41	.28
<i>Kannatan sellaisia perinteisiä arvoja kuten koti, uskonto ja isänmaa</i>	(.59)		(.33)		.41	.59
<i>Ihmisen tulisi hankkia elämässään mahdollisimman paljon kokemuksia</i>				(.40)	.32	.29

Kuudes faktori kuvaa nuorten käsityksiä yksilöä ja yhteiskuntaa koskevista eettisistä ja moraalisisista arvoista. Arvo-orientaatio nimettiin sosiaali-eettisyydeksi. Sosiaalieettisyydellä tarkoitetaan empaattista suhtautumista yhteiskunnan heikompia ja vähäosaisempia kohtaan sekä yleistä eettistä suhtautumista eri asioihin. Sen taustalla on traditionaalinen arvomaailma, joka painottaa kollektiivisuutta ja altruistisuutta. Sosiaalieettisyys, kuten koko länsimainen yhteiskunta ja moraalit, rakentuu kristillis-humanistisen etiikan pohjalle (Helve 1993, 64 ja 1997, 159). Vaikka sosiaalieettinen arvojärjestelmä nousee kristinuskon perinteestä, se on irtautunut siitä itsenäiseksi arvo-orientaatioksi. Sosiaalieettistä arvo-orientaatiota voidaan pitää eräänlaisena suomalaisena perusarvomaailmana. Sen vastakohtana taas voidaan pitää egoistisuutta, joka korostaa moraalien tilannesidonnaisuutta ja yksilön vastuuta itsestään. Egoistisuutta kuvaa hyvin periaate "Jokainen on oman onnensa seppä."

Sen edustajat ovat valmiita luopumaan hoivaavasta sosiaalivaltiosta ja korostavat yksilön omaa vastuuta kohtalostaan.

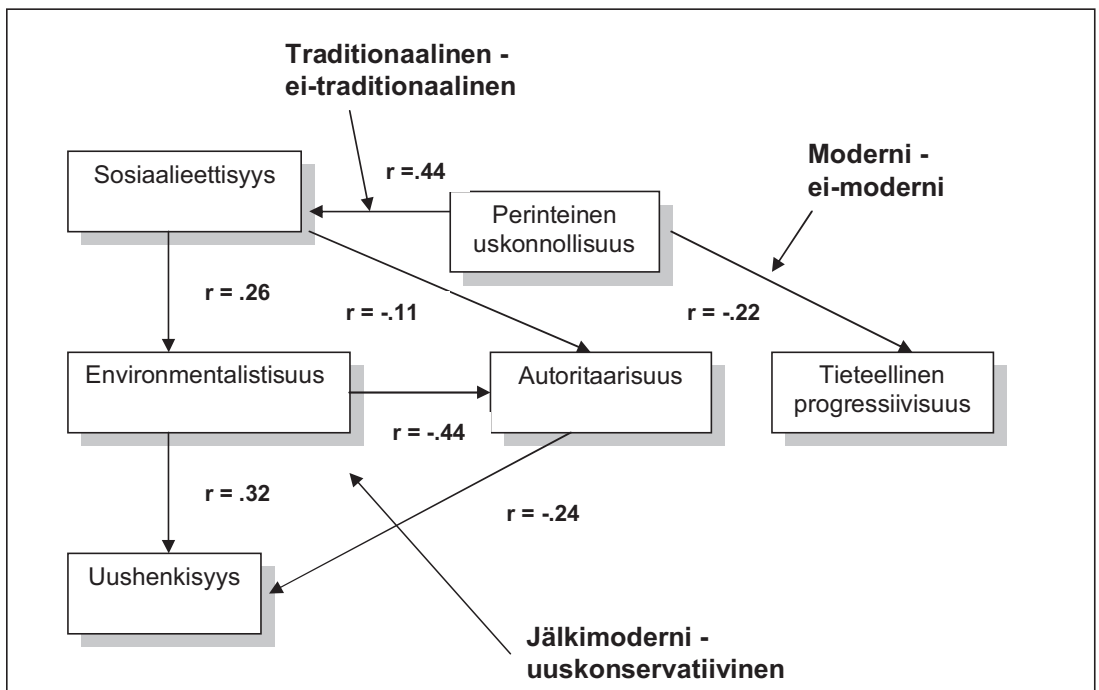
Kärkimuuttujina latautuvat väittämät ”Pyrin toimimaan joka tilanteessa niin oikein kuin mahdollista” (.63), ”Jokaisen tulisi aina pyrkiä auttamaan kärsiviä ja hädässä olevia ihmisiä” (.60) ja ”Avioliiton tulee olla elinikäinen” (.50). Sosiaalieettisyyden kannattajat näkevät avioliiton elinikäisenä valintana. Samoin he arvostavat myös harrastuksia, perinteisiä arvoja ja hyvinvointivaltiota. Keskiarvomuuttuja muodostettiin kuudesta muuttujasta. Osimuuttujien faktorilataukset vaihtelivat välillä .41 - .63 ja kommunaliteetit välillä .29 - .59. Lasketun keskiarvomuuttujan ja alkuperäisten faktoripisteiden välinen korrelaatio muodostui melko korkeaksi ($r = .88$). Faktori selittää muuttujien kokonaisvarianssista noin 4 %. Sen reliabiliteetti-kerroin on .55, jota voidaan kohtalaisena.

Kun nuorten arvo-orientaatioita tarkastellaan kokonaisuutena, huomataan, että selvimminkin nuoret kannattavat tieteellistä progressiivisuutta ja sosiaalieettisyyttä. Näiden arvo-orientaatioiden matala keskihajonta osoittaa, että nuorten käsitykset ovat melko yhteneväisiä. Ne ovat nuorten keskuudessa laajasti jaettu ja sosiaalistettuja arvoja. Arvot välittyvät nuorille sosialisoinnin ja kulttuuriin samaistumisen kautta, kun he käyvät läpi lähes samat sosiaaliset instituutiot kunnallisesta päivähoitosta ja perusopetuksesta yliopistoon saakka. Tämän prosessin kautta nuorille välittyy monipuolisesti tieteellisiä ja eettisiä käsityksiä. Myös median, joukkotiedotusvälineiden ja nuorisokulttuurien kautta nuorille välittyy samankaltaistavia maailmankuvan aineksia (Helve 1997, 141-142).

TAULUKKO 16. Arvo-orientaatioiden saamat keskiarvot ja -hajonnat

Arvo-orientaatio	Ka	Kh
Sosiaalieettisyys	3.99	0.56
Tieteellinen progressiivisuus	3.95	0.50
Autoritaarisuus	3.24	1.06
Environmentalistisuus	3.02	0.73
Perinteinen uskonnollisuus	2.91	1.17
Uushenkisyys	2.08	0.90

Muiden arvo-orientaatioiden, autoritaarisuuden, environmentalistisuuden, perinteisen uskonnollisuuden ja uushenkisyyden kohdalla nuorten käsitykset hajoavat enemmän. Niiden kannatus perustuu selvemmin yksilön tekemiin valintoihin. Niillä on myös voimakkaampi sosiopoliittinen ulottuvuus, toisin kuin sosiaalieettisyydellä ja tieteellisellä progressiivisuudella. Autoritaarisuuden, environmentalistisuuden ja perinteisen uskonnollisuuden keskiarvot ovat lähellä kolmea (ks. taulukko 16). Environmentalistisuuden keskihajonta on tosin matalampi kuin autoritaarisuuden ja perinteisen uskonnollisuuden. Tämä viittaa siihen, että ympäristöasenteiden kohdalla nuorten käsitykset ovat melko homogeenisia ja maltillisia. Autoritaarisuuden ja perinteisen uskonnollisuuden kohdalla nuorten arvot hajoavat enemmän. Uushenkisyyttä kohtaan nuoret eivät osoita erityistä kiinnostusta.

KUVIO 4. Malli arvo-orientaatioiden keskinäisistä yhteyksistä: tulomomenttikertoimen tuloksia

Yllä (kuviossa 4) on esitetty alustava malli arvo-orientaatioiden välisistä korrelaatioista ja niiden järjestäytymisen suhteesta. Tulomomenttikerroinanalyysiin liittyy kuitenkin tiettyjä epävarmuustekijöitä, joten mallia täydennetään myöhemmin

sekä jatkoanalyysien että diskussion tulosten tarkastelun yhteydessä. Tulomomenttikerroinanalyysi osoitti, että joidenkin arvo-orientaatioiden väliset korrelaatiot nousivat melko korkeiksi (ks. kuvio 4). Tulokset osoittavat kuitenkin, että arvo-orientaatioiden arvot muodostavat ylätasoa arvojärjestelmiä, jotka voidaan tulkita kaksinapaisiksi ulottuvuuksiksi samaan tapaan kuin yksittäiset arvo-orientaatiot ja tietoyhteiskunta-asenteet. Yksi arvokeskus syntyi esimerkiksi sosiaalieettisyyden ja perinteisen uskonnollisuuden välillä. Ne muodostavat yhdessä traditionaalisen arvojärjestelmän. Samalla muodostuu ristiriita traditionaalisen ja ei-traditionaalisen arvojärjestelmän välillä. Ei-traditionalistisuus tarkoittaa sekulaarisuutta ja egoistisuutta. Ei-traditionaalinen arvojärjestelmä on luonteeltaan samalla individualistinen ja arvoliberaali, kun taas traditionalismissa korostuu kollektiivisuus ja arvotraditionalismi. Sosiaalieettisyyden juuret ovat kristillis-traditionaalisisissa ja humanistisissa maailmankuvassa, joten sen yhteys uskonnollisuuteen on looginen. Humanismin taas voidaan katsoa perineen sosiaaliset painotuksensa kristinuskolta, vaikka sen on katsottu irrottautuneen uskonnosta omaksi aatteekseen valistuksen jälkeen (Venkula 1993, 9).

Perinteinen uskonnollisuus ja tieteellinen progressiivisuus korreloivat keskenään negatiivisesti. Tämä osoittaa, että tieteellinen progressiivisuus ja sekulaarisuus ovat yhteydessä toisiinsa ja muodostavat modernin arvojärjestelmän arvoakselin. Ei-modernia arvojärjestelmää voidaan kuvata perinteisen uskonnollisuuden ja ei-progressiivisuuden näkökulmasta. Ei-modernin arvojärjestelmän taustalla on uskonnollinen maailmankuva ja konservatiivinen arvomaailma. Tieteen ja uskonnon maailmankuvat on perinteisesti nähty kilpailijoina nollasummapelissä. Ristiriita uskonnon ja tieteen välillä edustaa modernisaation keskeistä konfliktia. Sekä traditionaalinen - ei-traditionaalinen että moderni - ei-moderni heijastavat modernin ja traditionaalisen välistä ristiriita-akselia. (Touraine 1995, 178, 186.)

Environmentalistisuuden ja autoritaarisuuden välillä on voimakas negatiivinen korrelaatio. Tämä tarkoittaa kääntäen yhteyttä environmentalistisuuden ja libertaarisuuden sekä materialistisuuden ja autoritaarisuuden välillä. Environmentalistisuus korreloi myös uushenkisyyden ja sosiaalieettisyyden kanssa. Autoritaarisuus taas korreloi negatiivisesti sosiaalieettisyyden ja uushenkisyyden kanssa. Keskinäisten korrelaatioiden perusteella voidaan environmentalistisuuden,

libertaarisuuden ja uushenkisyyden nähdä muodostavan jälkimodernin arvojärjestelmän, jonka juuret ovat 1960-luvulla alkunsa saaneessa arvomurroksessa ja uusissa sosiaalisissa liikkeissä. Jälkimodernin arvojärjestelmän vastakohtana voidaan pitää autoritaarisuuden ja materialistisuuden varaan rakentuvaa uuskonservatiivista arvojärjestelmää, johon liittyy myös egoistisuus ja uushenkisyyden vastainen arvomaailma.

TAULUKKO 17. *Arvo-orientaatioiden sisällölliset tunnuspiirteet ja niiden yhteys laajempiin arvojärjestelmiin*

<i>Laajempi arvojärjestelmä</i>	<i>Arvo-orientaatiot</i>	<i>Arvosisällöt</i>
<i>Traditionaalinen arvomaailma</i>	<i>Perinteinen uskonnollisuus ja sosiaalieettisyys</i>	<i>Usko jumalaan ja muihin kristillisiin oppeihin, arvokonservatismi, altruistisuus ja kollektiivisuus</i>
<i>Moderni arvomaailma</i>	<i>Tieteellinen progressiivisuus ja sekulaarisuus</i>	<i>Usko tieteeseen, edistykseen ja kehitysoppiin, uskonnosta vieraantuminen, työn ja turvallisuuden korostaminen</i>
<i>Jälkimoderni arvomaailma</i>	<i>Environmentalistisuus, liberaarisuus ja uushenkisyys</i>	<i>Ympäristön asettaminen korkeimmaksi arvoprioriteetiksi, suvaitsevaisuus, monikulttuurisuus, vähemmistöjen oikeuksien puolustaminen, uushenkisyys</i>

Arvo-orientaatioiden todettiin muodostavan arvohierarkian ylätasolla arvojärjestelmiä, jotka noudattavat yhteiskunnallista kehitystä (ks. taulukko 17). Näin arvot muodostavat loogisen rakenteen suuressa populaatiossa, jossa ei tarkastella yksilöllistä vaihtelua.

Traditionaalisen arvomaailman keskeisenä tunnuspiirteenä on pidetty uskontoa ja siitä nousevia yhteisöllisiä normeja. Yhteisölliset normit liittyvät solidaarisuuteen ja toisista huolehtimiseen periaatteisiin, joiden taustalla oli ennen kaikkea selviäminen. Modernisaation ytimenä on pidetty tiedettä ja uskoa edistykseen. Tieteen ja teknologian innovaatiot ja sovellukset ovat viimeisen parin sadan vuoden aikana muuttaneet maailmaa merkittävästi. Modernisaation leviämiseen liittyy myös uskonnollisuuden merkityksen väheneminen, sekularisaatio, jota voidaan pitää toisena keskeisenä modernin aikakauden ilmiönä. (Inglehart 1997.)

Myös modernit arvot ovat luonteeltaan selviämisarvoja. Jälkimodernisaatio tarkoittaa suvaitsevaisuuden ja sallivuuden lisääntymistä yhteiskunnassa. Samalla se tarkoittaa erilaisten elämäntapojen voimakasta lisääntymistä. Keskeisenä osana jälkimodernia muutosta on pidetty myös ympäristötietoisuuden leviämistä. (emt.

1997.) Myös maallistuminen jatkuu edelleen jälkimodernissa yhteiskunnassa. Tosin sekularisaation syy ei enää ole uskonnonvastaisuuden valitseminen. Jälkimodernissa yhteiskunnassa ei enää ole modernisaation jäljiltä vahvaa uskonnollista sosialisaatiota ja uskonnollisten uskomusten vahvistamista. Näin ihmiset ovat vieraantuneet uskonnosta. (Bruce 2002, 240.)

5.3. Nuorten arvojen ja taustamuuttujien välinen yhteys

Tässä luvussa tarkastellaan taustamuuttujien eli luokittelevien muuttujien vaikutusta arvoihin. Aluksi tarkastellaan sosiodemografisten taustamuuttujien vaikutusta arvoihin ja tämän jälkeen median käyttötottumusten ja identiteetti- ja elämäntapamuuttujien vaikutusta.

5.3.1. Sosiodemografisten taustamuuttujien yhteys arvoihin

Tutkimuksessa sosiodemografisia taustamuuttujia ovat sukupuoli, asuinpaikka ja oppilaitos. Aluksi tarkastellaan sukupuolen merkitystä. Sukupuolen on todettu olevan yksi voimakkaimmin sosiaalista käyttäytymistä selittävistä tekijöistä (Nummenmaa ym. 1997, 69).

TAULUKKO 18. Sukupuolen yhteys nuorten arvo-orientaatioihin: varianssianalyysin tuloksia

Arvo-orientaatio	Työt		Pojat		F	p	ETA ²
	Ka	Kh	Ka	Kh			
Perinteinen uskonnollisuus	3.00	1.15	2.81	1.18	2.506	0.114	0.01
Uushenkisyys	2.34	0.92	1.82	0.80	36.954	0.000	0.08
Environmentalistisuus	3.30	0.68	2.73	0.67	74.120	0.000	0.15
Autoritaarisuus	2.78	0.93	3.72	0.96	100.178	0.000	0.20
Tieteellinen progressiivisuus	3.91	0.51	3.99	0.49	2.572	0.110	0.01
Sosiaalieettisyys	4.11	0.53	3.87	0.56	19.660	0.000	0.05

p ≤ .001 erittäin merkitsevä, p ≥ .001 ja ≤ .01 merkitsevä ja p ≥ .01 ja ≤ .05 melkein merkitsevä

Sukupuoli ei tässä tutkimuksessa noussut merkittäväksi nuorten uskonnollisuutta selittäväksi tekijäksi (ks. taulukko 18). Tytöt ovat poikia uskonnollisempia, mutta ero ei ole tilastollisesti merkitsevää. Monissa muissa tutkimuksissa sukupuolen on todettu selittävän uskonnollisuutta (ks. esim. Myllyniemi 2006). Sen sijaan uushenkisyyteen tytöt suhtautuvat selvästi poikia myönteisemmin. Sukupuolen yhteys uushenkisyyteen on erittäin merkitsevää ($F = 36.954$; $p = .000$). Uushenkisyys ei tosin ole voimakasta kummallakaan sukupuolella. Sukupuolen yhteys autoritaarisuuteen on erittäin merkitsevää ($F = 100.178$; $p = .000$). Poikien sosiaaliset asenteet ja arvot ovat selvästi tyttöjä kovempia. Tämä on todettu aikaisemmissa asennetutkimuksissa (Martikainen & Pekonen 1996, 110; Hellsten & Martikainen 2001, 91). Sukupuoli on yhteydessä myös nuorten environmentalistisuuteen ($F = 74.120$; $p = .000$) Pojat ovat materialistisempia ja asettavat taloudellisen kasvun ja saavutetun elintason tyttöjä useammin ympäristön edelle. Tytöt näyttävät olevan poikia sosiaalieettisempiä. Ero on erittäin merkitsevää ($F = 19.660$; $p = .000$). Tytöt suhtautuvat poikia empaattisemmin ja altruistisemmin heikompisaisiin (Yeung 2004). Tytöt kokevat heikommista huolehtimisen yhteiseksi velvollisuudeksi ja kannattavat poikia selvemmin myös hyvinvointivaltiota. Poikien ajattelua kuvaa enemmän periaate "Jokainen on oman onnensa seppä". Poikien arvot ovat egoistisempia kuin tyttöjen. Yleisesti voidaan todeta, että tyttöjen arvot ja asenteet ovat poikia pehmeämpiä ja henkisemmin suuntautuneita, kuten aikaisemmissakin tutkimuksissa on todettu (Helve 2002, 218, 221-222; Tirri 2003).

TAULUKKO 19. *Oppilaitoksen yhteys nuorten arvo-orientaatioihin: varianssianalyysin tuloksia*

Arvo-orientaatio	Lukiolaiset		Ammattikoululaiset		F	p	ETA ²
	Ka	Kh	Ka	Kh			
Perinteinen uskonnollisuus	2.95	1.17	2.83	1.16	0.987	0.321	0.00
Uushenkisyys	1.90	0.82	2.41	0.94	31.617	0.000	0.07
Environmentalistisuus	2.99	0.74	3.07	0.71	1.046	0.307	0.00
Autoritaarisuus	3.17	1.03	3.38	1.09	3.959	0.047	0.01
Tieteellinen progressiivisuus	3.92	0.52	4.01	0.45	2.681	0.102	0.01
Sosiaalieettisyys	4.01	0.56	3.96	0.57	0.556	0.456	0.00

$p \leq .001$ erittäin merkitsevää, $p \geq .001$ ja $\leq .01$ merkitsevää ja $p \geq .01$ ja $\leq .05$ melkein merkitsevää

Oppilaitos selittää ainoastaan uushenkisyyttä ja autoritaarisuutta. Muihin arvoihin oppilaitoksella ei ollut yhteyttä (ks. taulukko 19). Oppilaitoksen yhteys uushenkisyyteen on erittäin merkitsevä ($F= 31.617$; $p = .000$). Ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevat nuoret suhtautuvat lukiolaisia myönteisemmin uushenkisyyteen. Eron vaikuttaa oppilaitoksen sisällä vielä sukupuoli. Ammattikoulussa tytöt suhtautuvat poikia myönteisemmin uushenkisyyteen. Autoritaarisuuden suhteen ero oppilaitosten välillä on melkein merkitseväksi ($F = 3.959$; $p = .047$). Ammattikoululaiset ovat jonkin verran lukiolaisia autoritaarisempia. Myös ammattikoulussa sukupuoli vaikuttaa eroihin. Ammattioppilaitoksissa pojat ovat tyttöjä autoritaarisempia. Lukiolaistytöt taas ovat arvomaailmaltaan suvaitsevaisia ja suhtautuvat myönteisesti monikulttuurisuuteen.

TAULUKKO 20. Asuinpaikan yhteys nuorten arvo-orientaatioihin: varianssianalyysin tuloksia

Arvo-orientaatio	Pääkaupunkiseutu		Muu Suomi		F	p	ETA ²
	Ka	Kh	Ka	Kh			
Perinteinen uskonnollisuus	2.47	1.02	3.26	1.17	50.646	0.000	0.11
Uushenkisyys	2.11	0.89	2.06	0.91	0.305	0.581	0.00
Environmentalistisuus	3.04	0.73	3.00	0.73	0.372	0.542	0.00
Autoritaarisuus	3.22	1.19	3.26	0.94	0.180	0.672	0.00
Tieteellinen progressiivisuus	4.03	0.47	3.89	0.52	7.476	0.007	0.07
Sosiaalieettisyys	3.86	0.51	4.10	0.58	19.545	0.000	0.05

$p \leq .001$ erittäin merkitsevä, $p \geq .001$ ja $\leq .01$ merkitsevä ja $p \geq .01$ ja $\leq .05$ melkein merkitsevä

Asuinpaikka selittää nuorten perinteistä uskonnollisuutta, sosiaalieettisyyttä ja tieteellistä progressiivisuutta (ks. taulukko 20). Yhteys perinteisen uskonnollisuuden ja asuinpaikan suhteen osoittautui erittäin merkitseväksi ($F = 50.646$; $p = .000$). Muualla Suomessa asuvat nuoret kannattavat pääkaupunkiseudulla asuvia nuoria voimakkaammin perinteisiä uskonnollisia arvoja. Tämä vahvistaa osaltaan väitteen pääkaupunkiseudun roolin edelläkävijänä prosessissa, jota kuvaa traditioiden katkeaminen ja sitä seuraava muutos, jonka osana myös maallistumiskehitys

voidaan nähdä. (Lähteenmaa & Siurala 1991, 20, 206.) Myös sosiaalieettisyyden suhteen pääkaupunkiseudun ulkopuolella asuvat nuoret eroavat pääkaupunkiseudulla asuvista nuorista. Muualla Suomessa asuvien nuorten arvot ovat sosiaalieettisempiä kuin pääkaupunkiseudulla asuvien. Ero on erittäin merkitsevä ($F = 19.545$; $p = .000$). Osana traditionaalisten arvojen katkeamisprosessia voidaan nähdä myös pääkaupunkialueella asuvien nuorten voimakkaampi usko tieteeseen ja edistykseen. Uskoa tieteeseen ja edistykseen voidaan pitää keskeisenä uskontoon pohjautuvan traditionaalisen maailmankuvan kilpailijana. Ero on merkitsevä ($F = 7.476$; $p = .007$).

5.3.2. Nuorten median käyttötottumusten yhteys arvoihin

Tutkimuksessa selvitettiin nuorten median käyttötottumusten yhteyttä nuorten arvoihin. Mukaan valittiin yleisimmät nuorten käyttämät mediat. Osa niistä on sähköisiä ja osa painettuja medioita. Sähköisistä medioista tutkittiin television katsomista, internetin käyttöä, radion kuuntelua ja elokuvien katsomista. Painetuista medioista tutkittiin lehtien ja kirjallisuuden lukemista.

TAULUKKO 21. Nuorten television katselutottumusten yhteys arvoihin: yksisuuntaisen varianssianalyysin tuloksia

Arvo-orientaatio	Katsoo televisiota harvoin tai ei lainkaan		Katsoo televisiota viikoittain tai kuukausittain		Katsoo televisiota joka päivä		F	p	ETA ²
	Ka	Kh	Ka	Kh	Ka	Kh			
Perinteinen uskonnollisuus	4.58	0.94	3.09	1.28	2.83	1.11	14.685	0.000	0.07
Uushenkisyys	1.38	.52	2.12	.94	2.10	.90	3.870	0.022	0.02
Autoritaarisuus	3.56	0.68	3.29	1.02	3.23	1.07	0.574	0.564	0.00
Environmentalistisuus	2.47	0.51	3.12	0.77	3.02	0.73	3.897	0.021	0.02
Tieteellinen progressiivisuus	3.68	0.38	3.79	.63	3.98	0.48	4.731	0.009	0.02
Sosiaalieettisyys	4.48	0.28	4.09	0.63	3.96	0.55	5.980	0.003	0.03

Tulokset osoittavat, että nuorten arvot ovat selvästi yhteydessä television katsomiseen (ks. taulukko 21). Television katsominen selittää perinteistä uskonnollisuutta ($F = 14.685$; $p = .000$), uushenkisyyttä ($F = 3.870$; $p = .022$), environmentalistisuutta ($F = 3.897$; $p = .021$), tieteellistä progressiivisuutta ($F = 4.731$; $p = .009$) ja sosiaalieettisyyttä ($F = 5.980$; $p = .003$). Television katselemisen yhteys perinteiseen uskonnollisuuteen on erittäin merkitsevä. Voimakas uskonnollisuus selittää vähäisempää television katselemista. Myös voimakas sosiaalieettisyys on yhteydessä vähäisempään television katselemiseen. Tieteellisen progressiivisuuden, uushenkisyyden ja environmentalistisuuden kohdalla yhteys on toisen suuntainen. Mitä voimakkaampaa on tieteellinen progressiivisuus, uushenkisyys ja environmentalistisuus, sitä enemmän nuoret katselevat televisiota.

TAULUKKO 22. Nuorten internetin käyttötottumusten yhteys arvoihin: varianssianalyysin tuloksia

Arvo-orientaatio	Käyttää internetiä harvoin tai ei lainkaan		Käyttää internetiä kuukausittain		Käyttää internetiä viikoittain		Käyttää internetiä joka päivä		F	p	ETA ²
	Ka	Kh	Ka	Kh	Ka	Kh	Ka	Kh			
Perinteinen uskonnollisuus	2.88	1.12	2.91	1.07	2.99	1.21	2.73	1.20	0.880	0.452	0.01
Uushenkisyys	2.10	0.84	2.23	0.87	2.09	0.94	1.89	0.87	2.010	0.112	0.02
Autoritaarisuus	3.26	1.17	3.07	0.98	3.30	1.07	3.26	0.99	0.966	0.409	0.01
Environmentalistisuus	3.00	0.75	3.25	0.78	3.00	0.68	2.85	0.75	4.189	0.006	0.03
Tieteellinen progressiivisuus	4.02	0.44	3.97	0.48	3.91	0.48	3.97	0.60	0.869	0.457	0.01
Sosiaalieettisyys	4.08	0.52	3.95	0.50	4.02	0.54	3.90	0.68	1.613	0.186	0.01

$p \leq .001$ erittäin merkitsevä, $p \geq .001$ ja $\leq .01$ merkitsevä ja $p \geq .01$ ja $\leq .05$ melkein merkitsevä

Internetin käyttö on yhteydessä ainoastaan environmentalistiseen arvo-orientaatioon ($F = 4.189$; $p = .006$). Yhteys on merkitsevä. Voimakas environmentalistisuus on yhteydessä vähäisempään internetin käyttöön. Toisinpäin tarkasteltuna tämä merkitsee sitä, että mitä materialistisempi nuori on, sitä enemmän hän käyttää internetiä. Tulos on tältä osin mielenkiintoinen. Internetiä voidaan pitää keskeisenä nuorten tietoyhteiskuntasuhdetta kuvaavana indikaattorina ja vastaavasti environmentalistisuutta keskeisenä jälkimodernin yhteiskunnan arvo-orientaationa.

TAULUKKO 23. Nuorten kirjallisuuden lukemistottumusten yhteys arvoihin: varianssianalyysin tuloksia

Arvo-orientaatio	Lukee kirjoja harvoin tai ei lainkaan		Lukee kirjoja kuukausittain		Lukee kirjoja viikoittain		Lukee kirjoja joka päivä		F	p	ETA ²
	Ka	Kh	Ka	Kh	Ka	Kh	Ka	Kh			
Perinteinen uskonnollisuus	2.86	1.14	3.04	1.21	2.89	1.09	2.94	1.37	0.452	0.716	0.00
Uushenkisyys	2.04	0.89	2.21	0.93	2.25	0.92	1.85	0.79	2.275	0.079	0.02
Autoritaarisuus	3.47	1.04	3.20	0.93	2.76	1.06	2.75	0.92	11.726	0.000	0.08
Environmentalistisuus	2.86	0.70	3.15	0.73	3.27	0.69	3.33	0.71	9.977	0.000	0.07
Tieteellinen progressiivisuus	3.99	0.50	3.93	0.41	3.86	0.57	3.90	0.52	1.395	0.241	0.01
Sosiaalieettisyys	3.97	0.55	4.02	0.54	4.02	0.60	4.04	0.60	0.384	0.764	0.00

p ≤ .001 erittäin merkitsevä, p ≥ .001 ja ≤ .01 merkitsevä ja p ≥ .01 ja ≤ .05 melkein merkitsevä

Mielenkiintoinen yhteys löytyi arvojen ja kirjojen lukemisen välillä. Tulosten perusteella autoritaarisuus ja environmentalistisuus ovat yhteydessä kirjojen lukemiseen (ks. taulukko 23). Autoritaarisuus ja environmentalistisuus ovat keskeisiä uuden politiikan ulottuvuuksia. Ne muodostavat myös uusien sosiaalisten liikkeiden keskeiset arvomaailmat. Kirjallisuutta voidaan tämän vuoksi pitää voimakkaana selittäjänä tarkasteltaessa uusia sosiaalisia liikkeitä ja uutta politiikkaa. Nuorten autoritaarisuus on yhteydessä vähäiseen kirjallisuuden lukemiseen (F = 11.726; p = .000). Tulos on erittäin merkitsevä. Erittäin merkitsevä on myös yhteys kirjallisuuden lukemisen ja environmentalistisuuden välillä (F = 9.977; p = .000). Sekä voimakas environmentalistisuus että voimakas libertaarisuus ovat yhteydessä kirjallisuuden lukemisen paljouteen. Autoritaarisuus ja materialistisuus taas ovat yhteydessä vähäisempään kirjallisuuden lukemiseen.

Kirjallisuuden lukeminen on yhteydessä suvaitsevaisuuteen ja ympäristömyönteisiin asenteisiin. Kirjallisuuden kautta lapset ja nuoret kohtaavat tuntemattomia ilmiötä ja voivat kehittää suhtautumistapoja niitä kohtaan. Nopeasti etenevä globalisaatio, lisääntyvä maahanmuutto, ilmaston muutos, työelämän koventuminen ja omaan identiteettityöhön kohdistuvat vaatimukset ovat vain osa niitä kysymyksiä, joihin nuoret joutuvat ottamaan kantaa.

TAULUKKO 24. Nuorten lehtien lukemistottumusten yhteys arvoihin: varianssianalyysin tuloksia

Arvo-orientaatio	Lukee lehtiä harvoin tai ei lainkaan		Lukee lehtiä viikoittain tai kuukausittain		Lukee lehtiä joka päivä		F	p	ETA ²
	Ka	Kh	Ka	Kh	Ka	Kh			
Perinteinen uskonnollisuus	2.10	1.02	2.83	1.15	2.95	1.17	1.935	0.146	0.01
Uushenkisyys	1.67	0.82	2.11	0.91	2.08	0.90	0.687	0.504	0.00
Autoritaarisuus	3.94	0.68	3.26	1.06	3.22	1.06	1.411	0.245	0.01
Environmentalistisuus	2.67	0.60	3.03	0.71	3.02	0.74	0.718	0.488	0.00
Tieteellinen progressiivisuus	4.42	0.31	3.90	0.49	3.96	0.50	3.216	0.041	0.02
Sosiaalieettisyys	3.44	0.90	3.94	0.53	4.02	0.56	3.980	0.019	0.02

p ≤ .001 erittäin merkitsevä, p ≥ .001 ja ≤ .01 merkitsevä ja p ≥ .01 ja ≤ .05 melkein merkitsevä

Lehtien lukeminen on yhteydessä tieteelliseen progressiivisuuteen ja sosiaalieettisyyteen (ks. taulukko 24). Yhteys sekä sosiaalieettisyyden (F = 3.980; p = .019) että tieteellisen progressiivisuuden (F = 3.216; p = .041) kanssa on melkein merkitsevä. Sosiaalieettisyys on yhteydessä lehtien lukemisen paljouteen ja tieteellinen progressiivisuus on yhteydessä vähäiseen lehtien lukemiseen.

TAULUKKO 25. Nuorten elokuvien katselutottumusten yhteys arvoihin: varianssianalyysin tuloksia

Arvo-orientaatio	Katselee elokuvia harvoin tai ei lainkaan		Katselee elokuvia kuukausittain		Katselee elokuvia viikoittain		Katselee elokuvia joka päivä		F	p	ETA ²
	Ka	Kh	Ka	Kh	Ka	Kh	Ka	Kh			
Perinteinen uskonnollisuus	3.40	1.24	2.88	1.14	2.72	1.11	2.75	1.28	5.235	0.001	0.04
Uushenkisyys	1.75	.73	2.14	0.92	2.16	0.93	2.06	0.68	3.501	0.016	0.03
Autoritaarisuus	3.40	1.05	3.15	1.00	3.29	1.13	3.55	1.07	1.428	0.219	0.01
Environmentalistisuus	2.80	0.73	3.04	0.68	3.07	0.78	3.27	0.76	2.695	0.046	0.02
Tieteellinen progressiivisuus	3.83	0.48	3.94	0.50	4.04	0.48	3.88	0.72	2.859	0.037	0.02
Sosiaalieettisyys	4.11	0.52	4.01	0.55	3.92	0.57	3.93	0.66	1.920	0.126	0.01

p ≤ .001 erittäin merkitsevä, p ≥ .001 ja ≤ .01 merkitsevä ja p ≥ .01 ja ≤ .05 melkein merkitsevä

Television katsomisen lisäksi myös elokuvien katsominen on yhteydessä nuorten arvoihin (ks. taulukko 25). Elokuvien katsominen selittää arvo-orientaatioista

perinteistä uskonnollisuutta ($F = 5.235$; $p = .001$), uushenkisyyttä ($F = 3.501$; $p = .016$), environmentalistisuutta ($F = 2.695$; $p = .046$) ja tieteellistä progressiivisuutta ($F = 2.859$; $p = .037$). Arvo-orientaatioista ainoastaan perinteisen uskonnollisuuden yhteys elokuvien katselemiseen on merkitsevä. Muiden arvojen kohdalla selityskyky on melkein merkitsevä. Voimakas uskonnollisuus on yhteydessä vähäiseen elokuvien katsomiseen kun taas uushenkisyys, environmentalistisuus ja tieteellinen progressiivisuus ovat yhteydessä elokuvien katselemisen paljouteen.

Tulokset osoittavat, että arvoilla on selkeä yhteys median tai joukkotiedotusvälineiden käyttöön. Toisilla medioilla on hallitsevampi asema kuin toisilla. Nuorten medioiden käyttöön jäävä aika on rajattua. Tämän vuoksi nuorten on tehtävä valintoja. Näihin valintoihin vaikuttavat arvot. Arvot ohjaavat median käyttötottumuksia. Suurin osa nuorista katselee paljon televisiota ja elokuvia, mutta on myös niitä, jotka katsovat niitä vähän tai ei juuri lainkaan. Arvot vaikuttavat myös internetin käyttöön ja kirjallisuuden ja lehtien lukemiseen, mutta ei niin selvästi kuin television ja elokuvien katsomisen kohdalla. Radion kuunteluun arvot eivät ole yhteydessä.

Perinteisen uskonnolliset nuoret katsovat vähemmän televisiota ja elokuvia, mutta lukevat enemmän lehtiä. Lehdet - erityisesti sanomalehtiä - ovat heille keskeisempi tiedonvälittäjä kuin televisio tai internet. Uushenkisesti orientoituneet nuoret eroavat muista ryhmistä television ja elokuvien katselemisen suhteen. Autoritaarisesti orientoituneet nuoret eroavat muista ainoastaan vähäisen kirjallisuuden lukemisen kohdalla. Environmentalistisesti orientoituneille nuorille kirjallisuuden lukeminen on tärkeää television ja elokuvien katsomisen lisäksi. Internetiä environmentalistit käyttävät muita vähemmän. Tieteellinen progressiivisuus on yhteydessä siihen, miten paljon nuoret katselevat televisiota ja elokuvia. Tieteellisen progressiivisesti orientoituneet nuoret katsovat muita enemmän televisiota ja elokuvia, mutta lukevat vähemmän lehtiä. Sosiaalieettisesti orientoituneet nuoret taas lukevat lehtiä muita enemmän, mutta katsovat elokuvia muita vähemmän.

5.3.3. Nuorten poliittisten käsitysten, nuorisoryhmään samaistumisen ja uskontokunnan yhteys arvoihin

Sosiodemografisten taustamuuttujien ja median käyttötottumusten lisäksi tutkimuksessa selvitettiin myös muiden taustamuuttujien ja arvojen yhteyttä. Muut taustamuuttujat liittyvät erilaisiin nuorten identiteetikysymyksiin, kuten uskonnolliseen taustaan, referenssiryhmään ja poliittisiin käsityksiin.

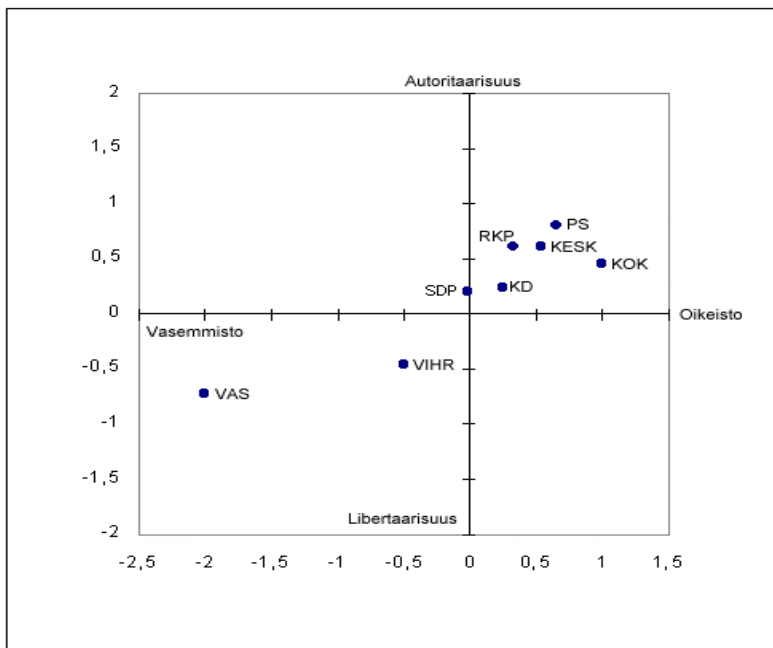
Yhtenä jälkiteollisen yhteiskunnan ilmiönä on pidetty perinteisen luokkasidonnaisuuden ja siihen perustuvan puoluesamaistumisen murtumista. Lisäksi poliittisen kentän on katsottu laajentuneen kattamaan kollektiivisen toiminnan lisäksi myös henkilökohtaiset valinnat, kulutustottumukset ja jopa elämäntavat. (Hellsten & Martikainen 2001, 90.) Poliitiikan yksilöllistymistä on kutsuttu elämänpolitiikaksi (Giddens 1991). Vaikka perinteisiin poliittisiin ideologioihin pohjautuva äänestäminen on jatkuvasti vähentynyt, se ei ole kuitenkaan hävinnyt. Ne ovat Martikaisen ja Pekosen (1996, 98) mukaan säilyttäneet ainakin osan aatteellista voimaansa. Merkkejä näiden rintamalinjojen uudelleen muotoutumisesta on nähty Suomessa sekä presidentin vaaleissa että eduskuntavaaleissa.

Poliittiset jakolinjat ovat osittain säilyneet, mutta samalla ne ovat muotoutumassa uudelleen. Arvojen rooli politiikassa on lisääntymässä. Poliitikka ei enää perustu entisessä määrin talouteen, luokkaan tai uskontoon. Kitscheltin (1995) mukaan perinteisen oikeisto ja vasemmisto akselin rinnalle on noussut toinen akseli, jonka toisessa päässä on autoritaarisuus ja toisessa libertaarisuus.

Yksi tapa lähestyä nykyistä arvojen ja politiikan suhdetta, on nelikenttämalli, joka pohjautuu vanhan ja uuden politiikan akseleihin (ks. kuvio 5). Sijoittumista vanhan politiikan akselille selvitettiin tutkimuksessa valintatehtävällä, jossa nuoret saivat valita itselleen läheisimmän poliittisen aatteen. Valintavaihtoehtoina olivat oikeisto, keskusta ja vasemmisto. Keskustan ja vasemmiston väliin lisättiin myös vihreä aate. Vihreät sijoitettiin tutkimuksessa keskusta-vasemmistoon, vaikka vihreät eivät itse ole Suomessa halunneet määritellä itseään perinteisellä oikeisto-vasemmisto -akselilla. Martikainen ja Pekonen (1996) kutsuvat vihreitä libertaariseksi uusvasemmistoksi. Helander (2003, 29-30) määrittelee vihreät keskusta-vasemmistoon kuuluvaksi ryhmäksi. Myös muissa tutkimuksissa vihreiden on tulkittu

sijoittuvan mieluummin vasemmalle kuin oikealle (Konttinen, Dunlap & Aarnio 2003, 67-82; Mickelsson 2004, 65, 77).

Nelikenttämallin autoritaarisuus - libertaarisuus akseli muodostettiin suoraan tutkimuksen samannimisestä arvoulottuvuudesta. Tämä akseli kuvaa arvoja, jotka edustavat uuden politiikan asialistaa. Siinä otetaan kantaa maahanmuuttoon, monikulttuurisuuteen ja suvaitsevaisuuteen muita etnisiä ryhmiä ja seksuaalisia vähemmistöjä kohtaan. Kun tarkastetaan nelikenttään sijoitettuja puolueita, huomataan, että vasemmistoliitto on äärivasemmalla ja kokoomus lähimpänä oikeistoa. Autoritaarisimpia ovat perussuomalaisen kannattajat ja libertaarisimpia vasemmistoliiton ja vihreiden kannattajat. Nelikentästä voidaan päätellä, että nuorten äänestäminen seuraa sekä vanhoja että uusia poliittisia jakolinjoja. Porvarilliset puolueet sijoittuvat nelikentän oikeaan yläkulmaan ja punavihreät puolueet (vihreät ja vasemmistoliitto) vasempaan alakulmaan. Muista puolueista erottuu selvästi ainoastaan SDP, joka sijoittuu lähelle nelikentän keskustaa lähelle kristillisdemokraatteja.

KUVIO 5. Puolueiden sijoittuminen vanhan ja uuden politiikan akselille

Päivän politiikassa arvo- ja ideologiakysymykset on pidetty taustalla. Poliittisessa debatissa poliitikot joutuvat kuitenkin ottamaan kantaa monenlaisiin kysymyksiin, joissa sivutaan myös poliitikkojen henkilökohtaisia arvoja. Puolueille tämä on haaste. Samalla kun puolueet haluavat erottua toisistaan, niiden on pidettävä huolta, että ne eivät eroa liian voimakkaasti enemmistön mielipiteistä. Poliittisessa elämässä on alkanut näkyä yhä enemmän siirtymistä välineellisen rationaalisuuden korostamisesta arvorationaalisuuden korostamiseen (Inglehart 1997). Arvorationaalisia puolueita ovat esimerkiksi vihreät ja kristillisdemokraatit. Kun kristillisdemokraatit edustavat kristillis-konservatiivista arvorationalismia, niin vihreät edustavat ekologista arvorationalismia. Kokoomuksessa ja keskustassa, joissa on perinteisesti kannatettu samaa uskonnollis-konservatiivista arvomaailmaa, on viime vuosina vahvistunut moniarvoisempi näkökanta. (Suhonen 1988, 160.)

TAULUKKO 26. Poliittisen aatteen yhteys arvoihin:
varianssianalyysin tuloksia

Arvo-orientaatio	F	p	ETA ²
Perinteinen uskonnollisuus	3.715	0.000	0.05
Uushenkisyys	3.162	0.008	0.04
Autoritaarisuus	6.986	0.000	0.08
Environmentalistisuus	11.396	0.000	0.13
Tieteellinen progressiivisuus	1.155	0.331	0.01
Sosiaalieettisyys	1.000	0.417	0.01

p ≤ .001 erittäin merkitsevä, p ≥ .001 ja ≤ .01 merkitsevä ja p ≥ .01 ja ≤ .05 melkein merkitsevä

Nuorten poliittisen ideologian ja arvojen yhteyttä tarkasteltaessa, havaitaan, että poliittinen aate on yhteydessä kaikkiin muihin arvo-orientaatioihin paitsi tieteelliseen progressiivisuuteen ja sosiaalieettisyyteen (ks. taulukko 26). Se on yhteydessä perinteiseen uskonnollisuuteen (F = 3.715; p = .003), uushenkisyyteen (F = 3.162; p = .008), autoritaarisuuteen (F = 6.986; p = .000) ja environmentalistisuuteen (F = 11.396; p = .000). Yhteys autoritaarisuuteen ja environmentalistisuuteen on erittäin

merkitsevä. Perinteisen uskonnollisuuden ja uushenkisyyden kohdalla yhteys on merkitsevä.

Porvarilliseen arvomaailmaan arvoista ovat yhteydessä autoritaarisuus, perinteinen uskonnollisuus, materialistisuus ja skeptinen suhtautuminen uushenkisyyteen. Autoritaarisuus esiintyy pääsääntöisesti yhdessä materialistisuuden kanssa ja perinteinen uskonnollisuus yhdessä ei-uushenkisyyden kanssa. Porvarillisen arvomaailman omaavien joukossa on useita erilaisia ryhmiä. Keskeisimmät ryhmät ovat markkinaliberaalit, uuskonservatiivit ja arvokonservatiivit. Autoritaarisuuden on aikaisemmissa tutkimuksissa todettu nousseen uudeksi arvoulottuvuudeksi perinteisen oikeiston rinnalle (Kitschelt 1995). Materialistisuus on enemmän oikeistoon suuntautuva orientaatio, vaikka Knutsen (1995) on esittänyt, että materialismi voi olla luonteeltaan joko oikeistolaista tai vasemmistolaista. Oikeiston ja perinteisen uskonnollisuuden yhteys osoittaa sen sijaan, että osa oikeistolaisista kannattaa edelleen perinteistä uskonnollis-konservatiivista arvomaailmaa. Konservatismiin juurten on katsottu olevan kristinuskossa (Suvanto 1994). Tämän tähden konventionaalisen kristillisyyden on todettu edustavan konservatiivisia käsityksiä monissa sosiomoraalisissa kysymyksissä. (Bruce 2002, 234.) Uskonnollis-konservatiivisuuteen arvomaailmaan liittyy myös oikeiston torjuva suhtautuminen uushenkisyyteen.

Arvo-orientaatioista vasemmistoon suuntautuivat environmentalistisuus, libertaarisuus, uushenkisyys ja sekulaarisuus. Arvo-orientaatioista environmentalistisuus, libertaarisuus ja uushenkisyys muodostavat jälkimodernin arvojärjestelmän. Ne edustavat myös uusvasemmistolaista ajattelutapaa. Lähinnä perinteisen vasemmiston ajattelua on libertaarisuus. Porvarillisen arvomaailman vastakohtaksi ei tutkimuksessa noussut perinteinen vasemmisto vaan uusvasemmisto, jolla viitataan punavihreisiin arvoihin ja puolueista vihreisiin. Myös vasemmistoliitossa ja sosiaalidemokraateissa on uusvasemmistolaisesti ajattelevia nuoria.

Vanhan politiikan ristiriitaulottuvuuden rinnalle on syntynyt uusia politiikan ristiriitaulottuvuuksia. Tämä tarkoittaa siirtymistä perinteisen politiikan oikeisto - vasemmisto ristiriidasta kohti politiikan uutta ristiriitaulottuvuutta, joka liittyy ristiriitaan taloudellisen kasvun ja ympäristökysymysten välille tai ulkomaalaisvastaisen

nationalismin ja monikulttuurisen suvaitsevaisuuden välille. (Kitschelt 1995, 15; Minkenberg 1992, 2-3.)

TAULUKKO 27. Puoluesamaistumisen yhteys arvoihin: varianssianalyysin tuloksia

Arvo-orientaatio	F	p	ETA ²
Perinteinen uskonnollisuus	4.596	0.000	0.11
Uushenkisyys	2.952	0.001	0.07
Autoritaarisuus	5.225	0.000	0.12
Environmentalistisuus	8.475	0.000	0.18
Tieteellinen progressiivisuus	4.362	0.000	0.10
Sosiaalieettisyys	2.097	0.024	0.05

p ≤ .001 erittäin merkitsevä, p ≥ .001 ja ≤ .01 merkitsevä ja p ≥ .01 ja ≤ .05 melkein merkitsevä

Arvojen yhteys puoluesamaistumiseen on vielä selvempää kuin poliittiseen aatteeseen (ks. taulukko 27). Puoluesamaistumisen yhteys perinteiseen uskonnollisuuteen (F = 4.596; p = .000), autoritaarisuuteen (F = 5.225; p = .000), jälkimaterialistisuuteen (F = 8.475; p = .000) ja tieteelliseen progressiivisuuteen (F = 4.362; p = .000) on erittäin merkitsevä. Yhteys uushenkisyyteen (F = 2.952; p = .001) ja sosiaalieettisyyteen (F = 2.097; p = .024) on merkitsevä.

Puoluesamaistumisen ja arvojen välisiä yhteyksiä tarkasteltaessa havaitaan, että perinteistä uskonnollisuutta kannattavat muita ryhmiä voimakkaammin kristillisdemokraatteihin ja keskustaan samaistuvat nuoret. Maallistuneimpia nuorista ovat sen sijaan nukkuvat äänestäjät. Uushenkisyyttä kannattavat muita enemmän vihreät ja nukkuvat äänestäjät. Keskustan ja kristillisdemokraattien kannattajat sen sijaan suhtautuvat siihen skeptisesti. Tämän taustalla voi olla kristinuskon kielteinen suhtautuminen mystiikkaan ja yleisesti ei-kristilliseksi miellettyihin uskomusjärjestelmiin. Perussuomalaisiin ja keskustaan samaistuvat nuoret ovat muita autoritaarisempia. Vihreiden ja vasemmistoliiton kannattajat sekä puoluekannastaan epävarmat ovat arvoiltaan antiautoritaarisimpia. Environmentalistisuutta kannattavat selvimmin vihreisiin samaistuvat ja puoluekannastaan epävarmat nuoret. Vastaavasti materialistisimpia ovat

kokoomusta ja keskustaa kannattavat nuoret. Tieteellisen progressiivisuuden suhteen ainoastaan kristillisdemokraattien kannattajat erosivat muista kriittisellä suhtautumisellaan. Sosiaalieettisesti orientoituvat selvimminkin keskustaan samaistuvat nuoret. Passiiviset äänestäjät ovat sen sijaan muita egoistisempia.

TAULUKKO 28. *Uskontokuntaan kuulumisen yhteys nuorten arvoihin: varianssianalyysin tuloksia*

<i>Arvo-orientaatio</i>	<i>F</i>	<i>p</i>	<i>ETA²</i>
<i>Perinteinen uskonnollisuus</i>	23.923	0.000	0.15
<i>Uushenkisyys</i>	3.599	0.014	0.03
<i>Autoritaarisuus</i>	0.473	0.701	0.00
<i>Environmentalistisuus</i>	0.093	0.964	0.00
<i>Tieteellinen progressiivisuus</i>	8.885	0.000	0.06
<i>Sosiaalieettisyys</i>	13.461	0.000	0.09

$p \leq .001$ erittäin merkitsevä, $p \geq .001$ ja $\leq .01$ merkitsevä ja $p \geq .01$ ja $\leq .05$ melkein merkitsevä

Tutkimuksessa selvitettiin myös nuorten uskontokuntaan kuulumisen ja arvojen yhteyttä (ks. taulukko 28). Suomi on perinteisesti ollut maa, jossa enemmistö on kuulunut luterilaiseen kirkkoon. Lisäksi merkittävä osa kansasta on sitoutunut - ainakin jollakin tasolla - luterilaiseen uskonkäsitykseen. Tässä Suomi on tehnyt poikkeuksen suhteessa muihin pohjoismaihin, erityisesti Ruotsiin ja Tanskaan. Kirkosta eroaminen on tosin lisääntynyt Suomessakin. Samalla se on merkinnyt irtisanoutumista kristinuskon usein vanhoillisiksi miellettyistä uskonkäsityksistä. (Niemelä 2003, 137-138, 163.)

Vaikka uskontokunta Suomessa määräytyy pitkälle vanhempien mukaan, se vaikuttaa siitä huolimatta voimakkaasti nuorten arvoihin. Uskontokunta on yhteydessä perinteiseen uskonnollisuuteen ($F = 23.923$; $p = .000$), uushenkisyyteen ($F = 3.599$; $p = .014$), tieteelliseen progressiivisuuteen ($F = 8.855$; $p = .000$) ja sosiaalieettisyyteen ($F = 13.461$; $p = .000$). Uskonnollisin ryhmä on vapaat suunnat. Vapaisiin suuntiin lasketaan tässä tutkimuksessa niin helluntaiseurakuntiin, vapaaseurakuntiin kuin muihinkin pienempiin yhteisöihin kuuluvat nuoret. Sekulaarisin ryhmä on uskontokuntiin kuulumattomat. Uushenkisimpiä

uskontokuntien jäsenistä ovat ortodoksit ja katolilaiset. Skeptisimmin uushenkisyyteen suhtautuvat vapaiden suuntien jäsenet. Voimakkaimmin tieteellistä progressiivisuutta kannattavat ortodoksit ja katolilaiset ja vastaavasti vähiten vapaiden suuntien jäsenet. Vapaiden suuntien jäsenet arvostavat myös muita enemmän sosiaalieettisyyttä. Egoistisimpia nuorista ovat uskontokuntiin kuulumattomat nuoret.

TAULUKKO 29. Nuorisoryhmään samaistumisen yhteys nuorten arvoihin: varianssianalyysin tuloksia

Arvo-orientaatio	F	p	ETA ²
Perinteinen uskonnollisuus	16.758	0.000	0.28
Uushenkisyys	4.311	0.000	0.09
Autoritaarisuus	9.073	0.000	0.17
Environmentalistisuus	10.955	0.000	0.20
Tieteellinen progressiivisuus	3.816	0.000	0.08
Sosiaalieettisyys	5.531	0.000	0.11

p ≤ .001 erittäin merkitsevä, p ≥ .001 ja ≤ .01 merkitsevä ja p ≥ .01 ja ≤ .05 melkein merkitsevä

Myös nuorisoryhmään samaistuminen on voimakas arvoja selittävä taustamuuttuja. Ryhmään samaistumisen yhteys on voimakas kaikkien arvo-orientaatioiden kohdalla (ks. taulukko 29). Nuorisoryhmään samaistuminen on yhteydessä perinteiseen uskonnollisuuteen (F = 16.785; p = .000), environmentalistisuuteen (F = 10.955; p = .000) ja autoritaarisuuteen (F = 9.073; p = .000). Myös yhteys sosiaalieettisyyteen (F = 5.531; p = .000), uushenkisyyteen (F = 4.311; p = .000) ja tieteelliseen progressiivisuuteen (F = 3.816; p = .000) on selvä. Yhteys on kaikkien kohdalla erittäin merkitsevä.

Ryhmistä sitoutuneet kristityt ja traditionalistit kannattavat muita enemmän perinteistä uskonnollisuutta. Maallistuneimpia nuorista ovat individualistit, oikeistopopulistit ja elämyshakuiset bailaajat. Nuorten ryhmistä uushenkisyyttä eniten arvostavat elämyshakuiset bailaajat ja ekologitit. Muita skeptisemmin siihen suhtautuvat sitoutuneet kristityt. Urheilijat ja oikeistopopulistit ovat muita autoritaarisempia, kun taas ekologitit ja humanistit ovat muita libertaarisempia.

Ekologit ja humanistit suhtautuvat myönteisimmin myös environmentalistisuuteen. Materialistisimpia nuorista ovat urheilijat ja oikeistopopulistit. Tieteellinen progressiivisuus ei erotellut nuorten käsityksiä. Ainoastaan sitoutuneet kristityt erosivat muista ryhmistä suhtautumalla siihen muita kriittisemmin. Ryhmistä sitoutuneet kristityt ja traditionalistit ovat sosiaalieettisimpiä. Vastaavasti individualistit, nörtit ja elämyshakuiset bailaajat ovat muita egoistisempia.

Nuorisoryhmään samaistumisen ja arvojen yhteydellä nousee esiin selvästi laajempi tendenssi. Eri nuorten referenssiryhmien kannattamat arvot noudattavat selvästi jakoa traditionaalsiin, moderneihin ja jälkimoderneihin arvojärjestelmiin. Sitoutuneet kristityt ja traditionalistit kannattavat traditionaalisia arvoja, olipa kyse sitten uskonnollisuudesta tai sosiaalieettisyydestä. Individualistit, nörtit, oikeistopopulistit ja elämyshakuiset bailaajat taas kannattavat selvimmin ei-traditionaalisia arvoja. He suhtautuvat kielteisesti traditionaaliseen elämänmuotoon. Humanistit ja ekologit sen sijaan edustavat uudempia, jälkimoderneja tai jälkimaterialistisia arvoja. He ovat kiinnostuneet ympäristökysymyksistä, ihmisoikeuksista ja monikulttuurisuudesta. Vastaavasti oikeistopopulistit ja urheilijat edustavat autoritaarisia ja materialistisia arvoja. He edustavat uskonservatiivista arvomaailmaa.

Nuorisoryhmään samaistuminen ja puoluesamaistuminen olivat identiteettikysymyksiin liittyvistä taustamuuttujista selitysovoimaisimpia. Ne olivat yhteydessä kaikkiin arvo-orientaatioihin. Lisäksi niiden selitysosuus arvoista kohosi eta²-kertoimella tarkasteltuna muita korkeammaksi.

5.3.4. Taustamuuttujien ja arvo-orientaatioiden kokonaistarkastelu

Arvo-orientaatioiden ja taustamuuttujien välisiä yhteyksiä kokonaisuutena tarkasteltiin tutkimuksessa monisuuntaisen varianssianalyysin avulla (yleinen lineaarinen malli). Sillä tutkittiin taustamuuttujien yhtäaikaista vaikutusta selittävään muuttujaan. Mallissa ei huomioitu muuttujien välisiä yhdysvaikutuksia, vaan ainoastaan niiden omavaikutukset. Taulukoissa on esitetään ainoastaan mallin tilastollisesti merkitsevät tulokset.

TAULUKKO 30. Taustamuuttujien selityskyky tarkasteltaessa perinteistä uskonnollisuutta: yleisen lineaarisen mallin tuloksia

Taustamuuttuja	Perinteinen uskonnollisuus			
	F	p	df	ETA ²
Nuorisoryhmään samaistuminen	7.194	.000	9	0.10
Uskontokunta	14.066	.000	3	0.07
Asuinpaikka	15.605	.000	1	0.02
Television katseleminen	12.803	.000	1	0.02

$R^2 = .382$ (korjattu $R^2 = .360$) $df^2 = 389$

Perinteistä uskonnollisuutta selittää neljä taustamuuttujaa (ks. taulukko 30). Selityskykyisimmät muuttujat ovat nuorisoryhmään samaistuminen ($F = 7.194$; $p = .000$), uskontokunta ($F = 14.066$; $p = .000$), asuinpaikka ($F = 15.605$; $p = .000$) ja television katseleminen ($F = 12.803$; $p = .000$). Muuttujista nuorisoryhmään samaistuminen ja uskontokunta ovat selityskykyisimpiä tarkasteltaessa niiden selitysosuutta Eta²-kertoimella.

TAULUKKO 31. Taustamuuttujien selityskyky tarkasteltaessa uushenkisyyttä: yleisen lineaarisen mallin tuloksia

Taustamuuttuja	Uushenkisyys			
	F	p	df	ETA ²
Nuorisoryhmään samaistuminen	2.343	.014	9	0.04
Uskontokunta	2.729	.044	3	0.02
Sukupuoli	31.177	.000	1	0.06
Oppilaitos	33.203	.000	1	0.06
Elokvien katseleminen	6.716	.010	1	0.01

$R^2 = .242$ (korjattu $R^2 = .213$) $df^2 = 390$

Uushenkisyyttä tarkasteltaessa löydettiin viisi keskeistä tekijää (ks. taulukko 31). Tekijöistä merkitseviä ovat sukupuoli ($F = 31.177$; $p = .000$), oppilaitos ($F = 33.203$; $p = .000$) ja elokvien katseleminen ($F = 6.716$; $p = .000$). Nuorisoryhmään samaistuminen ($F = 2.343$; $p = .014$) ja uskontokunta ($F = 2.729$; $p = .044$) ovat melkein merkitseviä. Selitysvoimaisimmat tekijät eetan neliökertoimella tarkasteltuna olivat sukupuoli ja oppilaitos.

TAULUKKO 32. *Taustamuuttujien selityskyky tarkasteltaessa autoritaarisuutta: yleisen lineaarisen mallin tuloksia*

Taustamuuttuja	Autoritaarisuus			
	F	p	df	ETA ²
Nuorisoryhmään samaistuminen	6.323	.000	9	0.09
Sukupuoli	78.546	.000	1	0.13
Kirjojen lukeminen	18.896	.000	1	0.03

$R^2 = .342$ (korjattu $R^2 = .324$) $df^2 = 396$

Autoritaarisuutta selittää kolme tekijää (ks. taulukko 32). Ryhmään samaistumisen ($F = 6.623$, $P = 000$) lisäksi selittäviä tekijöitä ovat sukupuoli ($F = 78.546$; $p = 000$) ja kirjallisuuden lukeminen ($F = 18.896$; $p = .000$). Selitysvoimaimmat tekijöistä olivat eetan neliökertoimella tarkasteltuna sukupuoli ja nuorisoryhmään samaistuminen.

TAULUKKO 33. *Taustamuuttujien selityskyky tarkasteltaessa environmentalistisuutta: yleisen lineaarisen mallin tuloksia*

Taustamuuttuja	Environmentalistisuus			
	F	p	df	ETA ²
Nuorisoryhmään samaistuminen	4.493	.000	9	0.06
Puoluesamaistuminen	3.831	.000	10	0.06
Sukupuoli	43.249	.000	1	0.07
Oppilaitos	3.738	.054	1	0.01
Kirjojen lukeminen	9.710	.002	1	0.02
Elokvien katseleminen	10.843	.001	1	0.02

$R^2 = .397$ (korjattu $R^2 = .361$) $df^2 = 378$

Environmentalistisuutta selittävää kuusi taustamuuttujaa (ks. taulukko 33). Voimakkain selittävä tekijä on sukupuoli ($F = 43.429$; $p = .000$). Myös nuorisoryhmään kuulumisen ($F = 13.750$; $p = .000$), puoluesamaistuminen ($F = 3.831$; $p = .000$) ja elokuvien katseleminen ($F = 10.843$; $p = .001$) sekä kirjallisuuden

lukeminen ($F = 9.710$; $p = .002$) ovat selitysoimaisia tekijöitä. Oppilaitoksen merkittävyystaso on vain melkein merkitsevä. Eetan neliökertoimella tarkasteltuna selitysoimaisimmat tekijät ovat sukupuoli, nuorisoryhmään samaistuminen ja puoluesamaistuminen.

TAULUKKO 34. Taustamuuttujien selityskyky tarkasteltaessa tieteellistä progressiivisuutta: yleisen lineaarisen mallin tuloksia

Taustamuuttuja	Tieteellinen progressiivisuus			
	F	p	df	ETA ²
Uskontokunta	4.289	.005	3	0.03
Puoluesamaistuminen	2.787	.002	10	0.06
Asuinpaikka	4.774	.029	1	0.01
Oppilaitos	3.862	.050	1	0.01
Television katseleminen	6.446	.012	1	0.01
Elokvien katseleminen	4.049	.045	1	0.01

$R^2 = .180$ (korjattu $R^2 = .144$) $df^2 = 381$

Tieteellistä progressiivisuutta selittää kuusi taustamuuttujaa (ks. taulukko 34). Yhdenkään taustamuuttujan vaikutus ei ole erittäin merkitsevä. Voimakkain selittävä tekijä on puoluesamaistuminen ($F = 2.787$; $p = .002$). Myös uskontokunnan selityskyky on merkitsevä ($F = 4.289$; $p = .005$). Elokvien katseleminen, oppilaitos, television katseleminen ja asuinpaikka olivat melkein merkitseviä. Eetan neliökertoimella tarkasteltuna ainoa selitysoimainen tekijä on puoluesamaistuminen.

TAULUKKO 35. Taustamuuttujien selityskyky tarkasteltaessa sosiaalieettisyyttä: yleisen lineaarisen mallin tuloksia

Taustamuuttuja	Sosiaalieettisyys			
	F	p	df	ETA ²
Nuorisoryhmään samaistuminen	2.181	.023	9	0.04
Sukupuoli	14.538	.000	1	0.03
Uskontokunta	7.443	.000	3	0.05
Asuinpaikka	4.699	.031	1	0.01
Television katseleminen	6.058	.014	1	0.01

$R^2 = .216$ (korjattu $R^2 = .185$) $df^2 = 388$

Sosiaalieettisyyttä selittää taustamuuttujista viisi (ks. taulukko 35). Selityskykyisimpiä muuttujista ovat sukupuoli ($F = 14.538$; $p = .000$) ja uskontokunta ($F = 7.443$; $p = .000$). Television katseleminen, nuorisoryhmään kuuluminen ja asuinpaikka ovat ainoastaan melkein merkitseviä. Etan neliökertoimella tarkasteltuna selitysvoimaisin muuttuja on uskontokunta.

6. Nuorten asenteet tietoyhteiskuntaa kohtaan

6.1. Nuorten tietoyhteiskunta-asenteet perusmuuttujatasolla

Nuorten asennoitumista tietoyhteiskuntaa kohtaan selvitettiin samalla tavalla kuin nuorten arvoja käyttämällä viisiportaista Likert-asteikollista mittaria. Suhtautumista tietoyhteiskuntaan mittaavat väittämät pyrittiin rakentamaan nuorten tietoyhteiskuntaan liittyvää arkea vastaaviksi. Tämän vuoksi mittarista on jätetty tietoisesti pois sellaisia tekijöitä, jotka muissa selvityksissä ja tutkimuksissa ovat olleet tärkeitä tekijöitä. Yksi tällainen tekijä liittyy tietoyhteiskunnan taloudelliseen puoleen, joka ei tässä tutkimuksessa ollut keskeisessä asemassa. Toinen keskeinen tekijä, joka erotettiin tietoyhteiskuntamittarista omaksi taustamuuttujakseen, oli nuorten median käyttötottumukset. Näin saadaan selvitettyä tietoyhteiskunta-asenteiden ja median käytön keskinäinen suhde. Keskeiseen asemaan tietoyhteiskunnan tutkimisessa nousi ennen muuta internet ja tietotekniikka nuorten arkeen liittyvällä tasolla. Ne kuuluvat tänä päivänä erottamattomasti lähes jokaisen nuoren arkitodellisuuteen.

Nuorten tuli arvioida kyselylomakkeessa 11 väittämää. Väittämistä 7 arvioitiin asteikon myönteiselle puolelle (keskiarvo 3 tai yli) kun taas 4 väittämää sijoittui asteikon kielteiselle puolelle (keskiarvo alle 3:n).

TAULUKKO 36. Korkeimman keskiarvon saaneet osiomuuttujat ja niiden saamat keskiarvot ja –hajonnat

Muuttuja	Ka	Kh
<i>Haluan hoitaa ostokseni mieluummin oikeassa kaupassa kuin internetissä</i>	4.54	0.78
<i>Tiedonhaku internetistä on mukavampaa kuin kirjoista</i>	3.93	1.09
<i>Internetin kansainväliset verkkoyhteydet tekevät suomalaisista kansainvälisempiä</i>	3.86	0.92
<i>Internet on epäluotettava, koska sitä voidaan käyttää väärin tiedon levittämiseen</i>	3.49	1.01
<i>Internetin julkaisuvapautta tulisi rajoittaa väkivallan ja kaupallisen seksin osalta</i>	3.43	1.41

Voimakkaimmin yksittäisistä väittämistä nuoret reagoivat verkkokaupankäyntiin. Enemmistö nuorista on täysin samaa mieltä tai jokseenkin samaa väittämän "Haluan hoitaa ostokseni mieluummin oikeassa kaupassa kuin internetissä" (ka = 4.54; kh = 0.78) kanssa. Tulosta ei tulkita yksinomaan ja ainoastaan kielteisyydeksi verkkokaupankäyntiä kohtaan, vaan siinä voi osaltaan näkyä myös yleinen epäluottamus verkkokauppaan liittyviä turvallisuusriskejä kohtaan. Verkkokauppaa ei siis koeta vielä riittävän luotettavaksi. Melko yhtenäiseen mielipiteeseen viittaa myös keskihajonta. Myös väittämien "Tiedonhaku internetistä on mukavampaa kuin kirjoista" (ka = 3.93; kh = 1.09) ja "Internetin kansainväliset verkkoyhteydet tekevät suomalaisista kansainvälisempiä" (ka=3.86; kh = 1.17) keskiarvot nousivat korkeiksi. Korkeat keskiarvot osoittavat, että internet on löytänyt paikkansa tiedonhakukeinona ja sen, että nuoret suhtautuvat avoimesti verkkopalveluihin, kun ne ovat luotettavia ja turvallisia. Toisaalta väittämien korkea keskihajonta osoittaa, että nuorten mielipide on jakaantunut. Vaikka enemmistö suhtautuukin myönteisesti tiedonhakuun verkosta ja uskoo internetin tekevän suomalaisista kansainvälisempiä, on myös joukko joka on selkeästi eri mieltä. Tiedonhaku verkosta on yleistynyt nuorten keskuudesta jo pelkästään siitä syystä, että se kuuluu koulujen ja oppilaitosten arkipäivään. Erilaiset tiedonhakukoneet, tietokannat ja oppimisympäristöt ovat yleistyneet. Tämä on ollutkin monen oppilaitoksen ja yrityksen tietostrategian keskeinen tavoite.

Internetillä on eittämättä myös kansainvälistäviä vaikutuksia. Se tuo salamannopeasti maailman koko kirjon - hyvän ja pahan, kauniin ja ruman, tiedon ja epätiedon – päätelaitteisiimme. Sen kautta voimme olla reaaliyhteydessä toisella puolella maapalloa oleviin ihmisiin videokonferenssien, webkameroiden ja -puhelimien kautta. Lisäksi tietokoneisiin ja internetiin syntyy koko ajan lisää uusia sisältöjä ja sovellukset laajenevat ja yksinkertaistuvat. Elämme monessa suhteessa maailmankylässä, jossa media toimii ihmisen aistien jatkeena (McLuhan 1964 ja 1967). Nuorten käsityksiä tietoyhteiskunnan tulevaisuudesta mittasi väittämä "Tieto- ja informaatiotekniikan ammatit ovat mielestäni tulevaisuuden huippuammatteja" (ka = 3.06; kh = 1.03). Nuorten mielipiteet jakautuivat tasaisesti niin, että lievä enemmistö uskoo väittämään. Korkea keskihajonta osoittaa, että nuorilla on eroavia käsityksiä asiasta.

Vaikka merkittävä osa nuorista pitääkin tiedonhausta verkossa, he pitävät kuitenkin internetiä monin tavoin epäluotettavana. Väittämän "Internet on

epäluotettava, koska sitä voidaan käyttää väärän tiedon levittämiseen" (ka = 3.49; kh = 1.01) keskiarvo osoittaa, että nuoret ovat lähdekriittisiä ja valveutuneita sekä tiedostavat internetistä löytyvän tiedon luotettavuuteen liittyvät ongelmat. Internetiin liittyvää anarkistista vapautta, joka on johtanut monenlaisiin ongelmiin ja internet-pohjaisen rikollisuuden kasvuun, nuoret pitävät ongelmana. He ovat sitä mieltä, että "Internetin julkaisuvapautta tulisi rajoittaa väkivallan ja kaupallisen seksin osalta" (ka = 3.43; kh = 1.41). Kuten monessa muussakin tietoyhteiskuntaa tarkastelevassa väittämässä, niin myös tässä nuorten mielipiteet jakautuvat kahtia. Erittäin korkea keskihajonta osoittaa tämän. Enemmistön mielestä julkaisuvapautta tulisi rajoittaa. Pelkoihin liittyy myös väittämä "Pelkään, että kehittyneitä tietotekniikkaa käytetään tulevaisuudessa ihmisten kontrolloimiseen" (ka = 2.97; kh = 1.15). Keskihajonta osoittaa, että nuorten mielipiteet jakautuvat myös tässä melko voimakkaasti.

Vaikka nuoret hakevatkin mielellään tietoa internetissä, he suhtautuvat torjuvasti verkko-opiskeluun. Väittämän "Haluaisin opiskella ainakin joitakin opintoja internetin avulla" (ka = 2.70; kh = 1.14) keskiarvo jäi melko alhaiseksi. Verkko-opiskelun vierastaminen saattaa johtua siitä yksinkertaisesta syystä, että se on nuorille vierasta. Vieraus taas voi johtua siitä, ettei verkkoa ole totuttu käyttämään opiskelutarkoituksessa tai siitä, että halutaan säilyttää opiskelussa sosiaaliset kontaktit. Näin verkko-opiskelun yllättävän laaja vierastaminen voi olla kannanotto perinteisen lähiopiskelun puolesta. Toisaalta keskihajonta korkea keskihajonta kertoo siitä, että löytyy joukko nuoria, jotka ovat halukkaita opiskelemaan verkon kautta. Kun tarkastellaan kysymystä ihmissuhteiden solmimisesta internetissä, huomataan, että nuoret eivät ole erityisen vakuuttuneita internetistä ihmissuhteiden luomisen välineenä. Väittämän "Internet on varteenotettava väline luoda ihmissuhteita" (ka = 2.22; kh = 1.12) keskiarvo jää yllättävän alhaiseksi. Korkea keskihajonta osoittaa, että mielipiteet hajaantuvat ja on olemassa joukko nuoria, joille internet on väline sosiaalisten suhteiden luomiseksi. Voidaankin oikeutetusti kysyä, onko internet syventänyt kommunikaation laatua sen lisäksi, että se on lisännyt sitä. Verkossa on kyllä paljon vakavasti otettavaa ihmissuhteiden ympärille rakentunutta toimintaa. Huolimatta epäluottamuksesta ja kriittisyydestä tietoyhteiskunnan ja verkkotodellisuuden heikkouksia kohtaan, tietotekniikan kehitys ei ahdistaa enemmistöä nuorista. Väittämän "Tietotekniikan nopea kehitys ahdistaa minua" keskiarvo on alhaisin kaikista väittämistä (ka = 2.13; kh = 1.14). Korkea keskihajonta

osoittaa, että eriäviä näkemyksiä löytyy. Pienehköä joukkoa tietotekniikan nopea kehitys ahdistaa, kun taas suurta enemmistöä ei.

Toisen näkökulman tietoyhteiskuntaan saa kun tarkastellaan väittämää "Ilman hyvää tietokoneen käyttötaitoa on vaikea pärjätä nykymaailmassa" (ka = 3.18; kh = 1.17). Keskiarvo on yllättävän alhainen. Keskihajonta osoittaa nuorten jakautuvan voimakkaasti kahteen joukkoon suhteessa tietokoneen käyttötaitojen tarpeellisuuteen.

6.2. Nuorten tietoyhteiskunta-asenteita kuvaavien faktorien muodostuminen

Nuorten tietoyhteiskuntaan kohdistamien yksittäisten asenteiden joukosta haluttiin löytää ne keskeiset asenneulottuvuudet, jotka kuvaisivat tiivistetysti nuorten suhtautumista tietoyhteiskuntaan. Aineistolla suoritettiin faktorianalyysi. Ekstraktointimenetelmänä käytettiin pääkomponenttianalyysia ja rotatointi suoritettiin vinorotaationa. Analyysi tehtiin aluksi faktoriluvuilla 2-3. Rajaus kolmeen faktoriin tehtiin, koska neljännen faktorin ominaisarvo jäi selvästi alle 1.0:n tason. Kolmen faktorin tulkinta oli sisällöllisesti vaikeaa, joten paras tulkinta syntyi loppujen lopuksi kahden faktorin ratkaisulle. Faktoreita tulkittaessa huomioitiin analyysissa 0.4:n latauksen ylittävät muuttujat. Kahden faktorin ratkaisu selitti noin 36 % muuttujien kokonaisvaihtelusta. Selityskyky jäi kahden faktorin ratkaisussa melko alhaiseksi, mutta oli tulkinnan kannalta perusteltu.

TAULUKKO 37. Tietoyhteiskuntakriittisyys - tietoyhteiskuntaliberaalisuus asenneulottuvuus (F1) ja sen saamat faktori- ja sivulataukset

Perusmuuttuja	F1	F2	h^2
<i>Internetin julkaisuvapautta tulisi rajoittaa väkivallan ja kaupallisen seksin osalta</i>	.64		.43
<i>Pelkään, että kehittynyttä tietotekniikkaa käytetään tulevaisuudessa ihmisten kontrolloimiseen</i>	.64		.45
<i>Tietotekniikan nopea kehitys ahdistaa minua</i>	.63		.41
<i>Internet on epäluotettava, koska sitä voidaan käyttää väärän tiedon levittämiseen</i>	.60		.36
<i>Tiedonhaku internetistä on mukavampaa kuin kirjoista</i>	-.48	(.38)	.31
<i>Haluan hoitaa ostokseni mieluummin oikeassa kaupassa kuin internetissä</i>	.41	(-.35)	.24

Ensimmäiselle kaksinaapiselle faktoriulottuvuudelle annettiin nimi tietoyhteiskuntakriittisyys - tietoyhteiskuntaliberaalisuus. Ulottuvuuden toisessa päässä on tietoyhteiskuntakriittisyys ja toisessa tietoyhteiskuntaliberaalisuus. Tapperin (1998, 100) mukaan tietoyhteiskunta on virittänyt ihmisissä vähintään kahdenlaisia näkemyksiä. Yhtäältä on ollut nähtävissä teknologis-taloudellista kehitys- ja kasvu-uskoa ja toisaalta kriittistä teollisen yhteiskunnan jälkeistä murroskeskustelua. Kummallekin yhteistä on usko yhteiskunnan muuttumiseen toiseksi. Nämä kaksi näkemystä ilmenivät myös tässä tutkimuksessa. Tietoyhteiskuntakriittisyyden voidaan katsoa ilmentävän kriittistä murrosajattelua.

Tietoyhteiskuntakriittisyyden kärki kohdistuu tietotekniikan ja internetin luotettavuutta kohtaan. Kärkimuuttujina faktorissa latautuivat sellaiset osiot kuten "Internetin julkaisuvapautta tulisi rajoittaa väkivallan ja kaupallisen seksin osalta" (.64), "Pelkään, että kehittyneitä tietotekniikkaa käytetään tulevaisuudessa ihmisten kontrolloimiseen" (.64) ja "Tietotekniikan nopea kehitys ahdistaa minua" (.60). Asenneulottuvuutta ei kriittisyydestään huolimatta voida tulkita yleiseksi kielteisyydeksi tietotekniikkaa ja internetiä kohtaan. Paremminkin se on tulkittavissa tyytymättömyydeksi nykytilanteeseen, johon kaivataan monenlaisia parannuksia. Muutoksia halutaan erityisesti tietotekniikan turva- ja luotettavuusongelmiin. Tietoyhteiskuntakriittisyys viittaa kaipuuseen saada tietoyhteiskunnalle selvemmat rajat, joilla voitaisiin edistää turvallisuuden ja eettisten periaatteiden toteuttamista. Tietoyhteiskuntaliberaalisuus taas on valmis säilyttämään nykyisen lähes anarkistisen vapauden, joka vallitsee tietotekniikan ja verkkotodellisuuden alueella. Tietoyhteiskuntaliberaalisuudelle keskeinen arvo on vapaus, joka halutaan säilyttää. Kriittistä suhtautumistapaa tietoyhteiskuntaan voidaan pitää eräänlaisena reformistisena asenteena, nykyiseen järjestelmään halutaan saada selviä muutoksia. Tietoyhteiskuntaliberaalisuus sen sijaan haluaa säilyttää nykyisen tilanteen.

Faktorien kärkimuuttujista muodostettiin keskiarvomuuttujat. Keskiarvomuuttujaan valittiin neljä lataukseltaan voimakkainta muuttujaa. Keskiarvomuuttujaan valittujen osiomuuttujien faktorilataukset vaihtelivat välillä .60 - .64. Yksittäisten osiomuuttujien kommunaliteetit vaihtelivat välillä .36 - .45. Sekä faktorilatauksia että kommunaliteetteja voidaan pitää tyydyttävinä. Muodostettujen keskiarvomuuttujien ja alkuperäisten faktoreiden homogeenisuutta tarkasteltiin summamuuttujien ja faktoripisteiden välisillä korrelaatiokertoimilla. Luodun

summamuuttujan ja faktoripisteiden välinen korrelaatiokerroin muodostui korkeaksi ($r = .95$). Faktori selittää muuttujien kokonaisvarianssista noin 21 %. Sitä edustavan keskiarvomuuttujan alfa-kerroin on .59, jota voidaan pitää kohtuullisena.

TAULUKKO 38. *Tietoyhteiskuntaoptimistisuus - tietoyhteiskuntapessimistisyys asenneulottuvuus (F2) ja sen saamat faktori- ja sivulataukset*

Perusmuuttuja	F1	F2	H ²
<i>Internetin kansainväliset verkkoyhteydet tekevät suomalaisista kansainvälisempiä</i>		.64	.43
<i>Haluaisin opiskella ainakin joitakin opintoja internetin avulla</i>		.61	.39
<i>Ilman hyvää tietokoneen käyttötaitoa on vaikea pärjätä nykymaailmassa</i>		.58	.39
<i>Tieto- ja informaatiotekniikan ammatit ovat mielestäni tulevaisuuden huippuammatteja</i>		.55	.32
<i>Internet on vartenotettava väline luoda ihmissuhteita</i>		.51	.26
<i>Tiedonhaku internetistä on mukavampaa kuin kirjoista</i>	(-.48)	.38	.31
<i>Haluan hoitaa ostokseni mieluummin oikeassa kaupassa kuin internetissä</i>	(.41)	-.35	.24

Toinen tietoyhteiskunta-asenteisiin liittyvä ulottuvuus, joka nimettiin tietotietoyhteiskuntaoptimistisuudeksi, edustaa Tapperin (1998, 100) kuvaamaa kehitys- ja kasvu-uskoa. Se edustaa uskoa tietoyhteiskunnan menestyksekkääseen tulevaisuuteen ja kasvuun sekä suhtautuu myönteisesti tietotekniikan ja internetin sovelluksiin ja käyttöön. Tietoyhteiskuntapessimistisyys edustaa pessimististä suhtautumista tietoyhteiskuntaan ja sen tulevaisuuteen. Pessimistisyys kohdistetaan myös kehittyneen tietotekniikan ja internetin käyttöön.

Kärkimuuttujina latautuvat sellaiset osiot kuten "Internetin kansainväliset verkkoyhteydet tekevät suomalaisista kansainvälisempiä" (.64), "Haluaisin opiskella ainakin joitakin opintoja internetin avulla" (.61) ja "Ilman hyvää tietokoneen käyttötaitoa on vaikea pärjätä nykymaailmassa" (.58). Faktoria edustamaan laskettiin keskiarvomuuttuja. Muuttujaan laskettiin mukaan neljä lataukseltaan voimakkainta muuttujaa. keskiarvomuuttujaan valittujen osiomuuttujien faktorilataukset vaihtelivat välillä .55 - .64 ja kommunaliteetit välillä .32 - .43. Niitä voidaan pitää tyydyttävinä. Luodun keskiarvomuuttujan ja alkuperäisten faktoripisteiden välinen

korrelaatiokerroin muodostui korkeaksi ($r = .93$). Faktori selitti muuttujien kokonaisvarianssista noin 14 %. Sitä edustavan keskiarvomuuttujan alfa-kerroin oli .53, joka on alhainen, mutta riittävä.

6.3. Nuorten tietoyhteiskunta-asenteiden ja taustamuuttujien välinen yhteys

Tässä luvussa tarkastellaan taustamuuttujien eli luokittelevien muuttujien vaikutusta tietoyhteiskunta-asenteisiin. Aluksi tarkastellaan sosiodemografisten taustamuuttujien vaikutusta tietoyhteiskunta-asenteisiin ja tämän jälkeen median käyttötottumusten ja identiteetti- ja elämäntapamuuttujien vaikutusta tietoyhteiskunta-asenteisiin.

6.3.1. Sosiodemografisten taustamuuttujien yhteys tietoyhteiskunta-asenteisiin

Kuten aikaisemmin on jo todettu, sukupuoli on yksi selitysvoimaisin muuttuja tarkasteltaessa nuorten arvoja. Sen on todettu olevan ehkä yksi voimakkaimmin sosiaalista käyttäytymistä selittäviä tekijöitä (Nummenmaa ym. 1997, 69). Näin oli myös arvojen kohdalla.

TAULUKKO 39. Sukupuolen yhteys nuorten tietoyhteiskunta-asenteisiin: varianssianalyysin tuloksia

Asenne	Työt		Pojat		F	p	ETA ²
	Ka	Kh	Ka	Kh			
Kriittisyys	3.31	0.68	2.70	0.76	73.442	0.000	0.15
Optimistisuus	3.14	0.65	3.26	0.69	3.017	0.083	0.01

p ≤ .001 erittäin merkitsevä, p ≥ .001 ja ≤ .01 merkitsevä ja p ≥ .01 ja ≤ .05 melkein merkitsevä

Sukupuoli osoittautui selitysvoimaiseksi tekijäksi tarkasteltaessa sekä tietoyhteiskuntakriittisyyttä että -optimistisuutta (ks. taulukko 39). Tietoyhteiskuntakriittisyyden kohdalla ero tyttöjen ja poikien välillä on erittäin merkitsevä. Tytöt suhtautuvat poikia kriittisemmin tietoyhteiskuntaan ($F = 73.442$; $p = .000$). Tyttöjen tietoyhteiskuntakriittisyyden voidaan olettaa olevan yhteydessä tyttöjen muutenkin pehmeämpiin arvoihin. Erityisen voimakasta ei kriittisyys

kuitenkaan ole kummallakaan sukupuoliella. Myös tietoyhteiskuntaoptimistisuuden kohdalla sukupuolten keskiarvoissa oli eroa. Ero ei kuitenkaan ollut merkitsevää. Pojat ovat tyttöjä optimistisempia ja suhtautuvat tietoyhteiskuntaan myönteisemmin.

TAULUKKO 40. *Oppilaitoksen yhteys nuorten tietoyhteiskunta-asenteisiin: varianssianalyysin tuloksia*

Asenne	Lukio		Ammatillinen		F	p	ETA ²
	Ka	Kh	Ka	Kh			
Kriittisyys	2.89	0.70	2.70	0.74	6.824	0.009	0.02
Optimistisuus	3.19	0.67	3.22	0.68	0.230	0.632	0.00

p ≤ .001 erittäin merkitsevää, p ≥ .001 ja ≤ .01 merkitsevää ja p ≥ .01 ja ≤ .05 melkein merkitsevää

Tutkimuksessa selvitettiin myös oppilaitoksen yhteyttä nuorten tietoyhteiskunta-asenteisiin. Tutkimukseen osallistuneet nuoret opiskelivat toisen asteen oppilaitoksessa, lukiassa tai ammatillisessa oppilaitoksessa. Oppilaitos selitti merkitsevästi ainoastaan tietoyhteiskuntakriittisyyttä (ks. taulukko 40). Lukiolaiset ovat jonkin verran ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevia kriittisempiä suhteessaan tietoyhteiskuntaan (F = 6.824; p = .009). Jos eri oppilaitoksissa opiskelevien välillä ei ole merkitsevää eroa, voidaan tilannetta Suomen näkökulmasta pitää onnistuneena. Yksi syy lukiolaisten kriittisempään asenteeseen voi olla ero lukion ja ammatillisen koulun painotuksissa. Siinä missä ammatillinen koulutus tähtää käytännön ammattityöhön, niin lukion on luonteeltaan yleissivistävä oppilaitos, joka valmistaa nuoria korkeampiin opintoihin. Tämän tähden nuoret törmäävät lukiassa useamman oppiaineen puitteissa tieteelliseen ja kriittiseen ajatteluun. Erojen pienuus tosin viittaa, että suomalaisessa koulutusjärjestelmässä tasa-arvo toteutuu melkoisen hyvin, eikä oppilaitosten välille ole syntynyt suurta eroa.

Tutkimuksessa selvitettiin myös asuinpaikan vaikutusta tietoyhteiskunta-asenteisiin. Merkittäviä eroja ei asuinpaikankaan kohdalla löytynyt. Nuorten tietoyhteiskunta-asenteet ovat asuinpaikan suhteen homogeenisia. Tulos on sinällään mielenkiintoinen. Se kertoo meille nuorten yhtenevistä käsityksistä suhteessa nykyiseen tietoyhteiskuntaan. Kummankaan tietoyhteiskunta-asenteen kohdalla ei ilmennyt voimakasta eroa suuntaan tai toiseen. Alueelliseen tasa-arvoisuuteen perustuva strategia infrastruktuurin rakentamisen ja palvelujen

saatavuuden suhteen voi osaltaan olettaa vaikuttavan yhtenäisten asenteiden syntyyn. Tosin yhtenäisyys voi johtua myös siitä, että tietoyhteiskunta ei herätä suuria intohimoja nuorissa. Keskeistä kuitenkin on, ettei nähtävissä ole voimakasta alueellista jakautumista suhtautumisessa tietoyhteiskuntaan. Syrjäytymisen estäminen on keskeinen kysymys suomalaiselle tietoyhteiskunnalle, joka on kytkeytynyt hyvinvointiyhteiskuntaan ja sitoutunut tasa-arvoon (Castells & Himanen 2001, 15). Suomessa alueellista tasa-arvoa ovat ylläpitäneet koululaitokset ja kirjastot, joissa kaikilla on mahdollisuus käyttää tietokoneita ja internetiä. Myös kotitalouksiin on pystytty hankkimaan melko paljon tietokoneita ja verkkoyhteyksiä. Samoin laajakaista on yleistynyt nopeasti kotitalouksissa. (Nurmela ym. 2006, 21.)

6.3.2. Nuorten median käyttötottumusten yhteys tietoyhteiskunta-asenteisiin

Seuraavaksi tarkastellaan median käyttöä. Media voidaan ymmärtää osaksi tietoyhteiskuntaa, koska joukkoviestinnän kulutusta pidetään yhtenä tietoyhteiskunnan indikaattorina (Lintilä, Savolainen & Vuorensyrjä 2000, 49). Myös median merkitystä tietoyhteiskunnassa voidaan pitää keskeisenä.

TAULUKKO 41. Nuorten internetin käyttötottumusten yhteys tietoyhteiskunta-asenteisiin: varianssianalyysin tuloksia

Tietoyhteiskunta- asenne	Käyttää internetiä harvoin tai ei lainkaan		Käyttää internetiä kuukausittain		Käyttää internetiä viikoittain		Käyttää internetiä joka päivä		F	p	ETA ²
	Ka	Kh	Ka	Kh	Ka	Kh	Ka	Kh			
Kriittisyys	3.07	0.76	3.03	0.66	2.73	0.67	2.60	0.73	9.101	.000	0.06
Optimistisuus	2.94	0.66	2.98	0.64	3.27	0.64	3.48	0.66	12.380	.000	0.08

p ≤ .001 erittäin merkitsevä, p ≥ .001 ja ≤ .01 merkitsevä ja p ≥ .01 ja ≤ .05 melkein merkitsevä

Internetin käyttö sen sijaan näyttää olevan keskeinen tekijä nuorten suhtautumisessa tietoyhteiskuntaan (ks. taulukko 41). Internetiä voidaan pitää keskeisenä tietoyhteiskunnan indikaattorina. (Castells 2001, 1-2.) Etenkin nuorten tietoyhteiskuntasuhteessa sillä on keskeinen rooli. Internetin käytöllä on selvä yhteys

sekä tietoyhteiskuntakriittisyyteen ($F = 9.101$; $p = .000$) että -optimistisuuteen ($F = 12.380$; $p = .000$). Tietoyhteiskuntakriittisyys on yhteydessä internetin vähäisempään käyttöön, kun taas tietoyhteiskuntaliberaalisuus ennakoii internetin käytön paljoutta. Myös tietoyhteiskuntaoptimistisuus indikoii internetin vähäisempää käyttämistä ja vastaavasti tietoyhteiskuntapessimistisyys internetin käytön vähäisyyttä.

TAULUKKO 42. Nuorten kirjojen lukemistottumusten yhteys tietoyhteiskunta-asenteisiin: varianssianalyysin tuloksia

Tietoyhteiskunta-asenne	Lukee kirjoja harvoin tai ei lainkaan		Lukee kirjoja kuukausittain		Lukee kirjoja viikoittain		Lukee kirjoja joka päivä		F	p	ETA ²
	Ka	Kh	Ka	Kh	Ka	Kh	Ka	Kh			
Kriittisyys	2.62	0.69	3.06	0.64	3.18	0.65	2.97	0.77	15.930	.000	0.11
Optimistisuus	3.18	0.67	3.20	0.64	3.25	0.67	3.26	0.76	0.299	.826	0.00

$p \leq .001$ erittäin merkitsevä, $p \geq .001$ ja $\leq .01$ merkitsevä ja $p \geq .01$ ja $\leq .05$ melkein merkitsevä

Kirjojen lukemisen ja tietoyhteiskuntakriittisyyden välillä löytyi yhteys ($F = 15.930$; $p = .000$). Enemmän kirjoja lukevat nuoret ovat tietoyhteiskuntasuhteessaan kriittisempiä. (ks. taulukko 42). Tietoyhteiskuntaoptimistisuus ei sen sijaan ole yhteydessä kirjojen lukemiseen. Keskiarvoja tarkasteltaessa huomataan, että kirjoja enemmän lukevat ovat optimistisempia tietoyhteiskuntasuhteessaan kuin vähemmän lukevat. Tulos ei ole kuitenkaan tilastollisesti merkitsevä.

TAULUKKO 43. Nuorten elokuvien katselutottumusten yhteys tietoyhteiskunta-asenteisiin: varianssianalyysin tuloksia

Tietoyhteiskunta-asenne	Katsoo elokuvia harvoin tai ei lainkaan		Katsoo elokuvia kuukausittain		Katsoo elokuvia viikoittain		Katsoo elokuvia joka päivä		F	p	ETA ²
	Ka	Kh	Ka	Kh	Ka	Kh	Ka	Kh			
Kriittisyys	2.90	0.64	2.88	0.73	2.76	0.69	2.03	0.75	6.090	.000	0.04
Optimistisuus	2.93	0.67	3.23	0.62	3.26	0.73	3.35	0.58	4.094	.007	0.03

$p \leq .001$ erittäin merkitsevä, $p \geq .001$ ja $\leq .01$ merkitsevä ja $p \geq .01$ ja $\leq .05$ melkein merkitsevä

Yhteys löytyi myös tietoyhteiskunta-asenteiden ja elokuvien katsomisen välillä (ks. taulukko 43). Tietoyhteiskuntakriittisyys on yhteydessä elokuvien katsomisen

vähyyteen ($F = 6.090$; $p = .000$). Tietoyhteiskuntaoptimistisuus on yhteydessä elokuvien katsomisen paljouteen ($F = 4.094$; $p = .007$). Elokuvien katsomisen yhteys tietoyhteiskunta-asenteisiin on yllättävä, koska television katselemisella ei ole niihin yhteyttä.

Tulosten perusteella voidaan päätellä, että suhtautuminen tietoyhteiskuntaan on yhteydessä median käyttötottumuksiin. Tietoyhteiskuntakriittisyys on yhteydessä internetin vähäisempään käyttöön ja elokuvien vähäisempään katselemiseen. Samoin se on yhteydessä kirjojen lukemisen paljouteen. Tietoyhteiskuntaliberaalisuus taas ennakoii internetin käytön ja elokuvien katselemisen paljoutta. Voidaan sanoa, että tietoyhteiskuntakriittisyyden ja -liberaalisuuden välillä kulkee raja, joka vaikuttaa nuorten median käyttötottumuksiin. Kun tietoyhteiskuntakriittiset lukevat enemmän kirjallisuutta, niin tietoyhteiskuntaliberaalit käyttävät mieluummin sähköisiä medioita. Raja kriittisyyden ja liberaalisuuden välillä on todennäköisesti myös nuorten maailmankuvaan muodostumiseen vaikuttava tekijä.

Tietoyhteiskunta-asenteista tietoyhteiskuntaoptimistisuus on yhteydessä tietoyhteiskuntaliberaalisuuden tavoin internetin käytön ja elokuvien katselemisen paljouteen. Tietoyhteiskuntapessimistisyys taas on internetin käytön ja elokuvien katselemisen vähäisyyteen.

Medioista television katselemisella, lehtien lukemisella ja radion kuuntelemisella ei ole yhteyttä tietoyhteiskunta-asenteisiin.

6.3.3. Nuorten poliittisten käsitysten, nuorisoryhmään samaistumisen ja uskontokunnan yhteys tietoyhteiskunta-asenteisiin

Poliittinen aate ei ole yhteydessä kumpaankaan nuorten tietoyhteiskunta-asenteeseen. Keskiarvoja tarkasteltaessa huomataan, että vihreän aatteen kannattajat suhtautuvat kriittisemmin tietoyhteiskuntaan. Liberaalein suhtautuminen tietoyhteiskuntaan on oikeistoaatteen kannattajilla. Yhteys ei kummankaan kohdalla ole tilastollisesti merkitsevä.

TAULUKKO 44. Puoluesamaistumisen yhteys nuorten tietoyhteiskunta-asenteisiin: varianssianalyysin tuloksia

Tietoyhteiskunta-asenne	F	p	ETA ²
Tietoyhteiskuntakriittisyys	2.342	0.011	0.06
Tietoyhteiskuntaoptimistisuus	0.346	0.968	0.01

p ≤ .001 erittäin merkitsevä, p ≥ .001 ja ≤ .01 merkitsevä ja p ≥ .01 ja ≤ .05 melkein merkitsevä

Sen sijaan puoluesamaistuminen on yhteydessä tietoyhteiskunta-asenteisiin (ks. taulukko 44). Se selittää tietoyhteiskuntakriittisyyttä. Kriittisimmin tietoyhteiskuntaan suhtautuvat kristillisdemokraattien ja vihreiden kannattajat. Liberaalein suhtautuminen tietoyhteiskuntaan on kokoomuksen ja RKP:n kannattajilla.

TAULUKKO 45. Uskontokuntaan kuulumisen yhteys nuorten tietoyhteiskunta-asenteisiin: varianssianalyysin tuloksia

Tietoyhteiskunta-asenne	F	p	ETA ²
Tietoyhteiskuntakriittisyys	4.266	0.006	0.03
Tietoyhteiskuntaoptimistisuus	0.383	0.765	0.00

p ≤ .001 erittäin merkitsevä, p ≥ .001 ja ≤ .01 merkitsevä ja p ≥ .01 ja ≤ .05 melkein merkitsevä

Myös uskontokunta selittää tietoyhteiskuntakriittisyyttä (ks. taulukko 45). Yhteys on tilastollisesti merkitsevä (F = 4.266; p = .006). Vapaiden suuntien seurakuntiin kuuluvat nuoret suhtautuvat tietoyhteiskuntaan kriittisimmin ja uskontokuntiin kuulumattomat liberaaleimmin. Tulosten perusteella voidaan tehdä johtopäätös, että uskontokuntaan kuuluminen tai uskonnottomuus on yhteydessä tietoyhteiskuntakriittisyyteen. Kysymys tässä yhteydessä kuuluu, onko yksi tietoyhteiskuntakriittisyyteen vaikuttava tekijä uskonnollisuuden taustalla oleva konservatiivisuus ja vastaavasti, onko tietoyhteiskuntaliberaalisuuden taustalla uskontokuntiin kuulumattomien liberaalisuus.

TAULUKKO 46. Nuorisoryhmään samaistumisen yhteys nuorten tietoyhteiskunta-asenteisiin: yksisuuntaisen varianssianalyysin tuloksia

Tietoyhteiskunta-asenne	F	p	ETA ²
Tietoyhteiskuntakriittisyys	7.006	0.000	0.14
Tietoyhteiskuntaoptimistisuus	2.543	0.008	0.05

$p \leq .001$ erittäin merkitsevä, $p \geq .001$ ja $\leq .01$ merkitsevä ja $p \geq .01$ ja $\leq .05$ melkein merkitsevä

Ryhmään samaistuminen on selittää kumpaakin tietoyhteiskunta-asennetta (ks. taulukko 46). Se on yhteydessä sekä tietoyhteiskuntakriittisyyteen ($F = 7.006$; $p = .000$) ja tietoyhteiskuntaoptimistisuuteen ($F = 2.543$; $p = .008$). Ryhmistä kriittisimmin tietoyhteiskuntaan suhtautuvat ekologitit, humanistit ja sitoutuneet kristityt. Liberaalein suhtautuminen tietoyhteiskuntaan on oikeistopopulisteilla ja nöreillä. Optimistisimmin tietoyhteiskuntaan suhtautuvat nörtit ja elämyshakuiset bailaajat. Pessimistisimmin tietoyhteiskuntaan suhtautuvat ekologitit.

6.3.4. Taustamuuttujien ja tietoyhteiskunta-asenteiden kokonaistarkastelu

Lopuksi tarkastellaan monisuuntaisen varianssianalyysin (yleisen lineaarisen mallin) avulla sitä, miten taustamuuttujat vaikuttavat tietoyhteiskunta-asenteisiin. Yleisen lineaarisen mallin avulla selvitetään tässä tutkimuksessa mallin omavaikutuksia. Tässä yhteydessä ei tutkita mallin tekijöiden yhdysvaikutuksia, vaikka malli huomioi kaikkien tekijöiden suhteen toisiinsa. Taulukoissa esitetään vain mallin tilastollisesti merkitsevät tulokset.

TAULUKKO 47. Taustamuuttujien selityskyky tarkasteltaessa nuorten tietoyhteiskuntakriittisyyttä: yleisen lineaarisen mallin tuloksia

Taustamuuttuja	Tietoyhteiskuntakriittisyys			
	F	p	df	ETA ²
Ryhmään samaistuminen	3.468	.000	9	0.05
Sukupuoli	41.778	.000	1	0.07
Kirjojen lukeminen	19.657	.000	1	0.03
Internetin käyttö	19.045	.000	1	0.03

$R^2 = .306$ (korjattu $R^2 = .284$)

$df^2 = 395$

Tarkasteltaessa taustamuuttujien vaikutusta tietoyhteiskuntakriittisyyteen, havaitaan, että mallista löytyy neljä tietoyhteiskuntakriittisyyttä selittävää taustamuuttujaa (ks. taulukko 47). Nämä ovat ryhmään samaistuminen ($F = 3.468$; $p = .000$), sukupuoli ($F = 41.778$; $p = .000$), kirjojen lukeminen ($F = 19.657$; $p = .000$) ja internetin käyttäminen ($F = 19.045$; $p = .000$). Eetan neliöllä tarkasteltuna selitysvoimaisin tekijä on sukupuoli. Myös ryhmään samaistuminen on selitysvoimainen.

TAULUKKO 48. Taustamuuttujien selityskyky tarkasteltaessa nuorten tietoyhteiskuntaoptimistisuutta: yleisen lineaarisen mallin tuloksia

Taustamuuttuja	Tietoyhteiskuntaoptimistisuus			
	F	p	df	ETA ²
Television katsominen	3.946	.048	1	0.01
Internetin käyttö	36.685	.000	1	0.08
Elokuvien katsominen	3.628	.058	1	0.01

$R^2 = .106$ (korjattu $R^2 = .100$) $df^2 = 399$

Nuorten tietoyhteiskuntaoptimistisuutta selittää kokonaistarkastelussa kolme tekijää (ks. taulukko 48). Nämä ovat television katsominen ($F = 3.946$; $p = .048$), internetin käyttö ($F = 36.685$; $p = .000$) ja elokuvien katsominen ($F = 3.628$; $p = .058$). Aivan erityisessä asemassa tietoyhteiskuntaoptimismia tarkasteltaessa on internet. Tulos vahvistaa osaltaan väitettä internetin keskeisestä merkityksestä informaation aikakaudella (Castells 2001). Eetan neliöllä tarkasteltuna vain internetiä voidaan pitää selitysvoimaisena tekijänä.

7. Arvot ja tietoyhteiskunta-asenteet

7.1. Nuorten arvojen yhteys tietoyhteiskunta-asenteisiin

Tutkimuksen kolmatta pääongelmaa, arvojen ja tietoyhteiskunta-asenteiden välistä yhteyttä, tarkastellaan aluksi korrelaatio- ja varianssianalyysien avulla. Lisäksi näiden muuttujien välistä yhteyttä tarkastellaan ei-lineaariset riippuvuudet huomioivalla bayesilaisella riippuvuusmallinnuksella (BDM = Bayesian Dependence Modeling) (Nokelainen & Tirri 2004).

Pearsonin tulomomenttikerrointarkastelu osoittaa, että tietoyhteiskuntakriittisyys korreloi kaikkien arvo-orientaatioiden kanssa. Voimakkain yhteys sillä oli environmentalistisuuden ($r = .39$; $p = .000$), autoritaarisuuden ($r = -.35$; $p = .000$) ja sosiaalieettisyyden ($r = .27$; $p = .000$) kanssa. Myös perinteisen uskonnollisuuden ($r = .22$; $p = .000$) ja uushenkisyyden ($r = .20$; $p = .000$) korrelaatiot ovat tilastollisesti merkitseviä. Tietoyhteiskuntakriittisyyden yhteys tieteelliseen progressiivisuuteen oli sen sijaan heikompaa ($r = -.12$; $p = .018$). Autoritaarisuuden ja tieteellisen progressiivisuuden negatiivinen korrelaatio tietoyhteiskuntakriittisyyden kanssa osoittaa niiden edustavan liberaalia suhtautumista tietoyhteiskuntaan. Tietoyhteiskuntaoptimistisuus korreloi tieteellisen progressiivisuuden ($r = .17$; $p = .000$) ja uushenkisyyden ($r = .11$; $p = .030$) kanssa. Ainoastaan yhteys tieteellisen progressiivisuuden kanssa on selvästi merkitsevä.

Tiivistäen voidaan sanoa, että nuoret ovat melko kriittisiä tietoyhteiskuntaa kohtaan. Kriittisyyden kärki kohdistuu ennen kaikkea internetin ongelmiin. Kriittisyys kuitenkin osoittaa, että internetillä on keskeinen merkitys nuorten elämässä. Kriittisyyttä ei voi tulkita suoranaisena tietoyhteiskunnan vastaisuutena. Kriittisyys on kuitenkin signaali siitä, että tietoyhteiskunta ei ole valmis. Sitä pidetään nykymuodossaan monelta osin epäluotettavana ja luonteeltaan anarkistisena. Tästä poikkeaa ainoastaan tieteellinen progressiivisuus, joka edustaa optimistista ja liberaalia suhtautumista tietoverkkoja ja yleensäkin tietoyhteiskuntaa kohtaan. Myös autoritaarisuus on yhteydessä tietoyhteiskuntaliberaalisuuteen, mutta ei kuitenkaan tietoyhteiskuntaoptimistisuuteen.

TAULUKKO 49. Perinteisen uskonnollisuuden yhteys nuorten tietoyhteiskunta-asenteisiin: varianssianalyysin tuloksia

Asenne	Voimakkaasti sekulaarinen		Jonkin verran sekulaarinen		Jonkin verran uskonnollinen		Voimakkaasti uskonnollinen		F	p	ETA ²
	Ka	Kh	Ka	Kh	Ka	Kh	Ka	Kh			
Kriittisyys	2.62	0.76	2.78	0.73	2.88	0.63	3.05	0.70	6.105	0.000	0.04
Optimistisuus	3.13	0.75	3.25	0.70	3.23	0.61	3.18	0.63	0.640	0.589	0.00

p ≤ .001 erittäin merkitsevä, p ≥ .001 ja ≤ .01 merkitsevä ja p ≥ .01 ja ≤ .05 melkein merkitsevä

Kun arvojen ja tietoyhteiskunta-asenteiden yhteyksiä tutkitaan yksisuuntaisen varianssianalyysin tulosten valossa, havaitaan, että perinteinen uskonnollisuus on yhteydessä tietoyhteiskuntakriittisyyteen (ks. taulukko 49). Tulos on erittäin merkitsevä (F = 6105; p = .000). Perinteisen uskonnollisuuden yhteyden tietoyhteiskuntakriittisyyteen voidaan ajatella nousevan kristillisestä moraalikäsitelmästä, jossa kannetaan huolta esimerkiksi internetin sisällöntarjonnan vaikutuksista yksilön moraaliin. Tietoyhteiskuntaoptimistisuuden ja perinteisen uskonnollisuuden välillä ei yhteyttä löytynyt.

TAULUKKO 50. Uushenkisyyden yhteys nuorten tietoyhteiskunta-asenteisiin: varianssianalyysin tuloksia

Asenne	Voimakkaasti skeptinen		Jonkin verran skeptinen		Jonkin verran uushenkinen		Voimakkaasti uushenkinen		F	p	ETA ²
	Ka	Kh	Ka	Kh	Ka	Kh	Ka	Kh			
Kriittisyys	2.67	0.72	2.91	0.72	2.92	0.63	3.31	0.63	6.408	0.000	0.05
Optimistisuus	3.14	0.71	3.21	0.60	3.27	0.63	3.47	0.92	1.581	0.193	0.01

p ≤ .001 erittäin merkitsevä, p ≥ .001 ja ≤ .01 merkitsevä ja p ≥ .01 ja ≤ .05 melkein merkitsevä

Uushenkisyys on yhteydessä tietoyhteiskuntakriittisyyteen (ks. taulukko 50). Yhteys on erittäin merkitsevä (F = 6.408; p = .000). Uushenkisesti orientoituneet ovat kriittisempiä tietoyhteiskuntaa kohtaan kuin siihen skeptisesti suhtautuvat. Mahdollinen selitys uushenkisyyden ja tietoyhteiskuntakriittisyyden yhteydelle on se, että digitalisoitumisen ja tietoteknillistymisen nähdään olevan ihmistä luonnosta vieraannuttava voima.

TAULUKKO 51. *Autoritaarisuuden yhteys tietoyhteiskunta-asenteisiin: varianssianalyysin tuloksia*

Asenne	Voimakkaasti libertaarinen		Jonkin verran libertaarinen		Jonkin verran autoritaarinen		Voimakkaasti autoritaarinen		F	p	ETA ²
	Ka	Kh	Ka	Kh	Ka	Kh	Ka	Kh			
Kriittisyys	3.22	0.72	3.01	0.60	2.83	0.67	2.51	0.73	16.272	0.000	0.11
Optimistisuus	3.16	0.78	3.21	0.71	3.26	0.60	3.13	0.69	0.848	0.468	0.01

p ≤ .001 erittäin merkitsevä, p ≥ .001 ja ≤ .01 merkitsevä ja p ≥ .01 ja ≤ .05 melkein merkitsevä

Myös autoritaarisuus on keskeinen tekijä tarkasteltaessa tietoyhteiskuntakriittisyyttä (ks. taulukko 51). Yhteys on erittäin merkitsevä (F = 16.272; p = .000). Yhteys on luonteeltaan negatiivista eli autoritaarisuus on yhteydessä tietoyhteiskuntaliberaalisuuteen ja libertaarisuus tietoyhteiskuntakriittisyyteen. Autoritaarisesti orientoituneet nuoret pitävät tietoyhteiskuntaa avoimena ja rajattomana mahdollisuuksien pelikenttänä, jossa tarjoutuneita mahdollisuuksia käytetään vapaasti omien tarpeiden tyydyttämiseen. Tietoverkkoja ja medioita käytetään lähinnä urheilun seuraamis- ja viihdetarkoituksessa. Vaikka autoritaarisesti orientoituneet nuoret ovat sosiaalisilta asenteiltaan tiukkoja, tietoyhteiskunnan he suhtautuvat äärimmäisen vapaamielisesti. Autoritaarisuus ei ole yhteydessä tietoyhteiskuntaoptimistisuuteen.

TAULUKKO 52. *Environmentalistisuuden yhteys tietoyhteiskunta-asenteisiin: varianssianalyysin tuloksia*

Asenne	Voimakkaasti materialistinen		Jonkin verran materialistinen		Jonkin verran environmentalistinen		Voimakkaasti environmentalistinen		F	p	ETA ²
	Ka	Kh	Ka	Kh	Ka	Kh	Ka	Kh			
Kriittisyys	2.19	0.74	2.64	0.59	2.90	0.72	3.34	0.69	20.910	0.000	0.13
Optimistisuus	3.13	0.81	3.21	0.69	3.21	0.62	3.16	0.77	0.176	0.912	0.00

p ≤ .001 erittäin merkitsevä, p ≥ .001 ja ≤ .01 merkitsevä ja p ≥ .01 ja ≤ .05 melkein merkitsevä

Environmentalismi on toinen keskeinen vaikuttava tekijä tarkasteltaessa suhtautumista tietoyhteiskuntaan (ks. taulukko 52). Se on yhteydessä tietoyhteiskuntakriittisyyteen. Ero on tilastollisesti erittäin merkitsevä (F = 20.910; p = .000). Environmentalistisesti orientoituneet nuoret kokevat tietoyhteiskunnan

keskeneräiseksi luultavasti monestakin syystä. Yksi vaikuttava syy voi olla yhteiskunnan huoleton luonnonvarojen käyttö ja ilmastonmuutos, vaikka tietoyhteiskuntaa on yritetty markkinoida uusiutumattomia luonnonvaroja säästävänä "vihreänä yhteiskuntana". Tietoyhteiskunnan ei nähdä lunastaneen lupauksiaan paperittomana aikakautena, jolloin tiedon sähköisen liikkumisen ja säilyttämisen vuoksi ei enää tarvittaisi lainkaan paperia. Tietoyhteiskunta saatetaankin liittää mielikuvissa ennemmin osaksi globaalia kapitalismia, johon environmentalistisesti orientoituneet nuoret suhtautuvat kriittisesti. Tietoyhteiskuntaoptimistisuuteen ei environmentalistisuus ole yhteydessä.

TAULUKKO 53. Sosiaalieettisyyden yhteys tietoyhteiskunta-asenteisiin: varianssianalyysin tuloksia

Asenne	Voimakkaasti tai jonkin verran egoistinen		Jonkin verran sosiaalieettinen		Voimakkaasti sosiaalieettinen		F	p	ETA ²
	Ka	Kh	Ka	Kh	Ka	Kh			
Kriittisyys	2.40	0.63	2.64	0.73	2.95	0.69	11.999	0.000	0.06
Optimistisuus	3.00	0.60	3.27	0.68	3.17	0.67	1.726	0.179	0.01

p ≤ .001 erittäin merkitsevä, p ≥ .001 ja ≤ .01 merkitsevä ja p ≥ .01 ja ≤ .05 melkein merkitsevä

Myös sosiaalieettisyys on yhteydessä tietoyhteiskuntakriittisyyteen (ks. taulukko 53). Yhteys on tilastollisesti erittäin merkitsevä (F = 11.999; p = .000). Sosiaalieettisesti suuntautuneet nuoret ovat muita nuoria kriittisempiä suhteessaan tietoyhteiskuntaan. Sosiaalieettisyys ei ole yhteydessä tietoyhteiskuntaoptimistisuuteen.

TAULUKKO 54. Tieteellisen progressiivisuuden yhteys tietoyhteiskunta-asenteisiin: varianssianalyysin tuloksia

Asenne	Voimakkaasti tai jonkin verran ei-progressiivinen		Jonkin verran progressiivinen		Voimakkaasti progressiivinen		F	p	ETA ²
	Ka	Kh	Ka	Kh	Ka	Kh			
Kriittisyys	2.89	0.76	2.91	0.74	2.75	0.69	2.556	0.079	0.01
Optimistisuus	2.84	0.54	3.09	0.63	3.29	0.69	5.962	0.003	0.03

p ≤ .001 erittäin merkitsevä, p ≥ .001 ja ≤ .01 merkitsevä ja p ≥ .01 ja ≤ .05 melkein merkitsevä

Tieteellinen progressiivisuus on arvoulottuvuuksista ainoa, joka on yhteydessä tietoyhteiskuntaoptimistisuuteen (ks. taulukko 54). Yhteys on tilastollisesti merkitsevä ($F = 5.962$; $p = .003$). Tieteellisen progressiivisuuden ja tietoyhteiskuntaoptimistisuuden yhteys viittaa siihen, että tietoyhteiskuntaa pidetään osana modernin yhteiskunnan tieteellistä ja teknologista kehitystä. Edistysusko, joka oli luonteenomaista teolliselle yhteiskunnalle, näyttäisi jatkuvan jälkiteollisessa yhteiskunnassa tietoyhteiskunnan muodossa. Tietoyhteiskunta on eräänlainen modernin teknologisen edistyksen jatkokertomus. Tieteellinen progressiivisuus ei ole yhteydessä tietoyhteiskuntakriittisyyteen.

7.2. Ennustavatko arvot nuorten tietoyhteiskunta-asenteita

Edellisessä luvussa todettiin, että kaikki arvot lukuun ottamatta tieteellistä progressiivisuutta ovat yhteydessä tietoyhteiskuntakriittisyyteen. Vastaavasti tieteellinen progressiivisuus on ainoa arvo-orientaatio, joka on yhteydessä tietoyhteiskuntaoptimistisuuteen. Tässä luvussa tarkastellaan kysymystä siitä, ennustavatko arvot sitä, millaisia asenteita nuoret tietoyhteiskuntaan kohdistavat. Tätä kysymystä lähestytään rakentamalla arvo- ja asennemuuttujista bayesilainen verkosto (Heckerman ym. 1995). Bayesilainen verkosto syntyy bayesilaisen riippuvuusmallintamisen tuloksena. Verkosto paljastaa muuttujien välisiä riippuvuussuhteita, esittäen jokaisesta riippuvuudesta sekä visuaalisen representaation että todennäköisyydsluvun. (Nokelainen & Tirri 2004, 149).

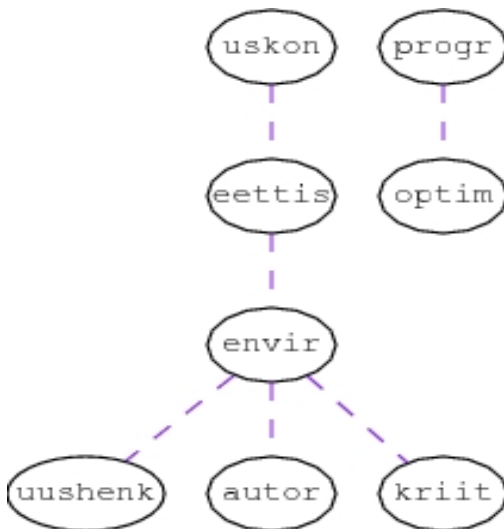
Bayesilaisen verkoston graafisessa visualisoinnissa esitetään kaksi asiaa. Havainnoidut muuttujat esitetään ensinnäkin ellipseinä, ja toiseksi niiden väliset riippuvuudet nuolipäisinä viivoina. Yhtenäiset viivat ennakoivat suoraa kausaalista suhdetta ja katkoviivat ennakoivat yhteyttä, jossa ei olla varmoja siitä, onko kyseessä suora kausaalinen vaikutus vai latentti yhteys. (Ruohotie & Nokelainen 2000; Nokelainen, Tirri, K., Nevgi, Silander & Tirri, H. 2001.) Riippuvuussuhdemalli osoittaa arvo-orientaatioiden ja tietoyhteiskunta-asenteiden keskinäisen riippuvuuden. Malli ei vahvista yksisuuntaisia kausaalisia suhteita, mutta ei-kausaalaisia riippuvuuksia kylläkin. Ei-kausaaliset suhteet ilmaisevat keskinäisen riippuvuuden olemassaolon, mutta ei suhteen suuntaa. Toisin sanoen, tiedämme muuttujien olevan riippuvaisia

toisistaan, mutta emme ole varmoja riippuvuuden suunnasta, toisin sanoen mikä saa aikaan mitäkin.

TAULUKKO 55. Bayesilaisen riippuvuussuhdemallin mukaiset riippuvuussuhteet (dependency) ja niiden todennäköisyysluku (probability ratio)

Riippuvuussuhde	Todennäköisyysluku
Perinteinen uskonnollisuus => sosiaalieettisyys	1 : ∞
Environmentalistisuus => autoritaarisuus	1 : 1 000 000
Environmentalistisuus => tietoyhteiskuntakriittisyys	1 : 9 861
Environmentalistisuus => sosiaalieettisyys	1 : 3.95
Environmentalistisuus => uushenkisyys	1 : 2.08
Tieteellinen progressiivisuus => tietoyhteiskuntaoptimistisuus	1 : 1.87

Voimakkaimmat riippuvuudet bayesilaisessa verkostossa ovat sosiaalieettisyyden ja perinteisen uskonnollisuuden sekä environmentalistisuuden ja autoritaarisuuden välillä (ks. taulukko 55). Myös Pearsonin tulomomenttikertoimella mitatut lineaariset korrelaatiot nousivat korkeiksi näiden muuttujien välillä ($r \Rightarrow .40$). Myös environmentalismin ja tietoyhteiskuntakriittisyyden välinen riippuvuus on voimakas sekä bayesilaisella mallilla että lineaarisella yhteydellä tarkasteltuna.

KUVIO 6. Nuorten arvo-orientaatioiden ja tietoyhteiskunta-asenteiden riippuvuudet: bayesilainen riippuvuussuhdemalli

(Bayesilaisessa verkossa on käytetty seuraavia lyhennyksiä: uskon = perinteinen uskonnollisuus, eettis = sosiaalieettisyys, envir = environmentalistisuus, uushenk = uushenkisyys, autor = autoritaarisuus, kriet = kriittisyys, progr = tieteellinen progressiivisuus ja optim = tietoyhteiskuntaoptimistisuus.)

Bayesilaisessa verkossa traditionaalinen arvojärjestelmä muodostuu perinteisestä uskonnollisuudesta ja sosiaalieettisyydestä (ks. kuvio 6). Moderni arvojärjestelmä muodostuu tieteellisestä progressiivisuudesta ja tietoyhteiskuntaoptimistisuudesta ja jälkimoderni arvojärjestelmä environmentalistisuudesta, libertaarisuudesta ja uushenkisyydestä sekä tietoyhteiskuntakriittisyydestä. Jälkimoderni arvomaailma on environmentalismin kautta yhteydessä myös sosiaalieettisyyteen. Riippuvuusverkosto vahvistaa myös arvo-orientaatioiden järjestäytymisen arvokategorioihin, joiden voidaan tulkita edustavan traditionaalista, modernia ja jälkimodernia arvojärjestelmää. (Inglehart 1997, 74-77.) Myös tietoyhteiskunta-asenteet ovat yhteydessä arvojärjestelmiin.

8. Diskussio

8.1. Tutkimuksen keskeiset tulokset

Tutkimuksen ongelmanasettelu rakentui kolmen päätutkimusongelman ja niitä täydentävien alatutkimusongelmien varaan. Ensimmäinen tutkimusongelma koski nuorten arvoja. Tutkimuksessa etsittiin vastausta kysymykseen, millaisia arvo-orientaatioita suomalaisilla nuorilla on. Toisen päätutkimuskysymyksen kautta etsittiin vastausta siihen, millaisia asenteita nuoret kohdistavat tietoyhteiskuntaan. Kolmannella päätutkimuskysymyksellä etsittiin vastausta ongelmaan, joka koski arvojen yhteyttä tietoyhteiskunta-asenteisiin.

Tutkimuksessa haluttiin lisäksi selvittää, ovatko nuorten arvot ja tietoyhteiskunta-asenteet yhteydessä yhteiskunnalliseen kehitykseen. Tätä kysymystä selvitettiin tarkastelemalla, muodostavatko nuorten arvot ylätasolla traditionaaliseksi, moderniksi ja jälkmoderniksi tulkittavia arvojärjestelmiä ja miten tietoyhteiskunta-asenteet liittyvät tähän kokonaisuuteen.

8.1.1. Nuorten arvoja koskevat tulokset

Nuorten arvoja selvitettiin faktorianalyysin avulla. Faktorianalyysin perusteella perusteella muodostettiin kuusi nuorten arvoja edustavaa arvoulottuvuutta, jotka tulkittiin kaksinapaisiksi. Kaksinapaisuus tarkoittaa, että arvoulottuvuuksilla on kaksi ääripäätä. Ulottuvuuksien kummatkin ääripäät tulkittiin itsenäisiksi arvo-orientaatioiksi. Näin arvo-orientaatioiden kokonaismäärä nousi kahteentoista. Ulottuvuuksien tulkinnassa ja nimeämisessä hyödynnettiin sekä kotimaista että ulkomaista arvo- ja asennetutkimuskirjallisuutta. Muodostetut kaksinapaiset arvoulottuvuudet ovat:

- 1) *perinteinen uskonnollisuus - sekulaarisuus,*
- 2) *uushenkisyys - ei-uushenkisyys,*
- 3) *autoritaarisuus - libertaarisuus,*
- 4) *environmentalistisuus - materialistisuus,*

5) *tieteellinen progressiivisuus - ei-progressiivisuus ja*

6) *sosiaalieettisyys - egoistisuus.*

Nuorten keskuudessa hallitsevat arvo-orientaatiot ovat sosiaalieettisyys ja tieteellinen progressiivisuus. Näiden arvo-orientaatioiden kohdalla sisäinen yhdenmukaisuus jäi kuitenkin muita heikommaksi. Mahdollisia syitä tähän saattaa olla arvo-orientaatioiden osiomuuttujien liiallinen käsitteellinen hajanaisuus tai mitattavaan asiaan yleisesti liittyvä käsitteellinen epäselvyys. Mittarin homogeenisuuden parantaminen olisi tältä osin vaatinut tarkempaa käsiteanalyysia mittarin valmisteluvaiheessa.

Sosiaalieettisyys ja tieteellinen progressiivisuus liittyvät läheisesti siihen sosialisatioprosessiin, jonka pohjalta enemmistö nuorista muodostaa oman käsityksensä todellisuuden luonteesta, hyvästä elämästä, totuudesta, olemassaolon tarkoituksesta ja suhteesta muihin ihmisiin. Sosiaalieettisyyden perusta on yhteisöllisessä arvomaailmassa, jossa korostuu yksilöiden välinen solidaarisuus, tasa-arvo ja eettiset periaatteet. Sosiaalieettisyyteen ovat vaikuttaneet uskonnon lisäksi monet aatteet ja ideologiat. Se on saanut vaikutteita niin kristinuskosta kuin humanismista ja sosialismista.

Sosiaalieettisyys on voimakkaassa yhteydessä perinteiseen uskonnollisuuteen. Perinteisellä uskonnollisuudella tarkoitetaan tutkimuksessa kristillistä uskoa; uskoa Jumalaan, Jeesukseen ja Raamattuun. Sosiaalieettisyys ja perinteinen uskonnollisuus muodostavat traditionaalisen arvojärjestelmän. Traditionaalisen arvojärjestelmän vastakohta on ei-traditionaalisuus, joka edustaa modernia sekularismia ja individualismia. Sille on ominaista myös egoistisuus ja arvoliberaalisuus.

Tieteellinen progressiivisuus edustaa käsitystä siitä, mitä tieto on ja miten tietoa hankitaan. Tieteelliselle progressiivisuudelle keskeistä on usko tieteeseen, edistykseen ja kehitysoppiin. Tieteellinen progressiivisuus muodostaa modernin arvojärjestelmän yhdessä sekulaarisuuden kanssa. (Bruce 2002, 116-117; Stark & Finke 2000, 61.) Tieteellisen maailmankuvan leviämistä ei enää nähdä ainoana syynä maallistumiselle. Maallistumisen syyn on nähty olevan ihmisten eksistentiaalisen turvallisuuden tunteen lisääntymisessä (Inglehart 1997, 73 ja 2004, 18). Moderni arvojärjestelmä käsittää yksilön käsitykset todellisuuden ja tiedon

luonteesta. Modernin vastakohta nimettiin ei-moderniksi, joka edustaa uskonnollis-traditionaalista tulkintaa tiedon ja todellisuuden luonteesta.

Autoritaarisuus, environmentalistisuus ja perinteinen uskonnollisuus eivät saaneet nuorten keskuudessa niin selvää kannatusta kuin sosiaalieettisyys ja tieteellinen progressiivisuus. Näiden orientaatioiden kohdalla nuorten käsitykset jakautuivat voimakkaasti. Autoritaarisuus - libertaarisuus ulottuvuus vastaa sisällöltään esimerkiksi Flanaganin (1987) ja Kitscheltin (1995) käyttämiä arvo-orientaatioita. Environmentalistisuus - materialistisuus ulottuvuus vastaa osittain Inglehartin (1997) löytämää materialismi - jälkimaterialismi ulottuvuutta, mutta on paljon yksityiskohtaisempi. Se paljastaa, että materialismi - jälkimaterialismi dimension ydin löytyy ympäristöarvoista ja taloudellisen kasvun kritiikistä. Voidaankin sanoa, että tutkimuksessa löydetyistä arvoulottuvuuksista autoritaarisuus - libertaarisuus ja environmentalistisuus - materialistisuus ovat selviä uuden politiikan ulottuvuuksia. Uushenkisyyttä kohtaan nuoret eivät osoittaneet suurta kiinnostusta.

Edellä mainitut arvot perustuvat yksilöllisiin arvovalintoihin ja sen tähden edellyttävät nuorilta voimakkaampaa tietoisuutta. Nuorilla voi olla tilannekohtaisia mielipiteitä ja asenteita, mutta tällöin arvomaailman homogeenisuus on alhaisempi. Arvo-orientaatioista environmentalistisuus, libertaarisuus ja uushenkisyys muodostavat ylätasolla jälkimodernin arvojärjestelmän, jonka vastakohta nimettiin uuskonservatiivisuudeksi. Uuskonservatiivisuudella tarkoitetaan isänmaallisuutta, kielteistä suhtautumista maahanmuuttoon ja ulkomaalaisiin sekä seksuaalisten vähemmistöjen oikeuksien lisäämisen vastustamista. Jälkimodernisuus - uuskonservatiivisuus akseli vastaa Mikkolan (2003) väitöskirjassaan löytämää punavihreys - uuskonservatiivisuus dimensiota.

Taustamuuttujista selitysvomaisin on sukupuoli, joka selittää erityisesti nuorten autoritaarisuutta ja environmentalistisuutta, mutta myös uushenkisyyttä ja sosiaalieettisyyttä. Tulosten perusteella voidaan sanoa, että tyttöjen arvot ovat pehmeämpiä ja empaattisempia kuin poikien. (Helve 1993; Tirri 2003.) Tytöt suhtautuvat poikia myönteisemmin ympäristökysymyksiin ja monikulttuurisuuteen ja ovat sosiaalisilta asenteiltaan suvaitsevaisempia. Tyttöjen arvoille on tyypillistä myös myönteisempi suhtautuminen yhteiskunnan vähäosaisiin sekä suurempi avoimuus henkisyyttä ja hengellisiä kysymyksiä kohtaan. Tyttöjen arvojen voidaan tulkita edustavan ylätasolla jälkimodernia arvojärjestelmää. Poikien arvot ovat sen sijaan materialistisia ja autoritaarisia. He ovat myös egoistisempia ja suhtautuvat skeptisesti

uushenkisyyteen. Poikien arvot edustavat ylätasolla enemmän uuskonservatiivista arvojärjestelmää.

Mielenkiintoinen kysymys on, johtuvatko tyttöjen pehmeämmät arvot tyttöjen ja poikien erilaisesta kasvatuskulttuurista vai onko ero sukupuolten välillä biologisesti määräytyvä. Toisaalta voidaan myös kysyä, onko yhteiskunnan yleinen arvoilmapiiri muuttumassa feminiinisemmäksi, ja onko koko arvojen jälkimodernisaatiossa kyse juuri tästä. Tutkimuksen tulosten perusteella ei kuitenkaan voida puhua laajamittaisesta siirtymisestä jälkimoderneihin arvoihin. Jälkimodernien arvojen kannattajat edustavat vielä vähemmistöä nuorten joukossa. Jälkimodernille tyypillisten arvojen vaikutus yhteiskunnassa on kuitenkin laajempi kuin niitä aktiivisesti kannattavien määrä. Jälkimodernisaatio etenee Inglehartin (1997) mukaan asteittain ja muuttaa yhteiskuntaa yhä sallivampaan ja suvaitsevaisempaan suuntaan.

Myös nuorten asuinpaikalla on yhteys nuorten arvoihin. Tämä osoittaa, että alueelliset tekijät vaikuttavat edelleen arvoihin. Tämän ovat aikaisemmin todenneet esimerkiksi Lähteenmaa ja Siurala (1991). Globalisaatio, kansainvälistyminen ja voimakas muuttoliike eivät ole pystyneet murtamaan tätä historiallista ja ideologista jakautumista. Asuinpaikka on yhteydessä perinteiseen uskonnollisuuteen ja sosiaalieettisyyteen sekä tieteelliseen progressiivisuuteen. Kun sukupuoli selittää arvoja pääasiassa jälkimodernisuus - uuskonservatiivisuus akselilla, niin asuinpaikka selittää niitä traditionaalisuus - modernisuus akselilla.

Pääkaupunkiseudulla asuvat nuoret ovat vieraantuneet kristinuskon institutionalisoituneista muodoista ja heitä voidaan pitää maallistuneina. He uskovat myös enemmän tieteeseen ja edistykseen ja ovat arvoiltaan individualistisempia ja egoistisempia. Pääkaupunkiseutu näyttää ruokkivan moderneiksi tulkittavia arvoja ja elämäntapoja. Elämää pääkaupunkiseudulla kuvaa traditioiden katkeaminen, elämäntapojen monimuotoisuus, moderni viestintäteknologia, maallistuminen ja koulutuksen kautta lisääntyvä usko tieteeseen ja edistykseen. Muualla Suomessa asuville nuorille perinteinen uskonnollisuus ja sen edustamat arvot ovat edelleen tärkeitä. Myös yhteisöllisten arvojen kannatus ja kriittinen suhtautuminen tieteeseen ja edistykseen kuvaa muualla Suomessa asuvien nuorten käsityksiä. (Lähteenmaa & Siurala 1991, 20, 203-209.)

Oppilaitoksen yhteys arvoihin ei ole niin yksiselitteinen kuin on sukupuolen tai asuinpaikan kohdalla. Oppilaitos on yhteydessä uushenkisyyteen ja

autoritaarisuuteen. Ammattioppilaitoksessa opiskelevat nuoret kannattavat enemmän uushenkisyyttä ja autoritaarisuutta. Oma vaikutuksensa tähän on sukupuolella. Uushenkisyyttä kannattavat erityisesti ammattioppilaitoksessa opiskelevat tytöt ja autoritaarisuutta kannattavat erityisesti ammattikoulussa opiskelevat pojat, joiden arvomaailma on lähellä äärioikeistoa ja oikeistopopulismia.

Tutkimuksessa selvitettiin myös arvojen ja median käytön yhteyttä. Arvo-orientaatioista perinteinen uskonnollisuus on yhteydessä muita vähäisempään television ja elokuvien katselemiseen. Syytä uskonnollisten nuorten vähäisempään television ja elokuvien katselemiseen on vaikea sanoa. Yksi syy voi olla herätysliikkeiden vaikutus. Myös kristinuskon eettis-moraaliset periaatteet voivat vaikuttaa asiaan. Myös sosiaalieettisesti orientoituneet nuoret katsovat vähemmän televisiota. Lisäksi he lukevat muita enemmän lehtiä, erityisesti sanomalehtiä. Heille lehtien lukeminen on tärkeä osa median käyttötottumuksia. Tieteellinen progressiivisuus taas ennustaa vähäisempää lehtien lukemista, mutta toisaalta taas television ja elokuvien katsomisen paljoutta. Tieteellisen progressiivisuuden yhteys television ja elokuvien katselemisen paljouteen ja lehtien lukemisen vähäisyyteen on lähes päinvastainen kuin sosiaalieettisyyden. Koska sosiaalieettisyys ja tieteellinen progressiivisuus ovat kaksi hallitsevaa orientaatiota nuorten keskuudessa ja lisäksi yhteydessä asuinpaikkaan, herää kysymys, voisivatko erot median käytössä johtua asuinpaikasta.

Arvo-orientaatioista ainoastaan environmentalistisuus on yhteydessä internetin käytön vähäisyyteen. Koska internetin käyttö on suomalaisnuorten keskuudessa kuitenkin erittäin yleistä, voidaan tulosten perusteella tehdä johtopäätös, että suomalaisessa yhteiskunnassa ei esiinny laajamittaista digitaalista syrjäytymistä. Ja siltä osin kun eroja internetin käytössä löytyy, ne pohjautuvat enemmän yksilölliseen arvovalintaan kuin taloudelliseen ja teknologiseen eriarvoisuuteen eri alueiden välillä. Näin on esimerkiksi environmentalistisuuden kohdalla. Yksi selittävä tekijä environmentalistisesti orientoituneiden vähäisemmälle internetin käytölle voi olla se, että he lukevat muita enemmän kirjallisuutta. Toinen mahdollinen syy on tietoyhteiskuntaan liittyvä teknologiadeterminismi ja turvallisuusongelmat. Teknologian saatetaan ajatella viime kädessä palvelevan luonnon tuhoutumista tai ilmaston muutosta, vaikka julkisuudessa on yritetty markkinoida tietoyhteiskuntaa vihreän teknologian yhteiskuntana. Myös median ylikorostumista saatetaan

vierastaa. Sen koetaan muuttavan sosiaalista todellisuutta yhä keinotekoisemmaksi ja irrrottavan ihmisiä luonnollisista sosiaalisista suhteistaan.

Autoritaarisuus on yhteydessä vähäisempään kirjojen lukemiseen. Autoritaarisesti orientoituneille muiden medioiden käyttö on mieluisampaa. Syy tähän on näiden medioiden vaivattomuus ja helppous. Ne eivät vaadi käyttäjiltään mitään, vaan tarjoavat välitöntä viihdykettä.

Arvoilla ei ollut yhteyttä radion kuuntelemiseen. Radion kuunteleminen on niin yleistä nuorten keskuudessa, ettei se erottele arvoja.

Nuorten poliittiset aatteet nousivat arvotarkastelussa selitysvoimaisiksi. Poliittinen aate on yhteydessä autoritaarisuuteen ja environmentalistisuuteen sekä perinteiseen uskonnollisuuteen ja uushenkisyyteen. Nuorten samaistuminen keskustaan tai oikeistoon ennustaa voimakkaampaa autoritaarisuutta, perinteistä uskonnollisuutta, materialistisuutta ja skeptisyyttä uushenkisyyttä kohtaan. Yllättävä tulos on, että keskustan ja oikeiston vastavoima ei ole vasemmistoaate, vaan vihreä aate. Vihreät edustavat tutkimuksen tulosten perusteella uutta arvovasemmistoa. Puhuttaessa vihreistä uutena arvovasemmistona heitä ei tule sekoittaa perinteiseen vasemmistoon. Samaistuminen vihreään aatteeseen ennustaa voimakkaampaa environmentalistisuutta, libertaarisuutta, sekulaarisuutta ja uushenkisyyttä. Vihreään aatteeseen samaistuvat edustavat sekä modernia että jälkimodernia arvojärjestelmää, kun taas perinteiseen vasemmistoon samaistuvat kannattavat modernia arvojärjestelmää. Porvarillisia puolueita äänestävät nuoret kannattavat vaihtelevasti sekä traditionaalista, uuskonservatiivista että modernia arvojärjestelmää.

Tutkimuksessa osoitettiin, että poliittisella aatteella on yhteys arvoihin. Arvo-orientaatioista ainoastaan sosiaalieettisyys ja tieteellinen progressiivisuus eivät ole yhteydessä poliittiseen ideologiaan. Ne ovat luonteeltaan eräänlaisia konsensus-arvoja, joiden suhteen vallitsee yksimielisyys kaikkien poliittisten ryhmien kannattajien kesken. Tämän vuoksi niillä ei ole yhteyttä poliittiseen aatteeseen. Muut arvo-orientaatiot taas heijastavat joko vanhoja tai uusia poliittisiä jakolinjoja.

Myös nuorten puoluesamaistuminen on selitysvoimainen tekijä nuorten arvoja tarkasteltaessa. Se on yhteydessä kaikkiin arvo-orientaatioihin. Perinteistä uskonnollisuutta kannattavat voimakkaimmin kristillisdemokraattien ja keskustan kannattajat. Sekulaarisimpia nuorista ovat vasemmistoliiton kannattajat ja poliittisesti passiiviset. Vihreiden kannattajissa on eniten niitä, jotka kannattavat uushenkisyyttä

ja vastaavasti kristillisdemokraattien keskuudessa vähiten. Autoritaarisuutta kannattavat perussuomalaisen kannattajat ja vastaavasti libertaarisuutta vasemmistoliiton ja vihreiden kannattajat. Tieteellisen progressiivisuuden kohdalla muista poikkeavat ainoastaan kristillisdemokraatit kriittisellä suhtautumisellaan. Sosiaalieettisyyden kohdalla muista eroavat vain RKP:n ja vasemmistoliiton kannattajat. He ovat muita jonkin verran individualistisempia ja egoistisempia. Environmentalistisimpia ovat vihreiden kannattajat ja materialistisimpia kokoomuksen kannattajat.

Nuorisoryhmään samaistuminen liittyy vahvasti nuorten identiteettiin ja elämäntapaan. Ryhmään samaistuminen on taustamuuttujista selitysvoimaisin. Myös se on yhteydessä kaikkiin arvo-orientaatioihin. Traditionalistit ja sitoutuneet kristityt ovat voimakkaimmin sitoutuneet perinteiseen uskonnollisuuteen. Sekulaarisimpia ryhmistä ovat individualistit ja oikeistopopulistit. Uushenkisyyttä kannattavat voimakkaimmin ekologitit ja skeptisimmin siihen suhtautuvat sitoutuneet kristityt. Autoritaarisin ryhmä ovat oikeistopopulistit ja libertaarisin ryhmä ekologitit. Tieteelliseen progressiivisuuteen sitoutuneet kristityt suhtautuvat muita kriittisemmin. Sosiaalieettisyyttä kannattavat voimakkaimmin sitoutuneet kristityt ja egoistisuutta nörtit. Myös individualistit ja oikeistopopulistit ovat arvomaailmaltaan egoistisia.

Myös uskontokunta osoittautui nuorten arvoja selittäväksi tekijäksi. Perinteistä uskonnollisuutta kannattaa voimakkaimmin vapaiden suuntien jäsenet. Arvoiltaan sekulaarisin ryhmä on uskontokuntiin kuulumattomat. Uushenkisyyttä kannattavat muita enemmän ortodoksisen ja katolisen kirkon jäsenet. Skeptisimmin uushenkisyyteen suhtautuvat vapaiden suuntien jäsenet. Tieteellisen progressiivisuuden kohdalla muista poikkeaa ainoastaan vapaisiin suuntiin kuuluvat, jotka suhtautuvat siihen kriittisimmin. Vapaiden suuntien jäsenet kannattavat myös muita voimakkaammin sosiaalieettisiä arvoja, kun taas uskontokuntaan kuulumattomat ovat arvoiltaan egoistisempia.

Uskontokuntaan kuuluminen heijastaa arvojen ylätasolla pitkälle traditionaalisuus - modernisuus akselia. Vapaiden suuntien kannattajat edustavat akselin traditionaalista päätä ja uskontokuntiin kuulumattomat sen modernia päätä.

Kaikkia arvo-orientaatioita ja taustamuuttujia tarkasteltiin myös kokonaisuutena. Näin etsittiin parhaiten arvojen vaihtelua selittävät muuttujat. Tulosten perusteella selitysvoimaisimmat muuttujat perinteistä uskonnollisuutta tarkasteltaessa ovat ryhmään samaistuminen ja uskontokunta. Uskontokunta selittää nuoren

uskonnollisuutta samoin kuin se, mihin elämäntaparyhmään hän kuuluu. Uushenkisyyttä tarkasteltaessa selitysvomaisimmat muuttajat ovat sukupuoli ja oppilaitos. Autoritaarisuutta tarkasteltaessa selitysvomaisimmat muuttajat ovat sukupuoli ja ryhmään samaistuminen. Environmentalistisuutta tarkasteltaessa selitysvomaisimmat muuttajat ovat sukupuoli, ryhmään samaistuminen ja puoluesamaistuminen.

Kaiken kaikkiaan arvojen tarkasteluissa nousi esiin arvojen selvä yhteys muihin sosiokulttuurisiin indikaattoreihin. Arvot muodostavat yhdessä muiden muuttajien kanssa selkeän verkoston, jossa identiteettiin, elämäntapaan, uskontoon, politiikkaan, talouteen ja ympäristöön liittyvät kysymykset liittyvät toisiinsa. Näin muodostuu kuva arvoista, mutta samalla myös kuva arvojen suhteesta yhteiskuntaan ja kulttuuriin kokonaisuutena.

8.1.2. Nuorten tietoyhteiskunta-asenteita koskevat tulokset

Faktorianalyysin avulla muodostettiin kaksi nuorten tietoyhteiskuntaan suhtautumista kuvaavaa asenneulottuvuutta. Muodostettuja asenneulottuvuuksia kutsutaan tietoyhteiskunta-asenteiksi. Myös tietoyhteiskunta-asenneulottuvuudet tulkittiin kaksinapaisiksi samoin kuin arvo-orientaatiot. Tutkimuksessa muodostettiin seuraavat asenneulottuvuudet:

- 1) *tietoyhteiskuntakriittisyys - tietoyhteiskuntaliberalisuus ja*
- 2) *tietoyhteiskuntaoptimistisuus - tietoyhteiskuntapessimistisyys.*

Näiden asenneulottuvuuksien katsotaan edustavan nuorten perusasenteita tietoyhteiskuntaa kohtaan. Tietoyhteiskunta-asenteissa korostuu internetin ja tietotekniikan merkitys. Niitä voidaan pitää ikkunoina siihen tietoyhteiskunnan todellisuuteen, johon nuoret ovat yhteydessä. Kahden asenneulottuvuuden muodostuminen vahvistaa ennako-oletuksen, jonka mukaan tietoyhteiskunta on herättänyt ainakin kahdenlaista suhtautumista tietoyhteiskuntaan, taloudellisteknologiauskoista kasvuodotusta ja toisaalta kriittistä murrosajattelua (Tapper 1998, 100).

Sukupuoli on selitysvoimainen selittävä tekijä tarkasteltaessa tietoyhteiskuntaan suhtautumista. Tutkimuksessa löydettiin selvä yhteys sukupuolen ja tietoyhteiskuntakriittisyyden välillä. Tytöt suhtautuvat poikia kriittisemmin tietoyhteiskuntaan. Tyttöjen tietoyhteiskuntakriittisyys on samassa linjassa tyttöjen yleensä pehmeämpiin arvoihin. Työille tietoyhteiskunta saattaa näyttäytyä kovana kilpailuyhteiskuntana, jossa ihmisyyys häviää markkinoiden uusliberalististen lakien puristuksessa. Tietoyhteiskunta koetaan myös liian teknologiadeterministisenä. Myös internetin rajoittamattomaan vapauteen suhtaudutaan kriittisesti, varsinkin kun puhutaan verkosta löytyvästä haitallisesta aineistosta, kuten väkivallasta, pornografiasta ja erilaisista haittaohjelmista. Pojat suhtautuvat tyttöjä optimistisemmin tietoyhteiskuntaan, vaikka tulos ei ole olekaan tilastollisesti merkitsevä.

Asuinpaikka ei ole yhteydessä tietoyhteiskunta-asenteisiin. Tutkimuksessa ei löytynyt näyttöä sille, että aluekysymys vaikuttaisi siihen, miten nuoret suhtautuvat tietoyhteiskuntaan. Suomessa ei löydy näyttöä digitaalisesta jakautumisesta tai syrjäytymisestä. Sen sijaan oppilaitos on yhteydessä tietoyhteiskuntakriittisyyteen. Lukiolaiset suhtautuvat tietoyhteiskuntaan kriittisemmin kuin ammatillisessa oppilaitoksessa opiskelevat.

Myös median käyttötottumukset ovat yhteydessä tietoyhteiskunta-asenteisiin. Internetin käyttäminen on yhteydessä sekä tietoyhteiskuntakriittisyyteen ja tietoyhteiskuntaoptimistisuuteen. Tietoyhteiskuntakriittisesti asennoituvat käyttävät muita vähemmän internetiä, kun taas tietoyhteiskuntaan liberaalisti suhtautuvat käyttävät muita enemmän internetiä. Tietoyhteiskuntakriittiset katsovat myös elokuvia vähemmän kuin muut. Vastaavasti he lukevat muita enemmän kirjallisuutta. Paljon kirjallisuutta lukevat nuoret suhtautuvat muita kriittisemmin tietoyhteiskuntaan. Kirjallisuus on osalle nuoria vaihtoehto internetille tai elokuvien katselemiselle. Kun medioiden parissa vietetty aika on rajallinen, tietoyhteiskuntakriittiset valitsevat ennemmin lukemisen.

Tietoyhteiskuntaan optimistisesti suhtautuvat käyttävät muita enemmän internetiä. Samoin he katsovat muita enemmän elokuvia. Tietoyhteiskuntaoptimistit suhtautuvat teknologiauskoisesti ja kasvuodotuksin tietoyhteiskunnan kehitykseen. Keskeiseen rooliin median ja tietoyhteiskuntaan suhtautumisen välillä nousee internet. Internetiä voidaan pitää yhtenä keskeisenä nuorten tietoyhteiskuntaan suhtautumista mittaavana indikaattorina. (Castells 2001, 1-3.)

Nuorten poliittisella ideologialla ei ole yhteyttä tietoyhteiskunta-asenteisiin, mutta sen sijaan puoluesamaistumisella on. Puoluesamaistuminen on yhteydessä tietoyhteiskuntakriittisyyteen. Puolueiden kannattajista tietoyhteiskuntakriittisimpiä ovat vihreät ja kristillisdemokraatit. Vastaavasti RKP:n ja kokoomuksen kannattajien asenne tietoyhteiskuntaan on liberaalimpi. Vihreiden ja kristillisdemokraattien lähtökohdat kriittisyydelle ovat erilaiset. Vihreät näkevät tietoyhteiskunnan enemmän luonnon ja ihmisyyden vastaisena, kun kristillisdemokraateilla kriittisyyden syyn voisi kuvitella liittyvän moraalisiin kysymyksiin. RKP ja kokoomus ovat pääsääntöisesti liberaaleja porvaripuolueita, joita yhdistää suhteessa tietoyhteiskuntaan myönteinen suhtautuminen kapitalismiin ja teknologiaan yleisesti.

Nuorten ryhmään samaistuminen on voimakas selittävä tekijä tarkasteltaessa nuorten tietoyhteiskunta-asenteita. Tietoyhteiskuntakriittisistä ryhmistä ekologistit ja humanistit edustavat pitkälle samaa arvomaailmaa kuin vihreät puolueena edustavat. Kriittisyyden perusteena ovat todennäköisesti tietoyhteiskunnan epähumaniksi ja teknologiadeterministiseksi koettu luonne sekä monet verkon käyttöön liittyvät ongelmat. Sitoutuneiden kristittyjen perusteet kriittisyydelle ovat pitkälti samat kuin kristillisdemokraattien. Tietoyhteiskuntaliberaalia näkemystä edustavat nörtit ja oikeistopopulistit. Nörttien liberaali suhtautuminen tietoyhteiskuntaan on looginen. Heille nykyinen tietoyhteiskuntamalli, joka on joustava ja jatkuvasti kehittyvä, on ikään kuin kotikenttä, jossa he voivat liikkua tottuneesti, mutta samalla uusia haasteita kohdaten. Oikeistopopulistien vapaamielinen suhtautuminen tietoyhteiskuntaan kuvastaa heidän liberaalia suhtautumistaan kaikkea kohtaan. Heille tietoyhteiskunta merkitsee vapaata pääsyä täyttämään omia tarpeita ja haluja. Tietoyhteiskuntaan optimistisesti suhtautuvat nörtit ja elämyshakuiset bailaajat. Nörttien optimistisuus pohjautuu taloudellis-teknologiseen kasvu- ja kehitysksoon. Elämyshakuisilla bailaajilla on samantyyppisiä odotuksia. Tietoyhteiskuntapessimistisyyttä edustavat ekologistit näkevät tietoyhteiskunnan osana luontoa tuhoavana ja ilmastoa muuttavana teollisena yhteiskuntana.

Uskontokunnan vaikutus tietoyhteiskunta-asenteisiin tuli esille vapaiden suuntien jäsenien tietoyhteiskuntakriittisyytenä. Kriittisyyden perusteet lienevät samat kuin kristillisdemokraattien ja sitoutuneiden kristittyjen kohdalla. Uskontokuntiin kuulumattomat taas edustavat liberaaleinta suhtautumista tietoyhteiskuntaan. Vapaiden suuntien jäsenien tietoyhteiskuntakriittisyys ja uskontokuntiin

kuulumattomien liberaalisuus antavat viitteitä nuorten tietoyhteiskuntasuhteen yhteydestä traditionaalisuus - modernisuus akseliin.

Tietoyhteiskunta-asenteiden ja taustamuuttujien kokonaisuutta tarkasteltiin myös koko mallina. Tulosten perusteella voidaan osoittaa, että selitysvoimaisimmat muuttujat tietoyhteiskuntakriittisyyttä tarkasteltaessa ovat sukupuoli ja ryhmään samaistuminen. Myös kirjojen lukeminen ja internetin käyttö ovat selitysvoimaisia, mutta eivät niin selvästi kuin sukupuoli ja ryhmään samaistuminen. Tietoyhteiskuntaoptimistisuutta tarkasteltaessa selitysvoimaisin muuttuja on internetin käyttö.

8.1.3. Nuorten arvojen ja tietoyhteiskunta-asenteiden välinen yhteys

Perinteisten tilastoanalyysien perusteella kaikki arvot, tieteellistä progressiivisuutta lukuun ottamatta, ovat yhteydessä tietoyhteiskuntakriittisyyteen. Kriittisesti tietoyhteiskuntaan suhtautuvat perinteisen uskonnollisuuden, uushenkisyyden, environmentalistisuuden ja sosiaalieettisyyden kannattajat. Samoin libertaarisuuden kannattajat ovat tietoyhteiskuntakriittisiä. Jokaisella ryhmällä on kuitenkin omat syynsä kriittisyyteen. Ne voivat olla joko uskonnollisia, eettisiä tai ympäristöön liittyviä. Vastaavasti sekulaarisuus, ei-uushenkisyys, materialistisuus ja egoistisuus ovat yhteydessä tietoyhteiskuntaliberaalisuuteen. Samoin autoritaarisuus on yhteydessä tietoyhteiskuntaliberaalisuuteen. Tietoyhteiskuntaoptimistisuus on yhteydessä ainoastaan tieteelliseen progressiivisuuteen. Tuloksissa yllättävää on se, että nuorten suhtautuminen tietoyhteiskuntaan on niin selvästi arvokysymys. Nuorten asenteita tietoyhteiskuntaan ohjaavat selvästi niiden taustalla vaikuttavat arvot.

Nuorten arvojen ja tietoyhteiskunta-asenteiden keskinäisiä riippuvuussuhteita tarkasteltiin myös bayesilaisen riippuvuusmallin perusteella muodostetun verkoston avulla. Arvojen ja tietoyhteiskunta-asenteiden välillä löytyi riippuvuutta. Kausaalisia suhteita arvojen ja asenteiden välillä ei voitu osoittaa. Verkostosta löytyi selviä arvokeskuksia ja verkostoitumista niiden ympärille. Yhden arvokeskuksen muodostaa environmentalistisuus yhdessä libertaarisuuden kanssa. Tähän arvo- ja asenneverkostoon kuuluvat lisäksi uushenkisyys, sosiaalieettisyys ja tietoyhteiskuntakriittisyys. Keskenään yhteydessä olevat arvot edustavat ylätasolla jälkimodernia arvojärjestelmää, joka on yhteydessä tietoyhteiskuntakriittisyyteen.

Toinen arvokeskus muodostui perinteisen uskonnollisuuden ja sosiaalieettisyyden välille. Nämä arvot muodostavat yhdessä traditionaalisen arvojärjestelmän. Kolmas arvokeskus rakentui tieteellisen progressiivisuuden varaan. Tieteellinen progressiivisuus edustaa modernia arvojärjestelmää ja on yhteydessä tietoyhteiskuntaoptimistisuuteen.

Kun nuorten arvoja ja asenteita tarkastellaan modernisaation viitekehyksessä, nuorten arvot muodostavat ylätasolla arvojärjestelmät, jotka voidaan tilastollisten analyysien perusteella tulkita traditionaaliseksi, moderniksi ja jälkimoderniksi. Jako traditionaaliseen, moderniin ja jälkimoderniin vastaa Inglehartin (1997, 74-77) esittämää kuvausta arvojen kehityksen mallista. Tietoyhteiskunta-asenteet ovat yhteydessä näihin arvojärjestelmiin.

Arvojärjestelmistä traditionaalisuus ja modernisuus on perinteisesti nähty vastakkaisina (Inglehart 1997, 73-78; Jallinoja 1991; 41; Touraine 1995, 178). Tutkimuksessa löydettiin näyttöä sille, että nämä arvojärjestelmät asettuvat vastakkain myös empiirisessä tarkastelussa. Käsitettä jälkimoderni on käytetty tässä tutkimuksessa kuvaamaan modernisaation viimeisintä vaihetta. Termillä jälkimoderni on haluttu ilmaista se, että modernisoitumista ei voida enää tarkastella perinteisin keinoin. Olemme jättäneet perinteisen modernin, jossa sosiaalisten organisaatioiden muotoja ja ihmisten käytöstä tarkasteltiin sijoittaen ne traditio - moderni akselilla tai ei-kehittyneisyys - kehittyneisyys akselille. (Inglehart 1997, 73-78; Touraine 1995, 178.) Tässä mielessä jälkimoderni on nähty aivan uudenaikaisena tapana tarkastella asioita ja muodostaa suhtautumistapoja asioihin ja kysymyksiin. Jälkimodernin on nähty olevan vapaa traditionaalisuuden ja modernisuuden vastakkainasettelun pakkopaidasta. (Hassan 1980, 111). Se sallii vanhan ja uuden, traditionaalin ja modernin, eri puolien yhdistelyn uudessa tilanteessa (Inglehart 1997, 12; Jallinoja 1991, 102). Tässä mielessä se merkitsee perinteisen modernin purkautumista ja uuden syntyä. Jälkimodernin nähdään kuitenkin jatkavan monia modernille aikakaudelle tyypillisiä piirteitä ja prosesseja. Näitä ovat esimerkiksi yksilöllistyminen, maallistuminen ja arvojen suhteellistuminen. Yhteisistä piirteistä huolimatta jälkimoderni on monella tapaa erilainen kuin moderni. Se on muuttanut ihmisten arvoja pääasiassa sallivampaan ja ympäristökysymyksiä huomioivaan suuntaan. Jälkimodernisaatio merkitsee esteettisyyden ja elämän pohdintojen lisääntymistä (Bruce 2002). Myös jälkimodernin suhde traditioon on erilainen kuin modernin. Jälkimoderni suhtautuu traditioon avoimemmin. Erityisesti sen mielenkiinto

kohdistuu ei-länsimaisiin ja eksoottisiin traditioihin (Inglehart 1997, 23). Jälkimodernin merkitystä on perusteltu myös sillä, että se kykenee lopullisesti toteuttamaan täydellisesti ihmisen yksilöllisyyden ja vapauden vaatimuksen. Tähän moderni ei kyennyt (Jallinoja 1991, 102-103). Päinvastoin moderni sitoi ihmisen yksilöllisyyden luomalla aivan uusia traditioita (Giddens 1991, 1994). Tutkimustulokset vahvistavat, että jälkimoderni eroaa modernista omaksi arvojärjestelmäkseen, painottamalla tieteen, talouden ja tehokkuuden sijaan ympäristökysymyksiä, vähemmistöjen oikeuksia ja henkisyttä.

Vaikka arvot ovat yhteydessä yhteiskunnalliseen kehitykseen, ne eivät seuraa sitä kausaalisesti. Samoin Ihmisten arvot eivät ole ainoastaan traditionaalisia, moderneja tai jälkimoderneja, vaan niillä on sekoittunut luonne (Jallinoja 1991, 225, 227).

TAULUKKO 56. Nuorten arvo-orientaatioiden jakautuminen traditionaaliseen, moderniin ja jälkimoderniin arvojärjestelmään ja tietoyhteiskunta-asenteiden yhteys niihin

<i>Traditionaalinen</i>	<i>Ei-traditionaalinen</i>	<i>Moderni</i>	<i>Ei-moderni</i>	<i>Jälkimoderni</i>	<i>Uus-konservatiivinen</i>
<i>Perinteinen uskonnollisuus</i>	<i>Sekulaarisuus</i>	<i>Tieteellinen progressiivisuus</i>	<i>Ei-progressiivisuus</i>	<i>Environmentalismi</i>	<i>Materialismi</i>
<i>Sosiaalieettisyys</i>	<i>Egoistisuus</i>	<i>Sekulaarisuus</i>	<i>Perinteinen uskonnollisuus</i>	<i>Libertaarisuus</i>	<i>Autoritaarisuus</i>
<i>Tietoyhteiskunta-kriittisyys</i>	<i>Tietoyhteiskunta-liberaalisuus</i>	<i>Tietoyhteiskunta-optimistisuus</i>	<i>Tietoyhteiskunta-pessimistisyys</i>	<i>Uushenkisyys</i>	<i>Skeptisyys</i>
				<i>Sosiaalieettisyys</i>	<i>Egoistisuus</i>
				<i>Tietoyhteiskunta-kriittisyys</i>	<i>Tietoyhteiskunta-liberaalisuus</i>

Traditionaalinen arvojärjestelmä koostuu perinteisestä uskonnollisuudesta ja sosiaalieettisyydestä. Se rakentuu perinteisen kristinuskon tulkinnan ja sen pohjalle muodostettujen altruististen ja sosiaalieettisten arvojen varaan. Traditionaalisen arvojärjestelmän toinen ääripää on ei-traditionaalisuus. Ei-traditionaalisuus tarkoittaa sekulaarista ja egoistista arvojärjestelmää. Se edustaa myös modernia individualismia ja arvoliberalismia. Traditionaalisuus - ei-traditionaalisuus ulottuu heijastelee ristiriitaa kollektiivisen uskonnollisen maailmankuvan ja yksilöllisen sekulaarisuuden maailmankuvan välillä. Traditionaalinen arvojärjestelmä on yhteydessä tietoyhteiskuntakriittisyyteen ja vastaavasti ei-traditionaalisuus on yhteydessä tietoyhteiskuntaliberaalisuuteen.

Moderni arvojärjestelmä muodostuu tieteellisestä progressiivisuudesta ja sekulaarisuudesta. Moderni arvojärjestelmä pitää sisällään uskon tieteeseen, edistykseen ja kehitysooppiin sekä maallistumisen. Se edustaa modernin ajattelun ontologisia ja epistemologisia perusrakenteita. Modernisuuden toinen ääripää on ei-moderni arvojärjestelmä. Se muodostuu perinteisestä uskonnollisuudesta ja ei-progressiivisuudesta. Modernisuus - ei-modernisuus ulottuvuus heijastelee ristiriitaa niissä maailmankuvan peruskäsityksissä, joilla asioiden olemassaolon ja tiedon oikeellisuus perustellaan. Modernisuus on yhteydessä myös tietoyhteiskuntaoptimistisuuteen ja vastaavasti ei-modernisuus on yhteydessä tietoyhteiskuntapessimistisyyteen.

Jälkimoderni arvojärjestelmä koostuu environmentalistisesta, libertaarisesta ja uushenkisestä arvo-orientaatiosta. Lisäksi jälkimodernisuus on environmentalistisuuden kautta yhteydessä sosiaalieettisyyteen. Jälkimodernin arvojärjestelmän toinen ääripää nimitettiin uuskonservatiivisuudeksi. Uuskonservatiivisuus muodostuu autoritaarisesta ja materialistisesta arvo-orientaatiosta ja suhtautuu skeptisesti uushenkisyyteen. Se on yhteydessä myös egoistiseen arvo-orientaatioon. Se on vastakohta jälkimodernin edustamille punavihreille painotuksille, korostaen isänmaallisuutta, ulkomaalaisvastaisuutta ja yleistä vähemmistöjen vastaisuutta. Jälkimoderni on yhteydessä tietoyhteiskuntakriittisyyteen ja uuskonservatiivisuus on yhteydessä tietoyhteiskuntaliberaalisuuteen.

8.2. Tutkimustulosten luotettavuus

Tutkimuksen luotettavuutta voidaan tarkastella kahden kriteerin, validiteetin ja reliabiliteetin, avulla. Niistä koostuu mittauksen kokonaisluotettavuus. Viime kädessä koko tutkimuksen luotettavuus kiteytyy mittarin luotettavuuteen. Kokonaisluotettavuutta alentavat aineistonhankintaan liittyvät virheet. Tutkimuksen kokonaisvirhe muodostuu otantavirheestä ja ei-otantavirheestä. Tutkimuksen kokonaisluotettavuuteen vaikuttaa lisäksi se, että se on tehty tieteelliselle tutkimukselle asetettujen kriteerien mukaan. (Metsämuuronen 2005, 185-186.)

Mittauksen validiteetti kuvaa sitä, missä määrin on onnistuttu kuvaamaan juuri sitä, mitä oli suunniteltu. Karkeasti ottaen validiteetilla tarkoitetaan systemaattisen

virheen puuttumista. Systemaattinen virhe alentaa sekä validiteettia että reliabiliteettia. Mittarin reliabiliteetilla taas tarkoitetaan tulosten tarkkuutta eli kykyä tuottaa ei-sattumanvaraisia tuloksia. (Heikkilä 2001, 29-30, 185-187.) Reliabiliteetin ja validiteetin välillä on lisäksi tietty suhde: validiteetin edellytyksenä on reliabiliteetti eli sattumanvarainen (epäreliiabeli) mittari ei voi mitata luotettavasti mitään. Ei edes sitä, mitä se on tarkoitettu mittaamaan. (Karma 1983, 58.) Mittari tosin voi mitata väärää asiaa hyvinkin johdonmukaisesti.

Menetelmän tai mittauksen validiteetti eli pätevyys on sitä korkeampi, mitä paremmin mittaus kohdistuu juuri siihen, mitä on haluttu mitata (Eskola 1981, 85; Metsämuuronen 2005; 65). Validiteettikysymykseen tulee kiinnittää huomiota tutkimuksen alkuvaiheessa huolellisella suunnittelulla ja harkitulla tiedonkeruulla. Validiteettiin on vaikea kiinnittää huomiota jälkikäteen (Heikkilä 2001, 29, 186). Tutkimuksen mahdollisiin uhkatekijöihin tulisi varautua jo etukäteen, koska jälkikäteen voidaan ainoastaan kriittisesti arvioida sitä, miten etukäteisvalmistelut toteutuivat ja toteutuivatko ennakoitujen uhkatekijät (Cook & Campbell 1979). Validi mittari on ennen kaikkea tulos onnistuneesta operationalisoinnista eli onnistuneesta käsitteenmäärittelystä ja abstraktien käsitteiden muuttamisesta mittarin kysymys- ja väittämätarjokseksi. Validiteetti on Karman (1983, 56-57) mukaan hankala silloin, kun mittari on tehty mittaamaan jotakin käsitteenä epäselvää, konstruktia, jolle ei ole olemassa hyvää mittaa.

Validiteettitarkastelussa puhutaan sisäisestä ja ulkoisesta validiteetista. Ulkoisella validiteetilla viitataan tutkimuksen yleistettävyyteen, siihen, miten tutkimuksen tulokset ovat yleistettävissä perusjoukkoon, josta otos on otettu. Sisäinen validiteetti taas kertoo, kuinka luotettavia ja oikeita tietoja kohdehenkilöiltä on saatu. Sisäinen validiteetti kertoo myös sen, vastaavatko mittaukset tutkimuksen teoriaosassa esitettyjä käsitteitä. Validiteettiin vaikuttavat lomakkeen yksiselitteisyys ja kattavuus, perusjoukon tarkka määrittely, otoksen edustavuus ja vastausprosentti. (Heikkilä 2001, 29, 186; Pirinen 1983, 146.)

Lopullinen otoskoko tässä tutkimuksessa oli 408. Kyselylomakkeita lähetettiin yhteensä 425 kappaletta. Lähetetyistä lomakkeista palautui 418 eli 98 %. Palautuneista vastauslomakkeista poistettiin kymmenen selvästi puutteellisen tai epäasiallisen informaation vuoksi. Lopulliseksi vastausprosentiksi muodostui näin 96 %. Vastausprosenttia voidaan pitää hyvänä kadon jäädessä näin pieneksi.

Tutkimuksen otoskoon ja alueellisen kattavuuden puolesta tutkimuksen tulokset voidaan yleistää koskemaan kaikkia suomalaisnuoria. Tutkittu perusjoukko vastasi rakenteeltaan pitkälle omaa ikäluokkaansa tarkasteltaessa esimerkiksi sosiodemografisia, poliittisia ja uskonnollisia tekijöitä.

Tutkimuksen validiteettiin pyrittiin vaikuttamaan myös vaikuttamalla itse mittaustilanteeseen. Mittaustilanne pyrittiin vakioimaan keräämällä aineisto mahdollisimman lyhyen ajan kuluessa ja pyrkimällä yhdenmukaistamaan kyselytilanne. Kysely suoritettiin oppilaitoksissa pääsääntöisesti yhteiskunnallisten aineiden tunnilla. Kyselystä sovittiin oppilaitosten johtajien ja yhteiskunnallisten aineiden opettajien kanssa ennen kyselyiden lähettämistä. Kyselylomake ja ohjeet kyselyn toteuttamiseksi lähetettiin kyselyn pitäjälle. Kyselyn pitäjälle toimitettiin ohessa myös kopiokalvo, jossa oli esitettynä vastaajille tutkimuksen keskeiset käsitteet. Itse kyselytilanteeseen on vaikea vaikuttaa. Se on aivan erityinen tilanne eikä kaikkia siihen vaikuttavia yksilöllisiä tekijöitä ole mahdollista tietää ja kontrolloida. On vaikea tietää esimerkiksi vastaajien mielentilaa ja motivaatiotasoa kyselytilanteessa. Vastaajien systemaattinen kaunistelu tai suoranainen valehtelu voi aiheuttaa systemaattista virhettä.

Validiteettia arvioitaessa on tarkasteltava myös kysymystä operationalisoinnista, sitä kuinka tutkimuksen abstraktit käsitteet on kyetty muuttamaan ymmärrettäviksi ja selkeiksi mittarin kysymys- ja väittämäpatteriksi. Tutkimuksen arvomittarilla pyrittiin löytämään ennen kaikkea nuorten sosiokulttuuriset ydinarvot. Lisäksi pyrittiin selvittämään, muodostavatko arvo-orientaatiot ylätasolla traditionaalisen, modernin ja jälkimodernin arvojärjestelmän. Lähtökohtana arvomittarin muodostamiselle oli oletus siitä, että tutkimuksessa löydettäisiin seuraavia arvokokonaisuuksia: kristillisuus/perinteinen uskonnollisuus, humanistisuus/eettisyys, individualistisuus/egoistisuus, uushenkisyys/new age tyyppinen uskonnollisuus, konservatiivisuus/autoritaarisuus, vihreä aate/ekologismi ja tieteellisyys/edistys. Näistä seitsemästä arvokokonaisuudesta toteutui faktoroinnissa kuusi. Ne muodostettiin faktorianalyysin kautta. Arvokokonaisuuksista toteutuivat kaikki muut paitsi individualistisuus/egoistisuus. Osa tämän arvo-orientaation osiomuuttujista latautui jollakin muulla faktorilla. Kaksi osiomuuttujaa poistettiin kokonaan alhaisen kommunaliteetin vuoksi. Lisäksi konservatiivisuus/autoritaarisuus jakautui kahteen

osaan: konservatiivisuutta mittaavat osiomuuttajat latautuivat osana perinteistä uskonnollisuutta kanssa ja autoritaarisuudesta muodostui oma faktorinsa.

Luotettavuuden arvioinnissa keskeiseen asemaan nousee faktorianalyysin tunnusluvut. Faktorianalyysissa voidaan tarkastella muun muassa faktorien yhteistä selitystasetta, joka oli arvojen osalta 51 % ja tietoyhteiskunta-asenteiden osalta 36 %. Varianssin selitystaso ei ole kummankaan faktoroinnin kohdalla korkea, joten siltä osin tulosta ei voida pitää hyvänä. Yksittäisten muuttujien reliabiliteettia voidaan tarkastella suhteessa latenttiin muuttajaan, tutkimalla niiden kommunaliteettia. Tällöin kunkin muuttujan kommunaliteetti kertoo, kuinka paljon yksittäisen muuttujan vaihtelusta pystytään selittämään kaikkien faktorien avulla. (Nummenmaa 2004, 350-353; Nummenmaa ym. 1997, 247.) Kommunaliiteetteja tutkittiin tässä tutkimuksessa keskiarvomuuuttajaan valittujen muuttujien osalta. Osiomuuttujien kommunaliiteettien vaihteluväli oli arvo-orientaatioiden osalta .28 - .81 ja tietoyhteiskunta-asenteiden osalta .32 - .45. Kommunaliiteetit olivat pääsääntöisesti riittävän korkeita. Kaksi keskiarvomuuuttujien osiomuuttujien kommunaliiteettia jäi alle 0.3:n alle, mikä tekee niistä osittain epäluotettavia tekijöitä. Keskiarvomuuuttujien luotettavuutta tarkasteltiin vertaamalla niitä alkuperäisten faktorien faktoripisteisiin. Näiden korrelaatiot muodostuivat korkeiksi, joten keskiarvomuuuttujien katsotaan vastaavan hyvin alkuperäisiä faktorianalyysin tuloksia. Korrelaatioiden vaihteluväli oli .85 - .97.

Tutkimuksessa selvitettiin myös mittarin reliabiliteettia. Reliabiliteetilla tarkoitetaan mittarin kykyä tuottaa ei-sattumanvaraisia eli tarkkoja ja luotettavia tuloksia (Heikkilä 2001, 187). Kun validiteetilla viitattiin ennen kaikkea systemaattiseen virheeseen, käytetään reliabiliteettia puhuttaessa satunnaisvirheestä. Satunnaisvirheet johtuvat otannasta ja erilaisista mittaus- ja käsittelyvirheistä. Myös olosuhteet vaikuttavat satunnaisvirheen syntymiseen. (Heikkilä 2001, 187.) Reliabiliteetilla viitataan myös tutkimuksen toistettavuuteen. Reliabiliteettia voidaan mitata kolmea tietä: rinnakkaismittauksella, toistomittauksella tai mittarin sisäistä konsistenssia, yhtenäisyyttä selvittämällä. (Metsämuuronen 2005, 64-66.) Keskiarvomuuuttujien sisäistä homogeenisuutta tarkasteltiin Gronbachin alfa-kertoimen avulla. Korkealla homogeenisuudella tarkoitetaan esimerkiksi psykologisissa testeissä sitä, että testi mittaa samaa kykyä (tai kykyjä) tai jotakin muuta tekijää (tai tekijöitä) tasaisesti kaikissa osissa. Homogeenisuus on siis sisäiseen koostumukseen (konsistenssi) liittyvä asia. (Guilford 1973, 407.) Alfa tosin

kertoo vain reliabiliteetin alatasen. Gronbachin alfa on edelleen laajalti käytetty keino reliabiliteetin mittaamiseen, vaikka sen käyttöön on todettu liittyvän erinäisiä ongelmia. (Vehkalahti 2000, 83-85.) Riittävän reliabiliteettitasen määrittely vaihtelee eri oppaiden ja teosten välillä. Yleensä asenneasteikkojen reliabiliteettitasoa voidaan pitää tyydyttävänä jos se vaihtelee .50 - .70 välillä. Hyvän reliabiliteetin rajana voidaan pitää .70, mutta usein joudutaan tyytymään pienempiinkin. (Heikkilä 2001, 187; Valkonen 1971, 66.)

TAULUKKO 57. Keskiarvomuuttujien reliabiliteettikertoimet: Gronbachin alfa

Keskiarvomuuttuja	Alfa-kerroin
<i>Perinteinen uskonnollisuus</i>	.90
<i>Uushenkisyys</i>	.73
<i>Autoritaarisuus</i>	.66
<i>Environmentalistisuus</i>	.64
<i>Tietoyhteiskuntakriittisyys</i>	.59
<i>Sosiaalieettisyys</i>	.55
<i>Tietoyhteiskuntaoptimistisuus</i>	.53
<i>Tieteellinen progressiivisuus</i>	.45

Keskiarvomuuttujien Alfa-kertoimet sijoituivat välille .45 - .90 (ks. taulukko 57). Alhaisimman reliabiliteettikertoimen sai tieteellinen progressiivisuus ja korkeimmat reliabiliteettikertoimet saivat uskonnollisuutta mittaavat keskiarvomuuttajat. Myös Pirisen (1983, 147) suorittamassa tutkimuksessa uskonnollisuutta mittaavat osiot olivat reliabiliteeteiltaan parhaita. Arvojen osalta sosiaalieettisyyden ja tieteellisen progressiivisuuden reliabiliteetti jäi alhaisemmaksi kuin muiden. Nämä arvo-orientaatiot edustavat suomalaisen sosialisaaion tulosta, kun muut arvo-orientaatiot ovat enemmän riippuvaisia yksilöllisistä valinnoista. Konsistenssin heikkouteen saattoi vaikuttaa myös se, että kyseisten muuttujien kohdalla suurin osa nuorista valitsi väittämistä vaihtoehdot 3-5. Näin mittarin skaala jäi suppeammaksi kuin muiden muuttujien kohdalla (Metsämuuronen 2005, 132.) Olipa alhaisen validiteetin syy operationalisointiin tai kohdehenkilöihin liittyvä kysymys, alhainen homogeenisuus heikentää tutkimuksen luotettavuutta kyseisiltä osilta.

8.3. Tutkimuksen merkitys ja mahdollinen jatkotutkimus

Tutkimuksen lähestymistapa on monitieteellinen ja tieteidenvälisyyteen pyrkivä. Tämän vuoksi tutkimuksen merkitystä voidaan myös tarkastella monesta suunnasta, riippuen lukijan omista intresseistä ja omasta tieteenalasta. Tutkimus edustaa nuorisotutkimusta, joka on viime vuosina yleistynyt. Nuorisotutkimus on lähestymistavaltaan monitieteellistä ja sivuaa siten monia tieteenaloja, asettuen niiden leikkauspisteeseen. Tätä tutkimusta voidaan lähestyä ainakin kasvatustieteen, sosiologian, sosiaalipsykologian ja uskonnon pedagogiikan näkökulmista. Tutkimuksen tuloksia voivat hyödyntää kaikkien näiden tieteen osa-alueiden edustajat ja monet muutkin.

Nuorisotutkimuksen näkökulmasta tutkimuksen tavoitteena oli saada tietoa siitä, miten nuoret suhtautuvat ympäröivään yhteiskuntaan ja sen eri ilmiöihin. Tavoitetta lähestyttiin tutkimalla nuorten arvoja, joiden nähdään olevan yhteydessä yhteiskunnalliseen kehitykseen (Rokeach 1973). Tutkimuksessa pyrittiin löytämään nuorten sosiokulttuuriset ydinarvot, joiden avulla voitaisiin selittää muita yhteiskuntaan ja kulttuuriin liittyviä tekijöitä. Tutkimuksessa pyrittiin tiivistämään arvoja koskeva aineisto muotoon, jossa sen tarkastelu olisi helpompaa. Arvoaineiston tiivistäminen toteutettiin faktorianalyysin avulla siitä huolimatta, että näin tehden menetettiin paljon yksittäistä ja mielenkiintoista informaatiota.

Tutkimustulosten mukaan arvot ovat keskeisessä roolissa tarkasteltaessa yhteiskuntaa. Arvot ohjaavat valintoja ja päätöksiä. Lisäksi ne vaikuttavat myös ihmisten asenteiden muodostumiseen. Vaikka ihmisten arvot ovat usein sekamalleja eli koostuvat useista erilaisista, esimerkiksi traditionaalisiksi, moderneiksi ja jälkimoderneiksi luonnehdituista arvoista, ne muodostavat nuorten enemmistön kohdalla yllättävänkin selkeän kokonaisuuden. Selkeällä kokonaisuudella tarkoitetaan arvojen järjestäytymisen sisäistä logiikkaa. Arvot järjestyvät yksittäisten arvo-osoiden tasolla arvo-orientaatioiksi ja ylätasolla arvojärjestelmiksi. Tulos osoittaa, että nuorten arvot eivät ole irrallisia tekijöitä arvoavaruudessa, vaan pyrkivät järjestäytymään kokonaisuuksiksi. Lähes kaikki nuoret reagoivat vähintään melko voimakkaasti johonkin arvo-orientaatioon. Näin siitä huolimatta, että joidenkin nuorten arvot ovat kehitysvaiheesta johtuen vielä irrallisia siinä mielessä, että ne eivät ole järjestäytyneet osaksi ylätasoon arvojärjestelmiä. On myös mahdollista

etteivät ne järjestäytyä koskaan. Arvojen jakautuminen ylätasolla modernisaatioteorian mukaisesti traditionaaliseen, moderniin ja jälkimoderniin arvojärjestelmään vahvistaa omalta osaltaan käsityksen, että arvot seuraavat yhteiskunnallista kehitystä (Inglehart 1997.).

Tutkimuksessa selvittiin myös nuorten suhtautumista tietoyhteiskuntaan. Suomea on pidetty tietoyhteiskuntakehityksen mallimaana, kun sitä mitataan erilaisilla tietoyhteiskuntaindikaattoreilla. Toisaalta Suomen hyvinvointivaltiomallin on nähty tukevan muuten niin teknis-taloudellisesti värittyvää näkemystä tietoyhteiskunnasta. (Castells & Himanen 2001.) Siitä huolimatta tietoyhteiskunta näyttää monille nuorille teknologiadeterministisenä ja jopa epähumanina. Tämä on ymmärrettävää, koska tietoyhteiskuntaa on usein tarkasteltu pelkästään tieto- ja viestintäteknologisen kehityksen näkökulmasta. Näin tietoyhteiskunta on usein nähty yhtenä jälki- tai myöhäismodernin yhteiskunnan irrallisena kehityspiirteenä. Nuorten suhtautuminen tietoyhteiskuntaan ei ole kuitenkaan kovin jyrkkää.

Tutkimuksen tulosten keskeisin merkitys liittyy arvojen ja tietoyhteiskunta-asenteiden välisen yhteyden tutkimiseen. Tutkimustulosten perusteella voidaan sanoa, että arvot ovat yhteydessä siihen, miten nuoret suhtautuvat tietoyhteiskuntaan. Suhtautuminen tietoyhteiskuntaan ei ole arvovapaata eikä perustu pelkästään tieto- ja viestintäteknologian kehitykseen. Arvot ohjaavat tietoyhteiskunta-asenteiden muodostumista. Ne muodostuvat yhdessä elämäntapaan ja identiteettiin liittyvien muuttujien kanssa keskeisiksi tekijöiksi prosessissa, jossa lapset ja nuoret muodostavat suhdettaan tietoyhteiskuntaan.

Tutkimuksen antamaa tietoa arvoista voidaan soveltaa monen tieteenalan piirissä. Tarkasteltaessa tutkimuksen merkitystä kasvatustieteen ja uskonnonpedagogiikan näkökulmasta, voidaan esittää kysymys, mitä uutta ja tärkeää tutkimus tuo käytännön opetus- ja kasvatustyöhön tai yleensä kasvatustieteen kenttään.

Lähtökohtaisesti voidaan sanoa, että arvojen muodostuminen on opetuksen ja kasvatuksen keskeinen tavoite. Samalla itse opetus- ja kasvatustyö tapahtuu mitä suurimmassa määrin arvojen suuntaamana. Tämä näkyy selvästi esimerkiksi perusopetuksen, lukion ja ammatillisen opetuksen opetussuunnitelmien arvopohjassa ja opetuksen yleisissä tavoitteissa. Tutkimus tarjoaa mielenkiintoisen näköalan

opetussuunnitelmiin kirjattujen yhteiskunnallisten arvopäämäärien ja tässä tutkimuksessa toteutuneiden arvojen vertailemiseen. Lisäksi tuloksia voidaan soveltaen käyttää pohjana sekä arvo- ja teknologiakasvatuksen sekä tieto- ja viestintätekniikan opetuksen suunnittelussa. Tutkimuksen tulokset antavat myös tärkeää tietoa uskonnonpedagogiikan alueella tarkasteltaessa uskonnollisuuden linkittymistä osaksi nuorten arvomaailmaa. Tämä tieto on keskeistä katsomusaineiden opettamisessa.

Kasvatustieteen ja uskonnonpedagogiikan näkökulmasta tieto nuorten arvoista ja tietoyhteiskunta-asenteista on keskeinen esimerkiksi tarkasteltaessa opetusta sekä perusopetuksessa että toisen asteenopetuksessa opetussuunnitelmien perusteiden näkökulmasta. Nuorten toteutuneita arvoja voidaan verrata perusopetuksen, lukion ja ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelman perusteiden arvopohjaan. Perusopetuksen, lukion ja ammatillisen opetussuunnitelmien perusteissa on yhtenevä arvoperusta. Esimerkiksi perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2004) arvopohjassa keskeisinä arvoina mainitaan ihmisoikeudet, tasa-arvo, demokratia, luonnon monimuotoisuuden ja ympäristön elinkelpoisuuden säilyttäminen sekä monikulttuurisuuden hyväksyminen. Lisäksi perusopetuksessa halutaan edistää yhteisöllisyyttä, vastuullisuutta sekä yksilön oikeuksien ja vapauksien kunnioittamista. Perusopetus perustuu suomalaiselle kulttuurille, joka kehittynyt vuorovaikutuksessa alkuperäisen, pohjoismaisen ja eurooppalaisen kulttuurin kanssa. Opetuksessa pyritään lisäksi huomioimaan muun muassa kansalliskielet, kaksi kansankirkkoa ja kansalliset vähemmistöt sekä maahanmuuttajat. Arvopohja tulee esille myös perusopetuksen aihekokonaisuuksien opettamisessa.

Lukion opetussuunnitelman perusteissa (2003) lukio-opetuksen lähtökohtana on elämän ja ihmisoikeuksien kunnioitus. Vastaavasti puhutaan pyrkimyksestä totuuteen, inhimillisyyteen ja oikeudenmukaisuuteen sekä avoimen demokratian, tasa-arvon ja hyvinvoinnin edistämisestä. Ammatillisen opetuksen perusteissa tuodaan esille vastaavat arvot, mutta ne liitetään osaksi työelämää.

Verrattaessa opetussuunnitelmia tässä tutkimuksessa toteutuneisiin arvoihin, voidaan havaita, että nuorten arvo-orientaatiot vastaavat pitkälle opetussuunnitelmien arvoperustaa, joka taas seuraa yhteiskunnan yleistä arvoperustaa. Samalla täytyy hyväksyä, että yhteiskunnan arvotavoitteille esiintyy

myös vastakkaisia näkemyksiä. Tasa-arvo, monikulttuurisuus, ympäristökysymykset ja suvaitsevaisuus eivät ole itsestään selviä arvoja kaikkien nuorten keskuudessa eikä koulu voi varmistaa näiden toteutumista. Mielenkiintoinen huomio arvoja tarkasteltaessa on se, että yhteiskunnan arvoissa näkyy 1970-luvun arvomurroksen vastakulttuuriset arvot. Vastakulttuurista on tullut valtavirtaa. Nykyiset vastakulttuurit eroavat myös merkittävästi 1970-luvun alun vastakulttuureista. Löytyy merkittävä joukko nuoria, joiden arvomaailma eroaa yhteiskunnan suosimista arvoista. Tämän päivän vastakulttuuriset arvot ovat usein kansallismielisiä ja ulkomaalaisvastaisia. Myös erilaiset ääriympäristöliikkeet ja kapitalismin vastaiset liikkeet edustavat nykyistä vastakulttuuria.

Yhteiskunnan edustamien arvojen vastaisuus voi osittain johtua siitä voimakkaasta mielipiteenmuokkauksesta, jota media ja yhteiskunnan eri instituutiot ja organisaatiot, mukaan lukien koululaitos, ovat harjoittaneet suhteessa yksilöön. asiat esitetään usein niin kuin niihin olisi vain yksi oikea - ja usein talouden sanelema - ratkaisu. Tämä herättää yksilöissä halua nousta puolustamaan omaa subjektiviteettiaan.

Nuorten on eri tutkimuksissa osoitettu voivan huonosti. Vanhemmilla ei ole aikaa lapsille eivätkä kotoa enää välity nuorille arvoja. Tämän vuoksi olisi tärkeää, että opetus- ja kasvatustyössä keskusteltaisiin enemmän arvoista avoimesti ja konkreettisesti, vaikka se ei voikaan korvata kotien merkitystä arvokasvattajina. Tärkeää on myös erilaisiin arvokäsityksiin tutustuminen. Kielteinen ja torjuva suhtautuminen yhteiskunnan arvojen vastaisiin arvoihin voi johtaa yhä suurempaan arvovastarintaan ja jopa syrjäytymiseen. Kielteisyyden ja torjuvuuden sijaan nuoria tulisi opettaa perustelevaan arvojaan ja käsityksiään. Katsomusaineissa, uskonnon ja elämänkatsomustiedon opetuksessa, tulisi pyrkiä löytämään yksittäisten arvojen ja käsitysten kohdalla yhteyksiä laajempiin aatteellisiin kokonaisuuksiin, jotta nuoret voisivat tarkastella omaa arvomaailmaansa suhteessa historiaan ja siten ymmärtää itseään arvojen kantajina ja toteuttajina. Opettajien rooli arvokeskustelussa ja -kasvatuksessa on toimia herättäjinä, ohjaajina ja tiedon välittäjinä. Opetus- ja kasvatusta eivät voi olla arvoneutraalia. Arvoneutraalisuus ei herätä nuoria tiedostamaan ja keskustelemaan arvoista aidosti. Jos nuoria ei saada keskustelemaan arvoista, ei koulu voi onnistua omalta osaltaan välittämään yhteiskunnan ajamia arvoja niin, että nuori voisi tulla niistä tietoiseksi.

Arvokeskustelu, mukaan lukien politiikka ja uskonto, on keskeinen osa arvokasvatusta. Ilman sitä lapset ja nuoret voivat jäädä epätietoiseksi omista arvoistaan ja niiden merkityksestä sekä omassa elämässään että yhteiskunnassa.

Perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden (2004) mukaan viestintä- ja mediataitojen kohdalla pyritään kasvattamaan lapsista monipuolisia ja vastuullisia viestien välittäjiä ja vastaanottajia, joilla on hyvät tiedonhallintataidot ja kyky tiedon vertailuun, valikointiin ja hyödyntämiseen. Samoin pyritään nuorista kasvattamaan mediakriittisiä ja eettisiä ja esteettisiä arvoja pohtivia viestintävälineiden käyttäjiä. Lisäksi lapsia ja nuoria pyritään ymmärtämään ihmisen suhdetta teknologiaan ja auttaa näkemään sen merkitys arkielämässä. Lisäksi heitä pyritään teknologisen perustiedon ja käyttötaitojen opettamisen lisäksi ohjaamaan pohtimaan teknologiaan liittyviä eettisiä, moraalaisia ja tasa-arvokysymyksiä.

Kun tarkastellaan nuorten tietoyhteiskuntaan kohdistamia perusasenteita, havaitaan, että osa nuorista suhtautuu internetiin ja tieto- ja viestintäteknikkaan kriittisesti. Kriittisyydelle löytyy useita syitä. Osa suhtautuu tietoyhteiskuntaan kriittisesti eettisistä syistä, osa vierastaa sen teknologiakeskeisyyttä ja osa suhtautuu kaikkeen tekniikkaan torjuvasti. Vaikka nuoret saattavat suhtautua tiettyihin asioihin kriittisesti, he käyttävät tieto- ja viestintäteknikkaa sujuvasti. Mutta riittääkö se, että nuoret osaavat käyttää sujuvasti tietotekniikkaa ja tiedostavat siihen liittyviä esteettisiä ja eettisiä kysymyksiä. Nuoria tulisi rohkaista ottamaan käyttämisestä ja tiedostamisesta askel eteenpäin, kohti innovatiivisuutta ja luovuutta. Luovuus ja innovatiivisuus eivät koske pelkästään tietoyhteiskuntaa, vaan koko yhteiskuntaa. Tietoyhteiskunta- ja mediataitoja opettaessa tulisi samalla pohtia ratkaisuja tietoyhteiskunnan ja koko yhteiskunnan ongelmiin. Näin nuoria voitaisiin aktivoida kehittämään ratkaisuja ongelmiin sen lisäksi, että he ainoastaan tiedostavat niitä.

Opetuksessa tulisi lisäksi kiinnittää huomiota tietoyhteiskuntakehitystä leimanneeseen teknologiseen determinismiin, joka aiheuttaa osalle nuorista vastenmielisyyttä tietoyhteiskuntaa kohtaan. Tietoyhteiskunnasta muodostuu helposti välinekeskeinen maailma, jossa pärjäävät vain asiaan vihkiytyneet nörtit, ekspertit ja insinöörit. Välinekeskeisyydestä tulisikin edetä sisältökeskeisyyteen, jonka suuntaan on viime vuosina otettu merkittäviä askeleita esimerkiksi peruskoulussa. Niissä on otettu käyttöön uusia verkkopohjaisia oppimisympäristöjä ja muita sovelluksia. Kun yhteiskunnallista kehitystä kuvaa esteettisyyden, eettisyyden, itseilmaisun ja elämän

laadun korostaminen, on vaarana, että tietoyhteiskunta ymmärretään liian välinekeskeisenä ja teknologiaan painottuvana yhteiskunnan osa-alueena. Tietoyhteiskunta tulisi pyrkiä liittämään osaksi koko yhteiskunnan kehitystä, edistämään palveluita ja hyvinvointia. Tästä riippuu, muodostuuko tietoyhteiskunnasta jälkimodernin yhteiskunnan luonnollinen osa, joka palvelee kokonaisvaltaista hyvinvointia vai kapea-alainen ja teknologiakeskeinen yhteiskunnan osa-alue.

Opetussuunnitelma on viime kädessä arvovalintoihin ja erilaisiin ideologioihin perustuva asiakirja. Siinä otetaan kantaa kysymykseen, millaiseen tulevaisuuteen valmistamme ja kasvatamme nuoria ja toisaalta, millaisia tietoja ja taitoja pidetään tärkeänä. Uudessa opetussuunnitelmassa on paljon arvojen muodostamiseen ja oman identiteetin rakentumiseen liittyviä osioita. Nämä tulevat esille opetussuunnitelman arvopohjassa, toimintakulttuurissa, ainesisällöissä ja aihealueissa. Jotta opetussuunnitelmaa ja opetustyötä yleensäkin voitaisiin aidosti toteuttaa, on tärkeää tietää mitä nuoret ajattelevat ja mitä he pitävät tärkeänä yhteiskunnassa. Nuorten elämäntodellisuuden ymmärtäminen on eräänlaista vuoropuhelua nuorten kanssa. Ja yksilöllisyyttä, autenttisuutta ja läpinäkyvyyttä korostavassa ajassamme on vaikea, jos ei aivan mahdotonta, tuottaa ylhäältäpäin sellaisia lasten ja nuorten elämää ohjaavia asiakirjoja, joiden varassa kyettäisiin ohjaamaan ja arvioimaan koko opetuksen ja kasvatuksen kenttää, asettumatta vuoropuheluun nuorten kanssa. Tieto nuorista ja heidän elämänsä liittyvistä asioista on tärkeää siksi, että se edustaa eräänlaista vuoropuhelun aloittamista heidän kanssaan. Se on oven avaamista heidän tulevaisuuteensa. Tutkimustieto ei kuitenkaan edusta totuutta, joten se voi toimia vain keskustelun avaajana nuorten ja heidän koulutustaan suunnittelevien tahojen välillä.

Tutkimuksen tuloksia voidaan tarkastella myös sosiologian ja sosiaalipsykologian näkökulmasta. Tällöin mielenkiinnon kohteena ovat arvot ja yhteiskunta. Kun tutkimuksen tuloksia tarkastellaan sosiologian näkökulmasta, keskeisin tulos on arvojen ja asenteiden yhteys yhteiskunnalliseen kehitykseen. Arvot ja asenteet heijastavat yhteiskunnallista kehitystä. Yksittäiset arvo-orientaatiot muodostavat traditionaalisen, modernin ja jälkimodernin arvojärjestelmän. Myös tietoyhteiskunta-asenteet ovat yhteydessä arvoihin ja niiden kautta yhteydessä yhteiskunnalliseen kehitykseen. Sosiologian näkökulmasta keskeiseksi tulokseksi

nousi poliittisten tekijöiden yhteys arvoihin ja muihin sosiokulttuurisiin tekijöihin. Osa nuorten arvoista on lisäksi yhteydessä uuden politiikan asiakysymyksiin. Uuden politiikan ulottuvuus on keskeinen nuorten elämäntodellisuutta selittävä tekijä.

Sosiaalipsykologian näkökulmasta mielenkiinto kohdistuu erityisesti nuorten arvoihin. Keskeinen johtopäätös tutkimuksessa on, että tutkimuksen tulokset eivät vahvista väitteitä nuorten arvotyhjiöstä tai arvottomuudesta. Pääosa tutkimuksen nuorista on omaksunut suomalaiselle kulttuurille tyypilliset sosiaalieettisyyteen ja tieteelliseen maailmankuvaan pohjautuvat arvot. Näistä arvoista ei välttämättä olla kuitenkaan erityisen tietoisia. Nuoret sisäistävät nämä arvot pitkälle socialisaation kautta. Uskontoon, ympäristöön ja muihin ajankohtaisiin sosiopoliittisiin liittyvissä kysymyksissä nuorten arvoissa oli suurempaa vaihtelua. Nämä kysymykset ovat luonteeltaan sellaisia, joihin nuorten on otettava tietoisesti kantaa. Vaikka nuorten joukossa on vielä sellaisia, jotka eivät ole sitoutuneet lopullisesti mihinkään arvomaailmaan tai aatteeseen, löytyy suuri enemmistö, joka joko kannattaa jotakin arvo-orientaatiota tai on sitoutunut tiettyyn arvojärjestelmään. Nuoria tarkasteltaessa tulee huomioida myös se tosiasia, että he ovat vasta rakentamasta arvomaailmaansa ja maailmankuvaansa. Monilla on tämä prosessi vielä kesken. Osalla nuorista arvot heijastavat vielä suoraan socialisaation vaikutuksia, sitä arvomaailmaa, jonka he ovat sisäistäneet kotona, päiväkodissa, koulussa tai kaveripiirissä. Tämän vuoksi heidän tämänhetkiset arvonsa tai niiden puuttuminen ei ole kestävä peruste arvioida tulevaa. Osa nuorista taas on jo muodostanut arvomaailmansa. Tässäkin tapauksessa voidaan kuitenkin olettaa, että heidän arvomaailmansa ei ole lopullinen vaan tulee vielä muuttumaan jollain tapaa. Riippumatta nuorten arvojen muutosalttiudesta, nuorten arvoja on pidetty suuntaa antavina kun tarkastellaan tulevaisuutta. Arvomutoksen on oletettu näkyvän ensimmäisinä nuorissa (Helve 2002, 222).

Nuorten suhtautumiseen ympäröivään yhteiskuntaan ja sen eri ilmiöihin liittyy myös suhde tietoyhteiskuntaan. Nuorille tietoyhteiskunta avautuu ennen kaikkea erilaisten ohjelmajärjestelmien kautta. Näistä merkittävin on tällä hetkellä internet, mutta myös muut tieto- ja viestintäteknologian osa-alueet näyttävät merkittävää osaa. Nuorten tietoyhteiskunta-asenteet nousevat suoraan tietoyhteiskunnan arkipäivän ongelmista ja tarpeista. Sellaiset kysymykset kuten verkon turvallisuus ja palvelujen hyödynnettävyys ovat keskeisiä kysymyksiä nuorten elämässä. He haluavat tietoyhteiskunnalta turvallisuutta ja käytännön hyötyä. Osa nuorista taas näkee

tietoyhteiskunnan tulevaisuuden yhteiskuntamuotona ja suhtautuvat siihen edistysuskoisesti. Heille tietoyhteiskunta on pääsääntöisesti teknis-taloudellinen yhteiskunta eikä internetin rajoittamattomaan vapauteen liittyvä anarkistinen luonne ole ongelma.

Kysymys digitaalisesta syrjäytymisestä ei Suomessa ole alueellinen tai taloudellisiin resursseihin liittyvä kysymys vaan arvoihin liittyvä kysymys. Kaikilla nuorilla on halutessaan mahdollisuus päästä verkkoon, joko kotona tai muualla. Suomessa pääsee verkkoon ja voi käyttää tietotekniikkaa kouluissa, työpaikoilla ja kirjastoissa. Digitaalinen syrjäytyminen - jos tätä termiä voi tässä yhteydessä käyttää - liittyy yksilöllisiin arvovalintoihin. Osa nuorista suhtautuu torjuvasti tietoyhteiskuntaan. Tämä on arvoihin pohjautuva valinta. Torjuvasti tietoyhteiskuntaan suhtautuvat esimerkiksi ekologit, jotka kokevat tietoyhteiskunnan yhtenä teollisen yhteiskuntajärjestelmän luontoa tuhoavana osatekijänä.

Tietoyhteiskuntaan liittyvänä toimenpide-ehdotuksena esitetään, että tietoyhteiskuntaa suunniteltaessa huomioitaisiin jatkossa se tosiseikka, että on tapahtunut muutos paradigmassa. Muutos koskettaa ihmisten perusarvoja. Arvoissa on tapahtunut muutos välineellisestä rationaalisuudesta kohti arvovationalistisuutta. Enää ei voida painottaa yhteiskunnallisessa suunnittelussa pelkästään sosioekonomisia ja alueellisia tekijöitä. On tapahtunut siirtyminen hyödyn ajasta arvojen aikakauteen (Touraine 1995). Ihmiset korostavat sellaisia arvoja, kuten itseilmaisu, esteettisyys ja elämänlaatu. Arvoilla ja elämäntapakysymyksillä on keskeinen merkitys tarkasteltaessa nuorten tietoyhteiskuntaan kohdistamia asenteita. Toisin sanoen, kun suhtautumistavan ratkaisivat ennen taloudelliset hyötynäkökohdat ja erilaiset sidosryhmät (esim. ammattiyhdistysliike), niin jälkimodernissa yhteiskunnassa ne ratkaisevat hyvinvointiin ja elämän laatuun liittyvät kysymykset. Tietoyhteiskunta - samoin kuin hyvinvointiyhteiskunta - on viime kädessä ihmisyhteisö, jota ohjaavat ihmiset ja heidän käsityksensä yhteisistä arvoista. Yksilöiden osallistuminen tietoyhteiskuntaan liittyy viime kädessä kysymykseen siitä, miten uutta tietoa kyetään hyödyntämään eri yhteiskuntaryhmien asemien parantamiseksi (Kasvio 2005). Suomalainen tietoyhteiskuntamalli poikkeaa monista muista tietoyhteiskuntamalleista siksi, että siinä pyritään yhdistämään keskenään

sosiaalista oikeudenmukaisuutta korostava hyvinvointiyhteiskuntamalli ja dynaaminen tietoyhteiskunta (Castells & Himanen 2001).

Tutkimustulokset osoittavat myös, että arvojen ja elämäntapojen merkitys on noussut tärkeään asemaan niin koulutuspoliittisesti kuin yhteiskuntapoliittisesti. Arvot ovat yhteydessä niin talouteen, ympäristöön, uskontoon kuin politiikkaankin liittyviin kysymyksiin. Kuitenkin arvokysymykset on usein laiminlyöty miltei kokonaan julkisessa keskustelussa. Tämä johtuu suomalaisten poikkeuksellisen voimakkaasta konsensushakuisuudesta. Erimielisyyksiä koetetaan välttää viimeiseen asti. Arvokysymysten ja uskonnollisten kysymysten poisjättäminen on tehnyt esimerkiksi politiikasta innotonta ja virkamiesmäistä. Avoin arvokeskustelu voi tuoda takaisin politiikkaan sen kaipaaman innostusta ja sitoutumista. Silläkin varjolla, että arvokeskustelu herättää erimielisyyksiä.

Toimenpide-ehdotuksena esitetään myös, että arvojen merkitys tulisi huomioida nuorisopolitiikassa ja muussa yhteiskunnallisessa nuorisoa koskevassa strategisessa suunnittelussa. Myös yhteiskunnallisia strategioita ja tietoyhteiskuntastrategioita laadittaessa tulisi huomioida arvokysymykset. Yhteiskunnallisessa keskustelussa arvojen ja elämäntapojen tulisi olla keskiössä. Ympäristöön, uskontoon, sukupuoleen, kuluttamiseen ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen liittyvät kysymykset kulkevat käsi kädessä tietoyhteiskunnan ja muun yhteiskunnallisen kehityksen kanssa. Yhteiskunta ei ole pelkkää taloutta, vaikka niin voisi luulla.

Jatkotutkimusta ajatellen kiinnostavaa olisi tarkastella tarkemmin arvojen suhdetta esimerkiksi talouteen, elämäntapoihin tai onnellisuuteen. Kyseessä voisi olla yhden tutkimuksen puitteissa tehty jatkotutkimus tai tutkimusten sarja. Yksi lähestymistapa jatkotutkimukseen voisi olla tutkimuksen laajentaminen osittain kvantitatiivisesta aineistosta kvalitatiiviseen. Näin voisi päästä määrällistä aineistoa syvemmälle joidenkin yksilöiden kohdalla. Myös tämän tutkimuksen mittarilla voisi tehdä jatkomittauksen. Tällöin kyseessä voisi olla esimerkiksi seurantatutkimus. Seurantatutkimusta varten mittaria tulisi tarkistaa ja korjata. Kaikki mittarin osiot eivät olleet riittävän tarkkoja, eivätkä siten tuottaneet riittävän luotettavia tuloksia. Jotkut osiomuuttajat saattoivat olla liian laaja-alaisia. Vaikka ne tutkimusteoreettisesti muodostivat helposti tulkittavia ja sisällöllisesti koherentteja muuttujia, niiden sisäinen homogeenisuus jäi alhaiseksi. Muutamalla joitakin mittarin osioita kapea-alaisemmaksi voitaisiin saavuttaa suurempi muuttujien välinen homogeenisuus.

Mittaria voitaisiin kehittää eteenpäin niin, että sillä voitaisiin selvittää myös arvojen ylätasoon problematiikkaa. Mittaria voisi kehittää eteenpäin lisäämällä siihen osioita, joiden avulla voitaisiin tarkemmin selvittää traditionaalisten, modernien ja jälkimodernien arvojärjestelmien rakennetta ja suhdetta muihin yhteiskunnallisiin muuttujiin.

Korjattua mittaria voitaisiin käyttää koko pohjoismaiden laajuisesti vertailevan arvotutkimuksen tekemiseen. Mittaria voitaisiin pienien tarkistuksien jälkeen käyttää kaikissa pohjoismaissa. Näin voitaisiin vertailla eri pohjoismaiden arvojen nykytilaa ja kehitystä. Vertaileva jatkotutkimus pohjoismaissa voisi olla joko kertaluonteista, mutta vasta riittävän pitkän ajanjakson kestävä seurantatutkimus toisi luotettavaa tietoa esimerkiksi arvomuutoksesta. Samoin se antaisi tietoa arvojen kehityksestä ominaispiirteistä eri maissa. Pohjoismaita laajempaan tutkimukseen mittarin muokkaaminen ja testaaminen vaatisi enemmän työtä.

Lähteet

- Aapola, S. & Kaarninen, M. 2003. *Näkökulmia suomalaisen nuoruuden ja nuorison historiaan*. Teoksessa Aapola, S. ja Kaarninen, M. (toim.). Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia, 9-31. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Ahmavaara, Y. 1976. *Yhteiskuntakybernetiikka*. Helsinki.
- Allardt, E. 1983. *Sosiologia I*. Juva: WSOY.
- Anttiroiko, A-V., Aro, J. & Karvonen, E. 2000. *Tietoyhteiskunnan oppihistorialliset lähtökohdat*. Teoksessa Vuorensyrjä, M. ja Savolainen, R. (toim.), Tieto ja tietoyhteiskunta, Helsinki: Gaudeamus, 21-41.
- Bauman, Z. 1992. *Intimations of Postmodernity*. London: Routledge.
- Bauman, Z. 1996. *Postmodernin lumo*. Tampere: Vastapaino.
- Bauman, Z. 2002. *The Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, U. 1992. *Risk society: Towards a New Modernity*. London: Sage.
- Beck, U. 1994. *The Reinvention of Politics: Towards a Theory of Reflexive Modernization*. Teoksessa Beck, U., Giddens, A. ja Lash, S. (toim.), Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order. Cambridge, UK: Polity Press, 1-55.
- Bell, D. 1973. *The Coming of the Post-industrial Society. A Venture in Social Forecasting*. New York: Basic books.
- Bell, D. 1976. *The Cultural Contradictions of Capitalism*. London.
- Bell, D. 1980. *The Information Society. The Social Framework of the Information Society*. Teoksessa Forester, T. (toim.), The Microelectronics Revolution. The Complete Guide to the New Technology and its Impact in Society. Oxford: Basil Blackwell, 500-549.
- Bellah, R. 1976. *The New Religious Consciousness and the Crisis in Modernity*. Teoksessa Glock, C.Y. and Bellah, R.N. (toim.), The New Religious Consciousness. Berkeley: University of California Press, 333-352.
- Berger, P.L. 1979. *Facing up Modernity*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Berger, P.L. & Luckmann, T. 1971. *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology on Knowledge*. London.
- Biorcio, R., Cavalli, A. & Segatti, P. 1995. *Cultural change and political orientation among European youth*. Teoksessa Huebner-Funk, S., Chisholm, M., du Bois-Raymond, M. ja Sellin, B. (toim.), The puzzle of Integration. European Yearbook on Youth Policy and Research (vol. 1), Walter de Gruyter, Berlin ja New York, 33-47.
- Borg, O. 1988. *Vihreät - vihreä liike*. Teoksessa Borg, O. ja Harisalo, R. (toim.), Vihreä politiikka. Empiirisiä tutkimuksia aktivisteista, kannattajista ja poliittisesta toiminnasta. Tampereen yliopisto, Poliitiikan tutkimuksen laitoksen tutkimuksia, 95, 1-16.

- Bruce, S. 1996. *From Cathedral to Cults: Religion in the Modern World*. Oxford: Oxford University Press.
- Bruce, S. 2002. *God is Dead. Secularization in the West*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Cairncross, F. 2001. *The Death of Distance 2.0 - How the Communications' Revolution Will Change Our Lives*. Cornwall: Texere.
- Castells, M. 1996. *The Information Age. Economy, Society and Culture. Vol. I: The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell.
- Castells, M. 1997. *The Information Age. Economy, Society and Culture. Vol. II: The Power of Identity*. Oxford: Blackwell.
- Castells, M. 1998. *The Information Age. Economy, Society and Culture. Vol. III: End of Millenium*. Oxford: Blackwell.
- Castells, M. 2000. *The information age. Economy, society and culture. Vol. III: End of Millenium*. 2nd Edition. Oxford: Blackwell Publishers.
- Castells, M. 2001. *The Internet Galaxy. Reflections on the Internet, Business and Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Castells, M. 2004. *The information age. Economy, society and culture. Vol. II: The Power of identity*. Second Edition. Oxford: Blackwell.
- Castells, M. & Himanen, P. 2001. *Suomen tietoyhteiskuntamalli*. Helsinki: WSOY.
- Cook, T.D. & Campbell, D.T. 1979. *Quasi-experimentation: Design & Analysis Issues for Field Settings*. Chicago: Houghton Mifflin.
- Dalton, R., Kuechler, M. & Bürklin, W. 1990. *The Challenge of New Movements*. Teoksessa Dalton, R., Kuechler, M. (toim.), *Challenging the Political Order - New Social and Political Movements in Western Democracies*. Cambridge: Polity Press, 43-66.
- Drucker, P. F. 1969. *The Age of Discontinuity. Guidelines to our changing society*. London: Heineman.
- Dunderfelt, T. 1999. *Elämänkaaripsykologia. Lapsen kasvusta yksilön henkiseen kehitykseen*. 9. uudistettu painos. WSOY.
- Durkheim, É. 1984. *The Division of Labour in Society*. New York: Palgrave.
- Erikson, E.H. 1982. *Lapsuus ja yhteiskunta*. Toinen painos. Jyväskylä: Gummerus.
- Ester, P., Braun, M. & Mohler, P. 2006. *Values, Value Change and Generations: Grand Picture and Summarizing Perspective*. Teoksessa Ester, P., Braun, M. ja Mohler, P. (toim.), *Globalization, Value Change and Generations. A Gross-National and Intergenerational Perspective*, *European Values Studies*, 303-313.
- Ester, P., Mohler, P. & Vinken, H. 2006. *Values and the Social Sciences: A Global World of Global Values*. Teoksessa Ester, P., Braun, M. ja Mohler, P. (toim.), *Globalization, Value Change and Generations. A Gross-National and Intergenerational Perspective*, *European Values Studies*, 3-29.
- European Commission. 1993. *White Paper on Growth, Competiveness, and Employment: The Challenges and Ways Forward into the 21st Century*.

COM(93) 700 final. Brussels: The European Commission. Löytyy myös osoitteesta:
http://europa.eu/documents/comm/white_papers/index_en.htm#1993

- Featherstone, M. 1991. *Consumer Culture and Postmodernism*. London: Sage.
- Flanagan, S. 1987. *Value Change in Industrial Societies*. American Political Science Review, Vol. 81, 1303-1319.
- Flanagan, S. 2003. *The New Politics, Culture Wars, and The Authoritarian-Libertarian Value Change in Advanced Industrial Democracies*. Comparative Political Studies, Vol. 36, No. 3, 235-270.
- Fukuyama, F. 1992. *Historian loppu ja viimeinen ihminen*. Porvoo: WSOY.
- Giddens, A. 1991. *Modernity and Self-identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford: Stanford University Press.
- Giddens, A. 1994. *Life in the Post-traditional Society*. Teoksessa Beck, U., Giddens, A. ja Lash, S. (toim.), *Reflexive modernization, Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*. Cambridge: Polity press, 56-109.
- Guilford, J. P. 1973. *Fundamental Statistics in Psychology and Education*. Fifth Edition. Tokyo: McGraw-Hill, Inc.
- Habermas, J. 1987. *Järki ja kommunikaatio: tekstejä 1981-1985*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hassan, I. 1980. *The Questions of Postmodernism*. Teoksessa Garvin, H. (toim.), *Romanticism, Modernism, Postmodernism*. Bucknell Review, Vol. 25 (2). Granbury, N.J: Associated University Presses, 117-126.
- Hautamäki, A. 1996. *Individualismi on humanismia*. Teoksessa Hautamäki, A., Lagerspez, E., Sihvola, J., Siltala, J. ja Tarkki, J. (toim.), *Yksilö modernin murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 13-44.
- Hautamäki, A. 1998. *Arvot ja politiikka jälkimodernissa yhteiskunnassa*. Teoksessa Kajasto, K. (toim.). *Arvomme yhteiskunnassa*. Helsinki: Edita, 153-170.
- Hautamäki, A. 2001. *Suomi muutosten edellä. Raportti Suomen haasteista*. Sitran raportteja 6. Kuopio: Kevama.
- Heckerman, D., Geiger, D. & Chickering, D. 1995. *Learning Bayesian Networks: The Combination of Knowledge and Statistical Data: Machine Learning*, 20(3), 197-243.
- Heelas, P. 1996. *The New Age Movement. The Celebration of the Self and the Sacralization of Modernity*. Oxford, Cambridge: Blackwell Publishers.
- Heelas, P. & Woodhead, L. 2005. *Spiritual Revolution - Why Religion is Giving Way to Spirituality*. Oxford: Blackwell.
- Heikkilä, T. 2001. *Tilastollinen tutkimus*. Helsinki: Edita.
- Heino, H. 1997. *Mihin Suomi uskoo. Uskonnolliset ja maailmankatsomukselliset liikkeet*. Porvoo: WSOY.
- Heiskala, R. 1994. *Sosiologia modernin yhteiskunnan itsetietoisuutena ja kansallisina traditioina*. Teoksessa Heiskala, R. (toim.), *Sosiologisen teorian nykyvirtauksia*. Helsinki: Gaudeamus.

- Heiskala, R. 1996. *Kohti keinotekoisista yhteiskuntaa. Sosiologisen teorian uusimmat virtaukset*. Helsinki: Gaudeamus.
- Helander, V. 2003. *Vallantavoittelijoiden muotokuva: analyysi vuoden 2000 kunnallisvaalien ehdokkaista*. KuntaSuomi 2004 –tutkimuksia, no. 40. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Helkama, K. 1997. *Arvojen ja ihmiskuvan muutos*. Teoksessa Hämäläinen, T.J. (toim.) *Murroksen aika*. WSOY.
- Hellsten, V. & Martikainen, T. 2001. *Nuoret ja uusi politiikka. Tutkimus pääkaupunkiseudun nuorten poliittisista suuntauksista*. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 2001:3. Helsinki.
- Helve, H. 1987. *Nuorten maailmankuva: seurantatutkimus pääkaupunkiseudun erään lähiön nuorista*. Kansalaiskasvatuksen keskus, Nuorisopoliittinen kirjasto ja tietopalvelu. Tutkimuksia ja selvityksiä, 1987,1. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Helve, H. 1993. *Nuoret humanistit, individualistit ja traditionalistit. Helsinkiläisten ja pohjalaisten nuorten arvomaailmat vertailussa*. Helsinki: Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi ry, Nuorisotutkimusseura.
- Helve, H. 1996. *Values, World Views and Gender Differences among Young People*. Teoksessa Helve, H. ja Bynner, J. (toim.), *Youth and Life Management. Research Perspectives*. Yliopistopaino. Helsinki, 171-187.
- Helve, H. 1997. *Nuorten muuttuvat arvot ja maailmankuvat*. Teoksessa Helve, H. (toim.), *Arvot, maailmankuvat, sukupuoli*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Helve, H. 1999. *"New Age" ja sukupuolitettu arvomaailma*. Marburg Journal of Religion. Volume 4, No. 4 (12/1999). Osoitteessa: <http://web.uni-marburg.de/religionswissenschaft/journal/mjr/helve.html> (9.3.2007).
- Helve, H. 2002. *Arvot, muutos ja nuoret*. Yliopistopaino: Helsinki.
- Herkman, J. 2001. *Median monet funktiot lasten ja nuorten elämässä*. Teoksessa Kangassalo, M. & Suoranta, J. (toim.), *Lasten tietoyhteiskunta*. Vammala: Tampere University Press, 60-71.
- Himmelfarb, G. 1995. *The De-moralization of Society. From Victorian Virtues to Modern Values*. London. The IEA and Welfare Unit, Choice in Welfare No. 22.
- Hirsjärvi, S. 1990. *Kasvatustieteen käsitteistö*. Helsinki: Otava.
- Hirsjärvi, S. 1991. *Johdatus kasvatustieteeseen*. Porvoo: WSOY.
- Hofstede, G.H. 1980. *Culture's Consequences: International Differences in Work-related Values*. Beverly Hills: Sage.
- Hofstede, G.H. 1991. *Culture and Organizations: Intercultural Co-operation and its Importance for Survival*. London: HarperCollin.
- Hoikkala, T. 1998. *Nuorten elämänsuuntautumiset*. Teoksessa Kajaste, K. (toim.), *Arvomme yhteiskunnassa*. Helsinki: Edita, 91-106.

- Houni, P. & Suurpää, L. 1998. *Kamppailua nuoruudesta*. Teoksessa Houni, P. ja Suurpää, L. (toim.), *Kuvassa nuoret*. Tampere: Tampere University Press, 9-24.
- Ignazi, P. 1992. *The Silent Counter-Revolution. Hypotheses on the Emergence of Extreme Right-Wing Parties in Europe*. *European Journal of Political Research*, Vol 22, No. 1, 3-34.
- Inglehart, R. 1977. *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Oxford: Princeton University Press.
- Inglehart, R. 1987. *Value Change in Industrial Societies*. *American Political Science Review*, Vol. 81, 1289-1303.
- Inglehart, R. 1990. *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton, N.J.: Princeton Press.
- Inglehart, R. 1997. *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*. Princeton, NJ : Princeton University Press.
- Inglehart, R. 2000. *Globalization and Postmodern Values*. *The Washington Quarterly*, 23:1, 215-218.
- Inglehart, I. & Baker, W.E. 2000. *Modernization, Cultural Changes, and the Persistence of Traditional Values*. *American Sociological Review*, vol. 65 (February), 19-51.
- Inkinen, S. 1998. *90-luvun sukupolvikäsitteet – "G-sukupolvi" ja "verkkosukupolvi" ajan hengen ilmauksina*. Teoksessa Houni, P. ja Suurpää, L. (toim.), *Kuvassa nuoret*. Tampere: Tampere University Press, 165-185.
- Jallinoja, R. 1991. *Moderni elämä. Ajankuva ja käytäntö*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 550. Helsinki.
- Jallinoja, R. 1997. *Moderni säädyllyisyys. Aviosuhteen vapaudet ja sidokset*. Gaudeamus.
- Jokinen, K. & Saaristo, K. 2002. *Suomalainen yhteiskunta*. Juva: WSOY.
- Kangas, S. 2002. *"Mitä sinunlaisesi tyttö tekee tällaisessa paikassa?" - Tytöt ja elektroniset pelit*. Teoksessa Huhtamo, E. ja Kangas, S. (toim.), *Mariosofia*. Tampere: Yliopistokustannus University Press, 131-152.
- Karma, K. 1983. *Käyttäytymistieteiden metodologian perusteet*. Helsinki: Otava.
- Kasvio, A. 2005. *Tietoyhteiskunta*. *Tieteessä tapahtuu* 1/2005, 7-15.
- Ketola, K. 2006. *Kaupunkien uusi henkisyys*. Teoksessa Mikkola, T., Niemelä, K. ja Pettersson, J. (toim.), *Urbaani usko: nuoret aikuiset ja kirkko*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 96. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 305-316.
- Kitschelt, H. 1995. *The Radical Right in Western Europe. A Comparative Analysis*. Michigan: The University of Michigan Press.
- Kluckhohn, C. 1954. *Values and Value Orientations in the Theory of Action: An Exploration in Definition and Classification*. Teoksessa Parsons, T. ja

- Shils, E.A. (toim.), *Toward a General Theory of Action*. Cambridge: Harvard University Press, 388-433.
- Knutsen, O. 1995. *Left - Right Materialist Value Orientations*. Teoksessa van Deth, J.W. ja Scarbrough, E. (toim.), *The Impact of values. Beliefs in Government Volume Four*. Oxford: University Press.
- Konttinen, A., Dunlap, R. & Aarnio, S. 2003. *Suomalaisten omat puolueet. Luottamuksen vaikuttamisen ja samaistumisen kysymyksiä*. Turun yliopisto, Sosiologian laitos. Sosiologian tutkimuksia A 26.
- Kääriäinen, K. 2003. *Teorioita uskonnon ja yhteiskunnan muutoksesta*. Teoksessa Kääriäinen, K., Niemelä, K. ja Ketola, K. (toim.), *Moderni kirkkokansa. Suomalaisten uskonnollisuus uudella vuosituhanella*. Jyväskylä: Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 82, 87-121.
- Kääriäinen, K., Niemelä, K. & Ketola, K. 2003. *Maallistuuko Suomi?* Teoksessa Kääriäinen, K., Niemelä, K. ja Ketola, K. (toim.), *Moderni kirkkokansa. Suomalaisten uskonnollisuus uudella vuosituhanella*. Jyväskylä: Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 82, 253-261.
- Lagré, J - C. 1996. *Youth in Europe*. Teoksessa Helve, H. ja Bynner, J. (toim.), *Youth and Life Management. Research Perspectives*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Lash, S. 1994. *Reflexivity and its Doubles: Structures, Aesthetics, Community*. Teoksessa Beck, U., Giddens, A. ja Lash, S. (toim.), *Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*. Cambridge, UK: Polity Press, 110-173.
- Leskinen, E. & Kuusinen, J. 1991. *Suora- ja vinokulmaisten faktorirakenteiden vastaavuudesta ja faktoripisteiden käytöstä kasvatustieteellisissä tutkimusaineistoissa*. *Kasvatus* 22 (4), 289-297.
- Levomäki, I. 1998. *Arvojen moninaisuus tietoyhteiskunnassa*. Sitran julkaisuja 178. Helsinki.
- Lintilä, L. , Savolainen, R. & Vuorensyrjä, M. 2000. *Suomalaisen tietoyhteiskunnan tila*. Teoksessa Vuorensyrjä, M. ja Savolainen, R. (toim.), *Tieto ja tietoyhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lipset, S.M. & Rokkan, S. 1967. *Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: an Introduction*. Teoksessa Lipset, S.M. ja Rokkan, S. (toim.), *In Party Systems and Voter Alignments: Cross-national Perspectives*. Free Press, New York.
- Lyon, D.1988. *The Information Society. Issues and Illusions*. Polity Press in association with Basil Blackwell.
- Lyotard, J-F. 1979. *La condition postmoderne: Rapport sur le savoir*. Paris: Éditions de Minuit.
- Lyotard, J-F. 1984. *The Postmodern Condition: a Report on Knowledge*. Manchester: University Press.
- Lyotard, J-F. 1986-7. *Rules and Paradoxes and Svelte Appendix*. *Cultural Critique*, 5, 209-219.

- Lähteenmaa, J. & Siurala, L. 1991. *Nuoret ja muutos*. Tilastokeskuksen tutkimuksia 177. Helsinki: Hakapaino.
- Machlup, F. 1962. *The Production and Distribution of Knowledge in the United States*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Maffesoli, M. 1995. *Maailman mieli: yhteisöllisen tyylin muodoista*. Helsinki: Gaudeamus.
- Martikainen, T. & Fredriksson, S. 2006. *Vaalit ja politiikka. Pääkaupunkiseudun nuorten aikuisten poliittiset valinnat 1988-2004*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 2006:5.
- Martikainen, T. & Pekonen, K. 1996. *Nuoret ja urbaani politiikka. Tutkimus pääkaupunkiseudun nuorten aikuisten poliittisesta suuntautumisesta*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1996:11.
- Maslow, A.H. 1970 [1954]. *Motivation and Personality*. New York: Harper and Row.
- Masuda, Y. 1980. *The Information Society as Post-Industrial Society*. Washington: World Future Society.
- Matthewman, S. & Hoye, D. 2006. *What Happened to Postmodernism? Sociology, Volume 40 (3), 529-547*.
- McLuhan, M. 1964. *Understanding Media: the Extensions of Man*. New York: McGraw-Hill.
- McLuhan, M. 1967. *The Gutenberg Galaxy: the Making of Typographic Man*. London: Routledge.
- Mickelsson, R. 2004. *Vihreä liitto Suomen puoluekarttapallolla periaateohjelmien näkökulmasta tarkasteltuna*. Poliittika-lehti 6:2: 65-79.
- Mikkola, T. 2003. *Muuttuvat arvot ja uusi keskiluokka: tutkimus arvojen mittaamisesta ja monitasoisuudesta*. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia, 241.
- Minkenberg, M. 1992. *The New Right in Comparative Perspective: the USA and Germany*. Western Societies Program, Occasional Papers # 32. Cornell University, NY 1993.
- Meštrovic, S. 1993. *The Barbarian Temperament. Toward a Postmodern Critical Theory*. London and New York: Routledge.
- Mudde, C. 1999. *The Single-Issue Party Thesis: Extreme Right Parties and the Immigration Issue*. *West European Politics* 22:3, 182-197.
- Musgrove, F. 1974. *Ecstasy and Holiness: Counter Culture and the Open Society*. London: Methuen.
- Myllyniemi, S. 2006. *Nuorisobarometri 2006*. Teoksessa Wilska, T-A. (toim.), *Uskon asia. Nuorisobarometri 2006*. Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisosaian neuvottelukunta, 14-89.
- National Information Infrastructure (NII): Agenda for Action (1993)*. Osoitteessa: <http://www.ibiblio.org/nii>
- Naisbitt, J. 1982. *Megatrends. Ten New Directions Transforming Our Lives*. New York: Warner Books.

- Niemelä, K. 2003. *Suomalaisten sitoutuminen uskonnollisiin yhdyskuntiin*. Teoksessa Kääriäinen, K., Niemelä, K. ja Ketola, K. (toim.), *Moderni kirkkokansa. Suomalaisten uskonnollisuus uudella vuosituhanella*. Jyväskylä: Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 82, 122-147.
- Niemelä, K. 2003. *Usko Jumalaan ja kirkon oppiin*. Teoksessa Kääriäinen, K., Niemelä, K. ja Ketola, K. (toim.), *Moderni kirkkokansa. Suomalaisten uskonnollisuus uudella vuosituhanella*. Jyväskylä: Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 82, 148-163.
- Niemelä, K. 2006. *Vieraantunut vai pettynyt? Kirkosta eroamisen syyt Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 95. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Niemi, H. 1998. *Tietoyhteiskunta yliopistojen haasteena*. Teoksessa Varis, T. (toim.), *Avautuminen tietoyhteiskuntaan. Yliopistojen välinen Studia Generalia-luentosarja 6.11.1997-2.4.1998*. Tampereen yliopiston julkaisusarja A 1/98. Tampere: Jäljennepalvelu, 84-98.
- Niiniluoto, I. 1984. *Tiede, filosofia ja maailmankatsomus*. Filosofisia esseitä tiedosta ja sen arvosta. Keuruu: Otava.
- Niiniluoto, I. 1996. *Informaatio, tieto ja yhteiskunta: filosofinen käsiteanalyysi*. Hallinnon kehittämiskeskus. Helsinki: Edita.
- Nokelainen, P. & Tirri, H. 2004. *Bayesian Methods that Optimize Cross-cultural Data Analysis*. Teoksessa Campbell, J.R., Tirri, K., Ruohotie, P. ja Walberg, H. (toim.), *Cross-cultural Research: Basic Issues, Dilemmas, and Strategies*. Research Centre for Vocational Education, University of Tampere, Finland, 141-157.
- Nokelainen, P., Tirri, K., Nevgi, A., Silander, T. & Tirri, H. 2001. *Modeling Students' Views on the Advantages of Web-Based Learning with Bayesian Networks*. Teoksessa Ruokamo, H., Nykänen, O., Pohjolainen, S. ja Hietala, P. (toim.), *Proceedings of the 10th International Intelligent Computer and Communications Technology – Learning in On-Line Communities*. PEG 2001 Conference, 202-211.
- Norris, P. & Inglehart, R. 2004. *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nummenmaa, T. 2004. *Käyttätymistieteiden tilastolliset menetelmät*. Helsinki: Tammi.
- Nummenmaa, T., Konttinen, R., Kuusinen, J. & Leskinen, E. 1997. *Tutkimusaineiston analyysi*. Helsinki: WSOY.
- Nurmela, J., Parjo, L. & Sirkiä, T. *Kansalaisesta e-kansalainen*. Tilastotutkimusten tuloksia tieto- ja viestintätekniikan käytöstä 1996-2005. Tilastokeskuksen katsauksia 2006/1.
- Opetushallitus. 2003. *Lukion opetussuunnitelman perusteet. Nuorille tarkoitetun lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteet*. Helsinki: Opetushallitus.
- Opetushallitus. 2004. *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet*. Helsinki: Opetushallitus.

- Opetusministeriö. 1996. *Kulttuurinen tietoyhteiskunta. Strategiset perusteet ja lähtökohdat opetusministeriön toimintaohjelmalle 1997-2000*. Helsinki: Opetusministeriö.
- Opetusministeriö. 2004. *Nuoruus Suomessa*. Toimittajat Kalliomaa, A., Puura, S. ja Tasanko, P. Helsinki: Opetusministeriö.
- Pirinen, H. 1983. *Nuorten elämäkysymykset identiteetin etsimisessä*. Suomen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja 135. Jyväskylä.
- Puohiniemi, M. 1993. *Suomalaisten arvot ja tulevaisuus*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja. Tilastokeskuksen tutkimuksia 202.
- Puohiniemi, M. 1995. *Values, Consumer Attitudes and Behaviour: an Application of Schwartz's Value Theory to the Analysis of Consumer Behaviour and Attitudes in Two National Samples*. University of Helsinki, Department of Social Psychology. Research reports, 1995, 3.
- Puohiniemi, M. 2002. *Arvot, asenteet ja ajankuva. Opaskirja suomalaisen arkielämän tulkintaan*. Vantaa: Limor kustannus.
- Rauste-von Wright, M-L. & von Wright, J. 1994. *Oppiminen ja koulutus*. Porvoo: WSOY.
- Rescher, N. 1976. *Arvot ja niiden rooli käyttäytymisessä*. Teoksessa Tuomela, R. ja Patoluoto, I. (toim.), Yhteiskuntatieteiden filosofiset perusteet. Osa 2. Helsinki: Gaudeamus, 209-241.
- Rokeach, M. 1973. *The Nature of human values*. The Free Press. USA: Collier-McMillan Canada.
- Ruohotie, P. & Nokelainen, P. 2000. *Modern Modeling of Student Motivation and Self-Regulated Learning*. Teoksessa Pintrich, P.R. ja Ruohotie, P. Conative Constructs and Self-regulated Learning. Hämeenlinna: University of Tampere, Research Center for Vocational Education, 141-193.
- Rummel, R.J. 1970. *Applied Factor Analysis*. Evanston: Northwestern University.
- Saarela, P. 2003. *Tuloksia nuorisobarometrasta*. Työ ja ihminen 17 (2003):3, 258-268.
- Savolainen, R. 2000. *Internet tietoyhteiskunnan mediamaisemassa*. Teoksessa Vuorensyrjä, M. ja Savolainen, R. (toim.), Tieto ja tietoyhteiskunta 2000. Helsinki: Gaudeamus, 197-243.
- Schwartz, S.H. 1992. *Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 countries*. Teoksessa Zanna, M.P. (toim.), Advances in Experimental Social Psychology, Vol 25. Orlando, FL: Academic Press, 1-65.
- Schwartz, S.H. & Bilsky, W. 1987. *Toward a Universal Psychological Structure of Human Values*. Journal of Personality and Social Psychology: 53, 550-562.

- Schwartz, S.H. & Savig, L. 1995. *Identifying Culture-Specifics in the Content and Structure of Values*. Journal of Cross-Cultural Psychology 26 (1), 92-116.
- Stark, R. & Finke, R. 2000. *Acts of Faith: Explaining the Human Side of Religion*. Berkeley: University of California Press.
- Stevens, J. 1996. *Applied Multivariate Statistics for the Social Sciences*. Third edition. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers. Mahwah, New Jersey.
- Suhonen, P. 1988. *Suomalaisten arvot ja politiikka*. Juva: WSOY.
- Suvanto, P. 1994. *Konservatismi Ranskan vallankumouksesta 1980-luvulle*. Suomen Historiallinen seura. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Tapper, H. 1998. *Tietoyhteiskunta – kohti jälkimodernia yhteiskuntaa*. Teoksessa Varis, T. (toim.), *Avautuminen tietoyhteiskuntaan*. Yliopistojen välinen Studia Generalia- luentosarja 6.11.1997-2.4.1998. Tampereen yliopiston julkaisusarja A 1/98. Tampere: Jäljennepalvelu, 99-103.
- Tapscott, D. 1998. *Growing up Digital: The Rise of the Net Generation*. New York: McGraw - Hill.
- Tarvainen, V. 1993. *60-luvun kapina*. Helsinki.
- Taylor, C. 1992. *The Ethics of Authenticity*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Tipton, S.M. 1982. *Getting Saved from the Sixties: Moral Meaning in Conversion and Cultural Change*. Berkeley: University of California Press.
- Tirri, K. 2003. *The Moral Concerns and Orientations of Sixth- and Ninth-Grade Students*. Educational Research and Evaluation 9 (1), 93-108.
- Tirri, K. 2006. *Nuorten aikuisten spiritualiteetti Kalliossa*. Teoksessa Mikkola, T., Niemelä, K. ja Pettersson, J. (toim.), *Urbaani usko: nuoret aikuiset ja kirkko*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 96. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus, 292-304.
- Toffler, A. 1970. *The Future Shock*. New York: Random House.
- Touraine, A. 1971. *The Post-Industrial Society: Tomorrow's Social History: Classes, Conflicts and Culture in programmed Society*. London: Wildwood House.
- Touraine, A. 1995. *Critique of Modernity*. Polity Press: Oxford U.K ja Cambridge.
- Tuominen, M. 1991. *"Me ollaan kaikki sotilaitten lapsia"*. *Sukupuolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa*. Helsinki: Otava.
- Turunen, K. E. 1992. *Arvojen todellisuus. Johdatus arvokasvatukseen*. Jyväskylä: Arena kustannus.
- Valkonen, T. 1971. *Haastattelu- ja kyselyaineiston analyysi sosiaalitutkimuksessa*. Helsinki: ylioppilastuki ry.
- Valtionvarainministeriö. 1995. *Suomi tietoyhteiskunnaksi. Kansalliset linjaukset*. Helsinki.

- Van Deth, J.W. 1995. *Introduction: The Impact of Values*. Teoksessa van Deth, J.W. ja Scarbrough, E. (toim.), *The impact of values. Beliefs in Government Volume Four*. Oxford University Press. New York, 2-18.
- Van Deth, J.W. & Scarbrough, E. 1995. *The Concept on Values*. Teoksessa van Deth, J.W. ja Scarbrough, E. (toim.), *The impact of values. Beliefs in Government Volume Four*. Oxford University Press. New York, 21-47.
- Van Dijk, A.G.M. 1999. *The One Dimensional Network Society of Manuel Castells*. *New Media and Society* 1991:1, 127-138.
- Vehkalahti, K. 2000. *Reliability of Measurement Scales: Tarkkonen's General Method Supercedes Gronbach's Alfa*. Statistical Reports 17. Helsinki: Finnish Statistical Society. Osoitteessa: [http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/tilas/vk/vehkalahti_\(19.3.2007\)](http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/tilas/vk/vehkalahti_(19.3.2007))
- Venkula, J. 1993. *Humanistinen aines elämäkatsomuksessa*. Teoksessa Pitkänen, P. (toim.), *Näkökulmia elämäkatsomuksen muodostamiseen*. Gaudeamus: Helsinki, 8-26.
- Venkula, J. & Rautevaara, A. 1992. *Arvot ja nuorten arvopohdinta: piirteitä maamme vv. 1960 - 1990 nuorten arvoja koskevistä tutkimuksista*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Vuorensyrjä, M. 2000. *Johdanto*. Teoksessa Vuorensyrjä, M. ja Savolainen, R. (toim.), *Tieto ja tietoyhteiskunta*, Helsinki: Gaudeamus, 11-17.
- Weber, M. 1990 [1914]. *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*. Porvoo: WSOY
- Wilska, T-A. 2006. *Protestanttinen etiikka vai kapitalismin henki. Uskonnon vaikutus nuorten työhön ja talouteen liittyviin asenteisiin*. Teoksessa Wilska, T-A. (toim.), *Uskon asia. Nuorisobarometri 2006*. Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisoasiain neuvottelukunta, 110-122.
- Yeung, A.B. 2004. *Volunteering in Late Modernity: Social Work in the Finnish Church*. Helsinki: The Finnish Federation for Social Welfare and Health.
- Ziehe, T. 1991. *Uusi nuoriso. Epätavallisen oppimisen puolustus*. Vastapaino: Tampere.

Liitteet

Liite 1 - kyselylomake

2000-luvun nuori

Hei! Edessäsi oleva kysely on osoitettu eri puolilta Suomea kotoisin oleville nuorille. Kyselyn materiaalia käytetään suomalaisten nuorten maailmankuvan tutkimiseen. Pyydänkin sinua vastaamaan osioihin huolellisesti ja rehellisesti. **Muista, että kyselyssä kysytään vain sinun henkilökohtaista mielipidettäsi!** Älä siis vastaa niin kuin oletat muiden odottavan sinun vastaavan. Tiedot ovat ehdottoman luottamuksellisia, eikä kyselyyn vastata omalla nimellä. Kiitos avustasi!

Olli Poutiainen

Ihminen maailmassa

Mikä on näkemyksesi ihmisestä, hänen asemastaan ja tehtävästään sekä ihmiskunnasta yleensä? Lue väittämät huolellisesti ja ympyröi omaa mielipidettäsi vastaava vaihtoehto.

- 1 = Täysin eri mieltä
 2 = Jokseenkin eri mieltä
 3 = Ei samaa mieltä eikä eri mieltä (ei osaa sanoa)
 4 = Jokseenkin samaa mieltä
 5 = Täysin samaa mieltä

VÄITTÄMÄ	1	2	3	4	5
1. Haluan tehdä elämässäni vain sellaisia asioita, jotka tuottavat minulle mielihyvää	1	2	3	4	5
2. Pyrin toimimaan joka tilanteessa niin oikein kuin mahdollista	1	2	3	4	5
3. Aikuisen työkykyisen ihmisen tulisi elättää itsensä omalla työllään eikä tukeutua avustuksiin	1	2	3	4	5
4. Luotettavan tiedon lisääntyessä ihmiskunta oppii elämään paremmin maapallolla	1	2	3	4	5
5. Vapaa-ajan harrastukset tekevät elämästäni mielenkiintoisen	1	2	3	4	5
6. Ihmisen tulisi hankkia elämässään mahdollisimman paljon erilaisia kokemuksia	1	2	3	4	5
7. Ihmislaji on kehittynyt vähitellen alkeellisimmista olomuodoista nykyiseen olomuotoonsa	1	2	3	4	5
8. Kansalaisten mielipiteillä ei ole mielestäni mitään vaikutusta siihen, millaisia poliittisia päätöksiä yhteiskunnassa tehdään	1	2	3	4	5
9. Saaste- ja ympäristöongelmien vähentämiseksi olen valmis tinkimään omasta elintasostani tuntuvastikin	1	2	3	4	5

10. Yksilön vapauksia tulisi korostaa yhteiskunnassa valtion 'holhouksen' sijaan	1	2	3	4	5
11. Eläimille kuuluu mielestäni samat oikeudet kuin ihmisille	1	2	3	4	5
12. Kannatan sellaisia perinteisiä arvoja kuten koti, uskonto ja isänmaa	1	2	3	4	5
13. Jokaisen tulisi aina pyrkiä auttamaan kärsiviä ja hädässä olevia ihmisiä	1	2	3	4	5

14. Kuvaile lyhyesti millainen on mielestäsi ihannehminen? _____

Yhteiskunta ja kulttuuri ympärillämme

Vastaa alla oleviin yhteiskuntaa ja kulttuuria koskeviin väittämiin mahdollisimman tarkasti eli lue kysymykset huolellisesti mieltien ja vastaa ympäröimällä omaa mielipidettäsi vastaava vaihtoehto.

- 1 = Täysin eri mieltä**
2 = Jokseenkin eri mieltä
3 = Ei samaa mieltä eikä eri mieltä (ei osaa sanoa)
4 = Jokseenkin samaa mieltä
5 = Täysin samaa mieltä

VÄITTÄMÄ	1	2	3	4	5
15. Raamattu pitää sisällään nykyaikaan soveltuvia totuuksia	1	2	3	4	5
16. Suomen tulisi olla tiukkana ottaessaan vastaan ulkomaalaisia, koska siitä seuraa monia ongelmia	1	2	3	4	5
17. Kasvissyönti on nykyaikana perustellusti järkevin ruokailutottumus	1	2	3	4	5
18. Homoseksuaaleille kuuluu samat oikeudet kuin muillekin mukaan lukien adoptio-oikeus	1	2	3	4	5
19. Suomeen ei tulisi rakentaa viidettä ydinvoimalaa	1	2	3	4	5
20. Uskon, että 2000 vuotta sitten Jeesuksen ympärillä tapahtui yliluonnollisia asioita	1	2	3	4	5
21. Uskon, että tieteen avulla pystytään ratkaisemaan useimmat tänä päivänä esiintyvät ongelmat	1	2	3	4	5
22. Selvännäkijät ja meediat voivat välittää ihmisille luotettavia elämänohjeita	1	2	3	4	5
23. Vaarallisten rikollisten saamia rangaistuksia tulisi tiukentaa tuntuvasti	1	2	3	4	5
24. Tähdistä ja planeettojen liikkeistä voidaan saada lisää ymmärrystä omasta elämästä	1	2	3	4	5
25. En hyväksy luonnon jatkuvaa ylikuormittamista taloudellisen hyödyn saavuttamiseksi	1	2	3	4	5
26. Uskon Jumalan olemassaoloon	1	2	3	4	5

27. Suomalaisten tulisi oppia tuntemaan paremmin täällä asuvia vähemmistöjä kuten somaleja	1	2	3	4	5
28. Uskon, että Jeesus palaa joskus takaisin maan päälle	1	2	3	4	5
29. Valtion tulisi estää kansalaisten jakautuminen rikkaisiin ja köyhiin	1	2	3	4	5
30. Avioliiton tulee olla elinikäinen	1	2	3	4	5
31. Joissakin kivissä ja amuleteissa on parantavaa ja onnea tuottavaa energiaa	1	2	3	4	5
32. Uskon, että Jeesus on syntieni ja pahojen tekojeni sovittaja	1	2	3	4	5

33. Millainen on ihanneyhteiskunta? Kuvaile muutamalla sanalla millainen se on ja miten se mielestäsi toimii. _____

Ihminen tietoyhteiskunnassa

Miten suhtaudut tieto- ja viestintätekniiikan kehitykseen ja sen tuomiin muutoksiin yhteiskunnassa? Miten se on mielestäsi vaikuttanut? Vastaa alla oleviin väittämiin.

- 1 = Täysin eri mieltä*
2 = Jokseenkin eri mieltä
3 = Ei samaa mieltä eikä eri mieltä (ei osaa sanoa)
4 = Jokseenkin samaa mieltä
5 = Täysin samaa mieltä

VÄITTÄMÄ	1	2	3	4	5
34. Ilman hyvää tietokoneen käyttötaitoa on vaikea pärjätä nyky maailmassa	1	2	3	4	5
35. Internetin maailmanlaajuiset verkkoyhteydet tekevät suomalaisista kansainvälisempiä	1	2	3	4	5
36. Tietotekniikan nopea kehitys ahdistaa minua	1	2	3	4	5
37. Tiedonhaku internetistä on mukavampaa kuin kirjoista	1	2	3	4	5
38. Internetin julkaisuvapautta tulisi rajoittaa väkivallan ja kaupallisen seksin osalta	1	2	3	4	5
39. Tieto- ja informaatiotekniikan ammatit ovat mielestäni tulevaisuuden huippuammatteja	1	2	3	4	5
40. Internet on epäluotettava, koska sitä voidaan käyttää väärin tiedon levittämiseen	1	2	3	4	5
41. Medioiden seuraaminen vie nykyaikana liikaa ihmisten aikaa	1	2	3	4	5
42. Haluaisin opiskella ainakin joitakin opintoja internetin avulla	1	2	3	4	5

43. Haluan hoitaa ostokseni mieluummin oikeassa kaupassa kuin internetissä	1	2	3	4	5
44. Medioiden seuraaminen auttaa ihmistä muodostamaan todenmukaisen kuvan elämästä	1	2	3	4	5
45. Internet on varteenotettava väline luoda ihmissuhteita	1	2	3	4	5
46. Pelkään, että kehittynyttä tietotekniikkaa käytetään tulevaisuudessa ihmisten kontrolloimiseen	1	2	3	4	5

47. Mitä mieltä olet tieto- ja informaatioteknologian nopeasta kehitymisestä yhteiskunnassamme? Toisin sanoen, millaisena näet tällaisen yhteiskunnan ja sen tulevaisuuden? _____

Media ja tiedotusvälineet

48. Kuinka usein katsot TV:tä?

- 1 Joka päivä
- 2 Muutaman kerran viikossa
- 3 Muutaman kerran kuukaudessa
- 4 Harvemmin
- 5 En katso lainkaan

49. Kun katsot TV:tä, niin kuinka kauan katsot sitä keskimäärin?

- 1 yli 3 tuntia
- 2 2 – 3 tuntia
- 3 1 – 2 tuntia
- 4 Alle tunnin

Mitä ohjelmia tai sarjoja katsot televisiosta? _____

50. Kuinka usein käytät internetiä?

- 1 Joka päivä
- 2 Muutaman kerran viikossa
- 3 Muutaman kerran kuukaudessa
- 4 Harvemmin
- 5 En käytä lainkaan

51. Mihin seuraavista asioista käytät internetiä?

- 1 Viihdepalvelut (musiikki, videot jne.)
- 2 Tiedon haku
- 3 Sähköposti
- 4 Chattailu

- 5 Ostoksien teko
- 6 Uutisryhmien keskustelut
- 7 Teen jotakin muuta. Mitä? _____

52. Kuinka usein luet kirjoja jos mukaan ei lasketa koulukirjoja?

- 1 Joka päivä
- 2 Muutaman kerran viikossa
- 3 Muutaman kerran kuukaudessa
- 4 Harvemmin
- 5 En lue lainkaan

Millaista kirjallisuutta luet pääasiassa (tietokirjoja, runoja tms.)? Anna joitakin esimerkkejä.

53. Kuinka usein luet lehtiä?

- 1 Joka päivä
- 2 Muutaman kerran viikossa
- 3 Muutaman kerran kuukaudessa
- 4 Harvemmin
- 5 En lue lainkaan

Millaisia lehtiä luet yleensä (sanomalehtiä, aikakauslehtiä, sarjakuvia jne.)? Anna joitakin esimerkkejä. _____

54. Kuinka usein kuuntelet radiota?

- 1 Joka päivä
- 2 Muutaman kerran viikossa
- 3 Muutaman kerran kuukaudessa
- 4 Harvemmin
- 5 En kuuntele lainkaan

Mitä radio-ohjelmia/asemia kuuntelet? Anna joitakin esimerkkejä. _____

55. Kuinka usein katselet elokuvia (videolta, DVD:ltä tai elokuvateatterissa)?

- 1 Joka päivä
- 2 Muutaman kerran viikossa
- 3 Muutaman kerran kuukaudessa
- 4 Harvemmin
- 5 En katsele lainkaan

56. Mikä yksittäinen media tai viestintäväline on vaikuttanut voimakkaimmin ajatteluusi ja mielipiteisiisi? Mieti myös miten se on vaikuttanut. _____

57. Ympyröi alla olevasta listasta enintään neljä sellaista elämäntapaa ja ajattelutapaa, joita koet edustavasi tai jotka vastaavat ajatteluasi. Jos valitset enemmän kuin neljä, laita valitsemasi vaihtoehdot tärkeysjärjestykseen.

1	Hiphoppari	16	Tekno- tai Rave-friikki
2	Kasvissyöjä	17	Saatananpalvoja
3	Skinhead	18	Eläinten oikeuksien puolustaja
4	Seurakuntanuori	19	Urheilija
5	Intohimoinen nettisurffailija	20	Anarkisti
6	Luontoaktivisti	21	Punkkari
7	Satanisti	22	Tietotekniikkafriikki
8	Skeittaaja	23	Hevari tai metal-friikki
9	Uskova kristitty	24	Uuspakanuuden (noituuden) kannattaja
10	Elämää pohdiskeleva humanisti	25	Elämyshakuinen bailaaja
11	New Agen –kannattaja	26	Ulkomaalaisvastainen suomalainen
12	Trenditietoinen kuluttaja	27	Vegaani
13	Ateisti	28	Aktiivinen urheilun seuraaja
14	Feministi	29	Kansalaisjärjestöaktiivi
15	Perinteitä ja hyviä tapoja kunnioittava nuori	30	Muu. Mikä? _____

58. Mikä yllä oleva elämäntapa ja ajattelutapa vastasi eniten omaasi? Kuvaile omaa elämäntapaasi ja ajatteluasi tarkemmin. _____

59. Ympyröi alla olevasta listasta se poliittinen suuntaus tai näkemys, jotka vastaa omaa näkemystäsi parhaiten. Jos valitset enemmän kuin yhden vaihtoehdon, laita valitsemasi vaihtoehdot tärkeysjärjestykseen.

- 1 Oikeisto
- 2 Oikeiston ja vasemmiston väliltä
- 3 Vihreät
- 4 Vasemmisto
- 5 Minulla ei ole vielä poliittista mielipidettä
- 6 En ole kiinnostunut politiikasta
- 7 Muu. Mikä? _____

60. Mitä olemassa olevaa puoluetta äänestäisit, jos nyt olisi vaalit ja saisit äänestää?

- 1 Kokoomus (KOK)
- 2 Ruotsalainen kansanpuolue (RKP)
- 3 Kristillis-demokraatit (KRD)
- 4 Perussuomalaiset (PS)
- 5 Keskustapuolue (KESK)
- 6 Vihreät (VIHR)
- 7 Sosiaalidemokraatit (SDP)
- 8 Vasemmistoliitto (VAS)
- 9 Muu puolue. Mikä? _____
- 10 Äänestäisin kyllä, mutta en osaa sanoa mitä puoluetta
- 11 En äänestäisi lainkaan jos nyt olisi vaalit

61. Sukupuolesi 1 Poika
2 Tyttö

62. Asuinpaikkakuntasi _____

63. Oppilaitoksen nimi, jossa opiskelet (koko nimi)

64. Ikäsi (tällä hetkellä) _____

65. Uskontokuntasi

- 1 Evankelis-luterilainen kirkko
 - 2 Ortodoksinen kirkko
 - 3 Katolinen kirkko
 - 4 Helluntaiseurakunta
 - 5 Muu uskonto- tai kirkkokunta. Mikä?
-
- 6 En kuulu mihinkään uskontokuntaan

66. Mitä arvosanoja (numeroita) sait viimeisessä todistuksessa/jaksotodistuksessa alla olevista oppiaineista? Kirjoita viivalle saamasi numero. Niiden aineiden kohdalla, joita sinulla ei ole, jätä rivi tyhjäksi.

Äidinkieli _____
 Toinen kotimainen kieli _____
 Vieras kieli: _____
 Vieras kieli, A-kieli _____
 Vieras kieli, B-kieli _____
 Matematiikka _____
 Fysiikka ja kemia _____
 Yhteiskunta-, yritys- ja työelämätieto _____
 Liikunta ja terveystieto _____
 Taide ja kulttuuri _____
 Ympäristötieto _____
 Tieto- ja viestintätekniikka _____
 Etiikka _____
 Kulttuurien tuntemus _____
 Psykologia _____
 Yritystoiminta _____

Viime lukuvuoden keskiarvo _____

67. Vanhempien ammatti tai työ. Ammatti ja/tai työtehtävä
 Isä: _____
 Äiti: _____

68. Olivatko väittämät kysymykset mielestäsi selkeitä ja ymmärrettäviä?

- 1 Kyllä
- 2 Eivät

69. Mitkä osiot olivat mielestäsi vaikeita ymmärtää (väittämien numerot): _____

Liite 2 - nuorten vastaukset arvo- ja tietoyhteiskunta- asenneväittämiin

Arvoväittämät	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei eri mieltä eikä samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
1. Haluan tehdä elämässäni vain sellaisia asioita, jotka tuottavat minulle mielihyvää	41 10 %	113 27,7 %	44 10,8 %	161 39,5 %	49 12 %
2. Pyrin toimimaan joka tilanteessa niin oikein kuin mahdollista	2 0,5 %	28 6,9 %	37 9,1 %	221 54,2 %	120 29,4 %
3. Aikuisen työkykyisen ihmisen tulisi elättää itsensä omalla työllään eikä tukeutua avustuksiin	3 0,7 %	36 8,9 %	56 13,8 %	146 36 %	165 40,6 %
4. Luotettavan tiedon lisääntyessä ihmiskunta oppii elämään paremmin maapallolla	21 5,2 %	74 18,4 %	115 28,5 %	153 38 %	40 9,9 %
5. Vapaa-ajan harrastukset tekevät elämästäni mielenkiintoisen	1 0,2 %	19 4,7 %	36 8,9 %	167 41,3 %	181 44,8 %
6. Ihmisen tulisi hankkia elämässään mahdollisimman paljon kokemuksia	2 0,5 %	14 3,4 %	30 7,4 %	141 34,6 %	220 54,1 %
7. Ihmislaji on kehittynyt vähitellen alkeellisimmista olomuodoista nykyiseen olomuotoonsa	16 4 %	12 3 %	63 15,6 %	135 33,3 %	179 44,2 %
8. Kansalaisten mielipiteillä ei ole mielestäni mitään vaikutusta siihen, millaisia poliittisia päätöksiä yhteiskunnassa tehdään	60 14,7 %	160 39,2 %	79 19,4 %	72 17,6 %	37 9,1 %
9. Saaste- ja ympäristöongelmien vähentämiseksi olen valmis tinkimään omasta elintasostani tuntuvastikin	38 9,3 %	116 28,4 %	117 28,7 %	118 28,9 %	19 4,7 %
10. Yksilön vapauksia tulisi korostaa yhteiskunnassa valtion 'holhouksen' sijaan	5 1,2 %	41 10,1 %	185 45,5 %	144 35,4 %	32 7,9 %
11. Eläimille kuuluu mielestäni samat oikeudet kuin ihmisille	90 22,4 %	126 31,3 %	73 18,2 %	74 18,4 %	39 9,7 %
12. Kannatan sellaisia perinteisiä arvoja kuten koti, uskonto ja isänmaa	13 3,2 %	45 11,1 %	51 12,5 %	154 37,8 %	144 35,4 %
13. Jokaisen tulisi aina pyrkiä auttamaan kärsiviä ja hädässä olevia ihmisiä	6 1,5 %	19 4,7 %	30 7,4 %	202 49,5 %	151 37 %
14. Raamattu pitää sisällään nykyaikaan soveltuvia totuuksia	40 9,8 %	67 16,4 %	126 30,9 %	115 28,2 %	60 14,7 %

15. Suomen tulisi olla tiukkana ottaessaan vastaan ulkomaalaisia, koska siitä seuraa monia ongelmia	24 5,9 %	99 24,4 %	58 14,3 %	119 29,3 %	106 26,1 %
16. Kasvissyönti on nykyaikana perustellusti järkevin ruokailutottumus	142 35,1 %	143 35,3 %	61 15,1 %	47 11,6 %	12 3,0 %
17. Homoseksuaaleille kuuluu samat oikeudet kuin muillekin mukaan lukien adoptio-oikeus	170 41,8 %	75 18,4 %	43 10,6 %	56 13,8 %	63 15,5 %
18. Suomeen ei tulisi rakentaa viidettä ydinvoimalaa	28 6,9 %	46 11,3 %	135 33,1 %	68 16,7 %	131 32,1 %
19. Uskon, että 2000 vuotta sitten Jeesuksen ympärillä tapahtui ylliluonnollisia asioita	99 24,3 %	52 12,7 %	129 31,6 %	62 15,2 %	66 16,2 %
20. Uskon, että tieteen avulla pystytään ratkaisemaan useimmat tänä päivänä esiintyvät ongelmat	16 3,9 %	55 13,5 %	69 16,9 %	212 52 %	56 13,7 %
21. Selvännäkijät ja meediat voivat välittää ihmisille luotettavia elämänohjeita	186 45,7 %	109 26,8 %	80 19,7 %	29 7,1 %	3 0,7 %
22. Vaarallisten rikollisten saamia rangaistuksia tulisi tiukentaa tuntuvasti	11 2,7 %	13 3,2 %	33 8,1 %	141 34,6 %	209 51,4 %
23. Tähdistä ja planeettojen liikkeistä voidaan saada lisää ymmärrystä omasta elämästä	137 33,7 %	95 23,4 %	105 25,9 %	58 14,3 %	11 2,7 %
24. En hyväksy luonnon jatkuvaa ylikuormittamista taloudellisen hyödyn saavuttamiseksi	10 2,5 %	21 5,2 %	95 23,4 %	162 39,9 %	118 29,1 %
25. Uskon Jumalan olemassaoloon	74 18,1 %	38 9,3 %	83 20,3 %	97 21,3 %	126 30,9 %
26. Suomalaisten tulisi oppia tuntemaan paremmin täällä asuvia vähemmistöjä kuten somaleja	54 13,2 %	67 16,4 %	69 16,9 %	142 34,8 %	76 18,6 %
27. Uskon, että Jeesus palaa joskus takaisin maan päälle	195 47,9 %	38 9,3 %	106 26 %	22 5,4 %	46 11,3 %
28. Valtion tulisi estää kansalaisten jakautuminen rikkaisiin ja köyhiin	20 4,9 %	46 11,3 %	58 14,2 %	151 37 %	133 32,6 %
29. Avioliiton tulee olla elinikäinen	28 6,9 %	48 11,8 %	58 14,3 %	134 32,9 %	139 34,2 %
30. Joissakin kivissä ja amuleteissa on parantavaa ja onnea tuottavaa energiaa	187 45,8 %	80 19,6 %	84 20,6 %	42 10,3 %	15 3,7 %
31. Uskon, että Jeesus on syntieni ja pahojen tekojeni sovittaja	121 29,7 %	36 8,8 %	112 27,5 %	64 15,7 %	75 18,4 %

Tietoyhteiskunta-asenne väittämät	Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei eri mieltä eikä samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
1. Ilman hyvää tietokoneen käyttötaitoa on vaikea pärjätä nykymaailmassa	33 8,1 %	112 27,5 %	48 11,8 %	178 43,6 %	37 9,1 %
2. Internetin kansainväliset verkkoyhteydet tekevät suomalaisista kansainvälisempiä	7 1,7 %	34 8,4 %	61 15 %	214 52,6 %	91 22,4 %
3. Tietotekniikan nopea kehitys ahdistaa minua	155 38 %	118 28,9 %	71 17,4 %	53 13 %	11 2,7 %
4. Tiedonhaku internetistä on mukavampaa kuin kirjoista	12 2,9 %	44 10,8 %	54 13,2 %	149 36,5 %	149 36,5 %
5. Internetin julkaisuvapautta tulisi rajoittaa väkivallan ja kaupallisen seksin osalta	59 14,5 %	54 13,2 %	73 17,9 %	96 23,5 %	126 30,9 %
6. Tieto- ja informaatiotekniikan ammatit ovat mielestäni tulevaisuuden huippuammatteja	30 7,4 %	89 21,8 %	138 33,8 %	127 31,1 %	24 5,9 %
7. Internet on epäluotettava, koska sitä voidaan käyttää väärin tiedon levittämiseen	12 2,9 %	76 18,6 %	65 15,9 %	209 51,2 %	46 11,3 %
8. Haluaisin opiskella ainakin joitakin opintoja internetin avulla	71 17,4 %	108 26,5 %	124 30,4 %	83 20,3 %	22 5,4 %
9. Haluan hoitaa ostokseni mieluummin oikeassa kaupassa kuin internetissä	3 0,7 %	11 2,7 %	21 5,1 %	102 25 %	271 66,4 %
10. Internet on vartenotettava väline luoda ihmissuhteita	130 31,9 %	135 33,2 %	75 18,4 %	55 13,5 %	12 2,9 %
11. Pelkään, että kehittynyttä tietotekniikkaa käytetään tulevaisuudessa ihmisten kontrolloimiseen	59 14,5 %	63 15,4 %	147 36 %	108 26,5 %	31 7,6 %

Liite 3 - nuorten median käyttötottumukset

Television katselu

	N	%
Ei katso lainkaan	4	1,0
Harvemmin kuin kuukausittain	8	2,0
Muutaman kerran kuukaudessa	4	1,0
Muutaman kerran viikossa	40	9,9
Joka päivä	348	86,1
Yhteensä	404	100,0

Internetin käyttö

	N	%
Ei käytä lainkaan	2	0,5
Harvemmin	66	16,2
Muutaman kerran kuukaudessa	81	19,9
Muutaman kerran viikossa	181	44,4
Joka päivä	78	19,1
Yhteensä	408	100,0

Kirjojen lukeminen

	N	%
Ei lue lainkaan	51	12,5
Harvemmin	180	44,1
Muutaman kerran kuukaudessa	76	18,6
Muutaman kerran viikossa	62	15,2
Joka päivä	39	9,6
Yhteensä	408	100,0

Lehtien lukeminen

	N	%
Ei lue lainkaan	2	0,5
Harvemmin	4	1,0
Muutaman kerran kuukaudessa	14	3,4
Muutaman kerran viikossa	100	24,5
Joka päivä	288	70,6
Yhteensä	408	100,0

Radion kuuntelu

	N	%
Ei kuuntele lainkaan	7	1,7
Harvemmin	14	3,4
Muutaman kerran kuukaudessa	22	5,4
Muutaman kerran viikossa	78	19,2
Joka päivä	285	70,2
Yhteensä	406	100,0

Elokvien katseleminen

	N	%
Ei katsele lainkaan	9	2,2
Harvemmin kuin kuukausittain	54	13,3
Muutaman kerran kuukaudessa	197	48,5
Muutaman kerran viikossa	134	33,0
Joka päivä	12	3,0
Yhteensä	406	100,0

ISBN 978-952-92-2415-9 (Nid.)

ISBN 978-952-10-4070-2 (Pdf)

Yliopistopaino

Helsinki 2007